

politički ZATVORENIK

GODINA X. - SRPANJ/KOLOVOZ 2000.
CIJENA 20 KN

BROJ **1001/101**

ZATVORENIK
GODINA X. - SRPANJ/KOLOVOZ 2000. - CIJENA 20 KN
BROJ 1001/101

ZATVORENIK
GODINA VI - LISTOPAD 1996 - CIJENA 10 KN
BROJ 55

ZATVORENIK
GODINA VI - LIPANJ 1996 - CIJENA 10 KN
BROJ 51

ZATVORENIK
GODINA VIII - SVIBANJ 1998 - CIJENA 10 KN - BROJ 74

ZATVORENIK
GODINA VII - SVIBANJ 1997 - CIJENA 10 KN - BROJ 62

ZATVORENIK
GODINA IX - STOVNI 1999 - CIJENA 10 KN - BROJ 90

ZATVORENIK
GODINA IX - STOVNI 1999 - CIJENA 10 KN - BROJ 92

ZATVORENIK
GODINA V - VELJAČA 1995 - CIJENA 10 KN - BROJ 39

ZATVORENIK
GODINA IX - TRAVANJ 1999 - CIJENA 10 KN - BROJ 83

ŽELE LI HRVATI BALKANSKI PARLAMENT?
DO KADA ĆE WASHINGTON HRVATSKI TRPATI U JU GOŠEVACU?
MI SAMI KLEVEMO VLASTITI NAROD (VIKTOR VIDA, CURZIO MALAPARTE I ZDJELA SRPSKIH OCJU)
ITIJE JE IZRAVNI KRIVAC ZA POKOLJE HRVATA
DOKUMENTI, SJEĆANJA, SVJEDOČENJA

Glazba i politika u Hrvatskoj
• Štovanje na hrvatskog muzičara Blaža Javora • Komunisti u borbi za slobodu Hrvatske • Krevar kritika za Trenutak • Odgođeno izpletu poslanih misija • Neće li novi rat prestati ratom? • Dokumenti, sjećanja, svjedočenja

Glazba i politika u Hrvatskoj
• U posjetu privremenicima u Den Haagu •
• Dr. Milan pl. Šuflay - lučionica hrvatskog nacionalizma •
• Izgovor Miroslava Krložića •
• Ideologija hrvatskog nacionalizma uči Drugoga svjetskog rata •
• Dokumenti, sjećanja, svjedočenja

KRIK S OVČARE...

Poruka je ovo iz Vukovara javnosti i svima koji još sumnjuju u Domovinski rat i sve više ga potiskuju, te koprenom zaborava prikrivaju njegovu neophodnost da se osloboди Hrvatska iz grabežljivih pandži srboćetničkih zločinaca.

Za nas je jednak poruka bolna i istinita dolazila ona iz Tezenske šume kod Maribora, Kočevskog Roga, Celja, Macelja ili Jazovke. Dapače i Daksa, snažno i kao i sve vrtače i jame, one ispod Crvenih stijena kod Kiseljaka ili grobnice i jame oko Imotskoga i Bjelovara, sve je to krik pravde da se već jednom odkriju zlikovci i počinitelji, da se odgovori "tko je pobjio te ljude". To nisu pilići, a da i jesu, to bi bio ekonomski zločin, ali ovo je genocid i ratni zločin. A veli međunarodno pravo da ratni zločini ne zastarijevaju. Zašto onda pravosuđe i državno tužiteljstvo šuti?

HDPZ je pokrenuo zahtjev da se istraži odgovornost za ubojstva nevinih, bez suda ubijenih na povratku razoružane vojske i civila od Bleiburga, a surovo su poklani i ubijeni, pa pobacani u tenkovske rovove oko Maribora. Tražimo istinu i odgovornost počinitelja. Kako ne biti uznemiren što se ovih dana ponovno časti i uzdiže "pobjednik" Tito i njegovu komunističku borbu uporno ističe kao "antifašističku borbu".

To nije istina jer je antifašistička borba bila samo borba naših Istrana koji je od fašističke okupacije još od Musolinijevog vremena i dalje uporno trajala. Ali istina je da je tako i partija uvukla nezadovoljne Dalmatince i Istrane u partizanske redove. Naravno, komesari partije sve su lažno prikrivali i obećavali med i mljeko, dok nisu došli na vlast i pod okolnostima završetka II. svjetskog rata komunistička vlast sa svojim zločinima, metenja tavana i oduzimanja imovine "kulacima", pa onda konfiskacija privatnog vlasništva, razočarali su i mnoge svoje borce jer je puklo saznanje "nismo se mi zato borili", znalo se čuti.

Pobjednici su nesmiljeno uklanjali sve koje su smatrali svojim neprijateljima. Premnogi su ubijeni bez suda, drugi po судu "u ime naroda", a ne zna im se niti za grob. Stotine tisuća završilo je u tamnicama i logorima. Činjenica je da su Hrvati odrobijali više od 14 milijuna dana u komunističkim zatvorima Jugoslavije. Pitam se, jesu li Hrvati mogli zavoljeti tu vlast? - Nisu!

Zbog toga je istina da je i Domovinski rat započeo iz Bleiburga, a oslobođanje Hrvatske je izvedeno pod vodstvom Dr. Franje Tuđmana, to nitko ne može pobiti. Ali svakako je to zasluga čitavog hrvatskog naroda, od prvih bojovnika ZNG i policije iz čijih je redova iznikla pobjednička Hrvatska vojska. Žalosno je što na Dan državnosti ove godine nismo čuli one zanosne pjesme koje su u vrijeme Domovinskog rata snažile moral i podizale hrabrost do pobjede. Zar danas ti ljudi bez dijelova svog tijela i ranjene duše zbog gubitka svojih najmilijih, ne zaslužuju da ih se i dalje hrabri i potiče na rodoljublje? Zašto se provode hajke na časne generale i častnike - branitelje?

Žalosno je što branitelji, kad se javi za pomoć na nekom šalteru dobiju odgovor: "A tko vas je tjerao da idete u rat?" - to mi je reklo nekoliko ogorčenih branitelja. Ma, tko su ti ljudi što tako govore? Oni su u redovnom radnom odnosu, što im je omogućio i taj branitelj što ga tako neljudski odbijaju sa šaltera.

Zašto se pravedni ljudi optužuju u Haagu? Je li i tu na djelu antifašistička borba? Ili opet samo osveta zbog toga što je razbijena Jugoslavija?

Kaja Pereković

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA
PREDSJEDNICA DRUŠTVA
Kaja Pereković

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

LEKTOR
Mario Bilić

PRIJELOM TEKSTA I TISAK
»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn

za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;

prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 30101-678-75868

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i pretplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

KRUHA, NE IGARA

Svjetina će povjerovati svakoj laži, samo ako je dovoljno fantastična. Stoljećima političari i drugi ribari ljudskih duša znaju za ovaj recept, pa ni dotad oporbenoj koaliciji ne treba zamjerati što je u siječnju došla na vlast na valu zamarnih obećanja i na ogorčenju ranjom, dijelom korumpiranom, a skoro u cjelini bahatom vladavinom Hrvatske demokratske zajednice.

Koalicija se poslužila legitimnim sredstvom političke borbe i na uzoran demokratski način došla na vlast. Neki nesvikli na demokratske običaje u toj su promjeni vidjeli, ako ne smak svijeta, a ono sigurno propast Nacije. A ne će se dogoditi ni jedno ni drugo. Pred nama je opet novi krug političke borbe, u kojoj vladajuća koalicija zapravo i nije u povlaštenu položaju: da se i manje rasipala obećanjima, ne bi mogla ostvariti bitne pomake. Ovako se suočava ne samo s objektivno teškom situacijom, nego i s balonom splasnutih nada, kojeg je sama napuhala skoro do puknuća. Pukne li taj balon, prve će žrtve biti oni koji su ga napuhali.

I baš zbog toga što ne mogu ili ne znaju osigurati kruh, vlada i njezini stratezi posežu za igrama, pretvarajući uz pomoć nadziranog novinstva i marginalne teme u tobožnje sudbonosne događaje. Neke su od tih igara u biti bezazlene: istrage u nogometnim klubovima, teoretiziranje o pretvorbi i privatizaciji, povjereni mlađahnim samozvanim znalcima kojima je namijenjena sudbina topovskog mesa u političkom rovu, epsko raspredanje o jednome dnevnom listu, hajke na tajkune i tzv. tajkune. Druge su potencijalno opasne: poigravanje s dostojanstvom branitelja, dovodenje u pitanje ugovora sa Svetom Stolicom, termidorska reakcija prema tzv. hadzeovskim kadrovima, servilna popustljivost tzv. međunarodnoj zajednici, popustljivost koja nadmašuje zahtjeve te zajednice, najava "zakona o deusatašizaciji" koja dopire upravo iz redova dojučerašnjih pobornika zločinačkoga komunističkog sustava.

Neke od tih igara mogu se pretvoriti u bombu, jer će marginalnim verbalnim radikalima s lijeve i desne strane, koji su najčešće zalutali na prag 21. stoljeća, možda priskrbiti potporu mladih ljudi, pred kojima je skoro beznadna situacija: konfuzijana sveučilištu, rastuća nezaposlenost, kaos na tržištu rada. Mladi nikad nisu spremni naviknuti se na očaj, i samo je pitanje trenutka, kad će se naći demagog koji će iskoristiti njihov bijes i zloupotrijebiti njihov idealizam baš protiv njihovih idea.

Zbog toga je poigravanje nacionalnim vrijednostima najgori izbor kojeg jedna vlada obilježena socijaldemokratskom nadmoći može poduzeti. Socijaldemokrati su prvaci toga nesumnjivo svjesni, pa nije čudo, da se iz perspektive hrvatskih nacionalista može držati, da posljednjih godina o hrvatskim nacionalnim interesima više računa vode bivši jugoslavenski komunisti, nego bivši hrvatski nacionalisti (neki čak i politički uznici), koji kao da bi se u svom dodvoravanju tzv. međunarodnoj zajednici najradije odrekli svega u što su desetljećima vjerovali. I kao što odmjerena, nacionalno svjesna socijaldemokracija predstavlja najbolju branu ekstremnom ljevičarenju, tako i odmjerena nacionalistička, konzervativna stranka, treba predstavljati prepreku desnom ekstremizmu, jer ni jedan ni drugi zapravo nemaju uporišta u hrvatskoj političkoj baštini, niti zaslužuju istaknutije mjesto u budućnosti. Drugo je pitanje, postoje li na hrvatskoj pozornici snage koje su i u tom pogledu svjesne svoje nacionalne uloge.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA:

HRVATSKI POLITIČKI ZATVORENICI NEMAJU RAZLOGA ZA ZABRINUTOST!	3 <i>Andrija VUČEMIL</i>
TKO JE PAMETAN, A TKO GLUP	6 <i>Mijat TOMIĆ</i>
IVICA PANČIĆ - MINISTAR BRANITELJA ILI SAMO VISOKI DUŽNOSNIK SDP-a?	8 <i>Ljubica ŠTEFAN</i>
OSNOVA HRVATSKE POLITIKE	11 <i>Tias MORTIDIJA</i>
HRVATSKOJ JE POTREBNO VIŠE NACIONALNOGA	17 <i>Mato MARČINKO</i>
HRVATSKI KRALJ ZVONIMIR I PAPA GRGUR VII. (20.)	19 <i>Tomislav HERES</i>
KOMUNISTI IZ HRVATSKE I HRVATSKA DRŽAVA (XIII.)	23 <i>Tomislav JONJIĆ</i>
DA SE VIRUS KOMUNIZMA NE PROŠIRI	27 <i>Jure KNEZOVIĆ</i>
HRVATSKA KAO ŽRTVA JUGOSLAVENSKOGA KOMUNIZMA	31
KOMUNISTIČKI I POSTKOMUNISTIČKI ZLOČINI U ČEČENIJI	33
REPRESIVNOST JUGOSLAVENSKOG SUSTAVA U HRVATSKOJ 1945. (II.)	37 <i>Dr. Josip JURČEVIĆ</i>
ULOGA I MJESTO HRVATA ISLAMSKE VJERE (III.)	46 <i>Mirsad BAKŠIĆ, Dr. tur.</i>
PISMA IZ ISTRE	49 <i>Blaž PILJUH</i>
ZAGONETNI RADE ŠERBEDŽIJA	54 <i>Ljubica ŠTEFAN</i>
SREDNJA BOSNA U DOBA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE (VI.)	55 <i>Vjenceslav TOPALOVIĆ</i>
STRADANJA HRVATA U VIROVITIČKO- PODRAVSKOJ ŽUPANIJI (V.)	57 <i>Dragutin PELIKAN</i>
MOJ KRIŽNI PUT (II.)	60 <i>Ante SABLJO</i>
GOSPIĆ JE JEDNA VELIKA GROBNICA	62 <i>Ivan VUKIĆ</i>
SJEĆANJA ŠTEFA DOLENCA (V.)	68 <i>Stjepan DOLENEC</i>
IMOĆANI U TEMELJIMA HRVATSKE DRŽAVE	74 <i>Mr. Zorka ZANE</i>

MUFTIJA ŠEVKO EF. OMERBAŠIĆ: BOŠNJACI ŽELE UJEDINJENJE S HRVATSKOM!

...Podržao sam HDZ, kao što ga je podržala i Katolička crkva. Bilo mi je stalo da se država konačno formira. Vodila me ideja ravnopravnosti naroda.

* *U tom ste smislu državotvorac...*

- Točno. Osim toga pomagao sam u Domovinskom ratu gdje god sam mogao. Veoma smo se trudili da Republika Hrvatska dobije što veći broj diplomatskih priznanja od zemalja islamskog svijeta. Kada se pisao hrvatski Ustav, ondašnji je vrh bio jako naklonjen muslimanima. Bio sam član ustavne komisije, pa znam o čemu govorim. (...) Mi od 16. st. naovamo možemo pisati čvrstu povijest muslimana na području Hrvatske. Mi smo, dakle, ovdje autohtonji. Turci su bili manjina. Većina hrvatskih muslimana bili su Hrvati koji su prešli na islam iz različitih razloga. Naše izbacivanje iz Ustava bio je politički čin koji je Hrvatsku udaljio od islamskog svijeta. (...)

* *Kako gledate danas na Hrvatsku i na BiH (...)?*

- Muslim da Hrvatska i Bosna i Hercegovina mogu opstati samo ako su u jednoj državi. Te su države patuljci. Samo teško mogu napredovati, ni ekonomski ni politički. (...) Ujedinjene, naše bi zemlje imale izuzetan ljudski i tehnički kapacitet. Imaju

i dobar geopolitički položaj. A sadašnja granica nije prirodna...

* *Tako je govorio i Tuđman...*

- Pa, Hrvatska zaista izgleda kao kifla, a Bosnai Hercegovina kao njen trbušić...

* *Nisam siguran da će Vaši Bošnjaci hiti oduševljeni ovim što govorite.*

- Varate se. Oni jedva čekaju to spašenje. Ali ne kako se govorilo, s pozicija stvaranja velike Hrvatske, nego na osnovi ravnopravnih odnosa. Ali o tome ćemo moći bolje razgovarati nakon Izetbegovićeva povlačenja, kada vidimo tko dolazi na njegovo mjesto. Jer, ljudi koji su nas rastavili, ne mogu nas opet okupiti. Za odvajanje Bošnjaka i Hrvata najveću odgovornost ima Mate Boban, koji je predano radio na tome. A onda kada se krv prolje, sve je gotovo.

* *Ipak bi trebalo pitati i hrvatske gradane. Možda oni to ne žele...*

- Tvrdim da će ta ideja o zajedničkoj državi tek ozivjeti. Težnja za nacijom kod muslimana uvijek je bila manja nego kod katolika. Nacionalizam je u islamu surrogat za idolopoklonstvo. Za mene je puno važnije to što sam musliman, nego što sam Bošnjak. (...)

* *Kako se osjećaju muslimani danas u Hrvatskoj?*

- Duboko vjerujem da je proces integracije muslimana u hrvatskom društvu odavno završen. O tome govorи i važan broj od 108 sveučilišnih profesora muslimana, ne postoji nijedna grana, bilo gospodarska, znanstvena ili umjetnička, u kojoj nismo kvalitetno predstavljeni. U našoj Islamskoj zajednici imamo, osim Bošnjaka, Albance, Rome, Turke, Gorane iz Srbije i Makedonije i dakako - Hrvate, pa stoga moramo biti jako tolerantni. Štoviše, Albanci su daleko više nacionalno svjesni nego mi Bošnjaci. Bošnjaci nemaju svoju povijest, odnosno, ne poznaju je. Ona je ili zajednička s drugim narodima ili još nije napisana. (...)

* *Slažete li se s Huntingtonom o tome da će doći do civilizacijskog sukoba kršćana i muslimana?*

- Ja ne vidim u islamskom svijetu snage koja će potaknuti velike sukobe. Ali kao musliman moram priznati našu veliku manu. Ako u 21. stoljeću ne dođe do demokratizacije islamskog svijeta, a 70 posto muslimana živi pod diktaturama, onda će nam se dogoditi isto što se događa i u kršćanima, to je da gube ili su izgubili utjecaj na svijet...

(Preneseno iz *Fokusa*, br. 6/L, Zagreb, 16. lipnja 2000.) •

ŽARKO PUHOVSKI: ŽELJEZNA ŠTANGA U "DEMOKRATSKIM" RUKAMA

Dr. Žarko Puhovski

"Najvažniji tekst u prvom broju se [časopisa *Gordogan*, op. prir.], recenziju Solženicinova 'Arhipelaga Gulag', koji je tada izašao u [sipskom, op. prir.] prijevodu, pristao je napisati Žarko Puhovski. Zbog uobičajenog odgađanja predaje rukopisa, tekst je izostao iz prvog broja. Kad je časopis ipak izašao, pa izazvao nepovoljne javne reakcije, Puhovski se [Branku] Matanu i [Bozi] Kovačeviću

obratio pismom u kojem im priopćava da su "časopis pretvorili u diskusioni klub socijaldemokracije, svrstali se time među neprijatelje, s kojima bih se bio spremam fizički obračunati, da ih ne smatram previše beznačajnim".

(Preneseno iz *Globusa*, br. 500, Zagreb, 7. srpnja 2000.: Denis Kuljiš, Lik i djelo Bože Kovačevića) •

ŽELJKO DOBRANOVIĆ: KRTICA NA ČELU PREDSJEDNIKOVA UREDA

Željko Dobranović za širi puk potpuno je nepoznata osoba, dok su se samo pojedini novinari sjetili da je bio član Državne komisije za određivanje granice Hrvatske i BiH. (...) Željko Dobranović rođen je 1948. u Puli. (...) Nakon završene osnovne škole 1967. godine upisuje se u srednju tehničku školu, a potom postaje pitomac Mornaričko-tehničke akademije u Puli, dakle vojne škole.

Odličan je učenik, no u razredu je zapažen i kao vjerni sljedbenik komunističke filozofije i ideologije, zbog čega dobiva nadimak Mao. Neki tadašnji polaznici akademije pamte i daje o svojim kolegama volio pričati nadređenim starješinama. (...) Nakon preuzimanja diplome zapošljava se u Brodarskom institutu u Zagrebu, tada elitnoj vojnoj instituciji. (...) Prema informacijama s Instituta, Dobranović je tamo bio i šef "bezbednosti".

Početkom devedesetih prepoznaće istinsku hrvatsku stvar te ulazi u HDZ. (...) Dobranovićevi poznanici, tada u JNA, danas tvrde da im je on samo dva mjeseca prije predaje Instituta [15. rujna 1991.] govorio da još ne odlaze na hrvatsku stranu, jer nije jasno kako će sve završiti. (...) U studenome 1992. odlazi u vojni kabinet predsjednika Republike. (...) U uredu se bavio planiranjem ratnih sredstava, operativno-strateškim vojnim pitanjima, organiziranjem. Bio je voditelj Ureda za međudržavnu vojnu suradnju, te je sudjelovao u pregovorima o subregionalnom sporazumu pod paskom OESS-a, kao i u sastavljanju Bečkog sporazuma iz 1994. o kontroli osiguranja.

Zašto je upravo Dobranovića imenovan svojim predstojnikom, Mešić je objasnio tek ovaj tjedan, kad je rekao da je on bio njegova osobna krtica u HDZ-ovim redovima. Nakon imenovanja a optuži valo ga se da je pripadnik KO SA, pa čak i daje britanski špijun, no prema svjedočenjima nekih ljudi koji su ga upoznali, riječ je o izuzetno pametnom i šarmantnom čovjeku.

(Preneseno iz *Jutarnjeg lista, Magazin*, Zagreb, 1. srpnja 2000.) •

HRVATSKI POLITIČKI ZATVORENICI NEMAJU RAZLOGA ZA ZABRINUTOST!

(Razgovor s premijerom Ivicom Račanom)

Gospodine predsjedniče, mučan hod hrvatskog naroda u demokraciju popraćen je strahovitim teškoćama počevši od 1918. pa do naših dana. Danas Hrvatska i njezini građani žele izgrađivati demokratski sustav primjeren svjetskim standardima. Pobjedom Vaše heterogene koalicije proširili su se neki putovi u europske i svjetske integracije. Mi, koji smo živote dovodili u pitanje i spremno sve žrtvovali za uspostavu države i njezinu opstojnost, bojimo se da, s obzirom na sadašnje gospodarske prilike i slabosti demokratskog sustava, ne dođe do gubitka našeg identiteta kako u ekonomiji tako i u politici i državnosti, s obzirom na jaku nazočnost ekstremno lijeve misli, koja je nakon siječanjskih izbora došla na svoje. Želimo jasno očitovanje što mislite o tome?

RAČAN: Krenimo od Vaše tvrdnje s kojom se potpuno slažem: danas građani Hrvatske žele izgrađivati demokratski sustav primjeren svjetskim standardima. Takvu su volju građani iskazali na siječanjskim parlamentarnim i predsjedničkim izborima. Svjetski standardi ujedno znače i otvaranje prema demokratskom svijetu. U protivnom, samoizolacija odvodi svaku zemlju i narod u propast. Otvoriti se svijetu znači prihvati njegove uvjete, među kojima su najvažniji slobodno tržište i ljudska prava.

Prihvaćanje tih pravila neizbjježno nas uključuje u svjetski proces globalizacije, sa svim njegovim pozitivnim i negativnim obilježjima. Na ovom mjestu otvara se pitanje o vlastitom identitetu i njegovom očuvanju u svjetskom žrvnju, pogotovo malih naroda. Otegotne okolnosti u pronaalaženju ravnoteže između svjetskoga i vlastitoga će nam svakako biti gospo-

Razgovarao:

Andrija VUČEMIL

darska slabost i nejakost demokratskog sustava. Ipak, vjerujem u mudrost naroda i odgovornost političara koje će nam udružene sačuvati politički i kulturni identitet u procesu globalizacije.

Predsjednik hrvatske vlade, Ivica Račan

Međutim, ne mislim da je poslijе siječanjskih izbora porasla opasnost od ekstremno lijeve misli niti daje ona sada došla na svoje. Rekao bih da je ponešto ojačao i lijevi i desni politički ekstremizam o čemu svjedoče brojni javni istupi i nastupi. Ta me pojавa ne čudi, jer se obično javlja kao pratiteljica krupnih političkih i društvenih promjena. Dok je u granicama podnošljivoga i u okviru pravila demokratskog ponašanja, nema razloga za zabrinutost. Istina, teške gospodarske prilike i socijalne napetosti pogoduju jačanju ekstremizma svih vrsta: radi toga treba biti oprezan - smirivati strasti i ukazivati na političke manipulacije. Čeka nas silno težak po-

sao na materijalnom i duhovnom oporavku Hrvatske, pa nas ekstremizam bilo koje boje može samo usporiti i omesti. Nitko odgovoran u ovoj zemlji ne bi mu stoga smio podleći, želi li dobro sebi i svojoj djeci.

Naša udruga, HDPZ, imala je velikih problema u vezi s ostvarivanjem prava bivših političkih zatvorenika. Bivša, hadezeovska, vlast ostvarivala je to na kapaljku i hrvatski politički uznici najlošije su prošli u odnosu na prava koja su postigli politički zatvorenici u drugim tranzicijskim zemljama. Naše članstvo pita kakav će biti odnos Vaše Vlade prema nama i kad će se ostvariti sva prava zajamčena Zakonom?

RAČAN: Moram Vas prije svega podsjetiti da je bivša vlast olako donosila zakone kojima se različitim društvenim skupinama jamče brojna prava i povlastice, a da istodobno nije osiguravala materijalno pokriće za primjenu tih zakona. Uzmite primjer branitelja i invalida Domovinskog rata, doplatka za djecu, političkih zatvorenika, da umirovljenike i ne spominjemo. Bilo je to neodgovorno i politički štetno, a posljedice toga osjeća naša Vlada, jer mora pronalaziti načine da vrati dugove iz ionako prepregnutoga državnog proračuna.

Ne znam kako su riješena prava bivših političkih zatvorenika u drugim tranzicijskim zemljama, ali te zemlje nisu morale snositi teret rata i razaranja, proganjaka i izbjeglica, niza naslijedenih javnih dugova i gubitaka. Podatak da se većina prava po Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika počela ostvarivati tek od 1996., rječito govori o razumljivoj razlici. Ipak, uvjeravam vas da će ova Vlada učiniti sve, u okvirima realnih mogućnosti države, da ostvarite ukupna prava za-

jamčena zakonom. Već i zato što želimo vratiti povjerenje svih građana u pravnu državu.

Osim toga, želim vas uvjeriti da će se ova Vlada s dužnim poštovanjem odnositi prema bivšim političkim zatvorenicima kao žrtvama u dugoj i pravednoj borbi za slobodu, demokraciju i ljudska prava u Hrvatskoj. U tom smislu novac nikako ne će biti jednom sponom udruge političkih zatvorenika i nove vlasti.

Prihvatanje svjetskih standarda neizbjegno nas uključuje u svjetski proces globalizacije, sa svim njegovim pozitivnim i negativnim obilježjima. Na ovom mjestu otvara se pitanje o vlastitom identitetu i njegovom očuvanju u svjetskom žrvnju, pogotovo malih naroda. Otegotne okolnosti u pronalaženju ravnoteže između svjetskoga i vlastitoga će nam svakako biti gospodarska slabost i nejakost demokratskog sustava. Ipak, vjerujem u mudrost naroda i odgovornost političara koje će nam udružene sačuvati politički i kulturni identitet u procesu globalizacije.

Hrvatske političke zatvorenike jako je uz nemirila izjava ministra Vidovića da se političkim zatvorenicima (uz saborske zastupnike i hrvatske vojne umirovljenike) ne će povećati mirovine temeljem presude Ustavnog suda. Zar Vaša Vlada zaboravlja da se vladajući režim bivše Jugoslavije okrutno obračunavao sa svojim političkim protivnicima, poglavito sa svjesnim Hrvatima koji su težili nacionalnoj slobodi i državnoj neovisnosti. Takve je Hrvate i građane režim bivše Jugoslavije nemilosrdno progonio, zatvarao i ubijao. Zatvorili su bili prava mučilišta u kojima su bivši politički uznici bili izloženi svakodnevnoj tjelesnoj i duševnoj torturi, teškom fizičkom radu, slaboj

prehrani i lošim higijenskim uvjetima. Nakon izdržane dugogodišnje robije bili su proskribirani, građani trećeg reda, razorenih obitelji, bez imovine, bez zaposlenja i bez nadre. Kod odlaska u mirovinu osnovica im je bila, zbog političkih posljedica, ispod prosjeka, pa su imali i mirovine kao trećerazredni umirovljenici. Izmjenom Zakona, za koji ste i Vi glasovali, prošle godineopravilo im se stanje, ali sada Vaša Vlada ponovno segregira bivše političke zatvorenike u predviđenoj povišici mirovina, a ne dira u njihove progonitelje, bivše udbaše i milicajce. Zašto imate senzibiliteta za progonitelje, a nemate senzibiliteta za žrtve komunističkog sustava koji ovaj potez Vaše Vlade smatraju ponovnim kažnjavanjem?

RAČAN: Mislim da ste pogrešno shvatili televizijsku izjavu ministra Vidovića, jer se on založio za jednaku mirovinsku osnovicu zastupnika, vojnih djelatnika i političkih zatvorenika. S time da se visina uvećane mirovine određuje posebnim zakonima, dok se sredstva za nju ne bi osiguravala u mirovničkom fondu nego u Državnom proračunu. Samo na taj način postigla bi se jasnoća u formiranju i razlikovanje redovnih od uvećanih mirovina, a nitko ne bi bio oštećen.

Zakon kojim se predviđa povećanje mirovina po presudi Ustavnog suda upućen je u proceduru Zastupničkog doma Hrvatskoga državnog sabora. Nastojat ćemo u proračunu za 2001. osigurati veća sredstva, posebno za isplatu naknada bivšim političkim zatvorenicima i tako ubrzati ispunjenje zakonskih obveza.

Prema tome, nema ni govora o kakvom segregiranju političkih zatvorenika niti mogu prihvati Vašu ocjenu da ova Vlada nema senzibiliteta za žrtve komunističkog režima. Ali morate znati i prihvatiću činjenicu da se Hrvatska nalazi u kritičnoj gospodarskoj situaciji i da državni proračun do slobovo ekvilibrira na oštrici noža. Izdvajanja za socijalne programe po zakon-

skim obvezama veliko su proračunsko opterećenje, a ni jedna se potreba u toj sferi ne smije zanemariti, jer izravno pogda egzistencije najugroženijih društvenih skupina.

Razumijem ogorčenje vodstva Vaše udruge, ali spor između dviju udrug, a pogotovo problem zaposjedanja poslovnih prostorija ne može niti smije rješavati predsjednik Vlade. Prigovarate sporosti pravne države i u tome se slažem s Vama. Mjerodavne ustanove kojima ste se obraćali, nisu se ni ovaj put "proslavile" hitrošću i djelotvornošću, ali na to ih možete "natjerati" samo svojom upornošću.

Ponavljam, bivši politički zatvorenici nemaju nikakav razlog za zabrinutost u pogledu svojih zakonskih prava, unatoč svim teškoćama s kojima se suočavamo.

Jedna od statutarnih obveza naše udruge je i prikupljanje, te objavljanje građe o stradanju i političkim progonima hrvatskog naroda od 1918. u bivšim državama i diljem svijeta. Od bivše vlasti uporno smo tražili financijsku potporu za taj posao, jer se tim problemima u Hrvatskoj nitko ne bavi, ali nismo, osim

Nakon siječanjskih izbora nije ojačao samo lijevi, nego i lijevi i desni politički ekstremizam. Ta je pojava pratiteljica krupnih političkih i društvenih promjena. Dok je u granicama podnošljivoga i u okviru pravila demokratskog ponašanja, nema razloga za zabrinutost.

nešto potpore za glasilo, ništa dobivali. Stječe se dojam da se mnogi boje istine i povijesnog svjedočenja o zlu koje nam se događalo, a i sada događa. Mi smo i Vašoj Vladi ponudili

opsežan program za istraživanje, ali nismo dobili ni lipe. Dobili smo tek dio novca za rad Društva koje ima 20 podružnica i preko osam tisuća članova. Možemo li očekivati jaču potporu za istraživački rad i sigurno izlaženje našeg časopisa?

Uvjeravam vas da će ova Vlada učiniti sve, u okvirima realnih mogućnosti države, da ostvarite ukupna prava zajamčena zakonom. Već i zato što želimo vratiti povjerenje svih građana u pravnu državu. Osim toga, želim vas uvjeriti da će se ova Vlada s dužnim poštovanjem odnositi prema bivšim političkim zatvorenicima kao žrtvama u dugo i pravednoj borbi za slobodu, demokraciju i ljudska prava u Hrvatskoj.

RAČAN: Novac za djelovanje udruge raspodjeljuje Vladin Ured za udruge. Za ovu godinu Vašem je Društvu taj Ured odobrio 408.000,00 kuna za poboljšanje socijalnog statusa bivših političkih zatvorenika, publiciranje svjedočanstva o stradanjima i izdavanje glasila *Politički zatvorenik*, zatim za sistematiziranje dokumentacije o stradanjima u političkim procesima od 1945. do 1990. i za sudjelovanje u radu Međunarodne udruge bivših političkih zatvorenika i žrtava komunizma, koje ste članom. Vjerujem da odobrena sredstva ne će pokriti sve Vaše planove i programe, ali napominjem da su proporcionalno veća od onih odobrenih drugim, također važnim i društveno korisnim udrugama. Što se tiče istraživačkog rada, pokušat ćemo naći načina da pomognemo Vašem Društvu, ali jednako tako držim kako bi u taj važan posao trebalo uključiti sve relevantne stručne i znanstvene institucije kojima bi to postao dio vlastitih istraživanja i znanstvenoga rada.

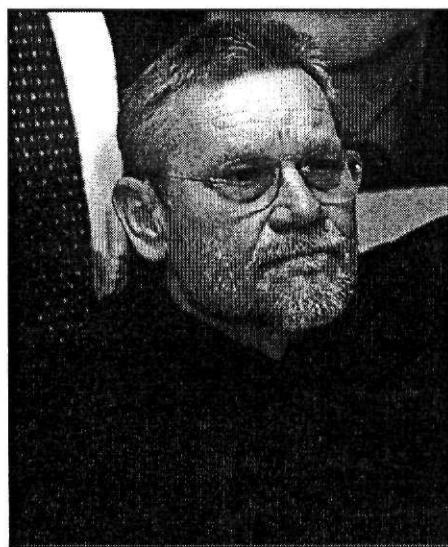
* Naše članstvo jako zanima kada će konačno profunkcionirati pravna

država. Nemili događaji oko naše udruge koji su počeli nasilnim oduzimanjem naših prostorija na Krešimirovu trgu i zapljenom cijelokupnog inventara i dokumentacije, o čemu smo Vas osobno i Vaš kabinet, te sve važne čimbenike u državi u nekoliko navrata izvjestili i zatražili da nađete sat-dva vremena da primite naše izaslanstvo, nikako ne idu u prilog pravnoj državi. Zašto izbjegavate razgovor s vodstvom HDPZ-a?

RAČAN: Pitanje zašto ih izbjegavam postavljaju mi mnogi, unatoč činjenici da mi je svaki radni dan potpuno ispunjen, pa i prepunj susretima i razgovorima. Razumijem ogorčenje vodstva Vaše udruge, ali spor između dviju udruga, a pogotovo problem zaposjedanja poslovnih prostorija nemože niti smije rješavati predsjednik Vlade. Prigovarate sporosti pravne države i u tome se slažem s Vama. Mjerodavne ustanove kojima ste se obraćali, nisu se ni ovaj put "proslavile" hitrošću i djelotvornošću, ali na to ih možete "natjerati" samo svojom upornošću. Napokon, obećaj em da će se čim uzmognem rado

ratne stradalnike, invalide i branitelje, kao i žrtve državnog nasilja, dakle bivše političke zatvorenike. Zahvaljujući njima, ostvarili smo samostalnost, slobodu i gradimo demokraciju, što odista nije floskula, pa bi neosjetljivost prema njima bila teškom moralnom po-

Nastojat ćemo u proračunu za 2001. osigurati veća sredstva, posebno za isplatu naknada bivšim političkim zatvorenicima i tako ubrzati ispunjenje zakonskih obveza. Prema tome, nema ni govor o kakvom segregiranju političkih zatvorenika niti mogu prihvati Vašu ocjenu da ova Vlada nema senzibiliteta za žrtve komunističkog režima. Ali morate znati i prihvatići činjenicu da se Hrvatska nalazi u kritičnoj gospodarskoj situaciji i da državni proračun doslovno ekvilibrira na oštici noža.

sastati s izaslanstvom Vaše udruge kako bih čuo potankosti o Vašem radu i postignućima.

• Ovo i nije pitanje nego prilika da sami kažete nešto što biste željeli reći, a nisam Vas pitao.

RAČAN: Osobno, a vjerujem i svi članovi Vlade, duboko poštujemo sve

greškom. Država je stoga dužna skrbiti se o njihovim potrebama, čak i kada one čine znatnu stavku proračuna i to nitko nikada nije zanijekao. Već prvi koraci izlaska iz sadašnje gospodarske krize pobilješt će i materijalni položaj bivših političkih zatvorenika. Ipak, novac za cijelo nije sve što muči Vaše članove. Mogućnost sudjelovanja u društvenome životu, pozornost koju vam duguje javnost, barem prigodni znakovi zahvalnosti, prilika da se čuje i vaš glas, sve su to obveze zajednice koja drži do sebe. Svima nam je potruditi se oko takvoga mesta u društvu svakoga bivšeg političkog stradalnika. Zato vas molim za malo strpljenja u ovim odlučujućim danima za našu budućnost, ne sumnjujući da ćete je i naći kako bismo zajednički dosegli bogatiju i sretniju Hrvatsku. Hvala vam.

• Hvala i Vama, gospodine predsjednici. •

TKO JE PAMETAN, A TKO GLUP

Uz dužnu ispriku svima koji se ni krivi ni dužni zovu Ivica Pančić, to ime i prezime od sada pa ubuduće autor ovoga teksta uvijek će pisati malim slovima. Tu «čast» zaslužio je onaj ivica pančić što sebe naziva ministrom branitelja, a kojega su drugi nazvali stečajnim upraviteljem branitelja i lažnim ministrom, a ubuduće, tko zna kakvim će ga imenima sve zvati. Zna se jedino da to ne će biti lijepa imena. Taj ministrić, do jučer smješten u programičkoj sobici, za samo nekoliko mjeseci prometnuo se u najbahatiju i vjerljatno najomraženiju javnu osobu u Hrvatskoj.

Najavio je mali ivica junior, oponašajući svog šefa malog Ivicu seniora, da će ispraviti nepravde prema hrvatskim braniteljima, da će javno prozvati lažne invalide štiteći time prave invalide i dignitet Domovinskog rata. Mnogi mu nisu vjerovali, ali čak ni oni nisu mogli pretpostaviti da će mališ hrvatskoga ratnog junaka, generala tijela punog gelera, proglašiti javno, preko najjačeg medija - televizije, lažnim invalidom Domovinskog rata.

Čovjeku koji bi trebao biti braniteljem branitelja čak ni to nije bilo dosta, pa je kao lažnog invalida prozvao čovjeka koji je u Domovinskom ratu ostao bez noge. Što je drugo ostalo Darku Bešteku nego svoju protezu darovati «svom» ministru, neka je, kako je gorko rekao, da nekomu drugom pravom invalidu.

Da se upola manja sramota dogodila bilo kojem ministru u vladama zemalja koje obično nazivamo razvijenim demokracijama, ministra koji je kriv za skandal mediji bi razapeli, iako bi on još prije izlaska prvih kritika u novinama iskoristio brzinu elektronskih medija i dao neopozivu ostavku. Ako to slučajno ne bi učinio, premijer bi ga smijenio i tek

Piše:

Mijat TOMIĆ

tada bi uslijedilo pribijanje na medijski stup srama.

U zemlji Hrvatskoj ivici pančiću ne samo što ne pada na pamet dati ostavku; on drži da se nema zašto niti komu ispričavati. Umjesto toga taj besramni mladi čovjek upućuje nove prijetnje hrvatskim braniteljima. Bolji ministar hrvatskih branitelja od ivice pančića bila bi i pančićeva omorika. Makar ih ne bi vrijedala. Onaje endemska vrsta. Kamo sreće da je to i ivica pančić, ali ima takvih još na visokim položajima samo su stariji i iksusniji pa se lakše prikrivaju.

Što reći o ministru Boži Kovačeviću? Njegovo ministarstvo još nije, barem to javnost ne zna, sagradilo ništa i nije zasadilo niti jednu ružu, iako se zove i ministarstvom zaštite okoliša, ali zato jest rušilo i, opet će, ako bude sreće. Ministra Kovačevića u njegovim rušilačkim namjerama ograničavaju samo sredstva, ali čim bude više novaca Božo će se dokazati u poslu koji mu, doista, dobro ide od ruke. Kako gaje krenulo, daj Bože, da se zaustavi na bespravno sagrađenim objektima. Taj posao zna osladiti. No već i do sada Božo je Kovačević zaslužio naziv - ministar rušiteljstva.

U vrijeme dok je nastao ovaj tekst, nekoliko dana ni jedna hrvatska tvrtka nije otišla u stečaj, a koliko je poznato, tih dana nije bilo ni masovnih otpuštanja radnika. Baš sam se pitao o čemu se radi, kad sam iz novina doznao da je dopredsjednik Račanove Vlade, stečajni upravitelj hrvatskog gospodarstva Slavko Linić oputovao u Japan da zaduži naše unuke i praunuke. Kad bi «popularni» Slave češće boravio u inozemstvu,

možda bi ipak u Hrvatskoj ostalo pokojne radno mjesto. Možda bi bilo dobro imenovati ga veleposlanikom u Japanu, ako nema koja udaljenija zemlja i to odmah na dva-tri mandata, dok se naše gospodarstvo malo ne oporavi.

Doduše Linić i diplomacija su spojivi kao Marko Kraljević i televizor, ali bolje je da nas sramoti u bijelome svijetu nego da nam uništi cijelo gospodarstvo. No kakav je Linić on bi se i u Japanu želio baviti gospodarstvom i financijama. Pa neka, možda bi njegovu stručnu pomoć moćno japansko gospodarstvo izdržalo koju godinu-dvije dok i ono ne bi došlo do prosjačkog štapa, ali hrvatsko gospodarstvo, koje je već odavno na staklenim nogama, teško će dočekati i jesen, s ovako robustnim dopredsjednikom Vlade.

Da se mene pita, dao bih međunarodni javni oglas u kojem bih ponudio da mijenjam jednog dopredsjednika Vlade za dvojicu pripravnika. Pošto se na oglas nitko ne bi javio, dao bih oglas da mijenjam jednog dopredsjednika Vlade za bilo što, a ako ni tada ne bi išlo, ponudio bih uz njega i Čačića, pa bi išlo još gore. Osloboditi se Linića, to previše lijepo zvuči da bi moglo biti istina.

Moram priznati da u posljednje vrijeme ja ništa ne razumijem. Očito su godine učinile svoje. Ipak bih volio da mi netko, kako reče junak jednog filma, kao šestogodišnjaku, objasni kako je moguće da pogonsko gorivo poskupi za 30 posto i da poslije toga svi mi bolje živimo. Ministar Crkvenac baš tako kaže. Ništa ne će poskupjeti, a možda će čak i pojefitiniti. Ne mogu shvatiti kako to da će netko prijevoz plaćati skuplje, a proizvode prodavati jeftinije. Baš sam glup, ali što mogu.

Isto tako moj očito ishlajpeli mozak nikako da shvati kako su Kosovac i os-

tala omražena gospoda u vrijeme hadezeovskog mraka emitirali 3 puta po 24 sata televizijskog programa uz manju televizijsku pretplatu i usput, kako reče uvažena gospođa Pusićka iznosili lovu u vrećama, dok sadašnji demokrati, koji uzgred ne kradu, ne mogu bez povećanja pretplate izgurati ni shemu 1 X 24. Bože, zašto sam tako glup!?

Kada sam čuo i pročitao da je Hrvatska u vrijeme mraka u Herceg-Bosnu netransparentno slala astrovomske svote novca, glup kakav sam iznenada postao, pomislio sam, sad će nama svanuti, ali opet sam se prevario. Znam daje pitanje glupo, ali volio bih da mi netko objasni zašto se sada ta silna lova koja se odlijevala u Herceg-Bosnu, a sada se više ne odlijeva, ne iskoristi za otvaranje kojega radnog mjesta.

To što sve manje stvari razumijem, silno me zabrinulo, dok nisam primijetio da se moja bolest nerazumjevanja proširila okolo kao epidemija. Sretnem prijatelja, znam - uvijek je bio pametan, najbolji u razredu, najbolji na studiju, na poslu. Pitam ga da mi objasni, a on kaže: ja sam ti za to previše glup, ništa me ne pitaj. Pitam ženu, i ona je bila nekad pametna, ali badava, ni ona ništa ne razumije. Koga god sretnem, nitko ništa ne zna. Saznanje da su gotovo svi oko mene glupi barem jednako kao i ja, djelovalo je na mene umirujuće. Vidim, svi smo mi manje-više podjednako glupi i zato i zasluzujemo Vladu kakvu imamo i ministre čija objašnjenja ne razumijemo. Sve je jasno. Oni su pametni, a mi glupi. Ne hvalim se, samo konstatiram činjenice. Kad se mi malo opametimo, izabrat ćemo neke slične sebi, jer ovi su prepametni, da ne kažem, premazani svim mastima, jer to bi netko mogao shvatiti kao kritiku. •

SLOVENIJA: TAJNE KOČEVSKE ŠUME OPET UZDRMALE POLITIČKU SCENU

»DOMOBRANI« NE ŠTEDE »PARTIZANE«

Piše:

Goran IVANOVIC

LJUBLJANA - Umjesto melema nacionalne pomirbe, u Sloveniji se iznova otvaraju stare rane, koje i nakon 60-ak godina nezacijsljene muče njezino društvo. Podjele na partizane i domobrane te međusobne optužbe za «prijevaru slovenstva», izbile su u prvi plan nakon nedavnog obilježavanja 10. obljetnice «pomirbene svečanosti» u Kočevskom Rogu, poznatom poratnom stratištu slovenskih kolaboracionista, ali i nedužnih civila.

Tada je cuharistijsko slavlje vodio ljubljanski nadbiskup **France Rode**, koji je, među ostalim, antifašističku revoluciju 1941. godine označio tragedijom za slovenski narod. A nakon zvukova originalnih snimaka negdašnjeg domobranskog pjevačkog zbora, prigodni je govor održao **Justin Stanovnik**, koji se posebice obrudio naprijašnju izjavu predsjednika **Milana Kučana** da «politika koja ne uvažava oslobodilačku borbu kao temelj slovenske državnosti nikada neće biti niti slovenska niti europska», da bi na koncu oslobodilačku borbu 1941. - 1945. proglašio prijevarom.

Iako je bio pozvan u Kočevski Rog, predsjednik Kučan je radije otišao na otvorenje izložbe Expo u Hannover. No, na spomen-svečanosti je zato bio vrh slovenske vlade, na čelu s premijerom **Andrejem Bajukom**, kojem su uz bok stajali ministri obrane **Jancz Janša** i vanjskih poslova **Lojze Peterle**. Uz njih su bili i ostali čelnici stranaka «slovenskog proljeća»), koje čine desnosrednju vladinu koaliciju te koriste svaku priliku za povratak u prošlost i dvojbeno vrednovanje suvremene slovenske nacionalne povijesti. Za sve oporbene stranke je potpuno neprihvatljivo da ni predsjednik

vlade niti ministri nisu reagirali na «krajnje sporne ocjene» govornika, što je čelnik Udružene liste socijaldemokrata **Borut Pahor** protumačio kao «uporabu žalosne epizode političkih sporova iz bliže prošlosti u dnevnapoličke svrhe».

Neprimjerene izjave u Kočevskom Rogu je osudio i biskup **Vekoslav Grmič**, koji je stao u obranu antifašističke borbe, rekavši kako kritičari u njoj vide samo borbu za uvođenje «nekakvog zločinačkog sustava», premda je «istini za volju, ta borba vođena protiv onih koji i su osudili slovenski narod na izginuće i smrt». «A oni koji su ga tako osudili su istodobno bili i smrtni neprijatelji «svega što je kršćansko pa prema tome i Katoličke crkve», rekao je dr. Grmić, koji nije propustio istaknuti da je među partizanima bilo mnogo vjernika katolika.

Posebno žistro je reagirao predsjednik Slovenske nacionalne stranke **Zmago Jelinčić**, koji je na adresu 26 veleposlanstava u Ljubljani već poslao pisma sa zamolbom da njihove države «spriječe neofašizaciju Slovenije», a posebno zastupničko pitanje o razlozima prisutnosti počasne satnije Slovenske vojske u Kočevskom Rogu će biti adresirano na ministra Janšu.

Tajne kočevske šume su tako još jednom snažno uzburkale slovensku političku scenu, na kojoj su uloge prema starom ideološkom obrascu oštro podijeljene na «domobrane» i «partizane», tako da popuštanja nema. Doduše na pomirbu barem naizgled pozivaju ploče u Kočevskom Rogu s natpisom «Otpusti», premda se otpuštanje grijeha onih koji su ih postavili nekršćanski uvjetuje «pokajanjem krvnika», što ne može zacijeliti stare rane.

(Preneseno iz Slobodne Dalmacije,
23. 6. 2000.)

IVICA PANČIĆ - MINISTAR BRANITELJA ILI SAMO VISOKI DUŽNOSNIK SDP-a?

Na zasjedanju Hrvatskoga državnog sabora 14. travnja 2000., zastupnici su raspravljali o Vladinoj Deklaraciji o suradnji s Haaškim sudom, završivši rad započet u 9.30 sati tek u ponoć. Razumije se, ta deklaracija je prihvaćena većinom glasova zastupnika vladajuće koalicije, dok su članovi HSP-a i HKDU-a glasovali protiv, a članovi HDZ-a prije početka poj edinačnog izjašnjavanja - prozivanj a po popisu - demonstrativno napustili dvoranu.

A vani, na Markovu trgu, događalo se ono što nitko od 1991. i tijekom cijelog Domovinskog rata ni u najstrašnijem snu nije mogao zamisliti. Članovi udruge iz Domovinskog rata, vezani jedan za drugog lancima s lokotima, kao simbolom haaškog uzništva, prosvjedovali su protiv prihvaćanja predložene Vladine Deklaracije koju su nazvali "veleizdajom kojom se Domovinski rat izjednačuje sa srpskom agresijom, a branitelji sa Četnicima". Pred ulazom u zgradu Sabora oni su mnoge zastupnike i članove Vlade izviždali.

Među ministrima bio je i "njihov" ministar, **Ivica Pančić**, ministar hrvatskih branitelja Domovinskog rata, koji je u tu fotelju zasjeo u ovome, "demokratskom" režimu, smijenivši vukovarskog heroja, **dr. Jurja Njavru**, stradalnika iz srpskih logora. Ulazeći u Sabor, ministar Pančić, dočekan i ispraćen zvižducima, hladnokrvno je prošao pored očajnih branitelja, ne zaustavivši se dabi s njima porazgovarao bar malo.

Sve do ponoći Ivica Pančić je presjedio u Sabornici uz **Tonina Piculu**, **Jozu Radošu**, **Gorana Granića**, koji su i istupali za govornicom pokušavajući "ob-

Piše:

Ljubica ŠTEFAN

jasniti" da su u krivu oni zastupnici, ali i građani, među njima i branitelji, koji njihovi deklaraciju smatraju veleizdajničkim aktom i bezuvjetnom kapitulacijom Hrvatske pred inozemnim nam "priateljima". No, Ivica Pančić ni u

Ministar Ivica Pančić

Sabornici nije progovorio ni riječi, mirne savjesti, iako su na galeriji tijek zasjedanja pratili s gorčinom, poniženjem i uvrijeđeni, predstavnici udruga iz Domovinskog rata na čelu s **Mladini Jastrebom** - **Brankom Borkovićem**, posljednjim zapovijednikom obrane Vukovara. A Ivica Pančić je rođeni Vukovarac...

Prije nekoliko tjedana, jednog utorka, bila je na I. programu Hrvatskog radija ona jadna emisija za branitelje i stradalnike rata, jadna jer traje samo jednom tjedno samo 60 minuta. Voditeljica emisije rekla je na samom početku da su pozvali - emisija ide u živo i slušatelji mogu postavljati pitanja - i nadležnog ministra Pančića. Odgovor je bio da "ne može" - početak je u 9.00 sati -jer "u deset ima sjednicu Vlade". Na molbu voditeljice da dođe bar od 9.00 do 9.30 nije, čini se, ni odgovorio.

No, da ponekad ima vremena za novinarne i pričanje o sebi i svojem životu od djetinjstva, naišla sam na dokaz na sasvim neočekivanom mjestu. *Večernji list* ima cijelu jednu stranicu namijenjenu djeci, a nazvana je *Mali Večernjak*. I gleda: jedan udarni članak, vrlo krupnim, stiliziranim slovima, ima naslov "Astronaut sletio u Vladu", a nadnaslov je "Ivica Pančić, ministar hrvatskih branitelja Domovinskog rata". Slika s podpisom "Ministar Ivica Pančić", a pod podnaslovom "Moje djetinjstvo", velika razglednica s četiri vedute jednog prekrasnog grada i porukom "Pozdrav iz Vukovara". Ispod slike tih divnih ulica, zgrada, parka, piše "Razglednica nekadašnjeg Vukovara kakvoga ga iz djetinjstva pamti ministar Ivica".

Djeca koja čitaju tu stranicu imaju najviše 14-15 godina. Koliko i što uopće oni znaju kako danas izgleda taj daleki im grad? Jer, u članku nema nijedne sličice današnjeg Vukovara, a ni iz pričanja Ivice Pančića djeca ne mogu ništa doznati. Slučajnost? Ne, ciljano je da se "ne vraćamo u prošlost", kako nas uče, jer zašto bi djeca bila "opterećivana" pričanjem i slikama o nekome tamо ratu. Ona se trebaju zabaviti gledanjem lijepih vuko-

varskeh slika i čitati priču, zamislite, jednog ministra koji je iz toga grada.

A Pančić počinje ovako: "Rodio sam se u Vukovaru jednog zimskog dana i tamo živio sve do 1991. godine, kada je taj grad poharao rat". I do konca pričanja ni riječi o gradu mučeniku, o divljacima koji su pjevali Slobi tražeći salatu, ni riječi da je sve srušeno, ljudi masakrani, među njima i mala djeca. Jer, grad je poharao, čini se, neki, valjda, tajfun, koji on naziva rat. Sve je u stilu i cilju onoga što mora Hrvatska učiniti: ne govoriti u udžbenicima povijesti o Domovinskom ratu (pa ni o Vukovaru), a za novu školsku godinu na brzinu će oni "hrvatski" povjesničari (mnogi masoni), koji sebe uobraženo nazivaju "maticom hrvatske historiografije", kao spužvom izbrisati sve ono što je bilo u ovoj nesretnoj zemlji od 1991.

Tako i ministar branitelja, iako rođeni vukovarac, obmanjuje (slučajno?) djece. Jer on tako provodi politiku svoje Vlade i svoje stranke - SDP-a. Nada li se i on, da će Vukovar opet u povijesti biti poznat samo kao grad u kojem je davno održana osnivačka skupština Komunističke partije Jugoslavije? Sjećate li se one emisije na TV, na samom početku "mirne reintegracije", kad je Pančićev današnji premijer (a možda i on s njime?) bio u Vukovaru, agitirajući za osnutak ogranka svoje stranke u dvorani gdje je bila srpska zastava! Jer, treba skupljati i srpske bratsko-jedinstvene glasove!

Iz Pančićeve priče o djetinjstvu djeca opširno doznaju koje je sportove volio, što je volio čitati, pa o prvoj ljubavi itd., pa onda daje "njegov najdraži grad rodni Vukovar koji u njemu uvijek iznova budi uspomene iz djetinjstva". Je li on bio branitelj svoga najdražeg grada? O tome uopće ne govorи.

Umjesto toga, doznajemo daje želio biti astronaut (otuda ta magična riječ u naslovu priče), pa pilot, kapetan broda i sl. No, dogodilo se drugo: sudbina ga je, kaže, "poslala (!) u politiku". Novinar

nas upoznaje da je "Ivica doista (po njegovom pričanju?) prošao put od trnja do zvijezda". Za njim su, kaže, "duge godine učenja (u školi i poslije na Fakultetu političkih znanosti), velika odricanja (!), vrijeme bez posla...".

Tri točke nam ne govore što je bilo dalje. Gdje je ratovao i je li? O tome on ne govorи. O Domovinskom ratu se mora šutjeti. Zato nije rekao ni riječ ni kada je general **Dečak** u Saboru pročitao Rezoluciju udrug Domovinskog rata o nužnosti, pored ostalog, zaštite dostojanstva Domovinskog rata.

No, iz *Vukovarskih novina*, koje jedva imaju sredstva za izlaziti na 10-12 stranica dvotjedno, doznajemo da on dolazi u Vukovar, ali kao - predsjednik županijskoga Vukovarsko-srijemskog SDP-a. Vijest je kratka, jer su, očito, bili poželjni nazočiti samo "podobni". Vrlo je angažiran pripremama za konvenciju svoje partije i lokalne izbore. Zato, reče on, "tamo gdje SDP nije nazočan moramo formirati ogranke i popuniti ih kvalitetnim i stručnim ljudima". Međutim, ometaju ga u tome obvezе u Ministarstvu, pa je najavio prenošenje dijela svojih ovlasti (stranačkih, ne ministarskih!) na dopredsjednika stranke.

Kako nemaju dovoljno kvalitetnih ljudi, treba osnovati županijsko vijeće i uključiti stotinjak intelektualaca te županije. Pošto u Vukovaru još uvijek, a valjda i u cijeloj županiji, ima daleko više Srba (privilegirani su, imaju posao, stanove), a prognani Hrvati se nemaju kuda vratiti, jer za njih nitko ne brine, za očekivati je, izgleda, da će Srbi (agresori, preko noći abolirani) biti tamo glavnina stranke ministra hrvatskih branitelja.

Zato, kako bi on mogao u Saboru, a i inače, govoriti o agresiji, o zločinima "JNA", o tamošnjim i srbjanskim predošlim četnicima, o borbi za zaštitu dostojanstva Domovinskog rata, o teškom položaju prognanih Vukovara, o besperspektivnom i ponižavajućem položaju branitelja, o onih 1.641 za-

točenih i nestalih koje obitelji još traže, o onih najmanje 300 neidentificiranih, pobijenih i pokopanih u Srbiji, branitelja (i civila?) za koje pukovnik **Grujić** točno zna da su iz Podunavlja, ali je bespomoćan, jer Srbija ne dopušta pristup grobovima i prijenos tijela.

Ministar hrvatskih branitelja se ne optereće tim problemima. I dok su Dečak i drugi govorili o strahotama Domovinskog rata, o žrtvama pobunjениh Srba, hrvatski je ministar, Ivica Pančić, sjedeći cijelog dana u Saboru i uporno šutjeći, ne uključujući se u zahtjeve da se zaštiti dostojanstvo i branitelja i cijelog naroda, imao mnogo vremena za razmišljanja o predstojećoj predizbornoj kampanji SDP-a u hrvatskom Podunavljiju.

Što bi rekli tamošnji Srbi da se priključio u diskusiji u Saboru onima koji su govorili o agresiji tih njegovih potencijalnih birača, "komšija", koji "ništa nisu krivi"? A tek što bi bilo da su ga vidjeli na Trgu sv. Marka u razgovoru s onim braniteljima, okovanim lancima, po njihovim riječima, veleizdaje!?

Da, govoriti je srebro, šutjeti je zlato. Zato nekadašnji vukovarski dječačić, Ivica Pančić, nosi u svojim sjećanjima samo onaj lijepi, predratni Vukovar. Tako će doći do "zlatnih" srpskih glasova. Bar se on tome nada. No, vidjet ćemo. Jer, branitelji pamte.

U istom broju *Vukovarskih novina*, u rubrici "Sjećanja", obitelj poginulog Vukovarca, **Petra Živkovića**, s gorčinom kaže i ovo: "Banditi su te masakrali kod Negoslavaca krajem 1991. Na žalost zaboravljen si od onih za koje si prolio krv i ugradio u temelje ove države. Do zuba naoružani krvnici uzeli su te na Križni put. Čuvaši ognjišta u svome voljenom gradu, nisi pobegao, a mogao si. Danas mi je, brate, žao za koga si život dao!". •

Odbor za HRVATSKU ISTINU I PRAVDU

Zagreb, Bauerova 19; bgl./tel. + bv./fax: 01 - 485 45 83*

PROGLAS**SA SPOMEN-POHODA "JAZOVKA 2000."**

Nitko nam ne može oduzeti pravo na istinu o ratnim i nakonratnim zločinstvima protiv branitelja hrvatske slobode, protiv hrvatskoga naroda i hrvatskih državljanima od 1941. do 1945., do 1990., do 1995. i do sada! Ne može i to niti tzv. Međunarodni sud u Haagu, niti njegovi gospodari - moćnici globalizacijskoga neoimperializma, a niti nagodbenjačka kukavno-pokorna hrvatska politika.

Opet svjedočimo istinu s Jazovke - središnjega domovinskoga znamena i vječnoga počivališta Hrvata, koje mahom od svibnja 1945. poubijaše partizansko-jugoslavenski zločinci prerušeni u antifašiste. Svjedočimo i sa stotina i stotina takvih množtvenih grobišta i stratišta, koja prekriše Domovinu poglavito nakon tzv. antifašističkoga rata protiv Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945., te za tzv. antifašističkoga rata protiv Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine od 1991. do 1995.

Dne 22. lipnja 1941. krenuše u strahotno ubijanje svega hrvatskoga, a jednako i 1991., ali se slomiše na hrvatskoj slozi. *Sada pak takve sablasti zlorabe hrvatsku pomirbu i oprost, te opet priete Domovini!* Pokušavaju zatruti istinu pa krivotvore i poviest, ne bi li nove naraštaje zaveli u nova stradanja. Stoga s ovoga svetišta hrvatske muke opet u ime hrvatske istine i pravde zahtievamo jasan odgovor predvodnika toliko obećavane "pravne države", odgovor na bitnu poruku i pitanje:

Tko je poubijao te ljudе?

Zar ste doista zaboravili, da ratno zločinstvo ne zastariewa!?

**Zar doista ne prepoznajete niti jednoga zločinca
među tzv. antifašistima!?**

Zar doista ni jednomu zločincu ne čete suditi!?

**Zašto ne odgovarate na kaznene prijave hrvatskih udruga
protiv takvih zločinaca!?**

To pitamo i poručujemo u znak vječne počasti žrtvama, koje po Bleiburzima, Križopućima, Jazovkama, Vukovarima i Srebrenicama dade sebe, da Dom obstane ijednom uzkrne u cjelovitoj slobodi!

*Sudionici Spomen-pohoda "Jazovka 2000."
i Odbor za HRVATSKU ISTINU I PRAVDU*

Na Jazovci, dne 22. lipnja 2000.

Osnova hrvatske politike

«Ne imade na svetu naroda toli snižene čudi, koji si ne bi samostalnost države svoje želio; pojedini članovi naroda mogu biti izdajicama; glupost u narodnoj politici može prouzročiti da većina voditelja naroda posrne za putem podanosti svoje: no narod vazda se otimle tuđinstvu - bi reć to je prirođeni čovječanstvu nagon uzdržanja političkog.»

Eugen Kvaternik

Bez sumnje možemo kazati, daje jedna od najslabijih strana u našoj narodnoj borbi i političkom radu pomanjkanje samopouzdanja i vjere u vlastitu snagu; nestalnost i nesigurnost uvjerenja, da mogućnost samostalnog života i opstanka hrvatskog naroda nije nedostizivi i neostvarivi ideal. Nijesmo, nažalost, u većini slučajeva shvatili Starčevićeve riječi, da je «pripovijetka o siromaštvo, o slabosti, o malenkosti Hrvatske, tuđe bilje, nasaćeno po rastrganom hrvatskom narodu samo zato, da se narod, izgubivši pouzdanje u sebe, sam preda tuđincima u naručaj». Ovu žalosnu istinu ni uz najbolju volju ne možemo zanijekati ili prikriti, a bez jasne i pune njezine spoznaje ne možemo opet razumjeti razvoj i tok događaja, te peripetije formiranja hrvatske političke misli u zadnjih stotinu godina. Ne idemo dalje u prošlost, jer je za nas dovoljno to razdoblje stvaranja i izgrađivanja hrvatsva kao moderne narodnosti.

Nakon «ilirskog» zanosa, prevarenih nada godine 1848. i iskustava Bachova apsolutizma našli smo se u obnovljenom ustavnom životu pred velikom raskrsnicom. Sabor s oduševljenjem prima Kvatemikov govor i zanosi se Starčevićevim izlaganjima, ali ne glasuje za njihov prijedlog. Ne vjeruje, da je to moguće ostvariti i postići. «Predlog g. Kvaternika bih bez opaske objeručke primio, da bi iole pomisliti mogao, da će se moći realizirati), kaže 1. srpnja 1861. u saboru Tito Babić, a nekoliko dana prije Franjo Šagovac tumači saboru, da bi on «umni predlog g. Kvaternika u prijaznih okolnostih političkih rado prigrlio, ali pošto tomu nije tako, zato ga ne može poprimiti). Počinje nanovo traženje putova, kolebanje između Beča i Pešte, približavanje jednome ili drugom, pristajanje uz Austriju ili uz Ugarsku. Tu se opet isprepliće i provlači ideja i program «šire zajednice na slavenskom Jugu», zasnovane na ideji narodnog jedinstva Hrvata i Srba, a poduprte mišljju sveslavenske uzajamnosti i duhom pansionističkog mesijanizma. Nakon svjetskoga rata i raspada dvojne Monarhije dolazi do prikljanjanja istočnom susjedu. Točnije i otvoreni rečeno: do ideoškog opravdanja i mirnog omogućenja srpske okupacije. Sve je to - kao i opravdanje i isticanje potrebe, korisnosti, nužnosti i logičnosti novoga stanja - u

Piše:

Tias Mortidija

osnovi i po načinu, kako se odrazilo i razvilo, plod nepouzdanja u snagu naše narodne zajednice. Posljedica je to pomanjkanja vjere, da hrvatski narod može živjeti svojim samostalnim životom, i da može osjećaj svoga bivstva i skupnosti prenijeti u organizirano jedinstvo, te tako stvoriti svoj «životni oblik» (Kjellen), svoju državu. Ta je «ideja uzvišena, u historiji ukorijenjena, politički moguća, u zakonitosti osnovana» (Kvaternik). Narodnosna ideja je pak prirodna ideja razvoja čovječanstva, u ime koje narodi traže i imaju pravo na svoju narodnu

državu. Hrvatski je narod svjesni narodno-politički individualitet s izgrađenim nutarnjim jedinstvom. Međutim, mjesto da se iza rata nastojalo, da hrvatski narod «svoj faktični opstanak prebac u područje javnoga prava» (Jellinek) i tako stvori svoju državu, ušlo se poznatim putem u novi državni sklop, te je tako hrvatski narod postao podređen drugom, stvarno državnom narodu, kao skupini i elementu, koji vodi i upravlja ovom državom.

Pitanje se ovako postavljalo i rješavalo: Mi smo Hrvati malen, a k tome još teritorijalno nesjedinjen narod. Živimo u teškim prilikama i na onom dijelu zemaljske kugle, gdje odvajkada prodorne snage Istoka dolaze u sukob sa Zapadom i gdje se ukrštavaju interesi sila.

MORTIDIJA O MALODUŠNICIMA

Nakon prvog vala izručenja Hrvata jugoslavenskim boljševicima, u svibnju 1945., tzv. demokratski Saveznici nastavili su idućih mjeseci i godina kao "ratne zločince" izručivati ne samo hrvatske vojnike, nego i znanstvenike, književnike, novinare. Jedan od tako izručenih bio je briljantni urednik zagrebačke *Spremnosti*, Tias Mortidija. Mortidija je rođen 7. travnja 1913. u Dubrovniku. Sredinom 30-tih bio je članom sveučilištaškog društva *Matija Gubec* i pripadnikom ilegalnoga Ustaškog pokreta. U doba NDH surađivao je u *Hrvatskoj enciklopediji* i većem broju listova. Od travnja 1941. urednikom je *Hrvatskog naroda*, a 1942. postaje glavnim urednikom novopokrenutog tjednika *Spremnost*.

Nakon povlačenja u Austriju u svibnju 1945., jugoslavenskim je komunističkim vlastima kao "ratni zločinac" izručen 26. kolovoza 1946. Zagrebački gaje okružni sud osudio na smrt 8. rujna 1947., a tu je osudu 23. rujna 1947. potvrđio Vrhovni sud Hrvatske. Mortidija je smaknut, vjerojatno u Rakovu Potoku, 23. listopada 1947.

Desetkovanjem hrvatskih intelektualaca, Hrvatska je doživjela nenadoknadiv gubitak i strahovit nazadak. U spomen na njega i njegov naraštaj, objavljujemo Mortidijin članak iz 1938., objavljen u *Almanahu hrvatskih sveučilištaraca*. (Almanah je jugoslavensko redarstvo zaplijenilo u tiskari i uništilo čitavu nakladu, a spašeno je - po svemu sudeći - svega pedeset primjeraka, koji stoga predstavljaju bibliofilsku rijetkost.)

Moglo bi se činiti daje nemoderno danas objavljivati tekst o osnovama hrvatske politike iz 1938., ali će čitatelj iz ovoga teksta uočiti da u hrvatskom biću postoji *konstanta malodušnosti*, da je i 1861. i 1938. (i ne samo tada) postojao onaj isti osjećaj nemoći koji danas žanje Hrvatskom, osjećaj nemoći pred jakima, pred tzv. europskim ili svjetskim poredkom. A ipak, nije slučajno da su se svi ti tadašnji europski i svjetski poređci srušili kao kule od karata. Nema više ni habsburškoga Beča, ni Lige naroda. Pregraženi su i Hitler i Churchill, i Staljin i Mussolini. Carstvo u kojem sunce ne zalazi, Osovina i *entente cordiale* povjesni su i politički pluskvampertfekt.

Stoga nije slučajno ni to, daje isповjedatelje hrvatske nemoći iz 1861. i 1938. pregažilo i vrijeme i povijest. Hoće li tako biti sa suvremenim malodušnicima? (T.J.)

Te sile, koje se sukobljuju na hrvatskom životnom prostoru, jače su od naših snaga i našeg otpora, pa se zato hrvatska politika ne može tako očitovati u pozitivnom izgradnju, već više u pasivnom otporu i pozivanju na prošlost, na historijsko hrvatsko državno pravo. Izloženi napadajima i prodiranjima sa svih strana moramo uvijek biti u defenzivi. U tome se lome i troše naše snage, to uvjetuje naše akcije i određuje naše stajalište u političkim situacijama i prema važnim dogadjajima. Mi smo Hrvati maleni pokraj velikih, nespremni kraj spremnih, siromašni i zaostali kraj bogatih i naprednjih, pa možemo li onda zahtijevati, da živimo samostalnim životom i da budemo neodvisni od drugih? Razumljivo, da ne, pa onda to i ne može biti naš program i u tome smjeru ne možemo upraviti naša nastojanja. Politiku i dosljednu borbu u tome smislu mogu voditi i propovijedati samo fantasti i magloviti idealisti, a narod od toga ne samo da nema i ne može imati koristi, već naprotiv štete. Naši političari, koji se smatraju naprednjima i koji naročito isticaju svoj realizam u pogledima na politička pitanja, tumačili su i tvrdili, da nas taj politički realizam uči, da malim nardima, a to znači i nama Hrvatima, nije baš apsolutno potrebna potpuna nezavisnost i sloboda, jer da je u današnjem političkom poretku u svijetu sloboda i nezavisnost malih naroda ionako prividna i formalnog obilježja. Zato i nijesu bez ograda postavljali i prihvaćali zahtjev za potpuno slobodnom i nezavisnom hrvatskom državom, već samo uslovno i u zadnjoj liniji. Ali u to opet nijesu vjerovali. Derenčin je godine 1902. u «Hrvatskoj Misli» pisao, da ideja posve samostalne hrvatske države (i to još «pod žezlom vladara, koji će podjedno vladati u ostalim zemljama Monarhije») «nije politički ideal, već ju ide oznaka utopije», te da «nikakva akcija, bila ona ma kako umna i požrtvovna, ne bi bila kadra, da ostvari političku ideju Ante Starčevića». On toj ideji

uspice ne priznaje svojstvo političkog idealja i «politička historija obiluje takvim više manje promašenim idealima». Derenčin je utopija i Košutov ideal nezavisnosti Madžarske; to mu je promašeni ideal, kao što i Starčevićevu političku ideju «smatra političkom zabludom», koja je »evolucijom umrla«. Zato se ne smijemo za takvom političkom zabludom zanašati, već moramo voditi pametnu i realnu politiku, koja će donijeti ploda. U duhu Darwinove i Spencerove nauke vide jedini put u smislenom, postepenom radu; u evoluciji i poli-

*Ilica: demonstracije 1935.
(Mortidija u svjetlost kaput)*

tičkim kompromisima. Važno je spomenuti i to, da se mišljenje o nemoći Hrvatske sve jače razvija, što Srbi više ulaze u hrvatski politički život i što Srbija jače i intenzivnije razvija svoju ekspanzionističku velikosrpsku propagandu, koja se zasniva na poznatoj Vukovoj koncepciji, a koja se precizira u političkom programu službene Srbije iz god. 1844., u poznatom «Načertaniju» Ilike Garašanina, ministra kneza Aleksandra Karađorđevića.

Takvom držanju i mišljenju pridružuju se ideološke i načelne zablude, zastranjivanja, te kriva i neosnovana stajališta, koja su nijekala ili oslabljivala kulturni i entičko-politički individualitet našega naroda. Hrvatski se narod smatrao dijelom ili pleme-

nom nekoga jugoslavenskog naroda, istovjetovao se sa Srbima, utapljao u nedredeno slavenstvo i sli. Radi toga i političkog «realizma» poricala se vrijednost i važnost hrvatskoga državnog prava, koje se omalovalo, prikazivalo zastarjem i nepotrebним, a i ismehivalo se. Razumljivo, kad se nije polazilo s hrvatskog narodnog stajališta. Da je to bila osnovica gledanja, ne bi se odbacivalo državno pravo, koje pojačava i upotpunjuje prirodno pravo hrvatskog naroda, te i nije drugo nego odraz narodnog života i narodnih prava iz prošlosti. Državno pravo preziru i odbacuju oni, koji ga nemaju, ili oni, kojima smeta. Starčević je to lijepo usporedio s pričom o lisici, koja je izgubila svoj rep, pa savjetuje onda drugarice, da i one otrgnu repove. Zato su Srbi bili žestoki i trajni neprijatelji hrvatskoga državnog prava; to im je pravo smetalo, a svoga nijesu imali. Tako je Danilo Dimović bio iskren, kada je godine 1897. u almanahu «Narodna Misao» ustao protiv historijskoga državnog prava, koje nije «u skladu sa prirodnim pravom Srba i Hrvata, jer je ono partikularističke naravi, jer ne obuhvaća čitav narod». Dakle, hrvatsko državno pravo «ne involvira u sebi sve potrebe i težnje narodne», ono «ne živi u svijesti narodnoj» i «nema motorne snage u sebi i ono je rudimentarna pojava, koja je samo za prošlost od važnosti») i «spada u arheologiju, a ne u narodnu političku borbu» - zato, jer je i partikularističko, jer ga nemaju Srbi. Ne moramo se čuditi, da su Srbi tako mislili, jer je to u njihovu interesu, ali su njihovo mišljenje dijelili i mnogi Hrvati. Tako je držala i «ujedinjena hrvatska i srpska akademска omladina» (Banjanin, Lorković, Kostić, Mangjer, Mazzura, Sv. Pribićević i dr.), to ispojedaju naprednjaci, a takav duh vlada i u hrvatsko-srpskoj koaliciji. Sam koalicionaš Živko Bertić kaže, da su Srbi u koaliciji bili svi jedne misli i da je njihov program «jednostavan, ravan i jasan - put u

Odraz ovakvog shvaćanja vidimo i kod Stjepana Radića. On je godine 1909. («Državna i narodnosna ideja s gledišta socijalne znanosti» u Mjesecniku pravničkoga društva god. XXXV. str. 378 i dalje, u nastavcima) izlagao, kako je u šezdesetim godinama XIX. stoljeća prevladavalo mišljenje, daje „najprirodnije, da svaki narod ima svoju državu i da svaka država bude samojedne narodnosti“, ali da „događaji posljednjih 50 godina utvrđuju neoborivo baš protivno mnjenje“ (str. 785). Radić se zato zalaže za mnogojezične, t.j. višenarodne države, jer da su tejače, i jer da imaju prednost pred narodnim državama, koje pokazuju tendenciju širenja i na tude područje (str. 785). „Mnogojezična (je) država savršeniji oblik zajedničkog života, razumije se pod tim uvjetom, ako se svaka narodnost u njoj može posverma slobodno razvijati“ (str. 787). Radić dalje kaže, da je „bila zabluda učiniti od narodnosti posebni princip međunarodne politike i propovjediti, da se već u ime toga principa mogu stvarati, dotično proširivati državne granice (ib.). Svoju raspravu Radić završava aplogijom Austrije (a i slavenstva): „Napose za male narode, koji su u velikoj kakvoj carevini, a k tomu sujoš grana kojega velikog kulturnog plemena (Slavena!), naše doba može biti zlatnim viekom. Pa zato i mi Hrvati možemo gledati s najvećom nadom u budućnost“ (str. 1054.).

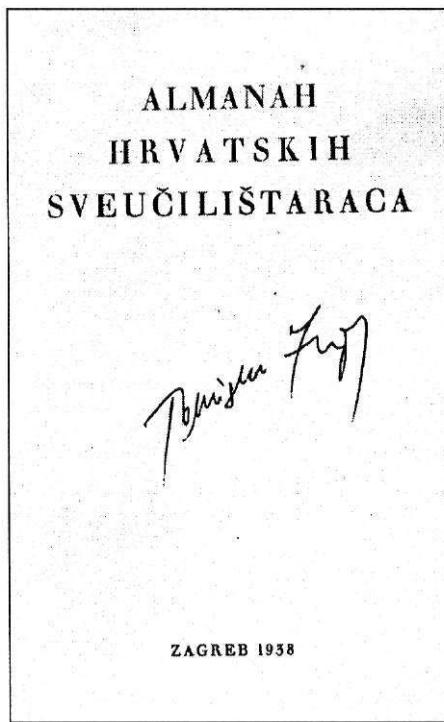
Stjepan Radić godine 1897. u praškoj "Hrvatskoj misli" u članku "Hrvatski idealni" piše, kako treba, da "Bosna i Hercegovina budu mjesto, na kom će se stvoriti prvi trajni temelji posvemašnjega narodnoga jedinstva hrvatskoga ili srpskoga naroda". Onda nastavlja: "Posvemašnjo narodno jedinstvo naš je ideal. Ne ćemo slogs, kompromisa. Slogu uglavljaju različni elementi, slogu treba ugavarati, kod ugavaranja treba popuštat, kod popuštanja se tuži i sudi, a to vazda ostavlja žalac, koji prije ili poslije dovodi do ponovnoga rascjepa. Naša je narodna duša jedna. Sad treba to jedinstvo samo manifestirati". Zato "s hrvatskim ili srpskim narodnim jedinstvom počnimo, sa zdravo shvaćenom slavenskom uzajamnošću nastavimo, s ozbiljnim i temeljitim proučavanjem velike zapadno-evropske kulture završimo". - U zagrebačkoj pak "Hrvatskoj misli" iz godine 1904. Stj. Radić tvrdi, da je "hrvatsko narodno more samo maleni dio velikoga slavenskoga oceana i da bi se brzo pretvorilo u tudinsku baruštinu, da našim neprijateljima uspije uz pomoć naše zasljepljenosti odijeliti nas od Srba, a tim i od direktnе veze sa Slavenstvom. Jedino naš seljak pojmi na prvi mah, da Srbin ne može biti Hrvat narodni neprijatelj, da to i hoće, ako istodobno nije i srpski izdajale, jer gdje je jedan jezik i jedna domovina, pak prema tome jedni te isti kulturni i gospodarski interesi, tuje i svaka politička razlika umjetro načinjena". - Dr Ante Radić, brat Stjepanov, piše godine 1911, o skupštini srpske samostalne stranek ("Dom" od 17. svibnja 1911.) i ističe, da je Hrvatska seljačka stranka promjenila taktiku "ostajući vjerna misli narodnog jedinstva i sporazuma sa Srbinima", te daje Hrvatima i Srbima "obojici jednaka duša narodna", te da "sve što oni (Srb!) osjećaju kao svoje, sve je to isto barem u kojem dijelu hrvatskog naroda, sve je i hrvatsko, sve je to i naše, i nema razloga, da im se to kратi. A budemo li ovako svi za sve radići, tko će za malo vremena i znati, što je naše, a što njihovo, jer će sve biti naše! "- Ante Radić je u više navrata žestoko napao hrvatsko-srpsku koaliciju, ali je o koalicionima napisao i to, da "su u jednoj politici sjedinili Hrvate i Srbe. I to je ono, stote koalicionskoj politici uza sve njezine grijehe, pogreške i uza svu protivstvu i silu moćnih protivnika i vlasti, davao tako dug snagu i život. Ali to je ujedno i jedino, što se u toj politici može barem braniti" ("D" od 26. travnja 1911.). - Prvi program HPSSS, djelo Stjepana i Ante Radića, donosi u § 2: "Hrvati i Srbi jedan su narod, pa se već zato moraju "sporazumjeti i u političkom radu, naročito ondje gdje žive zajedno".

Srbiju, ujedinjenje sa Srbima izvan Monarhije pod svaku cijenu», dok je nacionalizam hrvatskih članova koalicije bio «natrunjen raznim višim principima i obzirima one praške ideologije), teje «znatno kod mnogih članova oslabio, a kod nekih čak popustio do potpune indiferentnosti prema hrvatskom imenu, hrvatskim tradicijama i prema zahtjevu hrvatske državnosti».

Do toga su dovele prilike i duh sredine. Pomanjkanje samopouzdanja u vlastitu snagu i vjere u mogućnost samostalnog opstanka, tretiranje Starčevićeva idealja kao utopije i zablude, «realizam» u politici, ideološke zablude i zastranjivanja-to su osnovice i ishodišta, na kojima su zasnavali svoj rad i opravdavali svoju politiku svi ti madžaroni, «austrijanci», narodnjaci, naprednjaci i koalicionaši, koji su nastupali nasuprot hrvatskoj narodnoj, Starčevićevoj, mi bi danas kazali, nacionalističkoj, konцепciji hrvatske politike. S toga stajališta moramo se negativno odnositi i prema onim kasnijim skretanjima pojedinih frakcija pravaša, koje su često u praktičnoj politici, a i načelnim nastupima, stvarno odstupale od osnovnih zasada Starčevićeve nauke, a neke i demantirale svog učitelja u najosnovnijim pitanjima, u odnosu prema Srbima i u stavu prema Austriji . Starčevićeva ideja je ostala čista i netaknuta, te je ne može potamniti evolucija pravaštva kao stranke, koja se cijepala u frakcije, koje su se međusobno žestoko i nemilosrdno borile, tako da godine 1918. u sudbonosnim časovima i nakon velikoga svjetskog loma nije bilo u Hrvatskoj jakoga i organiziranoga političkog faktora, koji bi bio nosilac Starčevićeve čiste ideje i narodno-političkog programa. To moramo ne samo priznati, već i naglasiti.

Nakon rata, u novim prilikama, madžarone, «austrijance», narodnjake, naprednjake i koalicionaše - zamjenjuju jugoslavenski unitaristi i sintetičan, novi «austrijanci» - «jugoslaveni», uskrsnuli i ponovo oživjeli koalicionaši, te «realisti» i oportunisti raznih struja i nijansa. U novoj sredini i pred novim pitanjima dolaze novi ljudi s novim shvaćanjima; stariji se prilagođuju novom stanju; mnogi pak, a to je najfatalnije, nastavljaju predratni i ratni, s hrvatskoga narodnog gle-

dišta negativan i štetan rad. Razlika je u tome, da za svoj rad i stav imaju sada neposrednu ili posrednu pomoć i potporu sa strane Srba, koji se zajedno s hrvatskim «jugoslav enim» i «realistima» nalaze nasuprot probudenim i sve jačim hrvatskim nacionalizmom. Ovaj naš nacionalizam ne priznaje i ne može priznati 1. prosinca 1918. i novi položaj Hrvata. On nastoji ukloniti postojeće stanje, kao rezultat srpske ekspanzije prema zapadu i aneksije Hrvatske s jedne strane; a s druge strane i kao rezultat predratnog i ratnog razvoja hrvatske službene politike.

Naslovna stranica Almanaha hrvatskih sveučilištaraca

Svetozar Pribićević je godine 1897. u «Narodnoj Misli» u poznatom članku ((Miso) vodilja Srba i Hrvata napisao i ovo: «No kad bi taj spor (hrvatsko-srpski!) počivao na prirodnim osnovama, t. j. kad bi on isto značio što i nacionalna borba, koja proističe iz posebnijeh, različitijeh, nacionalnijeh pogleda i zadataka, onda mu se ne bi moglo prigovoriti, jer bi u tom slučaju imao svoj raison d'être u prirodnoj težnji svakoga naroda, da svoju nacionalnost ojača makar i

na štetu, drugog, srodnog naroda. Kad bi Srbi i Hrvati bili dva različita naroda, dva posebna kulturna tipa, koji imadu svoje zasebne kulturne aspiracije i materijalne interese, onda bi taj spor već u tom faktu našao svoje opravdanje», te onda treba po mogućnosti naći sporazum.

Zaista, ako na hrvatsko-srpski spor i sukob gledamo sa stajalištanarodnogjedinstva nužno slijedi, da taj sukob ne počiva na prirodnim osnovama, da ne znači isto što i narodna borba, da nema raison d'être i opravdanja. Međutim realnost nam kaže, da se Pribićevićeve kondicione mora zamijeniti s prezentima, jer sukob Hrvata i Srba ima značaj sukoba dvaju naroda, dviju nacionalnih i državnih misli. To je sukob ideje Tomislavove narodne države i srpske imperijalističke koncepcije Dušanova carstva. Hrvatsko je etničko i historičko područje u sferi prodora i interesa srpskog imperijalizma, paje sukob neizbjegljiv. S naše je strane to samoobrana od srpske ekspanzivnosti na naš teritorij i na naše etničko područje. U tome je bit hrvatsko-srpskog sukoba. U vezi s tim dr Pero Gavranić - govoreci o ((utakmici među raznoimenim dijelovima istog i istojezičnog naroda», dakle polazeći sa gledišta narodnog jedinstva, - piše god. 1895. u svojoj »Političkoj povijesti hrvatskog naroda«: «Da bi mi Hrvati imali svoju nezavisnu državicu kao Srbi, i da se ne bi trebali ni od koga bojati, buknuo bi začijelo rat između Hrvata i Srba, i taj bi svakako bio najpopularniji». Uz držanje Srba i njihove težnje hrvatsko-srpski sukob je neizbjegljiv i opravdan. To je naša samoobrana, borba za opstanak našega narodnog bića i naše državnosti. Kako onda izgleda politika hrvatsko-srpske koalicije, od godine 1910. uz manje prekide vladajuće političke formacije u Hrvatskoj, koju su stvarno vodili Srbi na čelu s Pribićevićem? Hrvatsko je mišljenje tako dolazilo sve više pod srpski upliv i Hrvati su u vlastitoj domovini postali quantite negligible. Ban je Tomašić s pravom govorio: «A! kak su bedasti ti naši Horvati; kak se daju od Vlaha za nos voditi». Hrvatsku su službenu politiku ne samo stvarno vodili Srbi, već se ta politika ravnala po uputama strane i nama tuđe zemlje, kraljevine Srbije; hrvatska je politika bila pod uplivom nove vanjske politike Srbije, inicirane dolaskom Karađorđevića godine

Naprednjacima bliski socijalisti imaju posve jugoslavensko stajalište. Prva jugoslavenska socijalistička konferencija u Ljubljani godine 1909. donosi rezoluciju, koja počinje: "1. Jugosloveni Austro-Ugarske smatraju za svoj konačni cilj narodno-političkih težnja: potpuno nacionalno ujedinjenje svih Jugoslovena", da u § 2. nastavi: "Kao dijelovi jednog velikog jedinstvenog naroda težimo, da se konstituiramo kao jedinstven narod bez obzira na umjetno načinjene državopopravne i političke ograde". Na spomenutoj konferenciji u Ljubljani kazao je Juraj Demetrović, da "socijalizam postaje nosiocem naše narodne jugoslovenske misli uopće". - Prvoga svibnja 1918. zbor hrvatske socijalističke stranke u Zagrebu donosi rezoluciju, u kojoj se ističe, da "proleterijat Hrvatske i Slavonije, dosljedno odlukama ranijih nadležnih nacionalnih i internacionalnih socijalističkih kongresa, a naročito jugosl. socijal. konferencije u Beogradu i Ljubljani, stoji na stanovištu, da su Slovinci, Hrvati i Srbi jedan jedinstven narod...".

Poznat je stav "čiste" Stranke prava ("frankovci") prema Austriji i politici Beča, a drugo krilo prevaža, Hrvatska Starčevićeva stranka prava ("milinovci") u deklaraciji u hrvatskom saboru od 5. lipnja 1917. izjavljuje: "Starčevićeva stranka prava, stojeći na stanovištu narodnog jedinstva, nudi ugovore i kompromise, da se ukloni svi elementi, koji mogu dovesti do rata s Hrvatskom, a uključujući i ugovore o ujedinjenju s Hrvatskom". Ovu su rezoluciju potpisali: pok. dr. A. Pavelić (zubar), dr. Ž. Petričić, Kempf, Ivan Kovačević, Kufrin, dr. P. Majer, Cezar Akačić, Ivan Peršić i Dragutin pl. Hrovj. Rezolucija vjeća iste stranke od 5. lipnja 1918. u uvodu § 1. kaže: "Narod Hrvata, Srba i Slovenaca jest pod tri imena jedan isti narod".

1903.¹ Hrvatskom državnom saboru predsedao je Srbin dr Bogdan Medaković, Pribičević u koaliciji vodio glavnu riječ. U vrtlogu godine 1918. oni znaju što hoće. To i provode. Vidimo onda, kako je sramotna kapitulacija odgovornih političkih faktora u Hrvatskoj i do čega su dovele ideološke zablude i nepouzdanje u vlastitu snagu i mogućnost samostalnog opstanka hrvatskog naroda.

U velikim i nama Hrvatima tako svojstvenim iluzijama nijesmo vidjeli, da je svjetski rat - ako ga gledamo s hrvatskog gledišta i ako ga ograničimo na naše etničko i historičko područje - bio u stvari i hrvatsko-srpski rat. Kao što su hrvatske čete, iako pod tuđim vodstvom i u sklopu tuđe politike i ratnih nastojanja, na zapadu stvarno branile našu granicu, tako su se na istoku suprotstavljale srpskom proruču na hrvatski životni prostor. (Naše je stajalište prema ondašnjoj Austro-Ugarskoj i njezinu politici prema Hrvatima jasno i određeno. Naše je stajalište hrvatsko, nacionalističko, pa nitko ne može naše izvode shvatiti ili prikazati kao neku apologiju bivše Monarhije ili zauzimanje nekoga «austrijanskog» stajališta!) Svjetski je rat stavio Hrvate u težak i zamršen položaj, pa nije čudo, što se mnogi i mnogi nijesu snašli. Nije bilo ni jedinstvenog pogleda na rat: jedno se mislilo o ratu u banskoj Hrvatskoj, drugo u dalmatinskoj Hrvatskoj, a treće u Bosni i Hercegovini. Mržnja na Austriju množe je tako zaslijepila, da nijesu realno gledali na karakter sukoba sa Srbijom i na njezine namjere, pa su u Srbiji gledali prijatelja i saveznika. Ako sada uočimo i sve one ideološke zablude i zastranjivanja, razumjet ćemo držanje i rad mnogih Hrvata u domovini i vani u emigraciji. Hrvatska je emigracija stajala otvoreno na strani Antante i s njom suradivala. Međutim, mjesto da se ta naša emigracija postavila na hrvatsko stajalište, pa tako kao predstavnik hrvatske ideje dočekala slom i onda na osnovu usvojenog načela samoodređenja iznijela zahtjev za hrvatskom narodnom državom, ona je zauzela odmah otvoreno jugoslavensko stajalište, te istovjeftovala svoj program s nastojanjima Srbije. Naša je emigracija za svjetskog rata bila odražaj, slobodni i neprekiveni odražaj politike i mentaliteta hrvatsko-srpske koalicije. Zato je mogao «hrvatski odbor» u Rimu u početku rata, prosinca godine 1914., izjaviti «da iz svečanih izjava hrvatskog sabora proizlazi, da se Hrvate i Srbe smatra jednim is-

tim narodom, koji imade jedne iste ideale, koji je jedan i nedjeljiv». «Jugoslovenski Odbor», koji je kasnije nastao, nije hrvatski ni po sastavu; uz Hrvate tu ima Srba, a i Slovenaca. U memoiru francuskoj vladi od 6. svibnja 1915. Odbor tvrdi, da su «jugoslovenski narodi, koje historija poznae pod imenom Srba, Hrvata i Slovenaca, jedan isti narod», a 24. veljače 1916. «Jugoslovenski odbor» pozdravlja sipskog regenta Aleksandra kao «predstavnika jugoslavenske ideje, svete svima nama - Srbima, Hrvatima i Slovincima - koji stvaramo jugoslavenski narod». Pozdravlja ga uz želju, da ob-

kada bismo to mogli nazvali samo paradoksom!

Godina 1918. znači, dakle, triumf politike hrvatsko-srpske koalicije, ali u tome ima za nas nešto i tragikomično. Srbi koalicionaši «svoj zavet ispunile» i bili su zadovoljni. A Hrvati? Lorković uviđa i osjeća na terenu za vrijeme rata svu istinitost Supilovićih navoda i predviđanja. Istupa iz koalicije, ali prekasno. Godina 1918. je već tu i svršetak rata zatekne Hrvate, piše godine 1927. koaliciono Bertić, «nespremne, nesložne i rastrovane kao nikad u historiji. Bjesno u toj slabosti namamljeni slatkim riječima u Beograd i ondje nemilice pogubljeni kao čurani na političkom stratištu». Tako smo «tim velikim, nebolomnim, nesobičnim mislima i frazama zamutili sami sebi oči i zbunili pamet, te postali brzo plijenom jedne priproste, nekombinovane, egoističke i tvrde nacionalne misli - misli velikosrpske)). Citirali smo Bertića, da bismo riječima jednog koalicionaša - koji se još i godine 1918. u saboru cinički izrugivao «plitkim i praznim geslima: Hrvatska Hrvatima, Bog i Hrvati» - pokazali, kako je politika hrvatsko-srpske koalicije svršetkom rata za Hrvate značila slom. Stvarnost je odmah prešla preko svih naivnih očekivanja i srušila kumire ideoloških zabluda. To je plod hrvatske službene politike i odgovornih faktora, a ta politika nije bila pravi odraz želja i raspoloženja hrvatskog naroda. Narod je zato odmah ispravno reagirao, a isto bi bilo, daje narod bio pitan i prije sudbonosnih odluka. Narod ne priznaje ono, što je doneseno u njegovo ime, a protiv njegove volje; ne može pristati na ono, što je protiv njegova interesa. Narodu našemu lebdi pred očima ideal Tomislavove države. Odgovorni hrvatski politički faktori i inteligencija ne smiju se nikada udaljiti od zahtjeva i težnja naroda. Ne smijemo to glavno i osnovno pitanje - bit i glavni zahtjev «hrvatskog pitanja» - zamračiti i prekriti drugim, po mogućnosti rješenja, sekundarnim pitanjima. Ne smijemo dopustiti da nam neprijatelji skreću pažnju s toga glavnog i osnovnog pitanja. «Jedno između sredstava, kojima se narod drže u sužanjstvu, jest to, da se narodu ne dade čas mira, da razmišlja o svojoj nevolji, nego se radi, da se zabavlja kojekakvimi obmanami i opsjenam, ter tim da pogiba, bez da bol čuti» (Starčević). Mi smo Hrvati malen narod, a istinje, da se politička i socijalna strujanja, te pojave i ideje u svijetu snažnije i jače odrazuju baš kod malih

Almanah je zabranjen zbog hrvatskog nacionalizma: uvodne napomene

novljena Srbija «zahvati čitav jugoslavenski narod i čitavo njegovo zemljište». Tako godine 1916., a srpnja naredne godine «Jugoslovenski Odbor» i sprska vlada sklapaju «kifsku deklaraciju», koja se zasniva na ideji, «da je ovaj naš troimeni narod jedan isti po krvi, po jeziku, govornom i pisanom, po osjećajima svoga jedinstva». Tako je radila emigracija, dok je koalicija u domovini spremala «Narodno Vijeće»; na obje strane obmana, a zajednički rezultat - kapitalacija i debacle od godine 1918. Neprijatelja smo držali bratom, prijateljem i saveznikom. S njim smo surađivali, pomagali njegovu politiku, sami se borili za njegove ciljeve, te na kraju u njegove ruke predali svoju sudbinu. Bili bismo sretni,

Dr Ivo Pilar napisao je godine 1915.: "Nedvojbeno jest, ali, da se od godine 1907. srpska politika u Hrvatskoj vodi isključivo pod vidom propagande, koju kraljevina Srbija vodi u svuru svoje ekspanzije" ("Svjetski rat i Hrvati" str. 64.). Ne smijemo pak smetnuti s umer, da su politiku hrvatsko-srpske koalicije vodili stvarno Srbi. Važna su zato priznajanja Adama Pribičevića, Svetozarova brata, u božićnom broju beogradskih "Pravde" godine 1937. Kad je naime Svetozar Pribičević spremao sporazum koalicije i bana Škerleca "pre nego što bi doneo definitivno rješenje, brat je htio, piše A. Pribičević, da dozna mišljenje vlade kraljevine Srbije u ovoj stvari". Zato Adam odlazi u Beograd i tamo posjeti Ljubu Jovanoviću, koji mu reče, da Svetozar "bez brije sklopi nameravani pakt". Jovanović je tom zgodom Adamu još govorio, da Srbiju sada "čeka na severu obraćun s Austrijom", ali da se za to treba dobro spremiti, jer uz ostalo "nove krajeve treba smiriti i asimilirati". Pašić je pak Adamu Pribičeviću kazao, da reče bratu, kako treba "s vremena na vreme dovoditi svoju stranku na vlast". Nakon izlaganja A. Pribičeviću zaključuje: "Pakt sa Škerlecom bio je sklopjen i hrvatsko-srpska koalicija došla na vlast u Hrvatskoj".

naroda, gdje često poprimaju oštriji oblik i gdje se s naročitom vehementnošću sudaraju i međusobno bore. Moramo zato biti na oprezu, da ne bi, zahvaćeni političkim i socijalnim silama današnjice zanemarili ili manju pažnju posvećivali prvom i osnovnom zahtjevu hrvatske politike; idealu hrvatske države.

I skustva prošlosti, život i spoznaja pravog značaja hrvatskog bića pokazuju nam to pravo osnovno načelo hrvatske politike. Svaki Hrvat može poput Starčevića u dubokom uvjerenju i svijesti kazati: «Ja ne znam, što bi moralno Hrvatima biti stalo do jedne skupnosti, koja nije hrvatska», ili poput Kvaternika: «Za ideju bo »jugoslavenstva«, »ilirizma« i ostalih sličnih sanjarijah, ne dam ja ni šuplja boba». Već se dva decenija i hrvatski narod nalazi u protivnosti s novim stanjem i njegovom ideološkom podlogom. «Mi smo proti svemu tome za to, jer su to prazne riječi; jer za te sanjarije bez svakoga sadržaja ne ima temelja u prošlosti, ne ima razloga u sadašnjosti, a ni izgleda u budućnosti. Mi smo proti tome ludovanju zato, jer to cijelo pletivo smatramo golim vrtoglavanjem, koje razbijja napredak i pravljiva nam očitu propast», kazao bi Starčević i danas, a njegove bi riječi snažno odjeknule u milijunima hrvatskih srdaca.

Nažalost među nama u novoj mladoj generaciji, pa i među najmlađima, ima još uvijek ljudi, koji i dalje pripovijedaju o našoj nemoći i nesposobnosti, te o tome, kako mi Hrvati iz političko-diplomatskih i gospodarskih razloga ne možemo živjeti sami svojim slobodnim životom i kako ne možemo stvoriti svoj vlastiti »životni oblik«. Mi se opravdano i s čuđenjem pitamo: Zašto i odakle toliko nepouzdanje u našu snagu? Zašto toliki defetizam? Zar ih prošlost i iskustvo njihovih otaca nije ništa naučilo? Zar ne vide strahote krvave stvarnosti? Zar ne osjećaju jučerašnju i današnju veliku laž? Zar će dopustiti, da budu jezgra novog elementa, koji će nastaviti grijehu otaca?

Jednojerazjašnjenje sada potrebno. Kad govorimo naime o ovim pitanjima, u prošlosti i sadašnjosti, i kad se obaramo na one, koji ne rade u pravom smjeru i duhu, ili koji ne shvaćaju potpunosti i osnovi značaj naše narodne oslobođilačke borbe i naših političkih nastojanja, - onda ne mislimo na one rođene Hrvate, koji se nalaze u neprijateljskim redovima, koji su inventar svih režima ili koji svjesno ili proračunato negiraju naš narodni individualitet. Vulgo kazano: ne mislimo na prodane duše, izrode i izdajice, koji su vrijedni samo prezira i gnjeva naroda. Naprotiv, mislimo na one naše naivnjake, zanesnjake i intelektualno (ne moralno!) pokvarene elemente, kojima se ne mogu zanijekati hrvatski osjećaj i

poštene namjere, ali koji ne reagiraju uvijek kao Hrvati, koji nijesu osjetljivi prema ma i najmanjim povredama naših prava i integriteta hrvatskoga narodnog bića, te koji često ne shvaćaju u potpunosti i osnovi značaj naših nastojanja. Svima ovima treba kazati, da je dosta toga polutanstva, »umjerenosti«, neodređenosti i neodlučnosti. U teškim prilikama i velikim vremenima od svakoga se traži jasan i određen stav, te rad i djelovanje u tome smislu. Za to treba - nikad nije suvišno isticati - puno samopouzdanja, hrabrosti, odlučnosti, te vjere u vlastitu snagu, potrebu i mogućnost samostalnog opstanka i života hrvatskog naroda.

damo u život, na političke prilike i snage. Nijesmo fantasti i znademo, da se nove državne tvorevine, nove političke jedinice na geografskoj karti, ne stvaraju samo jednostronom voljom jednoga naroda i usred mira, već u većim lomovima, sukobima i kataklizmima. Tada volja i ideja može doživjeti ostvarenje. Sredstva, prilike i ljudi se mijenjaju, a ideje i ideali ostaju. Preživljaju pojedince, vode pa i generacije - očekujući čas ostvarenja i ispunjenja. Taj se čas ne može točno znati. Može doći brzo i neočekivano. Treba zato biti uvijek spremna. Taj čas ne smijemo samo čekati i zanemariti pozitivan rad deklamirajući o blagodatima i sreći, koja će nam doći. Ne smijemo se poput mnogih naših predčasnika u teškim situacijama obraćati samo slavnoj povijesti, te romantikom prošlosti prekrivati teškoće i težak položaj današnjosti. Ne smijemo opet s druge strane odbaciti tradiciju i suprotstavljati joj neki napredak, što je jedna od značajki posljерatne generacije i njenih individualističkih težnja. Paul Valery je pred nekoliko godina s humorom kazao: »Napredak i tradicija su dva najveća neprijatelja čovjeku«. To je i točno, ako ih odvajamo. Mi ih pak moramo spojiti. »Nema ni na kakvom polju aktivnosti pravog napredka, ako se ne oslanja na tradiciju; nema života tradiciji, ako ne osjeća potrebu, da se pomlađi s napredkom» (Gillet). Potrebbni i opravdani kult prošlosti i tradicije ne smije, dakle, paralizirati ozbiljan rad oko stvaranja i osiguranja osnove i uslova našega napretka i narodne neodvisnosti; kult prošlosti i primarnost političkog pitanja ne oslobađaju nas dužnosti, da što djeiotvornije radimo na kulturnom, socijalnom i gospodarskom polju, ali čitav taj naš rad mora biti podređen i usmjerjen putovima ostvarenja političkog idealu i rješenja političkog pitanja.

Dosad smo se više puta poslužili Starčevićevim riječima, jer je on iznio misli, koje će za nas Hrvate biti vječno aktualne. S njima možemo i danas najbolje izraziti naše misli i zahtjeve. Dok drugi nijesu vjerovali u mogućnost integralnog oživotvorenja idealna hrvatskog naroda, Starčević je vjerovao i ostao tome dosljedan. Nakon loma svih kompromisnih austrofilskih, madžarofilskih i jugoslavenskih programa, Starčevićeva je koncepcija postala aktualna više nego ikad prije, taj »najžeći, ali najnacionalniji i najetiatičniji« (Marjanović) hrvatski političar učinio je najveće djelo, kada je čvrsto povezao hrvatske narodne i državnopravne zahtjeve, kada je istovjetovao narodni i državni program. Jovan Skerlić ispravno tvrdi za Starčevića, da »slovenska misao, ilirstvo, jugoslavenska ideja, narodna politika srpsko-hrvatska nije imala ogorčenijeg protivnika od njega«. Starčević je bio pot-

SADRŽAJ

Uvodna riječ	
Opremanje hrvatskog nacionalizma (Radovan Latković)	9
Parcija, pjesma (Zvonko Kuhar)	17
Omor: hrvatske politike (Tito Mortidija)	18
Tapa, pjesma (Mirko Vrkaš)	33
Hrvatska intelektualna emigracija (Mladen Bošnjak)	35
Nala kulturna orijentacija (Franjo Nevjaj)	64
Pleću oblaći siri, pjesma (Nada Kesterštanek)	92
Dan slobode, crtež (Marko Čović)	93
Religioz., pjesma (Vjeko Korski)	96
Glasovi predsjednika nele gospodarske obnove (Vilko Rieger)	97
Društvenopravni položaj Hrvata (Ivo Korski)	103
Martirija, pjesma (Mladen Kababin)	121
Tuča, novela (Tatjana Frković)	122
Plavno stanovništvo Drave i sreće, pjesma (Aleksandar Kokic)	126
Nacionalna orijentacija muslimana Bosne i Hercegovine (Muhamed Hadžibajić)	127
Nacionalna borba hrvatsko-loškečkih Hrvata (Marko Čović)	133
Gospodarska vađnost hrvatskog iseljeništva (Ante Stitić)	142
Pjesma puščavčica sira, pjesma (Dragutin Matić)	147
Tuča, pjesma (Zlatko Matijaš)	148
Povratak, novela (Stanko Višković)	149
Kuća u gradnji priče bosansku, pjesma (Disko Štambuk)	161
Pjesma uberkulovouj djevojkici, pjesma (Ivice Mađarić)	161
Obnovite duke (Emil Lacić)	162
Nai almanah	166

Sadržaj Almanaha hrvatskih sveučilištaraca

Momentalni politički položaj, događaji ili neuspjeh ne smiju nas svrnuti s pravog puta, niti nas baciti u pesimizam i defetističko raspoloženje. Apatija - ono naše »ne bavim se više politikom« - ne smije biti posljedica neželjenog razvoja prilika ili neuspjeha; naročito ne smijemo dopustiti, da bi radi toga nastala rasprava o našem prvom i najvećem idealu, našoj državi. To mora biti dogma, o kojoj nema i ne može biti diskusije. Ne ćemo se zato složiti sa Spenglerom, po kojemu za političara i politiku postoje samo političke činjenice, a nipošto političke istine. Moramo biti realisti i otvorenim očima gledati na činjenice, ali istini, ideji dajemo prvo mjesto. U povijesnom razvitku često dugo prevladavaju interesi i sila. Trajnost pripada idejama, a ideja nije ništa drugo, nego zamisao buduće stvarnosti, teorijski pogled na jedan praktičan program. Fouche je rekao najednom mjestu, da se politika ne vodi mržnjom. To ne znači da prema neprijatelju moramo biti dobri i blagi, već da nas mržnja ne smije zaslijepiti, da ne vidimo stvarnost; kao što ni naš nacionalizam ne smije značiti suženje političkog vidika i ograničenje interesa na isključivo naša pitanja. Mi smo idealisti i realisti. Idealisti smo, jer svoje ideale predpostavljamo efemernim interesima, a realisti, jer stvarno gle-

pun i čist Hrvat, a snaga i vrijednost njegovih riječi leži baš u tome, što je on izrazio, sintetirao i formulirao ono, što se nalazi u duši i osjećajima hrvatskog naroda, ili kako sam kaže: «Ne daj nam Bože, pasti u ludost, u kojoj bismo rekli, da je narod pristao uz naš program, uz našu politiku. To ne, nego mi smo naš program, mi smo našu politiku iscrpili, složili iz prava, čudi, duha, koristi i potreba naroda, te nije čudo, što je sav narod za svoje».

Hrvatski narod, prožet kao nikad dosad Starčevićevim duhom i mislima opravdano vjeruje u svoju budućnost. Poučen dugim iskustvom i gledajući realno u život, nema razloga, da sumnja u mogućnost i potrebu svoga samostalnog života i opstanka. Inteligencija mora biti uz narod. Ne smije biti tuđa njegovim osjećajima i težnjama. Međutim nije dovoljno nešto samo htjeti i o nečem biti uvjeren. Politika nema zadaću da samo čuva ideale, već da ih i ostvaruje. Zato je svaka prava politika aktivistička i realistična. Ograničiti se samo na isticanje svojih prava znači nemoć i nesposobnost. Potrebna je zato najveća i neprekidna aktivnost, jer se politički idealni ostvaruju teškim i mučnim radom; moraju se svaldati tolike teškoće i ne smije se propustiti nijedna prilika. Aktivnost i rad su potrebni i radi samog učvršćenja ideje, jer ideja bez akcija slabiti i umire. Ne smijemo zato samo naglašavati svoja prava, a ignorirati ono, što tome smeta, i ne poduzimati ništa, da to odstranimo. Nemojmo biti kao grof Chambord, zadnji Bourbonac, koji je imao prilike da zasjedne prijestolje predaka, a koji je mirno čekao, da ga Francuzi pozovu na prijestolje. Radio nije uglavnom ništa, već samo iznosio svoje pravo. Tako je i u grob otišao, pa mu se može kazati, daje bio pošten i dobar, ali da nije bio političar, da nije gledao realno u život, da nije nastupio, kad je i mogao, da nije shvatio vrijeme i da nije iskoristio priliku. Kod nas je pak raširen tip inteligenta, koji ispravno i pošteno misli, ali, koji ili se «ne bavi politikom» ili samo govori o našim pravima, te kako bi trebalo učiniti ovo ili ono, kako sve slabo ide i t.d. Međutim sam ništa ne radi, pa ni u onim granicama, u kojima pojedinac prema svojim sposobnostima i položaju može nešto učiniti. Ovakvi neaktivni elementi često se onda pozivaju na svoju prošlost i dosljednost. To je lijepo i pohvalno, ali se time ne može nadomjestiti aktivnost, koju su bili dužni. Pojedini prigodni i časoviti nastupi rijetko mogu stvar izmjeniti. Aktivnost je, shvaćajući ovaj pojam široko i mnogostruko, mjerilo političke vrijednosti pojedinca. Inteligenciji, a naročito istaknutijim i odgovornijim faktorima nužna je i znatna politička kultura i poznavanje činjenica. Nijedna pak činjenica i pojava nije osamljena u sadašnjosti, pa treba poznavati i povijest. To se ističe naročito od Darvinova vremena, a inače je već Aristotel u svojoj «Politici» kazao: «Onaj tko razmatra stvari u

njihovom pravom rastu i podrijetlu, bilo da je to država ili ma šta drugo, steknut će najjasniji pogled o njima». I moderni engleski politički pisci (Seeley, Sidgewich, Bums) smatraju politiku usko povezanom s povijesti. Nije dalje toliko važno, što je netko mislio, već što je i kako učinio. Kad su jednom Starčevića upitali, da li je Strossmayer izdajica, odgovorio je da ne prosuđuje ljudе po onome, što misle ili žele, već po onome, što rade i kako nastupaju. S hrvatskoga narodnog gledišta ne možemo nazvati pozitivnim i korisnim one, koji ništa ili malo rade, naročito, ako za to imaju uvjeta i sposobnosti. Takvi nijesu pozitivni i konstruktivni takoder i zato, jer svojim stavom dopričaju mnogo tome, da se mogu držati na površini oni, koji ne rade u duhu narodnih težnja ili koji drže i propovijedaju, da Hrvati sami kao narodno-politički individualitet ne mogu živjeti u svojoj vlastitoj zajednici, na svom teritoriju i pod svojom vlasti. «Tunel, tu sablazan tvrditi, što drugo može

Tis Mortidija u mariborskom zatvoru nakon izručenja

znamenovati, nego naš narod osramotiti i posvetiti današnje stanje, u kojem on nepravedno pogiba. Po ljudima, koji ne bi zahtijevali, da se narodu vrati ono što ga pravom i po njegovoj naravnoj bitnosti ide; koji bi otpuštali od prava naroda sve, što tuđinac poželi na svoju korist... po takovim ljudima i najprije država i najveći narod brzo bi opali u ovo stanje, u kojem je naša domovina» (Starčević).

Iz svega proizlazi, da nam osnovno načelo hrvatske politike nalaže jasan i odleđen zahtjev, te rad na ostvarenju naših idealja. A zar je to moguće bez vjere u vlastitu snagu i mogućnost samostalnog opstanka hrvatskog naroda? Zato samopouzdanje i vjera u vlastitu snagu - koje nij-

esu tlapnje ni umjetne konstrukcije intelekta, već plod iskustva prošlosti i jasnog pogleda u život i stvarnost - moraju biti jaki stožer, na kojem čvrsto stoje naši zahtjevi, neostvarivi bez jakog uvjerenja u potrebu i mogućnost samog ostvarenja.

Iznijeli smo osnove, s kojih moramo polaziti u našem radu, očitovao se taj u političkom, socijalno-gospodarskom ili kulturnom pogledu. To će nam biti najsigurniji putokaz i najbolji regulativ u životu. U veliki i teški pripremni rad, zasnovan na tim temeljima, moramo uložiti sve snage, da nas ne bi događaji iznenadili i zatekli nepripremljene. Na našoj se generaciji ne smije prelomiti štap kao na onoj pred osamnaest godina. Moramo biti pripravni za svaku situaciju, jer je život sada mnogostruk i raznoličan, a današnjica i prebogata iznenadenjima, nagnuta promjenama, preokretima i katastrofama, skoro čudesnim događajima. Znamo kapitulaciju od godine 1918., a Frano Supilo, najlucidniji hrvatski političar i možda jedini naš diplomat većeg stila, kao daje to predviđao, kada je već godine 1893. kao mladi dubrovački pravaš u svom listu «Crvena Hrvatska» napisao ove značajne riječi: «Ili će Hrvati pobijediti snagom svoga vlastitog pokreta, ili će veliki događaji Monarhije riješiti hrvatsko pitanje kao dio njenog kompleksa ili će vanjski prevrati oboriti Monarhiju. Mi se uzdamo u sve troje. A narod treba pripravljati, kad ga događaji pozovu, da bude spremna. Malo ih je koji tako misle. A dan bi mogao doći iznenada. Bruke li narodu, ako ne će znati, što da učini. Isprika je uzaludna. Sam je onda svoju osudu potpisao.«

Problematiku, kako je Supilo postavio, možemo i sada ponoviti, jer ni u novim vremenima i novim prilikama njegove riječi nijesu u osnovi izgubile na važnosti. Godina 1918. dalje prava Supilovu, u osnovi pesimističkom očekivanju. Nova generacija mora sve poduzeti, da novi kataklizam dočeka spremna, pa onda ne će biti bruke i ne će trebati isprika, jer ćemo znati, što hoćemo i što nam je dužnost. Godine 1918. nije progovorio hrvatski narod, pa se zato nije ni obrukao, niti «sam onda svoju osudu potpisao». Tako su prošli i to su učinili odgovorni politički faktori, moralno ili intelektualno pokvareni inteligenți, koji su se, da slika bude potpuna, dali voditi od tuđinaca i neprijatelja hrvatskog naroda. To se više ne će i ne može ponoviti. Ne smije opet biti podvojenosti hrvatske službene politike od narodnih želja i zahtjeva. Da sigurnost bude što veća i čvršća, treba da svu našu aktivnost upravimo prema ostvarenju osnovnog zahtjeva hrvatske politike, a taj mora biti zasnovan - da na kraju još jednom naglasimo - na glavnom i osnovnom stožeru hrvatske politike: na vjeri u djelotvornu snagu našega naroda, te u mogućnost i potrebu samostalnog života i opstanka naše narodne zajednice, jer «mi svi želimo oslobođiti se odjarrnama čijega, a ne želimo jarma mjenjati» (Starčević).

HRVATSKOJ JE POTREBNO VIŠE NACIONALNOGA

U zadnje su vrijeme u nas izričaji nacija i nacionalno postali pogrdne riječi. Riječi zastarjele, koje prizivaju mračnu prošlost. Riječi opasne, koje prijete demokraciji i odgađaju ulazak u Europu i u napredni svijet. Riječi zločudne, koje treba izbrisati iz rječnika i zakonom zabraniti njihovo spominjanje u školama i na javnim mjestima.

Njemački filozof Gadamer govori o Platonovu izkustvu demokracije. Kada su atenski građani iz Atene prognali trideset tirana i ponovno vratili demokraciju, svi su je pozdravili kao oslobođenje. No upravo ta demokracija, veli Gadamer, onoga kojega Platon najviše poštije i kojemu se najviše divi, Sokrata, u postupku zbog bezboštva osuđuje na smrt izpijanjem otrovnoga vrča.

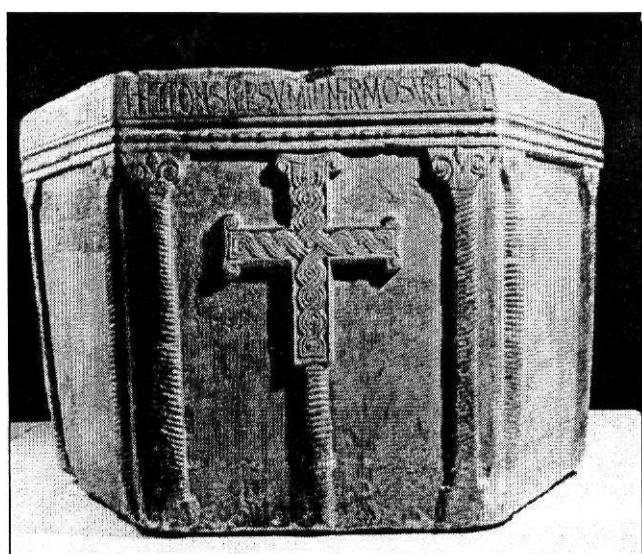
U doba multija, u doba svjetskoga gospodarstva, u doba koje kroz industrijsku revoluciju dobiva svoje navlastito lice, riječ nacija i izraz nacionalno gospodarstvo zvuče čudnovato zastarjelo - piše Gadamer. Industrijska se revolucija propela do vala, koji nas sve preplavljuje i odnosi. U tomu procesu nepromjenjiv je zakon, željezna nužda ne zaostati, da bi se na taj način uobće stvorili izgledi za život i preživljavanje svih - nu odjednom je baš taj zakon postao ujedno i prijetnjom životu i preživljavanju svih.

Multinacionalne kompanije, iza kojih stoji sila i moć Ujedinjenih Američkih Država, nastoje kolonizirati sav svijet, da bi prigrabile njegova bogatstva. U tomu su im kolonijalnomu

Piše:

Mato MARČINKO

pohodu najveća smetnja nacionalne države. Da bi ih izbrisale i tako utopile u područne, europske i svjetske integracije, najprije udaraju na njihov jezični i kulturni identitet. Najjače im je oružje jedinstveni svjetski jezik, naravno englezki. I jedinstvena svjetska kultura, angloamerička. O priželjkivanu cilju jednoga jedinstvenoga jezika za Evropu i čovječanstvo Gadamer piše:

Krstionica kneza Višeslava

«To je možda praktično i u posebnim se područjima, recimo u jeziku u prometu, već danas prakticira. Ali jezik je primarno ono što govori prirodna jezična zajednica, i samo će prirodne jezične zajednice biti u stanju jedne s drugima izgraditi ono što ih sjedinjuje i što prepoznaju u drugom...

U pogledu množtva znanstvenosti, koja se u kulturnim jezicima i u jezičnim kulturama svih naroda javlja iz njihovih vlastitih tradicija i blaga, to je upravo drugost, ponovno prepozna-

vanje nas samih, ponovni susret s drugime, u jeziku, umjetnosti, religiji, pravu i povijesti, što nas može dovesti do istinskih zajedništava... Tako ne može biti presmiono kao posljednju političku konkvenciju naših razmišljanja spomenuti to, da ćemo možda preživjeti kao čovječanstvo ako nam uspije naučiti da ne smijemo jednostavno iskorištavati sredstva svoje moći i mogućnosti djelovanja, nego se zaustaviti pred drugim kao drugim, pred prirodom kao i pred izraslim kulturnama naroda i država, te da nam tako

drugo i druge valja doživljavati kao druge nas samih, kako bismo imali udjela jedni u drugima (Hans-Georg Gadamer, Nasljeđe Europe, MH, Zagreb 1997., str. 25.-26.).

Kolonijalni globalizam multinacionalnih kompanija na djelu je i u Hrvatskoj. Pomažu mu domaći sluge i poslušnici. Prve su na udaru škole. Čiste se školske knjige ne samo od nacionalnoga, nego i od rodoljubnoga i domoljubnoga. Rodoljublje nazivaju etnofilijom, da bi zvučalo nastранo kao nekrofilija.

U svomu predavanju o filozofiji ekoložke krize održanu u Moskvi godine 1990. njemački filozof Vittorio Hosle, rođen u Milunu, rekao je:

«Ako se u vašoj zemlji probiju snage koje Sovjetskom Savezu najviše žele da postane kao zapadnjačke države, onda se pribjavam triju stvari. Kao prvo, vaš će se nacionalni ponos slomiti na dugo vrijeme - sa starim poznatim opasnostima koje proizlaze iz takva zbivanja. Koliko god je nacionalizam, apsolutiziranje interesa

vlastite nacije na štetu legitimnih interesa drugih nacija, moralno bezvrijedan i politički opasan, toliko je neosporno dajedino patriotizam (kojega se ne će moći odreći niti nekadašnja univerzalna država) može motivirati na ono kolektivno transcendiranje vlastitih partikularnih interesa bez kojega se ne mogu svladati ozbiljne opasnosti današnjice... gubitak nacionalne časti mogao bi se preobratiti u šovinizam... zabluda je vjerovati, da je povijest došla svome kraju. Vjerojatno ste čuli za tu tezu Francisa Fukuyame, službenika američkoga State Departmenta, o kojoj se prošle godine (1989.) podrobno razpravljalo u SAD-u i Zapadnoj Europi: s približavanjem dviju pobjedničkih sila, s pobjedom zapadne demokracije, nadвладана je opreka tih sustava, a time naposljetku i okončana povijest (F. Fukuyama, *The End of History?*, *The National Interest*, Summer 1989, 3.-18.)... Pomislimo li na sasvim nove zadaće, radikalne promjene u našem kategorijalnom i vrijednosnom sustavu, koje će u sljedećim desetljećima biti na dnevnom redu povijesti, onda Fukuyamina teorija djeluje djelomice neukusno a djelomice sablastno» (Vittorio Hosle, *Filozofija ekološke krize*, MH, Zagreb 1996., str. 16.-19.).

Globalizacija ne podnosi državnarode ni ustanove državnoga suvereniteta. Svijestni narodi daju otpor kozmopolitizmu i globalizaciji, koje im nameće zakon tržišta. Globalizacija je kao plimni val zahvatila i nas. Ako ne želi izgubiti svoj nacionalni i državni identitet, Hrvatskoj je potrebno više državotvorna rodoljublja i domoljublja, više nacionalnoga. Inače će, kako reče Carl Gustav Ströhm, Hrvatska ostati bez Hrvata ili Hrvati bez Hrvatske. •

Ocu

Višnja SEVER

Maček se
smiče
vuz plot.

V hiži
kričiju
je god.

Ti si spet
vuz nas
kaj ne?

Zakaj bi
moralo prejti
baš se?

Življenje
je žmehko
kaj ne?

Zakaj bi
moralo prejti
baš se?

Tebe smo
imele
tak jako radi.

Turen si bil i stup
s Tobom smo skup
živele vu nadi.

P.S. Josip Sever,
politički zatvorenik
Lepoglave 1946.

U BOLNICI

Tomislav PEĆARINA

Toliko ova bijela šutljiva soba podsjeća na robiju, a lagani bolničarev korak na uzničara - špijuna. Na prozoru rešetke, hrana po šabloni (kažu dijeta), dani svedj' isti - robija bez pendreka, a s mirisom fenola i natrijuma.

Bolničar ima prazan pogled kao stražar u pohodu kroz ćelije, a liječnik poput upravitelja kaznione pita samo škrto, kao sa sjetom.

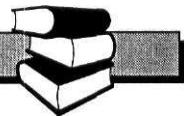
Dodje ti da lažeš i kuneš i tifus i medicinu i crijeva što bубnaju podmuklo bolnom operetom.

Kako su mrski svi ti sulfati i streptozoli, griz bolnički gutaš bez teka kao robij aški grah. Katkad u skepsi pogledaš s čežnjom na obližnju mrtvačnicu i začliš pusto da si već nitko - posmrtni prah.

Plahte bijele i dodadne, robijo s osudom spiruheta i bakcila! Čekati, čekati (koliko) da se završi Kalvarija: u zgužvanom odijelu s prestrašenom energijom starca

i otpusnicom - otkaz na griz i streptozole ili na tvrdoj nosiljci pod beskrvnom plahtom na put u nepovratno, na groblje Svete Marije.

Zarazna bolnica u Sisku, studeni 1949. O

HRVATSKI KRALJ ZVONIMIR I PAPA GRGUR VII. (20.)

Znajstarijemu zagrebačkomu obredniku prozvanom **MISSALE ANTIQUISSIMUM** (MR165), a pisanu negdje na prijelomu XI. - XII. st. za uporabu novoosnovane zagrebačke biskupije, nalaze se ostaci liturgijskih obreda bivše srijemsko-sisačke crkvene pokrajine, kojima sličnih nema nigdje na zapadu (na primjer obredi krštenja i blagoslova vode na Bogoavljenje). (Iz tih se obreda, smatra Sakač, ne smije zaključivati na arijansko krivotvjerje u Hrvata. Mi pak smatramo, da su ti obredi indo-iranskoga podrijetla, koji su se zadržali u Hrvata i nakon pokrštenja. Tvrđnja Tome Arcidjakona, da su Hrvati došli u današnju domovinu kao kršćani arijanci, nije bez temelja). Ovi obredi potvrđuju mišljenje Šišića i drugih izpitivatelja, da je na području Panonske Hrvatske i nakon avarskoga pustošenja ostalo kršćanskoga pučanstva.

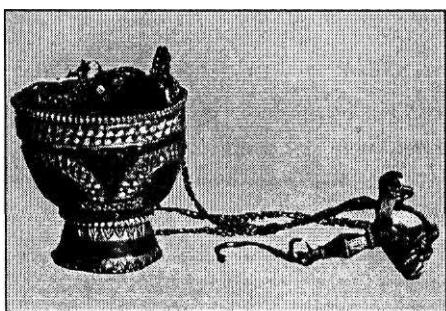
Spomenuti zagrebački obrednik spominje crkvu sv. Marije i crkvu sv. Stjepana Prvomučenika. Prva je, kako je izpitao Ivan Krstitelj Tkalcic, nekadašnja crkva sv. Marije u Vlaškoj ulici, koju su godine 1241. opustošili Tatari, a od druge se još nalaze ostaci u kapelici nadbiskupskoga dvora. Budući da se iz izprave kralja Andrije II. iz god. 1217. dade zaključiti, daje crkvu sv. Stjepana sagradio kralj Ladislav, obrednikom MR 165 konačno je ustavljeno mnjenje Tkalcicevo, da je nekadašnja vlaškouličanska crkva sv. Marije obstajala i prije godine 1093.-4., to jest i prije no što je bila osnovana zagrebačka biskupija. Nakon njezina osnutka, kako prvi zagrebački biskupi nisu odmah imali svoje stolne crkve, jer se njezina izgradnjastavljkatekutijek XII. st., apo izpravi kralja Andrije II. od god. 1217. bila upravo te godine i posvećena, **od godine 1093. - 1094. do godine 1217. crkva sv. Marije služila je i za stolnu crkvu.**

U Vlaškoj ulici ili onda još vesi obstala je dakle još prije osnutka zagrebačke biskupije crkva sv. Marije i u njoj se rabio stari obred bivše sisačke biskupije preplavljen na koncu VI. st. od Avara i njihovih saveznika. Sakač zaključuje: Ako je zagrebački **Vicus Latinorum** poput Siska

Piše:

Tomislav HERES

i nekih drugih mesta obstoja neprekidno od doselidbe Hrvata, kako su već tvrdili Šišić i neki drugi povjestnici i ako mu je pučanstvo sačuvalo kršćansku vjeru, obredne knjige i brinulo se za svećenike, tko može razborito zanijekati, da i vlaško - uličanska crkva sv. Marije potječe iz doba doselidbe Hrvata i prvih početaka panonsko-hrvatske Banovine? Drugim riječima, panonsko-posavski Hrvati prvi put su upoznali Presvetu Djesticu Mariju na tlu današnjega Zagreba, na području banskoga grada ili Griča. **Vicus Latinorum** sa svojom crkvom sv. Marije bio je za gornju Hrvatsku neka vrsta Betlehema, u kojem hrvatski Banovi poput mudracu s iztoka nađoše Dijete s Marijom, majkom Njegovom, padoše ničice i pokloniše mu se.

Radionica (VIII. st.)

U Zagrebu će se odmah nakon ustrojbe posavsko-hrvatske Banovine, to jest zadnjih godina vladanja cara Heraklijia (610. - 641.), zbivati isti tijek pokrštanja (točnije rečeno: pokatoličenja) kao dolje u Splitu, gdje je u sedmom stoljeću nadbiskup Ivan Ravenjanin pretvorio Dioklecijanov mauzolej u crkvu «slavne Djevice» (gloriosae Virginis) i onda zašao među Hrvate, saveznike Heraklijeve, da ih nagovori na pokatoličenje. Porfirogenet izričito iztiče, da su panonsko-hrvatski arhonti (banovi) bili u svezi s dalmatinskim arhontom (vladarom) i priznavali mu počastno prvenstvo. Znademo i to, da je sisačka biskupija nakon razoritbe Sirmija god. 582. podpala pod solinsko - split-

skoga nadbiskupa. Prva briga bana panonske Hrvatske morala je biti, da s bizantskim carem i papom uredi položaj brojnoga kršćanskoga pučanstva, što ga je Carstvo zajedno sa zemljom odstupilo svojim pobjedonosnim protuavarским saveznicima. Papa Ivan IV. godine 641. šalje Hrvatima poslanstvo pod vodstvom opata Martina. Hrvati su dali kršćanima podpunu slobodu, da žive po vjeri otaca. Nema ni mučenika niti ikakova drugoga traga ili spomena, da bi Hrvati priječili širenje kršćanstva i među hrvatskim pučanstvom.

Zagrebačka okolica bila je u dosta povoljnom položaju, jer su je dobre rimske ceste povezivale sa Siskom i Dalmacijom. U Hrvatskom Zagorju nema nijednoga staroga rimskoga naziva mjesta - znak da ni kršćansko pučanstvo nije ostalo koje ih je poznavalo, ali zato imamo dvije labud - rječice, Krapinu i Krapinicu i labud - grad Krapinu sa šiljom proročice. Nije čudo, ali se tu uvriježio kult labud - djevice Krapine. Za osnutak Zagrebačke biskupije navodi se kao razlog želja kralja Ladislava, da bi «biskupovo nastojanje opet privelo na put istine one, koje je zabluda idolopoklonstva otudila od štovanja pravoga Boga». Šišić je lijepo dokazao, da se to ne smije razumjeti doslovno, ali dopušta, daje na području nove biskupije, udaljenom od crkvenih središta u Splitu, Kninu i Akvileji «cvalo različito praznovjerje sjećajući na paganstvo i idolatriju». Važna je i jedna napomena Šišićeva, da se zagrebačka biskupija iz-prva zvala **zagorskom** (zagoriensis) - «možda jedan mig, da je baš u Zagrebu bilo najviše ostataka paganstva». Sada kad znamo, da **Krapina** znači **Labudica**, žena - proročica, to postaje veoma vjerojatnim.

Osnutkom zagrebačke biskupije i podignućem vlaškoveske crkve sv. Marije makar samo i privremeno na dostojanstvo prvostolnice, štovanje je Majke Božje tako ojačalo i po Zagorju se tako širilo, da je zauvijek i s korijenjem uništeno štovanje labud - djeve, Karapet - Krapine, ako ga je još stogod i gdjegod bilo. Iz Vlaške vesi osvojila je Marija i Gornji

Grad i bivše «slavuj - brdo» - Kaptol, gdje su joj posvećene i prvostolnica i župna crkva sv. Marije. A i u Hrvatskom Zagorju je slavlje Majke Božje podpuno. Na domak razvalina staroga grada Krapine i njegove opustjeli špilje diže se Trski vrh s prošteništem Majke Božje Jeruzalemske. Nedaleko labud - rječice Krapine, nekada možda svete rijeke, privlači Majku Božja Bistrička svake godine na tisuće hodočastnika. U zagrebačkoj Vlaškoj vesi ili ulici nestalo je nakon tatarskoga pustošenja godine 1241. prastare crkve sv. Marije, ali s crkvom nije nestalo i štovanje Majke Božje. Usredotočilo se ono za cijeli Zagreb na središnjem Kaptolu. Nakon stoljeća područje Vlaške ulice dobiva ponovno crkvu sv. Marije, velebnu baziliku Gospe Lurdske, kraljice Hrvata. U srdačnomu štovanju Majke Božje složili su se svi narodnostni slojevi od kojih su nastali južni Hrvati: i antsko - araratski i iranski i «vlaški» ili latinski.

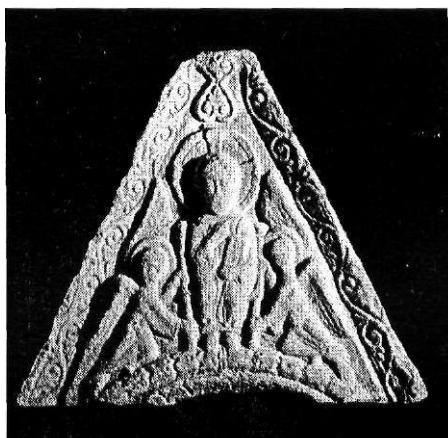
Svoju razpravu **Krapina, Kijev, Ararat** Stjepan Krizin Sakač završuje ovim riječima:

«Naši Krapinčani smiju se s pravom ponositi ne samo svojim predpotopnim čovjekom, nego i s Čehom, Lehom i Mehom, s krapinskom **Bijelom Labudicom** sestrom Krapinom i s njezinim proročištem ispod staroga grada. U tom obliku taje priča posve njihova. Kalup je dođuše istočnački, donesen prije 13 stoljeća araratsko - kavkaskim slojem hrvatskoga naroda preko Kijeva i Krakova u Hrvatsko Zagorje, ali izgradnja priče je domaća, lokalna, alarodijsko - hrvatska. To je isto tako 1.300 - godišnja (u ovoj godini 2.000., kada ovo pišem, već je 1.360 - godišnja) baština južnih Hrvata kao i iransko bansko dostoanstvo, vazmeni krijesovi, spominjanje **huda i huća** u opreci s Bogom i Božićem. Sve to potječe iz prvih početaka hrvatskoga narodnoga života u lijepoj južnoj domovini baš kao i glavni dijelovi bijelog Zagreba s imenima Grad, Tuškan, Zagrab, a s njima i vlaškouličanski kult sv. Marije. Romantična Krapina, Labudičin grad, slavni je kutić hrvatske zemlje, koji je najžilavije čuvao svoje domaće predaje i vazda bio najuže sjedinjen s panonsko - hrvatskim banovima, tim čuvarima i nosiocima hrvatske državnosti kroz punih trinaest stoljeća.»

Krapinska priča o Čehu, Lehu i Mehu dokazuje, da Hrvati u VII. st. po Kristu nisu govorili ni praslavenskim ni slaven-

skim jezikom, nego indoiranskohrvatskim.

O povezanosti krapinske legende o trojici braće Čehu, Lehu i Mehu s kijevskom legendom o trojici braće Kiju, Ščeku i Horivu i armenskom legendom o trojici braće Kuaru, Melteju i Horeanu piše dr. EVGEN Paščenko u svojoj knjigi **Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine** (Zagreb 1999.). Bez obzira što je ta knjiga pisana sa slavističkoga motrišta, u njoj će pristaše indoiranske teorije o podrijetlu Hrvata naći dragocjenih podataka, koji spomenutu teoriju potvrđuju kao znanstveno najutemeljeniju teoriju o podrijetlu Hrvata.

Zabat s prikazom Krista (XI. - XII. st.)

Problem podrijetla Hrvata, veli Paščenko, jedan je od najstarijih i najzanimljivijih problema u znanosti. Tragovi imena Hrvat razsuti su na cijelom ukrajinskom području i nazоčni su u različitim vremenima od skrajnjega jugo-iztoka Ukrajine, odnosno priazovsko - crnomorske stepе, pa sve do zapada odnosno do Karpata. Upravo bismo taj pravac od Dona do Karpata uvjetno mogli obilježiti kao smjer kretanja selidbenoga tijeka narodnoga imena (etnonima) Hrvat. U pisanim je izvorima zabilježeno, da se na tom prostoru ime Hrvat pojavljivalo u razdoblju od II. i III. st. do X. st. našega doba. Nu ustanovljeni spomenici još ne znače konačnu vremensku granicu moguće nazоčnosti narodnostne skupine koja stoji iza tog imena.

Ime Hrvat u različitim je oblicima nazоčno u dugomu vremenskomu razdoblju i na golemu prostoru od Dona do Karpata. Paščenko smatra, da je narodno ime Hrvat jednim dijelom svoga nastanka i podrijetla bliz staroukrainiskomu imenu Rus'.

U stepama Euroazije u pradavnim se oblikovala kulturna zajednica nazvana skitskom ili skitsko - sibirskom. Iztočna granica skitskoga svijeta - Mongolija - nadovezuje se na starokineski kulturnopovijestni sustav. Središnji dio, stepe Kazastana i sjevera srednje Azije, usmjeruje se na kulturu Horezma i Baktrije koja je ulazila u staroiranski svijet imperija Ahemenida. Zapadna su područja, gdje su prevladavali izvorni Skiti i kasnije njima srođni Sauromati ili Sarmati, predstavljala stepske i šumo - stepske prostore iztočne Europe i Predkavkazja. U drugomu tisućljeću prije Krista i u početku prvoga tisućljeća prije Krista, odnosno u brončano doba, sjevernoiranski narodi u iztočnoj Europi razseljavaju se na velikomu prostoru od Dnjestra do Urala, od rijeke Kama srednje Oke, dakle na Uralu, do prikaspipijskih sjevernokavkazkih stepa i sve do Krima.

Sarmati su kao i Skiti pripadali istoj iranogovornoj skupini nomadskih naroda. Kako piše Herodot u svojoj **Povijesti**, sarmatske su zemlje obuhvaćale stepе od rijeke Tanais (nižni Don) sve do Priuralja. Sarmati su se postupice pomicali od iztoka prema zapadu. Njihovo jako širenje s iztoka počinje krajem IV. st. i početkom III. prije Krista, kada oni izlaze na političku pozornicu iztočne Europe kao velika vojnička snaga. Već sredinom I. tisućljeća prije Krista Sarmati su zauzimali goleme prostore od Dona prema Kaspiju.

Od plemena sarmatskoga naroda iz antičkih izvora poznati su nam Jazigi, Roksolani, Alani i Aorsi. Razseljavajući se između Dona i Dnjepra, ta su plemena u početku I. stoljeća po Kristu prešla Dunav, a sredinom II. st. po Kristu već su živjeli u dolini rijeke Tise u Karpatima. Prvi su od Sarmata prema zapadu pošli Jazigi. Sredinom i krajem II. st. prije Krista prema zapadu polaze i Aorsi. Zajedno s Roksolanima oni napadaju pridunavske pokrajine Rimskoga Carstva. Jedno su vrijeme Aorsi bili u savezničkim svezama s Rimljima. U drugoj polovici I. st. po Kristu vođe Aorsa, koji su se nazivali carevima, kovali su novac u grčkoj koloniji Oliviji. Sarmatski Alani u I. st. po Kristu pojavljuju se u stepama sjevernoga Kavkaza i u II. st. prevladavaju u sjevernomu Pricernomorju.

Među iranogovorne narode spadaju također Kimerici i Anti. Ime Anti najčešće se objašnjava kao iranski naziv povezan sa staroindijskim **antah** (kraj,

konac, završetak; **an tijah:** onaj koji prebiva na kraju).

U znanosti je danas najviše prihvaćeno, da iranogovornoj skupini naroda pripada i ime Hrvat. To se ime povezuje i s praindeuropskim jezičnim podrijetlom.

Sjeverno je Pricernomorje antičkoga doba od VII. do VI. st. prije Krista predstavljalo svojevrstnu arenu borbe iranstva i njegovih različitih odnosa s helenstvom primorskih grčkih kolonija. U tim se područjima pojavljuju Kimerijci i Skiti kao najstariji iranogovorni nomadi euroazijskih stepa, a veoma rano pojavljuju se i Hrvati. To dokazuje grčki nadpis u Tanaisu na Donu, gdje je zabilježeno ime Horovatos. U traganju za iranskim koriđenima imena Hrvat posebice su važni stari nazivi, koji imaju slični temelj Harvat.

Skite, koji su iz Irana došli u ukrajinske stepe, smatraju potomcima Arijaca. Arijci bijahu malena plemena, stočari - nomadi. Ta su se plemena okupljala u saveze, što je stoljetni stepski zakon. Družveni su temelj Arijaca bile patriarchalne obitelji na čelu sa starješinama. Nekoliko obitelji činilo je **gramu** (naselje, obćina, ali i vojnički odred; riječ **grama** nalazi se u koriđenu riječi **gromada**, koja prvobitno znači: družvo, skupina, ljudska skupina). Nekoliko obćina činilo je pleme odnosno **vis** (ves), to jest selsku gromadu sa zemljom. Na čelu **grame** odnosno visa bio je vođa, koga nazivahu kraljem ili carem. Najblizi vođi odnosno kralju bila je osoba odgovorna za duhovne (vjerske) obrede povezane s božanstvom **Purohita** (Perun?). Na narodnim zborovima (**SAUTIMA**, saborima) odlučivalo se o svrgavanju nepoželjnoga vođe odnosno kralja i izboru drugoga. Rat je bio svagdašnje zanimanje Arijaca, a označavao se nazivom koji je u prijevodu sa sanskrta značio borbu za krave.

Paščenko smatra, da bi u pokušaju odkrivanja sadržaja imena (etnonima) Hrvat trebalo rabiti mitoložki ključ, jer se on nadovezuje na težnju za pronalazkom odjeka družvenih svjetonazora u imenoslovju (etnonimiji). Mitologija je, veli on, jedna od najvažnijih značajki arhaičnoga života. Tu bi njegovu upozorbu trebalo uzeti u obzir, jer mit - kako kaže njemački filozof Riidiger Bubner - leži u temelju povijestnoga načina mišljenja.

Za svjetonazor prastarih Indoeuropljana bio je značajan tročlani model

podjele družtva, svemira i svijeta bogova. Ljudi su se dijelili na tri družvene skupine: služitelje kulta (žreci), vojnike i radni dio stanovništva. Svemir pak na tri područja (sfere): gornje (podnebesko), srednje (između neba i zemlje) i dolnje (pod zemljom). Bogovi gornjega sloja povezivali su se s podnebeskom sferom i sa žrecima, bogovi srednjega sloja s prostorom između neba i zemlje i s vojnicima, a dolnjega sa zemljom i podzemnim svijetom odnosno s rodovskim obćinama.

Najstarija indoeuropska tročlana struktura družvene, kozmičke i sakralne razpodjele konačno se staložila u I. tisućljeću prije Krista. Poznato je iz Rigvede, da su Arijci bili poklonici vatre, njihove religijske predočbe ujedinjavale

Lik hrvatskog dostojanstvenika (XI. st.)

su sastojke klanjanja vatri, suncu, svetim vojničkim kolima, konju, oružju, svetoj kravi. U vjerovanjima starih Iranaca posebnu je ulogu odigrao za sve Indoeuropljane značajan kult vatre. Najkasnije u početku prvoga tisućljeća prije Krista stare se predočbe povlače predzratus-trovskoj religiji abstraktnoga božanstva **AHURA - MAZDE**, koji je poosobitba (personifikacija) dobra, pravde, svjetlosti i suprotnost demonu **AHRIMANU** iza kojega su stajale snage zla.

U gratbi družtva vodeću su ulogu imali žreci, kraljevi, vrhovni duhovni svećenici, sakralizirani vođe. Oni su se naslanjali na obćinskorodovske starješine i poglavare velikih rodbina. Ovaj družveni sloj osiguravao je redovito djelovanje družtva poli-

tičkopravnim i religijskomagičnim metodama, suodnoseći se s vrhovnim božanstvima kozmičke nadnebeske sfere. Ta su božanstva izražavala magične i pravne metode kozmičkoga pravnoga poredka.

U indoijanskoj mitologiji takvi su bogovi bili Varuna i Mitra, u iranoarijskoj Ahura - Mazda i Mitra. Oni su zbog prepletanja tradicija i uzajamnoga prožimanja imali uzporedbe s odgovarajućim božanstvima indoijanskih i sjevernoiranskih naroda. U ovih zadnjih predstavnika iranojezičnoga prostora u mjes-topisu, narodopisu, nazivima kraljeva, bogova pa čak čitavih državnih tvorevina i naroda često se sureću nazivi glasovne (fonetske) skupine, koja mijenja pojам **HOR, KOR, HUR** i t.d. Božanstvo **HORS**, poznato iz starokijevskih izvora, doneseno je na prostore današnje Ukrajine s područja iranojezičnih naroda. Većina izpitivatelja to božanstvo povezuje sa sunčanim božanstvom iranskih plemena. Imenom Horasan nazvana je iztočnoiranska zemlja u kojoj se diže sunce. Kako neki misle, ime božanstva Hors nastalo je od perzijskoga Kors (Koršid), što je značilo Sunce.

Božanstvo Hors, veli Paščenko, održalo se u družtvu koje mu se klanjalo i uzelo njegovo ime za svoje narodno ime. Korijen **HOR** u narodnom imenu Hrvat, prepodstavlja Paščenko, odraz je mitoložkih predočbi, u prvom redu imena nekoga vrhovnoga božanstva, nebeskoga ognja, Sunca. Narodno ime Hrvat povezano je upravo s mitološkim svjetonazorom nositelja toga imena. Ta se povezanost s prastarim mitom tijekom vremena gubila prelazeći u znak određenoga sloja družtva koje je sa suncem, s nebeskim svjetлом, s kozmognijskom simbolikom povezivalo pojam u prvom redu ratne snage.

Ime Hrvat treba gledati kao kulturni znak. Korijene toga imena valja tražiti u osobinama duhovnosti, u družvenom poimanju čovjeka indoeuropskih sredina. U doba patriarhata s kultom mužke snage širio se i kult boga - vojnika, kult oružja, konja, Sunca - kotača i nebeske vatre. Vojnički odličnici klanjahu se božanstvu Sunca ili Horsu, čije ime od pamтивјекa bijaše Hor i koje se suodnosilo u kozmognijskom mitu s nebeskom vatrom, Suncem. Jedan od mnogobrojnih totema, koji je predstavljao Sunce, bijaše **sveti**

pas po imenu Hort. U hrvatskomu folkloru to je vukodlak, psoglavac.

Hrvatsko je ime doneseno u predjele sadašnje Ukrajine u valovima velikih migracija iranogovornih naroda. To ime je označivalo određenu družvenu skupinu, u prvom redu vojničke odličnike određenoga naroda. Iransko ime Horovatos zabilježeno je u Pricrnemorju u II. i III. st. po Kristu. Paščenko narodno ime Horovat izvodi iz imena božanstva Hors, zaključivši, da je narodno ime Hrvat veoma staro. U svezi s tim Paščenko povezuje ime Hrvat s narodom Kara iz jednoga iranskoga vjerskoga spjeva te Kuretimu ili Koribantima Tome Arcidjakona, ističući važnost fonetske skupine kur, kor, hor i t.d., koja se često susreće na golemomu prostoru. Još u XV. st. talijanski humanist Mario Galeotto Hrvate naziva Kuretimu.

Kako predpostavlja Paščenko, širenje imena Hrvat s iznika na zapad kao da ocrtava put Sunca. Selidba toga imena značila bi put za suncem, a današnji su Hrvati možda jedini živi narod koji je to arhaično ime očuvao. To se ime na dugu selidbenom putu sdad pojavljivalo sad nestajalo obilježavajući cijeli niz mjestopisnih pojmoveva. Njegova čvrsta zapečaćenost na široku prostoru govori o njegovoj pripadnosti snažnim nositeljima.

Ukraini put Hrvata počinje u Pricrnemorju. Na ukrajinskomu su prostoru iranojezični narodi osim arheoložkih tragova ostavili i tragove u riječniku (hidronimiji). Korijen imena glavne rijeke priazovske kulture Donje Dan, što u iranskim odnosno skitskosarmatskim jezicima znači **veliku vodu**. Indoiranski trgovci očiti su u nazivu rijeke Donjec, koji je nastao od osetinskoga don (voda). Taj iranski temelj ima odjeka i u auktora antičkoga doba, koji spominju Tanais kao tadašnji naziv rijeke Don koja se ulijevala u Azovsko more i grčkoga grada na njezinoj obali na mjestu grada Azova. U grčkim izvorima II. i III. st. spominje se Horouathos kao staro ime rijeke Horovatos iz porječja Tanaisa, jednoga od pritoka rijeke Don. Zapis pronađen u Tanaisu potaknuo je poistovjetbu imena rijeke Horovatos s narodnim imenom Hrvat kao iranskim imenom. Izpitivači su se složili u postojanju sveze između imena Horovatos i iranskoga podrijetla, na što je upućivala

gradba HARA(U)VA-T. Na temelju arheoložkih podataka može se zaključiti, da su Hrvati pokrivali čitavo područje današnje Ukrajine.

Narodno ime Ros - Rus, smatra Paščenko, vuče korijene kao i narodno ime Hrvat s gotovo istih područja odakle potječe i ime Hrvat. Možda su, zaključuje on, Rusi i Hrvati dvije grane istoga indoarijskoga korijena razprostranjena na golemu prostoru plemenskih selidbi. Nazivi Ros, Roks, Ras, Rakš, Rokš, Roš, Ruš, Aors, Araks i Arsi slični su nazivima Hors, Horos, Horvat. Treba naglasiti neke fonetske podudarnosti u imenima Ros - Rus - Hrvat. Ime Rus po-

dade uzporediti s iranoarijskim pralikom zaratustrovskoga Ahura Mazde. Dažbogu je najbliži iranski bog Mitra. Iza Svaroga i njegovoga sina, cara Sunca Dažboga bio je bog Perun, pobjednik zmaja, zatim Svarožić koji je predstavljao ostvarbu nebeskoga svjetla - ognja (svjetla kao takvog). Perun je sličan indoarijskomu božanstvu Indri.

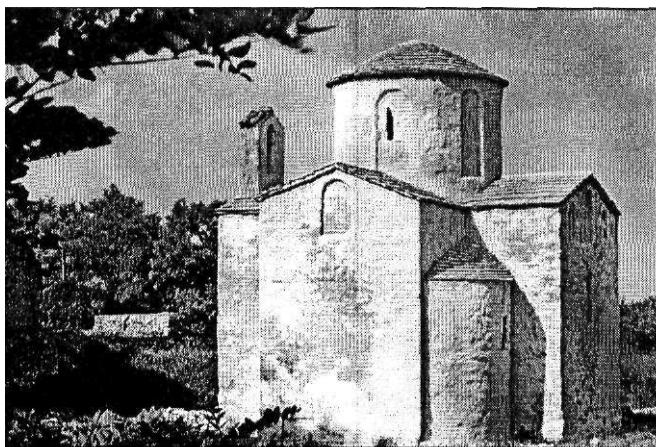
Po kijevskoj legendi o osnutku Kijeva, koju je zabilježio ljetopisac Nestor, u zemlji Poljana bijahu trojica braće. Jedan se zvao Kij, drugomu je bilo ime Šćek, a trećemu Horiv. Imali su sestru, koja se zvala Labud (Lybid').

Kij je sjedio na gori gdje je sada uzvod Boričiv, Šćek je sjedio na gori koja se sada zove Šćekavica, dok je Horiv sjedio na trećoj gori koja se zove Horevica. Na prostoru Kijevske države i grada Kijeva poznata su i imena rijeka s osnovom **HOR**. Mjestna imena s osnovom **KIJ** - KIJEV nalaze se i na prostoru današnje Hrvatske. Iz starokijevskoga doba poznat je naziv župa, koji se u ukrajinskomu jeziku izgubio, ali je sačuvan u Hrvata.

Hrvati su, što dokazuje kijevska legenda, igrali važnu ulogu na ukrajinskim prostorima. U legendi su Hrvati povezani s božanstvom Horiv, u čijemu se imenu nalazi korijen **HOR**. Na naznoćnost Hrvata u Ukrajini upućuju imena rijeka i mjestna imena s osnovom **HOR**. Na njih nailazimo u staroukrainiskim ljetopisima, a neka su se sačuvala i do danas. Na temelju svega ovoga Paščenko predpostavlja, da je narodna skupina s imenom Horvat bila ne samo jedna od vodećih, nego i sastavni dio oblikovanja ukrajinskoga naroda i subjekt njegove kasnije povijesti povezane s nastankom i djelovanjem jezgre staroukrainiske države.

Za izpitivanje podrijetla Hrvata, piše Paščenko, Karpati su iznimno važni i nezaobilazni. Jedan od najstarijih pokušaja tumačenja narodnoga imena Hrvat povezuje ga s imenom Karpati. Karpi je ime jednoga plemena, koje je živjelo na području Karpati (korijen riječi **karpi**: stijena sačuvan je u albanskomu jeziku). Od imena Karpati, smatraju neki iztraživači, nastalo je ime **Harvate** kako se nazivalo stanovništvo karpatskoga područja.

(nastavit će se) •

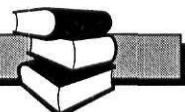

Nin - Crkva Sv. Križa

javilo se kasnije od imena Hrvat, ali su ti nazivi zvukovno srođni. Dva imena, Hrvat i Rus, upućuju na prastari indoarijski kult vrhovnoga božanstva Sunce (Hors).

Iranojezična plemena Alani, Aorsi, Roksolani, Rusi, Hrvati i Anti pripadali su istoj jezičnoj i obrednokulturnoj velikoj obitelji. Pripadajući istomu svjetonazornomu mitoložkomu krugu, nazivi Hrvat i Ros - Rus mogu biti različite inačice imena srodnih božanstava. U temelju imena Ros i Hrvat treba tražiti isti pojam povezan uz naziv vrhovnoga nebeskoga božanstva sunčanoga kruga. Naziv Ros - Rusj kao ime indoarijskih plemena Pricrnemorja bliz je staroindijskomu **rukša**, što znači svjetao, jasan. S tim se nazivom povezuju i nazivi Aorsi, Roksi od čega je proizašlo i Rusj.

Bog neba **Svarog**, otac boga Sunca (Dažboga i ognja) Svarožića, ima zajednički korijen s indoarijskim bogom nebeske vatre **Varunom**, a korijenski se podudara sa staroiranskim «Svaroga» (nebo). Njegova je uloga slična ulogi indoarijskoga nebeskoga boga Mitre. Čak se

KOMUNISTI IZ HRVATSKE I HRVATSKA DRŽAVA (XIII.)

KOMUNISTI SU ISKORISTILI HRVATSKO-SRPSKI SUKOB

Jaslanik Vrhovnog štaba NOP odreda, Vladimir Popović, javlja 29. studenoga 1941. o neuspjelim pokušajima da se narod u Hrvatskom Zagorju potakne na borbu protiv ustaša. "U tom nastojanju," kaže on, "koje je išlo do provočiranja sukoba između hrvata, seljaka i ustaša (slanjem odreda u skoro sve hrvatske srezove), izgubili smo dosta ljudi, zato što politički nije bio pripremljen teren iako su nas drugovi iz tih krajeva obavještavali (lažno) da će hrvatski seljaci podupirati akcije partizana. No, to ne znači da su zagorski seljaci ustaški raspoloženi ili orijentisani".¹

U kasnijoj fazi, u partizanskoj će se propagandi uvećavati udio Hrvata u partizanskim postrojbama, odnosno - kako je u izještu Titu 18. svibnja 1942. napomenuo Kardelj - isticat će se borbe u Hrvatskoj i Sloveniji, da bi se pariralo Draži Mihailoviću. Hrvatsko je pučanstvo, međutim, još uvijek bilo privrženo vlastitoj državi, makar je iz dana u dan rasio nezadovoljstvo prilikama, koje su u njoj vladale.

Korijeni hrvatsko -srpskog rata

Višedesetljetne napetosti u hrvatsko-srpskim odnosima dodatno su se zaoštirele uspostavom Banovine Hrvatske, kad je među Srbima spontano nastao snažan pokret koji je prijetio da će čak i oružjem sprječiti bilo kakvu autonomiju Hrvatske. Niz krvoprolića u travanjskom ratu, prigodom kojih su četnici i srpske postrojbe u sklopu redovite jugoslavenske vojske masakrirali hrvatski civilni živalj, opravdavanje hrvatskom izdajom Jugoslavije, a zapravo je bio logičan nas-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

tavak agresivne srpske hegemonističke politike.

Nakon njemačkog napada na SSSR, stvar se još više zaoštrela. Fra Dominik Mandić piše 2. rujna 1942. M. Martino-

NDH još 4 korpusa, jedna divizija, 32 brigade i dvije pukovnije četnika. Na čitavu području NDH, kroz četničke je redove prošlo oko 100.000 ljudi, od kojih je 98% Srba. Pred kraj rata, većina njih je jednostavno i bez većih teškoća prešla u partizane.⁴

Desetljećima je prešućivana činjenica, da su prve pokolje zametnuli Srbi,

Momčilo Đujić s talijanskim časnima

vicu kako su nakon ulaska Rusije u rat "Srb si redom počeli buniti i rušiti novu Pavelićevu državu. Nastala je po svim krajevima borba: veoma divlja i okrutna. Istini za volju, mora se priznati, da su komunisti, i neki elementi četnički prvi počeli sa nasiljima i ubijanjem nedužnih ljudi, osobito u istočnoj Bosni".³

Tijekom rata, na području BiH je osnovano 14 četničkih korpusa, 76 brigada i dvije pukovnije, a na ostalom području

koji su pritom uživali znatnu potporu talijanskih čimbenika, ponajprije vojnih dužnosnika, među kojima je bio priličan broj onih, koji su i sami sudjelovali u krvavim pohodima uglavnom na civilni živalj.⁵

Sve i da su (protivno logičnoj težnji da sačuvaju mir i tako učvrste svoj položaj) htjele, hrvatske vlasti u prvo vrijeme nisu mogle poduzimati kakve opsežnije progone, jer još nije postojala

1 ZNOR, II/2, dok. 42, s. 84-86.

2 ZNOR, H/4, dok. 60, s. 135.

3 HAIV, 1985., 213-214.

4 Bleiburg 1945.-1995. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa, Matica hrvatskih iseljenika, Zagreb, 1997., 24-34.

5 Prema nekim (čini se, ipak, pretjeranim) procjenama, talijanske su snage na području Slovenije, NDH i Crne Gore ubile oko 300.000 ljudi. Za ratni su zločin poratne jugoslavenske vlasti osumnjičile 743 osobe, a imena njih 206 objavio je hrvatski tisk 1997. (Usp. Armando Černjul, *Ratni zločinci izmakli su sudske pravde*, Večernji list, Zagreb, 15. lipnja 1997., 16-17.).

izgrađena organizacija vlasti, a kamoli izgrađena, ustrojena i naoružana vojska. To priznaje i visoki partizanski dužnosnik, R. Bulat.¹

Američki znanstvenik židovskoga podrijetla Ph. Cohen ističe: "Ustaški masakri nad Srbima počeli su kao odmazda. Između invazije sila Osovine na Jugoslaviju 6. 4. 1941. i prvih maškara ustaša nad Srbima (27. 4. 1941.) četnici su izvršili 11 neprovociranih masakra nad hrvatskim stanovništvom (civilima). Likvidirali su ukupno 246 civila. Ustaške odmazde počele su pak 27.4. uhićenjima i masakrima nad 176 Srba kod Bjelovara. Ustaški masovni teror značajno se povećao nakon 22. 06. 1941., kada su se dogodila tri važna događaja: njemačka invazija na Rusiju, partizanski ustank (Sisak) i smanjenje snaga njemačkih trupa koje su bile prebačene na Istočnu frontu."²

Otklanjajući talijansku argumentaciju da hrvatska nasilja izazivaju pobune i nemir, uslijed čega treba proširiti talijansku okupaciju, Lorković je upozorio na to da je u isto vrijeme kad i u Hrvatskoj, do pobune došlo i u Srbiji odnosno Crnoj Gori, gdje nema ustaša.³

Švicarski generalni konzul F. Kaestli piše kako su "ispadi srpskih četnika u rano ljeto 1941. dali znak za borbu na život i smrt između ustaša i svega srpskoga". Uz to on napominje kako činjenica da su zločine započeli Srbi, pa je ustaški odgovor izvorno imao obrambeni značaj, ipak nije od odlučujućeg značenja.⁴

Genocid kao konstanta velikosrpskog programa

U svakom slučaju, definiranje velikosrpskoga programa nakon sloma Jugoslavije tek je uzgredno bilo uvje-

tovano ponašanjem hrvatskih vlasti. Jedan od ključnih dokumenata u tom smjeru, projekt banjolučkoga odvjetnika i kasnjeg člana četničkoga Centralnoga nacionalnog komiteta, Stevana Moljevića, datiran 30. lipnja 1941., polazi od "gubitka države i slobode", odnosno posljedičnoga uvjerenja da snagu države ne čini ni površina njezina teritorija, ni broj žitelja, ni bogatstvo, nego neovisnost i sloga. Stoga srpski narod ima budućnost samo "u homogenoj Srbiji".

Tu homogenu Srbiju, koja bi obuhvatila "čelo etničko područje na kome Srbi žive" (a tu bi, prema Moljeviću odnosno velikosrpskoj tradiciji uopće, spadala Srbija, Makedonija, Crna Gora, istočna Hercegovina, sjeverna Albanija, sjeverna Dalmacija, glavnina Like, Kordun i Banovine, veliki dijelovi Slavonije, Baranja i bivša Drinska banovina, dok bi ostatak Dalmacije uživao autonomiju, moguće je postići prije svega preseljavanjem pučanstva. Srbi moraju imati hegemoniju na Balkanu, a da bi to mogli imati, moraju imati hegemoniju u Jugoslaviji.⁵

Program stvaranja homogene Srbije, opisan u Moljevićevu elaboratu zapravo ne predstavlja nikakvu novost u srpskoj politici,⁶ nego se naslanja na čitav niz programskih dokumenata koje su tijekom čitava XIX. i prve polovice XX. stoljeća sastavili odgovorni i utjecajni srpski politički i javni radnici. Slično vrijedi i za razmatranja generala Milutina Đ. Nedića, pod naslovom "Srbi i srpske zemlje. Etnografski problem srpskog naroda",⁷ a isto se može kazati i za program Mihailovićeva četničkog pokreta, sastavljen u rujnu 1941.

Taj opširni dokument ističe kako je cilj pokreta "omeđiti 'defakto' srpske zemlje i učiniti da u njima ostane samo srpski živalj". Pritom treba "brzo i radi-

kalno" očistiti gradove i popuniti ih "svežim srpskim elementom", te izraditi plan čišćenja ili preseljavanja seoskog pučanstva, radi stvaranja "homogenosti srpske državne zajednice", dok pitanje muslimana, kao posebno teško pitanje, valja po mogućnosti "resiti u ovoj fazi".

Mihailovićev naputak Đorđu Lašiću i Pavlu Đurišiću od 20. prosinca 1941. precizira kako u ciljeve četničkih odreda ("Jugoslovenske vojske") spadaju i:

"... 2.) Stvoriti veliku Jugoslaviju i u njoj veliku Srbiju, etnički čistu u granicama Srbije - Crne Gore - Bosne i Hercegovine - Srema - Banata i Bačke. (...)

4.) Čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i ne-nacionalnih elemenata.

5.) Stvoriti neposredne zajedničke granice između Srbije i Crne Gore, kao i Srbije i Slovenske čišćenjem Sandžaka od Muslimanskog življa i Bosne od Muslimanskog i Hrvatskog življa.

6.) Kazniti sve Ustaše i Muslimane koji su u tragičnim danima nemilosrdno uništavali naš narod.

7.) Kazniti sve one koji su krivi za našu aprilsку katastrofu.

8.) U krajevima očišćenim od narodnih manjina i ne-nacionalnih elemenata izvršiti naseljavanje Crnogorcima (u obzir dolaze siromašne nacionalno ispravne i poštene porodice)."⁸

U pismu Dragiši Vasiću, Moljević se u prosincu 1941. opet pozabavio razgraničenjem s Hrvatima: dok s drugim susjedima, zbog nedostatka vojničke snage, nije moguće stvoriti svršen čin, "što se tiče našeg unutarnjeg razgraničenja sa Hrvatima, tu držimo da treba odmah, čim se ukaže prilika, prikupiti sve snage i stvoriti svršen čin:

¹ Usp. Rade Bulat, *Vojno-politička situacija na Kordunu u vrijeme donošenja Ostrojinskog pravilnika*, u: *Ostrojinski pravilnik* 14. XII. 1941. Materijali s naučnog skupa održanog u Vrginmostu, 15. decembra 1989., izd. Historijski arhiv u Karlovcu-Skupština općine Vrginmost, Karlovac, 1990., 45.

² Philip J. Cohen, *Desecrating the Holocaust. Serbia's Exploitation of the Holocaust as Propaganda*.

³ Usp. M. Lorković, *Kroatens Kampf...*, 29-30.

⁴ BAR, E 2400 Zagreb, Bd. 4, *Geschäftsbericht* 1942-1943, 2., 26.

⁵ ZNOR, XI V/l, dok. 1, s. 1-10. *Genocid nad Muslimanima*, 8-14.

⁶ Iako priredivači to posebno ne ističu, to jasno proizlazi iz nekoliko vrijednih zbirki dokumenata o velikosrpskoj ideologiji, objavljenih nakon agresije na Republiku Hrvatsku: *Izvori velikosrpske agresije* (Zagreb, 1991.); *Etničko čišćenje. Povijesni dokumenti o jednoj srpskoj ideologiji* (Zagreb, 1993); *Greater Serbia: from Ideology to Aggression* (Zagreb, 1993), itd.

⁷ Usp. *Etničko čišćenje*, n. dj., 135-141.

⁸ ZNOR, XIV/1, dok. 6, s. 26-29. *Genocid nad Muslimanima*, 18-19.

⁹ ZNOR, XI V/l, dok. 34, s. 93-100. *Genocid nad Muslimanima*, 25-31.

a) zaposesti na karti označenu teritoriju;

b) očistiti je pre nego li se iko pribere.

Zaposedanje bi se, mislimo, moglo izvesti samo tako ako bi se jakim odredima zaposela glavna čvorista i to:

Osijek, Vinkovci, Slav. Brod, Sunja, Karlovac, Knin i Šibenik, te Mostar i Metković, a onda iznutra pristupiti čišćenju zemlje od svih nesrpskih elemenata. Krivci bi imali da budu na mestu kažnjavani, a ostalima bi valjalo otvoriti put - Hrvatima u Hrvatsku, a muslimanima u Tursku (ili Albaniju).¹

Književnik Dragiša Vasić, jedan od prvaka četničkog pokreta, u cijelosti je podupirao projekt stvaranja "homogene Srbije". U pismu Draži Mihailoviću, upućenom u prvoj polovici svibnja 1942., on naglašava: "Pitanje homogene srpske države, koja ima da obuhvati celo etničko područje na kome danas Srbi žive, jeste van diskusije. U tome se slažu svi Srbi". U pogledu hrvatsko-srpskog razgraničenja, Vasić podsjeća da je i general Simović "još pre nekoliko godina" u svome uredu u Generalštabu "pokazivao strategiske granice koje bi mi morali zauzeti" u slučaju da se Hrvati odcijepi od Jugoslavije. Što se, pak, "čišćenja" zaposjednutog područja tiče, nastavlja Vasić, "mislim da nam ovo pitanje nemora (sic!) zadavati mnogo brige. Pamtim vrlo dobro stanje u kome se Evropa nalazila posle prošlog rata. Ratujuće države bile su toliko zauzete svojim brigama, da nijedna takoreći nije mogla voditi računa o tome šta druge u svojim granicama rade i preduzimaju. U prvoj godini iza prošlog rata moglo se prosti istrebiti jedan dobar deo svoga neželjenog stanovništva a da

niko zbog toga i ne okrene glave. Dakle, ako budemo pametni, ovo pitanje čišćenja odnosno preseljavanja i izmene stanovništva, neće nam biti naročito teško".²

Krvav odgovor na krvave zločine

Međutim, bez obzira na to što su za prva krvoprolaća odgovorni Srbi, činjenica je da je odgovor hrvatske strane bio radikalni i da je bitno odredio sud-

Leposlava - Bela i Miroslav Kraljež u razgovoru ugodnom s Jovankom Broz

binu države, kako u pogledu davanja mogućnosti Talijanima (u manjoj mjeri i Nijemcima) da se stave u ulogu zaštitnika Srba, te na taj način prošire svoj utjecaj, tako i u pogledu pothranjivanja komunističkog odmetništva i kasnijega jačanjapartizanstva.³ Naime, hrvatska se strana (bez obzira na to, je li se radilo o redovitim vojničkim postrojbama ili seoskim vojnicama) u nizu slučajeva okomila ne na pojedinačne ili skupne počinitelje pokolja nad Hrvatima, nego na srpsku manjinu u NDH.

Da je ustaška vlast odgovarala na sličan način, na koji je hrvatski narod bio napadnut odmah nakon uspostave svoje države, nakon rataje priznao i sam Pavelić, ističući kako, promatrano iz ondašnje perspektive, "nije nikakvo čudo, što je reakcija hrvatskog naroda, koji je branio sebe i svoju domovinu, bila kadkada oštra i nesmiljena".⁴

Cini se prilično izvjesnim kako su srpska klanja Hrvata u travnju 1941. predstavljala povod, a ne pravi uzrok hrvatske odmazde. Na temelju iskustva iz prve Jugoslavije, ili, još dalje, na temelju iskustava s "Khuenovim Srbima" i dalmatinskim autonomašima, ustaštvje je u srpskoj manjini u Hrvatskoj gledalo neizbjegnoga eksponenta velikosrpske politike odnosno politike koja će služiti svakome protivniku hrvatske državnosti i nacionalne slobode.⁵

Iako je bilo pokušaja da se upozori na to kako Hrvatskoj veću prijetnju predstavlja jugoslavenska, nego velikosrpska misao, uglavnom točnom može se uzeti ocjena Dide Kvaternika, da je protusrpstvo bilo "raison d' etre" odnosno "ceterum censeo" ustašta.⁶ Ponašanje Srba, bilo pripadnika jugoslavenske vojske i četnika, bilo civila do sredine travnja samo je podupiralo protusrpsko uvjerenje kod nezanemariva broja Hrvata. U tom svjetlu treba promatrati odredbu S. Kvaternika od 30. travnja, kojom je strogo i pod prijetnjom kazne zabranjeno u djelatni stališ primati časnike i dočasnike pravoslavne vjeroispovijedi, tj. Srbe. Ta zapovijed, doduše, predviđa iznimke, i to po izričitu vojskovođinu odobrenju. Istodobno se napominje kako su obitelji srpskih časnika i dalje pod nadzorom, ograničeno im je

1 ZNOR, XIV/1, dok. 35, s. 101-103. Usp. i slično intonirano Moljevićev pismo Mihailoviću od 23. travnja 1942., na istome mjestu, dok. 70, s. 196-199.

2 ZNOR, XIV/1, dok. 85, s. 255-263.

3 U hrvatskoj je historiografiji potpuno previđen podatak da su svi opsežniji pohvati za slamanje pobune (u partizanskoj terminologiji oni se nazivaju "neprijateljskim ofenzivama") poduzeti na području južno od demarkacijske crte, kao i činjenica da svi partizanski korpsi utemeljeni na talijanskom posadnom području. Podatak, da je pobuna plamsala na području, kojim su faktično upravljali Talijani, prilično je rječita. Da nije riječ (samo) o talijanskoj vojnoj nesposobnosti ili nespremnosti, govori činjenica da unutar talijanskih rapalskih granica pobune nije bilo do pada Italije. (Na ovo je upozorio Krešimir Mikolčić, raspravljajući o obradi povijesti NDH u hrvatskim školskim udžbenicima. Usp. Hrvatska književna revija *Marići*, br. 5/1995.)

4 Ante Pavelić, *Hrvatska pravoslavna crkva*, Domovina, Madrid, 1984., 14.

5 Jareb piše: "lako se s moralnog i realno političkog gledišta ne da braniti politiku Ustaškog pokreta prema srpskoj narodnoj manjini u NDH, onaje, s druge strane, psihološki razumljiva. Ustaški pokret bio je odgovor na srpske zulume i bespravnu vladavinu u Hrvatskoj. Smisao stvaranja Ustaškog pokreta i akcije dra Ante Pavelića bio je, da na silu treba odgovoriti silom. 'Na lјutu ranu lјutu travu' biljeza Pavelićeva deviza. Poslije 1918. hrvatski narod po prvi put se je našao u jednoj balkanskoj državi, gdje su fizička sila, ubjistva i tajne prevratničke organizacije normalne političke pojave. Ustaški pokret je uveo i primijenio balkanske političke metode po prvi put u hrvatskoj politici. Trebalo je pokazati Srbima, da i Hrvati umiju rukovati oružjem, braniti se i napadati. Radićeva i Mačekova mirovorna i humana politika samo je izazivala prezir i posmijeh kod Srba. Vjerojatno je ta politika stvorila kod Srba iluziju i samopouzdanje, da će lako ići na kraj s hrvatskim narodom." (J. Jareb, *Pola stoljeća...*, 90.)

6 Usp. E. D. Kvaternik, *Riječi i činjenice...*, n. dj., 134.

kretanje izvan mesta boravišta, ali ih se nipošto ne smije uznemiravati, a s njima treba ljudski postupati.¹

Niz mjera poduzetih malo nakon uspostave države (onemogućavanje djelovanja Srpske pravoslavne crkve, zabrana čirilice, poticanje vjerskih prijelaza, najava iseljavanja u Srbiju i uskoro započeto, u velikoj mjeri slabo organizirano iseljavanje), pogađao je čitavu srpsku manjinu, a ne samo organizirane ili latentne protivnike hrvatske države. Utoliko je pogodovao svima, kojima je bilo u interesu da rasplamsavanjem unutarnjega rata destabiliziraju hrvatsku državu.

Znatan dio zločina događao se na mjesnoj razini, bez znanja, a pogotovo bez odobrenja središnjih vlasti. Međutim, središnje su vlasti stvarale takvu psihološku klimu, u kojoj su lokalni prekršitelji-makarsunerijetko išli samo za grabežom i osobnim osvetama - nazili političku legitimaciju za svoja nasilja.

Ugrožena sigurnost osoba i imovine

Odlučujući čimbenik tadašnje hrvatske politike, dr. A. Pavelić, vjerovao je da je većina Srba nesrpskoga (pretežno vlaškog) podrijetla, dok su Lorković, Budak i mnogi drugi mislili kako je riječ o etničkim Hrvatima. Svi su uglavnom bili suglasni s tim, da je ta skupina posrbljena djelovanjem svetosavske crkve. Unatoč tom uvjerenju, koje je u biti polazilo od pretpostavke mogućnosti asimilacije većine Srba, Pavelić je, u najmanju ruku, poglavito u ljetnim mjesecima 1941., nakon prvih srpskih

pobuna, nalazio riječi isprike za zagovornike oštreljivih mjera, posebno kad je bila riječ o ustašama-povratnicima.²

U više su slučajeva, doduše, posebno nakon 9. kolovoza 1941., protiv pripadnika Ustaškog pokreta poduzete oštreljive (pa i strijeljanja) zbog samovlasnog protupravnog postupanja prema Srbima, ali takve mjere nisu bile ni dovoljno odlučne, ni dovoljno česte, da bi obeshrabrike buduće prijestupnike.

Nema sumnje da je davanje odriješenih ruku ustaškim skupinama, baš kao i agresivna protusrpska propaganda, jednim dijelom bila prouzročena potrebotom da se kompenzira teritorijalni gubitak nakon razgraničenja s Italijom, jer treba imati na umu, da se nije moglo sakriti kako je krajem travnja i početkom svibnja 1941., u jeku hrvatsko-talijanskih pregovora o graničnim i drugim pitanjima, koji su okončani za Hrvatsku veoma bolnom žrtvom, srpska manjina u sjevernoj Dalmaciji, sa svojim zahtjevom za talijanskom aneksijom, opet poslužila kao trojanski konj, podupirući i legitimirajući talijanski imperijalizam.⁴ Bilo bi, međutim, pretjerano reći da su Talijani na svakom koraku uspijevali pridobiti Srbe za urotu protiv Hrvatske. Bilo je slučajeva da se lokalno srpsko pučanstvo oduprlo toj podmukloj imperijalističkoj politici,⁵ pa bi ih hrvatske vlasti branile od nasrtaja divljih ustaša.⁶

Hrvatsko-srpski je sukob najveće razmjere dosegao na području Bosne i Hercegovine, upravo tamo, gdje je prethodna dva desetljeća velikosrpski teror bio najoštrijiji. Nove prilike mnogima su se ukazale kao prava prigoda za osvetu. U jednome izvješću, datiranomu

u Sarajevu 2. listopada 1941. zapovjedništvo Četvrte oružničke pukovnijejavlja kako su Hrvati dobro raspoloženi prema novoj državi, dok je "grčkoistočni živalj" nezadovoljan i ogorčen, "jer strahuje da mu nema opstanka a niti mirnog života. Većina ovoga življa odmetnulo se od vlasti i po šumama udružuju se i čine protuzakonita djela". Židovi su, nastavlja se u izvješću, također nezadovoljni, "ali to javno ne izražavaju, niti učestvuju u radu protiv vlasti u većem obujmu, osim što pojedinci kao pristaše komunizma to ističu, te od organa vlasti bivaju uhićeni i predvedeni zakonskom postupku".⁷

Stožer vrbaskoga divizijskog područja izvješćivao je 24. listopada 1941. Ministarstvo domobranstva o prilikama u Bosanskoj Krajini. Dok su Hrvati zadovoljni i strpljivo podnose sve teškoće, "raspoloženje Grkoistočnjaka prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i sadanjem poretku nije povoljno, jer ih je veliki broj poubijan, opljačkan i odveden u razne logore, te im se ne priznaje vjera, a niti uživaju podpuna građanska prava". Zahvaljujući Poglavniku proglasu, veći dio grkoistočnjaka (uglavnom žena i djece) počeo se vraćati iz šume. Židovi se, pak, drže "podpuno povučeno i ne daju ni najmanjeg povoda za postupke protiv njih, ali bez sumnje potajno simpatiziraju sa pobunjenicima i očekuju pobjedu Sovjetske Unije".⁸

(svršetak u idućem broju) •

I. Košutić, I., 159-160.

Vojkovoda Kvaternik će kasnije zapisati da je vjerojatno mukotrpan dugogodišnji život, koji se sastojao od progona, logora i internacija doveo do toga, da su pojedinci postali "duševno nastrani, da ih rastače mržnja i osveta." (Usp. S. Kvaternik, n. dj., 93., 219.)

Usp. B. Krizman, II., 134., 137., 184-185., 188. Zagrebački *Novi list* 6. rujna 1941. objavljuje tekst pod naslovom "Strijeljan nasilnik, koji se izdavao za ustaškog dužnostnika". Javnost se izvješćuje kako je pokretni prijek sud 3. rujna 1941. na kaznu smrti strijeljanjem osudio Eugena Guića, rodom iz Fojnice, a nastanjenoga u Kaknju, 36 godina starog, bivšega rimokatoličkog svećenika, od prije povraćenog u laički stalež, koji je u noći između 26. i 27. travnja 1941. u vlasti koju je imao krenut u pravcu Lašva - Gora, opipljaka vlakovodu Savu Janjića, nadzornika brzojava Fr. Vrebca, trgovca Ostojića Durđevića i grkoistočnog svećenika Miladića Minića, kojeg je "ispalivši u njega hitac iz vojnike puške, na mjestu ubio, izdavajući se za ustaškog dužnostnika". Osuda nad Eugenom Guićem je izvršena istoga dana. (Prema:

Vrhbosna. Katoličkoj akciji, br. 7-8/LV., Sarajevo, srpanj-kolovoz 1941., 165.) Glasilo ustaškog pokreta, *Ustaša*, također objavljuje niz smrtnih osuda objavljenih nad ustaškim dužnosnicima ili onima koji su činili zločine tako se predstavljajući. Svakako je zanimljivo, da nije poznat primjer, da bi četničko vodstvo na sličan način postupalo prema zločincima iz svojih redova.

Riječ je o akciji Nike Novakovića-Longa, Boška Desnice, prote Sergija Urukala, Uroša Desnice, Svetog Rađenovića i drugih. Slične pothvate će srpski politički predstavnici idućih mjeseci poduzimati u pogledu Like, Hercegovine, Bosne...

Tako se, prema Rojnicu, ponašala većina Srba u Dubrovniku. (I. Rojnic, n. dj., 135.) Drugi, pak, izvori, govore drugačije. (Usp. A. Vojinović, *NDH u Beogradu*, 66.) Usp. primjer zaštite sela Glušci kod Metkovića. (M. Uđurović, n. dj., 59.)

ZNOR, IV/2, dok. 96, s. 239-251.

ZNOR, IV/2, dok. 118, s. 336-350.

DA SE VIRUS KOMUNIZMA NE PROŠIRI

Međunarodni kongres o komunističkim zločinima održan je u Litvi

Ne samo u Hrvatskoj, nego u skoro svim bivšim komunističkim zemljama dogodio se neugodan fenomen preobrazbe progonitelja u promicatelja ljudskih prava, uz totalnu amneziju počinjenih, ne samo prekršaja, već zločina svake vrste od likvidacija do ratnih zločina koji, kako nam je svima poznato, ne zastarijevaju, ali je to mala utjeha budući se zločinci ne izvode pred lice pravde.

Da razdoblje u kojem su izvršeni masovni zločini nad više od 100 milijuna ljudi ne padne u zaborav, žrtve pokušavaju pokrenuti međunarodni sud o zločinima komunizma. Taj je podhvat nakon dvogodišnjih priprema počeo u Litvi, simpatičnoj baltičkoj državi, koja je osjetila nasilje obadva totalitarizma - nacionalsocijalističkog i komunističkog.

Tamo je u glavnom gradu Vilniusu, ne samo pod visokim pokroviteljstvom, nego uz aktivno sudjelovanje najviših državnih dužnostnika, održan "The Congress on the evaluation of the Crimes of communism" - Kongres o procjeni komunističkih zločina. Predsjednik Seimas-a (litvanskog parlamenta) a i bivši predsjednik Litve prof. Vytautas Landsbergis otvorio je Kongres i u svome pozdravnom govoru, kojeg u cijelosti objavljujemo, upozorio na teška vremena i silne žrtve koje je čovječanstvo pretrpjelo od ostvaritelja komunističke ideje stare 150 godina. Budući da ta neman nije dotučena, jer vladajoš u Kini, Sjevernoj Koreji i Kubi, a u susjednoj Bjelorusiji, pod Lukašenkovim vodstvom ponovo oživljava, znamenita je njegova rečenica: "da se virus komunizma ne proširi".

Kongres i Tribunal održavao se u Vilniusu od 12. do 14. lipnja 2000. Toga 14. lipnja, na dan kada su komunisti započeli masovne deportacije baltičkih naroda u Sibir, održavao se i u Tallinu, u Estoniji, sličan kongres, također međunarodnog značaja. I tamo se tražila međunarodna osuda komunizma. Na tome kongresu svakako je najznačajnija odluka koju je najavio estonski premjer **Mart Laar**: on i madžarski premjer **Viktor Orbán** zajedno pokreću osnivanje zaklade za izučavanje komunističkih zločina.

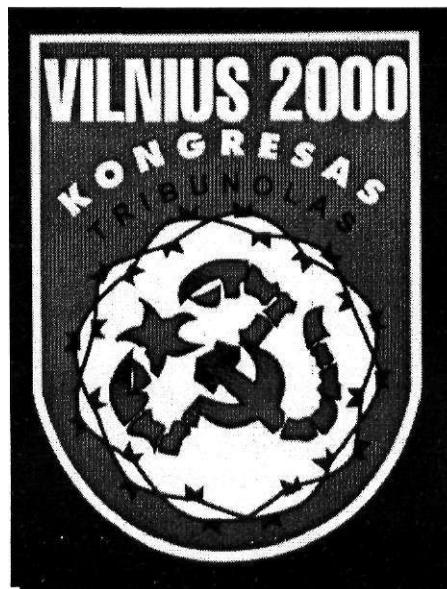
Mogu li Hrvati, koji su također bili žrtve još strašnije balkanske komunističke strahovlade očekivati od Vlade, koja se hoće zvati socijaldemokratskom, da pristupi Zakladi za izučavanje komunističkih zločina?

Budući su trenutačno na svjetskoj pozornici vlasti zanesenjaci iz '68., vođeni idejom

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

kako kulturne revolucije, tako i samoupravljačkog socijalizma, u njima joštinjažar masovnih demonstracija "izvanparlamentarne opozicije", čiji su izdanci *Die Rote Armee Fraktion* i *Brigattee Rosse*. Zbog toga je zabrinjavajuće slušati da je ideja komunizma bila dobra, ali put do ostvarenja pogrešan. Znači li to da se traži novi put u strašna iskušenja i da čovječanstvo u novom poredku možda čeka orvelovski dotjeran put u socijalizam?

Zato su žrtve najpozvanije stalno upozoravati na opasnosti koje vrebaju u zaboravu, jer nakon pada nacizma, u istočnoeuropskim državama, umjesto demokratskih sustava uvrštuje se totalitarni komunizam, perfidniji od fašizma. Progoneći manjinske narode komunizam je isto genocidan, a partie manjinskih naroda igraju podložnu i izdajničku ulogu prema svome narodu vršeći zapovjedi gospodara. Oni progone, ubijaju i zatvaraju svoj narod za volju "zajedničke države", u kojoj prednost ima glavna nacija. Mi Hrvati smo i te kako osjetili progone i ponižavanja od "naših" Jugoslavena, a usporedbu smo mogli povući u zatvorima gdje je bio samo trag srpskih političkih zatvorenika, dok su nesrbski narodi činili tisuće kolona robijaša.

Isto se zbivalo u SSSR-u gdje su baltički narodi radi svoje priobalne naseljenosti, Ukrajinci radi težnje za samostalnost,

kavkazki narodi radi svoga geopolitičkog položaja, bili najmasovnije tamanjeni i raseljavani po silnim prostranstvima hladnoga Sibira.

Kad su nas doveli na daleki sjever u Sibir gdje drveće ne raste, ostavili su nas i otišli a mi smo pocrkali od zime - pripovijeda rijetka preživjela Litvanka, napominjući da su u transportu bili i djeca. Kakvaje razlike između ove smrti i plinskih komora, trebali bi odgovoriti drugovi komunisti, koji se sada pretvaraju u demokrate i skrivaju iza antifašizma, oskrvrujući tako taj salonski pokret koje ga je Krleža najbolji predstavnik.

Kad su se Molotov i Staljin, ljuti na Ukrajince, dogovorili da sve Ukrajince treba preseliti u Sibir i nakon što je prvih pet milijuna transportirano, razočarano su ustanovili da nemaju dovoljno vagona, pa moraju odustati od svoga plana - priča predsjednik Sveukrajinske udruge političkih uznika i progonjenih. Kojaje razlike između Hitlerovog rješenja židovskog pitanja i prijedloga Staljin - Molotov? U Jugoslaviji su nakon završetka Drugoga svjetskog rata Titovi komunisti uništili veliku nacionalnu zajednicu Nijemaca, kojaje brojala 500.000 ljudi, ubijajući ili izgoneći ih u Njemačku, a pljačkajući njihovu imovinu, činili isti onaj zločin za koji se danas sudi u Haagu, pa iako taj zločin nije zastario, ratnog zločinca Tita veličaju ne samo njegovi sljedbenici.

Pokolji nad Hrvatima izvršeni "da bi Jugoslavija mogla živjeti" jasan su dokaz zločina nad nemoćnim i bez dokaza krivice, dakle nad nevinima, što i drug Horvat priznaje, pa ipak njegovi sljedbenici besramno slave toga Moloha, a hrvatski sud nikako da pokrene postupak protiv komunista počinitelja ratnih zločina.

Sram je Hrvata priznati da naše sudstvo igra poltronsku igru ne izvodeći ni one ratne zločinice pred sud, koji su se sami optužili hvaleći se o izvršenim masovnim ubojstvima, dok u Latviji, gdje je latvijsko stanovništvo svedeno na polovicu, izvode uljeze, koji su počinili ratne zločine a sada prikriveno čekaju nove ruske zadatke, pred sud.

Obmanom pomirbe prošla je vlast ušutkavala žrtve, a ova koja ima naznake revanašizma prema žrtvama bivšeg komunističkoga nasilja (vidi segregacijski prijedlog ministra Vidovića o povećanju mirovina svima osim političkim zatvorenicima) nagrađuje progonitelje.

Problem je sličan i kod drugih naroda, pa je potrebno i gonjenje počinitelja interna-

cionalizirati. Zato je osnivanje Tribunal-a za osudu komunističkih zločina dobar početak u pravom smjeru. Da postoji veliki interes pokazala je i zastupljenost izaslanstava iz 21 zemlje koje su bile nazočne (u zagradi broj izaslanika): Albanija (5), Bjelorusija (6), Bugarska (3), Čečenija (1), Češka (4), Estonija (6), Hrvatska (2), Italija (1), Japan (1), Latvija (6), Kanada (1), Kirgizija (1), Madžarska (3), Njemačka (3), Poljska (2), SAD (8), Slovačka (3), Rusija (5), Rumunjska (3), Ukrajina (7) i Litva kao domaćin, dok Slovenci uopće nisu došli.

Kongres je po planu započeo radom u velikoj dvorani Litvanskog parlamenta Seimasa. Otvorio ga je predsjednika Seimasa prof. Vytautas Landbergis, podsjetivši na žrtve koje je pretrpjelo čovječanstvo i litvanski narod od strane komunista. Hrabro je prozvao glavnog krvica - bivši SSSR - i za tražio da nasljednica te države namiri nastalu štetu litvanskom narodu.

On je na taj način prihvatio prijedlog koji je Internacionalna asocijacija na VIII. kongresu u Dubrovniku prihvatila da se traži naknada za počinjenu štetu i isplata prisilnoga rada od sljednica bivših komunističkih država. To je zadatak Internacionalne asocijacije, a sada se tome pridružila i Vladajedne porobljene države.

Premijer Vlade Republike Litve **Andrius Kubilis** pozdravio je do zadnjeg sjedala popunjenu veliku dvoranu litvanskoga parlamenta. Predsjednik parlamentarnog odbora za ljudska prava, **Emanuelis Zingeris** ukazao je na stradanja i na potrebu poštovanja ljudskih prava, ističući velike žrtve pripadnika židovskog naroda.

Počastni gost bio je bivši predsjednik Poljske države **Lech Walesa**. Poznati borac za ljudska prava, član Ruske Dume i zatvorenik u Vilniusu **Sergej Kovaljov**, burno pozdravljen od nazočnih osudio je komunističko kršenje ljudskih prava u Bjelorusiji i Čečeniji.

Kongres je zatim konstituirao Tribunal, izabrao sudce, porotu i tužitelje iz raznih država, a pretežno iz baltičkih, te prihvatio pravila Tribunal-a. Rad Tribunal-a odvijao se u zgradi Vrhovnog suda, a Kongres je nastavio svoj rad, podijeljen, radi mnoštva delegata, u dvije skupine u sporednim dvoranama parlamenta. Održano je preko pedeset referata od kojih je potrebno istaknuti **Herberta Romersteineru**, američkog Židova i suradnika legendarnog američkog predsjednika **Ronaldu Reagana**.

U svome izlaganju pod nazivom "Sovjetsko-nacistički savez i Zapadne komunističke partije" Romersteiner je ukazao i dokumentirano podkrijepio blisku suradnju komunista i nacional-socijalista u počinjenim zločinima protiv čovječnosti. Dok su jedni odgovarali za svoja zlodjela drugi se skrivaju iza antifašizma. Prvi su ra-

zotkriveni kao loši, drugi, protivnici fašizma, prikazuju se dobrima a pomagači su ispunjenja Molotov-Ribbentrop ugovora. Istina je, kako su se komunisti pokazali, da su oni bili još i gori od fašista. Prave protivnike fašizma komunisti su najrađe likvidirali; bilo da su pripadali vjerskim zajednicama ili socijaldemokraciji. Zato je bilo zanimljivo, i za nas Hrvate čeznutljivo, slušati litvanskog nadbiskupa i predsjednika Litvanske biskupske konferencije (naravno katoličkog!), Nj. E. **Sigitasa Tamkeviciusa**, kako u svom referatu naglašava da Crkva u Litvi nije progona radi sebe same, nego u prvom redu radi litvanskog naroda uz koji je stala u težkim trenutcima ugrozbe njegove egzistencije - na što je Crkva ponosna. Kako bi

gres, glavna je tužiteljica **Zita Šličyte**, njezin zamjenik **Miehal Gl'onda** (Slovačka), članovi tužiteljstva: Frigves **Kahler** (Madžarska), **Uldis Pauls Strelis** (Latvija), **Luan Dači** (Albanija), **L.G. Lukjanenko** (Ukrajina), **Ivan Stančev** (Bugarška), **Leo Oispuu** (Estonija), žrtve: **Algirdas Petrusiūnas**, **Romualdas Zubinas**, **R. Strileiinas**, **Alfonas Svarinskas**, **Aukse Ramanauskaitė-Skokauskiene**, **Balys Gajauskas**, **Vincas Grinkus**, **Fėnay Jeno**, branitelji: **Jurijus Rodovičius** (Litva), **Egidijus Kuprusevičius** (Litva), glavni tajnik **Edmundas Mikučiauskas**, tajnici **Ryte Konstantinavičiene**, **Loreta Romanovskiene**, **Asta Karužiene** i **Aukse Čirgelyte**.

Dvorana Seimasa, ukrašena zastavama zemalja sudionica

biskup govorio da imaju Bleiburg!

O komunističkom genocidu i okupaciji Litve govorila je u svome iscrpnom referatu dr. **Zita Šličyte**. Na svakom koraku sukobljavamo se s potezima ništarija i čudimo kako je moguće da su ljudi danas tako pokvareni, kako je moguće da se u zemljama bivšega socijalističkog bloka događa toliko kriminala, ili da se naš čovjek u zapadnom svijetu normalnije i moralnije ponaša, nego kod kuće. To nije samo naša boljka, to je posljedica rastroja morala koji se dogodio pod komunističkom vladavinom o čemu je govorila dr. **Jaroslava Moserova**, predsjednica Glavne konferencije UNESCO-a i članica Češkog parlamenta.

Nakon konstituiranja Internacionalnog javnog tribunal-a u Vilniusu, Kongres je izabrao sljedeće članove: za predsjednika **Vytautas Zabiela** (Litva), zamjenik predsjednika **Aivars Liudviks** (Latvija), porota **Lynette Andresen** (USA), **Mykola Kulčynsky** (Ukrajina), **Vytautas Raudeliunas** (Litva), uz sudjelovanje predstavnika Kon-

Očekivanja od ovoga Kongresa ili od javnog Tribunal-a nisu brza rješenja i privođenje počinitelja pred lice pravde odmah, kako je to bilo u poznatom Nilberškom procesu, nego je to poticaj za konačnu osudu, a izreka prof. Landbergisa: "od Vilniusa do Haaga" sadržava smisao ovoga početka stavljanja komunizma i njegovih izvršitelja na povijestno mjesto zločinačkih ideologija i pripadništva zločinačkim udruženjima, pri čemu su komunizam i komunisti zacijelo kruna zločinstva u ljudskoj povijesti.

Za pozdraviti je i najavu Ukrainske udruge bivših političkih uznika, da će sličan kongres održati u Kijevu. Možda i hrvatska vlada podupre akciju održavanja sjednice Tribunal-a u Hrvatskoj, na kojoj bi hrvatske žrtve jugokomunizma mogle svjedočiti o kršenju ljudskih prava i strahotama koje su oni ili njihovi bližnji proživljivali. Contra spem spero. •

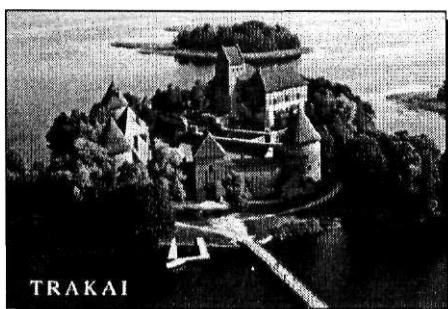
UVODNO IZLAGANJE PREDSJEDNIKA LANDSBERGISA

oštovani predsjedniče Walesa, gospodine predsjedatelju, akreditirani veleposlanici i sudionici Kongresa!

Predstavnici brojnih naroda došli su u Vilnius raspravljati i procijeniti razdoblje komunizma i zločine tih režima. Htio bih vas pozdraviti u ime Litvanskog Seimas u ovoj dvorani neovisnosti gdje su **11. ožujka 1990.** predstavnici Litve proglašili ponovnu uspostavu neovisnosti. Tijekom ovih godina nešto smo uspjeli kako bismo zaustavili virus komunizma. Moglo bi se reći da smo se uspjeli oslobođiti otvorene naravi te bolesti.

Narod koji je već bio na samrti, ponovno je oživio i živjet će u slobodi, iako je još uvijek slab od rana koje je proživio i ako se još uvijek bori protiv posljedica te bolesti.

Još se uvijek sjećamo riječi izgovorenih nakon što smo se izborili za slobodu. Jedan diplomat došao je u Litvu kako bi odao počast u ime žrtava komunizma. Stvarnost je, rekao je on, daje litvanska krv zagađena. Mi možemo razumjeti koliko mu je teško bilo izreći te riječi. Rane u duhu naroda su još uvijek duboke i one utječu na vrijednosti, mentalitet i rad naroda. Ta šteta se teško može izračunati i teško je predložiti zakon koji će ju nadoknadići. Ipak, komunizam se mora povući i to je put kojeg smo mi u Litvi proživjeti odbacujući diktaturu jednoumlja političke ideologije, a s ponovnom uspostavom demokratskog prava glasa. Mi smo ponudili komunističkoj partiji da se pokaje i nestane i brojni obični članovi su učinili baš to.

Dvorac Trakai - simbol litvanske povijesti

Ruska komunistička tvorevina propala je, jer se sastojala od zajedništva u koje nitko nije išao dragovoljno. Litvanska komunistička partija se raspala u nekoliko nasljedničkih stranaka. Dvije legalne, Radnička stranka i Socijalistička a ostale dvije nelegalne. Nažalost učinak komunističke partije se još uvijek široko osjeća kao njena demagogija i agresija raznih skupina u borbi klasnih struktura, koje se još uvijek prepoznavaju kao znamen crvenih fašista. Tako je i

sa smeđim fašistima, bez obzira pod kojom zastavom oni bili, bila svastika ili srp i čekić.

Današnji kongres ima mnogostruku važnost, na međunarodnoj, međudržavnoj i lokalnoj razini, jer svimaje potrebna istina, a ona djeluje kao lijek. Ponekad kažemo da trebamo raditi, da se prošlost ne bi ponovila. U ovom slučaju treba reći da se trebamo potruditi da to zlo ponovno ne oživi.

Pozdravljam inicijatore kongresa koji su u stvarnost proveli ideju koja je prvi put predložena od strane Vrhovnog vijeća ponovno uspostavljenog Seimasa ovde u Litvi, koji su zatražili da se procijene zločini komunizma u drugom zasjedanju. Neka ovaj proces kreće iz Vilniusa u Haag - to bi bio naš jasan cilj.

U isto vrijeme htio bih podijeliti neke svoje misli o komunističkoj doktrini i njezinoj zloj naravi. Sam komunizam, sa svojom filozofijom i praksom je u stvarnosti 'oslobodeno zlo', kojemu se treba odupirati gdje god i kako god se može i kad god se može.

Dopustite mi da vam predložim nekoliko primjera iz iskustva Litve. Ovo nije više uvodna riječ i postoji, ako mi predsjedatelj dopusti, zloguko vrijeme kad je komunizam rođen i proširen kao jedna od utopija 19. i 20. stoljeća. To je išlo na ruku rada fanatika i vrhunskih demagoga. Ideologija i rad su nerazdvojivi, jer koncepti takozvanih zakona bili su takvi da su dopustili ljudima da zaborave na potrebu za kajanje i za odgovornost za svoja djela. Trebala je pomoći povijesti da izbriše ideje i rad ljudi, koji su stajali na putu napretka i tako se to zlo širilo.

U toj golgoti prema nikamo, u ime nekakve utopije više od 100 milijuna života je žrtvovano. Više od polovice tih su bili žene i djeca. Ne smijemo zaboraviti da komunizam znači rat, kao sto je jedan od pisaca 'crne knjige komunizma' slikovito rekao kad je govorio o boljševičkoj Rusiji, aktivnosti su određene na takav smislen način kako bi natjerali da svoju krv proljevaju.

Litva je doživjela taj fenomen na životu svojih ljudi. Kako god se to shvatilo u narodu, ubojstvo civilnog pučanstva je genocid. Mi smo zamjenili to zlo i uveli posebni zakon o ratnim zločinima. Taj zakon sada sadrži jasan članak, koji određuje da je protjerivanje civila na teritorij okupatorskih i anektirajućih snaga očiti primjer ratnog zločina. To je u stvarnosti izraženo u pritvaranju i protjerivanju desetaka tisuća nedužnih žrtava. Tko ih je izložio mučenju i smrti? To su bile vlasti sovjetskog režima i komunističke vlasti, to su bile okupacijske snage i njihovi kolaboracionisti.

Jesu li oni bili ludi ili su bili tako okrutni? Ne, nisu bili ludi jer sve što su radili bilo je hladnokrvno.

Tko ih je učinio tako opasnima? To je bila komunistička ideologija. To je komunistički odgoj kao zločinačka doktrina. "Taj se zahvat morao poduzeti", to su riječi jednog od komunističkih vođa Litve kad je govorio mladeži 1963. godine. Taj je zahvat bio potreban, ali pošto nismo imali kirurški nož, koristili smo sjekiru. To je također citat jednog od litvanskih komunističkih vođa.

Vanda Briediene, Jure Knežević, Vytalis Landsbergis

Prije nekoliko godina, kad je Rusija uputila svoju vojsku u Čečeniju, objašnjenje za tu operaciju bilo je vrlo slično: trebalo ih je ubiti jer su nam se protivili. To je vječna odredba komunizma, koju je Lenjin već koristio. Drugim riječima, koristiti silu da stvorite oporbu i onda uništiti sve koji vam se odupiru, jer žrtva je sama sebi kriva za svoje uništenje i to nas vraća na pseudoznanstvenu ideologiju komunizma, koju su koristili da opravdaju uništenje naroda kao klasnog neprijatelja.

Navodna objektivnost navodnih vladara znači užitak u napredak, drugim riječima, nema potrebe za kajanje, jer što smo bliži pobedi komunizma, to je bolje. Na takav način antagonizam klasnih interesa i sve jača klasna borba vodili su prema socijalnom genocidu i uništenju socijalnih skupina. To je značilo da se čak treba doživjeti ubojstvo nekoga koji ti se protivi kao zadovoljstvo, jer je komunistička demagogija ohrabrilava svako zlo koje se u čovjeka može naći; nedostatak ljubavi, bezosjećajnost, nevjera u Boga ili ljubav za sve što je humano načinje na koji je komunizam podjarmio sve one inferiorne komplekske ljudi prema onima oko njih i izazvao kolektivnu mržnju i citiram, "mržnju prema onome koji je različit od tebe, koji ima druge vrijednosti, od druge vjere i Crkve" i to je dovelo do oslobođanja zla koje se reflektilo u praksi.

Dopustite mi da citiram iz ove male knjižice koju ste, nadam se, svi dobili: Ljudi

su došli do zaključka da nisu svi komunisti populisti i ima onih koji ne bi, kad bi došlo do ponovnog sukoba s buržoazijom, izbjegli klasnu borbu - buržoazija se neće predati, dakle možemo biti sigurni da ćemo sad, kad smo se ujedinili sa Sovjetskom Savezom, nositi svoju borbu još i dalje i voditi je do pobedonosnog završetka".

Iza ovih užasnih govora, koji su izrečeni u Seimasu u ime naroda, stajala je prijetnja komunističkih uništenja, protjerivanja i pokolja. Mržnja koju su ubojice osjećale izazvana je takozvanom prijetnjom i dovela do uništenja neprijatelja. Tu se također vidi i izraz mikrosadizma, i užitak klanja i javnog poniženja žrtava i boraca za litvansku slobodu, a može se jednostavno upitati je li to uopće bilo moguće. Netko bi mogao posumnjati da je uopće moguće ubiti ženu trudnu s djetetom, ali njihova je okrutnost bila takva da je uistinu to sve bilo moguće.

Jedan je problem što nismo još uvijek shvatili riječ kataklizma, jer smo i mi tek 1998. uvrstili prikidan članak u našem kaznenom zakonu koji predviđa sankcije za ovake radnje. Mikrosadizam se još uvijek može vidjeti na televizijskim ekranim, kad gledamo rusku vojsku kako vuku čečenske borce vezane žicom.

Kad su litvanske komunističke vođe 1941. pobegle u Moskvu, doznalo se o ubojstvima u Rainiu. Oni su zatražili istragu i pregled žrtava, ali se ništa dalje nije dogodilo. Neki sudionici ubojstava su čak proglašeni herojima. Na takav način sustav još jednom dokazuje da je ubojstvo u načelu potrebno i dopušteno.

Samo je jedan ubojica doživio ponovnu uspostavu litvanske neovisnosti, pukovnik KGB-a Petras Raslanas, koji je očito kriv za svoje zločine, ali je bio zaštićen od tadašnjeg glavnog tužitelja Litve, te sudski proces nije pokrenuti, a toj je osobi bilo dopušteno živjeti u miru u Litvi.

Tek nakon puča u Moskvi omogućeno mu je da pobegne u Rusiju i tada je pokrenut sudski proces. Sad Rusija zaštićuje tog ratnog zločinca kao i čekiste i komuniste, te ne želi izdati tjeralicu kako bi se tu osobu dovelo u Litvu da mu se sudi. Prema tome, sustav još uvijek živi. Bivši glavni tužitelj Litve međutim sada proglašava novu politiku ovdje u Litvi.

Ovo su samo nekoliko činjenica za razmišljanje naših političara. Još uvijek se može čuti da, kad se održe izbori u Rusiji i ona se pretvori u demokraciju, da će promijeniti svoj stav prema ratnim zločincima koji su još uvijek na slobodi. Neka to pitanje ostane otvoreno. Za sad nas zanima istina o komunističkoj okupaciji i mučenjima. Za sada nema načina da ih dovedemo pred lice pravde. Kad to uspijemo, onda ćemo biti zadovoljni i onda ćemo biti sigurni da zlo više nije na slobodi kao što još uvijek jest. Hvala vam na pažnji!

VIENUI VIENI - SAMO SAMI

Piše: Jure KNEZOVIĆ

Nakon službenog svršetka drugoga svjetskog rata utihнуло je oružje u državama koje su vodile imperij alistički rat. U državama kojih su u trenutku ratnih zbivanja vidjeli mogućnost ostvarenja povijestne težnje svoga naroda za stvaranjem samostalne države, to nije bio slučaj.

Mi u Hrvatskoj znademo da je oružanog otpora bilo sve do početka 50-tih godina. Slično je bilo i kod drugih naroda. Kako mi svoje zaboravljamo i činimo se kao danas nije sram, a trebalo bi nas biti, možemo se uzporediti sa sjećanjem drugih naroda na svoje hrabre junake, koji su u teškim vremenima i pod beznadnim uvjetima žrtvovali svoje živote za slobodu svoje domovine.

U Litvi je baš u dane pred održavanje Internacionalnog kongresa o procjeni komunističkih zločina počelo snimanje 20-epizodne serije o litvanskim antikomunističkim partizanima, koji su se u šumama nizinske Litve i u gradovima održali sve do 1954. godine. U Kaunatu, tvrdavi litvanskog nacionalizma, započelo je snimanje prve epizode. U ostvarenju toga za nacionalnu svijest važnog projekta, sudjeluje Ministarstvo obrane Litve, Ministarstvo kulture Litve, Zaklada Litvanskog društva političkih uznika, Europske institucije za obranu i to: Poljske, Švedske, Danske, Njemačke, Belgije, Francuske i Italije, te litvanske emigrantske organizacije u svijetu.

Zanimljivo je da će vojske navedenih država sudjelovati u snimanju u onim ulogama, u kojima je njihova prijašnja vojska pokušavala uništiti narodni litvanski odpor ili je pasivno promatrala kršenje ljudskih prava. Samo Rusija nije sposobna pogledati u svoju prošlost.

Prva epizoda opisuje razdoblje nastanka organiziranog otpora komunističkoj invaziji 1926., te preko sporazuma Molotov - Ribbentrop obuhvaća i razdoblje okupacije, sve do stvaranja neovisne države Litve. Bit će obrađene čak i pjesme koje su pjevane u vrijeme porobljenosti i otpora tome porobljavanju. Nešto slično kao naše koje se sada spremaju naše vlasti zabraniti.

Za mnoge će biti zanimljiva prisega prokomunističkih boraca za slobodu porobljene Litve, lako su zemlje međusobno udaljene, objeme je poznata prisega sa sličnim ili istim motivima. To samo govori o univerzalnosti borbe za slobodom svoga naroda i opravdanosti naše patnje i borbe do hrvatske slobode.

Vieniu vieni - Samo sami! To je naslov serije. Znakovit. Taj osjećaj samotnosti, bez oslonca poznaje svaki Hrvat koji se makar malo angažirao u vrijeme jugokomunističke strahovlade, a danas to svaki Hrvat razumije čitajući novine i shvaćajući da smo još uvijek, bez, obzira koliko si umišljali, ipak za sve dobro i za sve zlo odgovorni samo sâmi. Ali kako je pojedinac ponosan na ono što postigne sâm, tako i narod ima pravo na ponos svoga samostalnog uspjeha, bez obzira na to, tko mu to osporavao. Prisega litvanskih boraca, dakle, glasi:

PRISEGA

Ja, prisježem pred Svetom Bogom, u ime sve pale braće, koji su položili svoje živote za Slobodu i Neovisnost Litve, da ću činiti sve najbolje u očuvanju litvanske slobode, Izvršavat ću zapovijedi svojih nadređenih, ne štedeći svoju snagu niti život; da ću strogo čuvati povjerene mi tajne, da ne ću surađivati s neprijateljem i sve ću prenijeti svojim nadređenima.

Shvaćam da će se prijestup ovog obećanja kazniti smrću.

Pridržavat ću se ovog obećanja, tako mi Bog pomogao!

Tai, ką pasižad

PRIESAIIKA

As prisiaukiu Visaginčio Dievo akivaizdoje vardan kritusu brolių už Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę uolai dirbtai Nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbą, negailėdamas nei jėgų, nei gyvybės, griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslaptyje laikytis veikimą, nesidėti su priešu ir viską pranešinti savo viršininkams. Man yra žinoma, kad už šios sutarties sulaužymą būsiu baustas mirties bausme. Tai, ką pasižadu, tegu Dievas užlaikyti man padeda.

HRVATSKA KAO ŽRTVA JUGOSLAVENSKOGA KOMUNIZMA

(Izlaganje hrvatskog izaslanstva na Međunarodnom kongresu održanom u Vilniusu, 12.-14. lipnja 2000.)

Dolazak komunista na vlast u Hrvatskoj (1945.) nije značio samo uspostavu novoga društveno-političkog poredka, nego i obnovu jugoslavenske države. Velika većina Hrvata taj je povijesni proces gledala s protivljenjem i bojaznjima, budući da je jugoslavenska ideja - koja je izvorene zagovornike i pobornike imala upravo u dijelu hrvatske inteligencije - već poodavno bila kompromitirana.

Kao dio ranije Austro-Ugarske s državnopravnom tradicijom, identitetom i autonomijom, koja je uključivala vlastiti parlament (Sabor) i vlastite oružane snage (domobranstvo), Hrvatska je 1. prosinca 1918., uz blagoslov i potporu sila pobednika, postala dijelom novouspostavljenoga Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Ta država s pseudoparlamentarnim sustavom bit će 1929., nedugo nakon uvođenja monarhofašističke diktature, preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju.

Ulaskom u jugoslavensku državu, Hrvatska 1918. gubi obilježja državnopravnog subjekta. Taj čin Hrvati doživljavaju nelegalnim i nelegitimnim. Nije proveden plebiscit, niti im je pružena mogućnost izbora. Hrvatski je Sabor jednostavno raspušten, te za postojanja Kraljevine Jugoslavije nikad nije došao u prigodu raspravljati o ratifikaciji ujedinjenja. Hrvatski zakoni su zamijenjeni zakonima Kraljevine Srbije, a državna uprava, prosvjeta, školstvo i druge grane društvenog života personalno su i politički upregnute u jačanje srpske odnosno jugoslavenske svijesti. Od 1929. bit će dokinut svaki oblik parlamentarnog života, zabranjeni nacionalni simboli (zastava, grb), pa čak i spomen narodnoga imena.

Prvi proklamsaj oružanog otpora zbio se svega nekoliko dana nakon proglašenja nove države, kad su jugoslavenske unitarističke snage 5. prosinca 1918. na središnjem trgu glavnoga grada Hrvatske, Zagreba, pobile veći broj hrvatskih domobrana. Tijekom 1919./20. u širokim dijelovima Hrvatske traje pobuna seljaka zbog obilježavanja stoke za jugoslavensku vojsku i nasilnih mjera srpskog oružništva. U takvom okružju u Hrvatskoj jača narodni pokret, kojega obilježava republikanstvo. Međutim, krajem 1924. monarhistički režim zabranjuje djelovanje najjače hrvat-

ske političke snage, Hrvatske republikanske seljačke stranke, te uhićeje njezina *leadera*, Stjepana Radića.

Jedan će velikosrpski parlamentarni zastupnik u beogradskoj Skupštini 1928. tijekom parlamentarne sjednice izvršiti atentat u kojem su ubijena dva hrvatska zastupnika. Među više ranjenih bio je i sam Radić, koji je nekoliko tjedana kasnije umro od posljedica atentata. Previranja nakon skupštinskog atentata dovode do radikalizacije političkih prilika u Hrvatskoj. Krajnje nezadovoljstvo artikulira se u radničko-sveučilišnim, a dijelom i građanskim krugovima, u kojima nastaje nova politička snaga, Ustaški pokret. Taj će se pokret zalagati za bezuvjetno, oružano razbijanje Jugoslavije i stvaranje neovisne hrvatske države.

Pred Trakaiom; Hrvati, Litvanci i Nijemci

Na oružane akcije hrvatskih nacionalista jugoslavenski režim odgovara pojačanom represijom. Politički djelatna hrvatska politička emigracija postaje sve brojnija, a desetci tisuća ljudi odlaze u inozemstvu dijelom iz političkih, a dijelom i iz gospodarskih razloga. Demografske, političke, gospodarske i kulturne posljedice nasilnog ulaska u Jugoslaviju bivaju iz dana u dan sve teže.

Politički život u Kraljevini Jugoslaviji obilježen je nasiljem, atentatima, političkim procesima i ograničenjem građanskih prava i sloboda, sve u funkciji rastakanja narodne samobitnosti i stvaranja nove, jugoslavenske nacije. Taj proces, nažalost, uživa potporu zapadnoeuropskih sila, u prvome redu Francuske i Velike Britanije, ali na specifičan način i fašističke Italije odnosno nacističke Njemačke. Upravo će potpora koju su sile pob-

jednice davale Jugoslaviji i njezinu režimu bitno determinirati oblike i vanjskopolitičku orientaciju hrvatskih separatista, koji će biti prisiljeni svoj oslonac tražiti među revolucionističkim snagama.

Neprirodnost jugoslavenske državne tvorevine, nedostatak društvene, političke i kulturne legitimacije njezina režima, te njegove nasilničke, nedemokratske mјere dovest će izravno do brzoga sloma jugoslavenske države i njezine vojske 1941., unatoč ograničenom pokušaju napuštanja strogo centralističkog ustroja 1939. godine. Jugoslavija će se u proljeće 1941. raspasti kao kula od karata, a da za njom u stanovitoj mjeri zažale tek donekle Srbi, koji su se samo u Jugoslaviji nalazili okupljeni u jednoj državi.

• **

U svim društvenim i političkim previranjima 1918.-1941. Komunistička partija Jugoslavije ne igra neku posebno važniju ulogu. Kao sekцијa Komunističke internacionale i ekspozitura međunarodnoga komunističkog pokreta, ona i strateški i taktički nastupa s idejama i kriлатicama koje ne nailaze odjeka ni u hrvatskom, a ni u drugim narodima Jugoslavije. Unatoč velikoj gospodarskoj krizi i općenitom siromaštvu Jugoslavije, stožerno pitanje oko kojeg se razvija društveni i politički život, jest nacionalno pitanje, tj. pitanje priznavanja identiteta i subjektiviteta naroda, te pitanje njihova autonomnog razvitka.

Shvaćajući da zanemarivanjem nacionalnog pitanja ne će zadobiti potporu u širim slojevima, KPJ sredinom dvadesetih godina, po smjernicama Kominterne, napušta otvorenu unitarističku jugoslavensku orijentaciju, te iz taktičkih razloga pokušava koketirati s narodnim pokretom. Međutim, sredinom tridesetih godina, opet po smjernicama iz Moskve, priklanja se politici pučke fronte i očuvanju Jugoslavije. Taj zaokret pokušava kompenzirati osnivanjem svojih podružnica u Sloveniji i Hrvatskoj, ali unatoč tom potezu, ne doživjava znatniju afirmaciju. Postupajući kao "možda najposlušniji član Kominterne" (to se priznavalo i u komunističkoj literaturi!), KPJ je slijedila sve naputke koje je dobivala iz Staljinova SSSR-a, pa je stoga doživljavana kao ekspozitura tuđe, umjetno uvezene političke snage. Prema službenim partijskim podatcima, u

proljeće 1941. KPJ je imala oko 12.000 članova.

Kad su hrvatski separatisti u travnju 1941. pod zaštitom sila Osovine proglašili Nezavisnu Državu Hrvatsku, Komunistička partija Jugoslavije ostaje pasivna, jer se Sovjetski Savez još uvijek nalazi u savezničkom odnosu s Trećim Reichom odnosno Osovom. Tek nakon što Njemačka 22. lipnja 1941. napadne SSSR, komunisti će pozvati na oružani ustanak. Taj poziv je imao za cilj olakšati ratni položaj SSSR-a, ali je ujedno obuhvatio i poziv na obnovu Jugoslavije te uspostavu komunističkog poredka.

Budući da uslijed uspostave neovisne Hrvatske takav poziv među Hrvatima nije nailazio na spomena vrijedan odziv, komunisti u prvim mjesecima oružane pobune uporišta nalaze među Srbima, koji se osjećaju ugroženima uspostavom hrvatske države. Komunistički partizani nastupaju zajedno s velikosrpskim odredima (četnicima), koji se, iako međusobno slabo ili никакo povezani, smatraju lojalnim izbjegličkoj jugoslavenskoj vlasti koja je konačno utocište našla u Londonu.

Želeći potaknuti i Hrvate u borbu, komunisti u to vrijeme poduzimaju mnoštvo sabotaža i oružanih akcija, kojima je cilj izazvati reakciju i represalije posadnih njemačkih i talijanskih snaga, a u određenoj mjeri i hrvatske vojske koja se polako stvara. Usljed tih represalija smanjuje se životna i pravna sigurnost, pa ugroženi dijelovi pučanstva utočište traže u šumi. Na taj način potпадaju pod utjecaj militantne i dobro organizirane komunističke manjine. U takvome slijedu događaja će pokret otpora, iako okuplja većinu nekomunista, postati bitno obilježen komunističkim vodstvom.

U krvavome građanskem ratu, u kojem su sve strane počinile teške zločine, pod komunističkim su vodstvom u ime obnove Jugoslavije, u razdoblju 1941.-1945. izvršeni strahoviti pokolji civilnog živilja i političkih protivnika iz građanskih stranaka. Poubijano je više stotina katoličkih i pravoslavnih svećenika, te islamskih vjerskih službenika. Iako provoditelji ateizatorske politike, komunisti su okrutnim nasiljem onemogućavali konstituiranje hrvatske nacije kao moderne viševjerske nacije. Priklanjanje bosansko-hercegovačkih muslimana hrvatskoj narodnoj misli za komuniste je postalo zločinom po sebi, a pokušaj osnivanja autokefalne Hrvatske pravoslavne crkve nemilosrdno je ugušen u zametku.

Ipak, sve te pokolje u kojima je stradalih više desetaka tisuća ljudi, zasjenio je pokolj civila i pripadnika oružanih snaga

poražene Nezavisne Države Hrvatske, izvršen 1945. Nakon što su britanske snage u Koruškoj (Austrija), radi stjecanja povoljnije situacije u odmjeravanju snaga s Moskvom, sredinom svibnja 1945. val hrvatskih (kao i slovenskih odnosno srpskih) izbjeglica vratile Titovoј armiji, bez ikakva je suđenja poubijan velik broj izbjeglica i ratnih zarobljenika. Drugi dio upućen je na tzv. križni put. Pod tim se imenom podrazumijevaju usiljeni marševi izgladnjelih zarobljeničkih kolona, koje su s austrijske granice uglavnom pješice vođene do istočnih dijelova Jugoslavije, a njihov je put obilježen brojnim pojedinačnim i skupnim ubojstvima bez suda, teškim bolestima i stradanjima zbog iscrpljenosti.

Drago Pezer, hrvatski izaslanik

Jugoslavenski komunistički podaci o broju izručenih i potom smaknutih osoba nisu jedinstveni. Ministarstvo unutarnjih poslova Jugoslavije objavilo je 1949. daje u svibnju 1945. zarobljena 341.000 neprijateljskih vojnika, dok ih je oko 100.000 poginulo. O civilima su u ovome izvješću ne govoriti ništa. Zaokruženih znanstvenih istraživanja još uvijek nema, a prema većini izvora, bez suda je ubijeno više od 200.000 ljudi, dok najskromnije jugoslavenske procjene govore o oko 50.000 žrtava.

Usporedno s prvim obračunom s ratnim zarobljenicima i civilnim izbjeglicama, komunisti započinju obračun s "klasnim neprijateljima". Više od 300.000 ljudi pobjeglo je iz Jugoslavije (ne računajući više stotina tisuća Podunavskih Nijemaca, nad kojima je izvršen pravi genocid), a više od 200.000 bilo je lišeno prava glasa na izborima 1945. zbog navodne "suradnje s okupatorom". Pred vojnim i improviziranim "narodnim sudovima" sudi se tisućama ljudi, a najčešća osuda glasila je - smrt. Brojni su slučajevi da se smrtna osuda izriče naknadno, nakon što je osumnjičeni već smaknut. Jedan od prvaka komunističkog pokreta poziva svoje prisataše u Zagrebu, da "klasne neprijatelje" i

"sluge okupatora" izvuku na ulice i postrijeljaju kao pse: oni nisu zaslužili sud, nego ih - po uzoru na NKVD - treba jednostavno smaknuti!

Taj obračun s prepostavljenim protivnicima režima (svećenstvom, inteligencijom, građanskim slojem) trajao je nekoliko godina. Prema jednome jugoslavenskom izvoru, navodi se da je "Korpus narodne odbrane" (KNOJ), jedan od instrumenata jugoslavenskoga obavještajno-represivnog sustava, do svog raspушtanja 1953. ubio, ranio i zabilježio oko 116.000 neprijatelja, od čega je ubijeno njih 26.947.

Povremeno objavljivani podaci o "uspjesima" režima u borbi protiv "klasnog neprijatelja" imali su vanjskopolitičku i unutarnjopolitičku svrhu. Na vanjskopolitičkom planu njime se htjelo, primjerice, nakon sukoba Tito - Staljin pokazati Moskvi da Jugoslavija nije napustila komunistički put. Istodobno se htjela demonstrirati snaga pred tihom unutarnjom oporborom. Međutim, znanstveno istraživanje broja žrtava bilo je strogo zabranjeno. Pojedinci koji bi se upustili u taj pokušaj postali su žrtvama režima, bilo da su ubijani, bilo da su suđeni na dugogodišnje robije.

Na sličan je način, političkim procesima, jugoslavenski komunistički režim zatirao slobodu mišljenja, govora i tiska uopće. U razdoblju između 1945. i 1989. osuđeno je nekoliko desetaka tisuća Hrvata, a procjenjuje se da su pripadnici tog naroda, koji ih u domovini nema više od 4,5 milijuna, izdržali više od 500.000 godina teške robije. Žrtvama političkih umorstava i dugogodišnjih tamnica postali su hrvatski nekomunistički političari, biskupi i svećenici, javni radnici, književnici i novinari. Usljed takvog terora, hrvatski narod postaje, poslije židovskoga i irskog, najraseljenijim narodom na svijetu.

Zahvaljujući tomu što je Jugoslavija nakon sukoba Tita i Staljina (1948.) postala miljenicom demokratskog Zapada, demokratska javnost i danas uglavnom ne zna, da je represijajugoslavenskog režima nad političkim protivnicima u Jugoslaviji često bila dosljednija i okrutnija, nego u drugim europskim komunističkim zemljama.

Neka ovaj kratak osvrt bude doprinos skidanju vela tajne s komunističkih zločina nad hrvatskim narodom.

KOMUNISTIČKI I POSTKOMUNISTIČKI ZLOČINI U ČEĆENIJI

Komunistički zločini protiv čečenskog naroda imaju svoje specifičnosti zbog neprekidne borbe Čečena za svoju slobodu i nezavisnost.

Događaji u veljači 1917. u Rusiji bili su nastavak nacionalno-osloboditeljske borbe kolonijalnih graničnih područja protiv Ruskog Imperija. Na Sjevernom Kavkazu od 1917. do 1918. Čečenija je bila začetnikom političkog ujedinjavanja Kavkazaca u cjelovit državni savez stvaranjem neovisne Savezne Gorske Republike.

U Republiku su ušli svi sjevernokavkazki narodi od Kaspijskog do Crnog mora. Nova kavkazka država sastojala se od sedam regija: Abhazije, Adigeje, Dagestana, Kabarde, Karačajev-Balkarije, Osetije, i Čečeno-Ingušetije. Sudskopravni sustav zasnovao se na normama tradicionalnog Adata, jednakim za sve kavkazce, čiji su osnovni principi sloboda, jednakost i demokracija. Ustav Savezne Gorske Republike bio je po duhu blizak Ustavu SAD-a. Čak je i državna zastava bila prugasta sa sedam zvijezda (sedam regija) u gornjem desnom kutu. Zastava Savezne Gorske Republike čuva se do danas u SAD-u, u državi New Jersey.

Međutim, Gorska Republika postojala je kratko, tek nešto više od godine dana. Kavkazci su prvo vodili borbu s boljševicima, a zatim s carskom **Denikinovom** armijom, koja se hranila novcem i oružjem sa Zapada. Jedan od članova Gorske vlade M. Šanba, u knjizi "Ruski imperijalizam i nezavisnost gorštaka" (Prag, 1928.) piše: "Savezna Gorska Republika bila je osuđena na propast, zahvaljujući tome što je novoformiranoj na jugu ruskoj vlasti, došla u pomoć, neupućena u događaj, Europa." General Denikin, pretpostavljajući da će se s boljševicima nekako obračunati, odlučio je iskoristiti novac i oružje Zapada za uništenje Savezne Gorske Republike.

Komunisti su u razdoblju borbe za vlast na Kavkazu potpuno iskoristavali parolu nacionalno-osloboditeljske borbe carizmom pokorenih naroda, pozivajući se na njihovu prošlost.

U duhu tradicija ruskog apsolutizma boljševici su se obraćali ugnjetavanim narodima Rusije narednim deklaracijama

i obraćanjima. U tim deklaracijama prijašnji carski režim žigosan je sramotom za krivokletstvo, neispunjena obećanja i podmuklost, za uništenje kulture i religije neruskih naroda.

U jednome takvom obraćanju kavkazcima, koje su podpisali **Lenjin** i **Staljin**, piše: "*Čečeni i gorštaci Kavkaza, svi vi čije su se džamije uništavale, čiji su se običaji i vjerovanja gazili carevima i ugnjetavateljima Rusije! Od sada se vaša vjerovanja i običaji, nacionalne i kulturne ustanove proglašavaju slobodnima i nepovrjedivima. Uređujte svoj nacionalni život slobodno i bez prepreka. Vi imate pravo na to i znajte, da se vaša prava, kao i*

nova vlast ojačala, ona je odmah ukinula šerijatske sudove, i počela zatvarati istaknute djelatnike Čečenije. Stanovništvo je razoružano, iako je prije gorštacima bilo dopušteno imati oružje.

O tome kako se u tim godinama provodio boljševički teror, može se suditi po onim normativima na kojima se temeljila tadašnja politika. Naprimjer, "Upute o razoružavanju Čečenske autonomne pokrajine, ožujak, 1925. g." daju sljedeći prijedlog: "*Na skupu stanovnika sela objavljuje se zahtjev za potpunu predaju oružja, za što se daje određeni rok... Ako stanovništvo ne ispunи zahtjev ili ga ispunii djelomično, onda se po njemu otvara topovska,*

Ruševine Groznoga (1995.) - Vukovar 1991.

prava svih naroda Rusije, čuvaju svom snagom revolucije i njenih tijela..."

Međutim, komunistička ideologija boljševizma bila je u suprotnosti s nacionalnim posebnostima gorštaka. Valja spomenuti da je 1918. među 5 milijunskim stanovništvom Sjevernog Kavkaza bilo svega 10 komunista, a u čečenskom narodu - niti jednog.

Neko vrijeme, dok se vlast boljševika nije učvrstila na Kavkazu, ona je poduzimala niz koraka, koji su u dijelu pučanstva stvorili iluziju da je sada napokon moguć samostalan razvoj čečenskog naroda. Tako je u sklopu SSSR-a bila formirana Gorska Republika, utemeljeni su šerijatski sudovi itd. Međutim, čim je

// u slučaju odsutnosti artiljerije vatru iz strojnica u trajanju od 10 minuta..."

Međutim, stvar se nije svodila samo na artiljerijsku vatru. U jednom od izvještaja o operaciji kaže se slijedeće: "*Represija se izražavala u zračnom bombardiranju 16 naselja i artiljerijskom naletu na više od 100 naselja. Dignuto je u zrak 119 kuća zločinačkog elementa i u borbama je ubijeno 12 zločinaca".*

U takvim uvjetima u planinama Čečenije 1929.-1932. ponovo su planuli ustanci. Otpor se pojačao kada je vlast započela masovne represije protiv Čečena, koje su se provodile pod parolom borbe protiv reakcionarnog svećenstva, kojemu su se pripisivali gotovo svi Čečeni starije

dobi, i "kulaka" (imućnih ljudi) u koje su spadali svi aktivni, uvaženi ljudi. Stvarje dolazila do apsurga kada su za "kulake" proglašili sve fizički snažne ili rastom visoke ljudi.

Gušenje tih ustanaka uzrokovalo je pogibije ne samo sudionika ustanaka, nego i mnogih tisuća žena, djece i staraca. Prema podacima iz arhiva Sjeverno - Kavkazkog kraja kao rezultat represije u Čečeniji od 1929. do 1938. stanovništvo se s obzirom na nerođene, smanjilo na 206 tisuća ljudi. A represije su počele puno prije 1929.

U drugoj polovici tridesetih na čelo pobunjenika protiv komunističkog gaženja Čečena stao je čečenski pisac **Hasan Israilov**, koji je u siječnju 1940. u svojoj poznatoj Deklaraciji rukovodstvu SSSR-a pisao: "Eto ima već 20 godina od kad sovjetska vlast vodi rat protiv moga naroda uništavajući ga dio po dio - kao kulake, svećenike i 'zločince' i kao buržoaske nacionaliste. Sad sam se uvjerio da se odsad vodi za istrebljenje cijelog naroda. Zato sam ja odlučio stati načelo oslobođiteljskograta. Ja predobro shvaćam da neće samo Čečeno-Ingušetiji, nego caki cijelom nacionalnom Kavkazu biti teško oslobiti se teškog tereta crvenog imperijalizma, ali fanična vjera u pravdu i zakonska nuda na pomoć slobodoljubivih naroda Kavkaza i cijelog svijeta inspiriraju me na taj, u vašim očima držak i besmislen, a u mom uvjerenju jedini ispravan povijesni korak. Hrabi Finci sada dokazuju daje velika robovlasnička imperija nemoćna protiv malog ali slobodoljubivog naroda. Na Kavkazu ćete imati drugu Finsku, a nas će slijediti drugi potlačeni narodi."

Upravo je ta oslobođiteljska borba Čečena bila razlogom totalne deportacije čečenskog naroda u veljači 1944. U Sibir, Srednju Aziju i Kazahstan. Detalji vezani

uz tu akciju dugo su vrijeme bili skrivani. Plan deportacije Čečena i Inguša pripremio se puno prije 1944. i brižno se čuvao u najstrožoj tajnosti. 200 tisuća vojnika i oficira NKVD-a i Crvene Armije počevši od 23. veljače tijekom narednih tri dana proveli su vojnu operaciju iseljavanja Čečena i Inguša.

Za vrijeme trajanja operacije "čišćenja" čečenske zemlje od Čečena tijekom samo jednog dana bilo je uništeno do 12 tisuća ljudi svih uzrasta i oba spola. Strijeljali su, dizali u zrak i spaljivali Čečene u vlastitim kućama, davili ih u jezerima Kezenoj-Am i Galančož, uništavali ljude u školama i bolnicama. Sve ceste i naselja Čečeno-Ingušetije bila su prekrivena tijelima strijeljanih Čečena - muškaraca, žena, djece i staraca.

27. veljače 1944. specijalne moskovske jedinice NKVD žive su spalile u seoskoj štali (koja se ironijom sudsbine zvala imenom **L. Berije**) više od 700 stanovnika starog čečenskog planinskog naselja HAJBAH. Pukovnik **Gvešiani**, počinivši taj zločin, odmah je uputio narodnom komitetu unutarnjih poslova SSSR-a L. Beriji brzojav sljedećeg sadržaja: "Potpuno tajno. Samo za vaše oči. Zbog nepogodnosti za prijevoz i s ciljem obaveznog izvršenja u roku operacije 'Gora', bio sam prisiljen likvidirati više od 700 ljudi u mjestu Hajbah."

Kao odgovor, Gvešiani je dobio brzojav ovakvog sadržaja: "Grozni, UVD. Gvešiani. Za odlučne poteze u vezi iseljavanja Čečena u okrugu Hajbah Vi ste predloženi za dodjelu državne nagrade s povišenjem u zvanju. Čestitam. Narodni komitet unutarnjih poslova SSSR-a, Berija."

Više od 600 tisuća Čečena i Inguša bili su ukrcani u stočne vagone s rešetkama umjesto prozora koji su nakon mjesec dana zimskog putovanja predali nesretne i izglađnjene zatočenike u tude krajeve, u kojima je većinu čekala sigurna smrt.

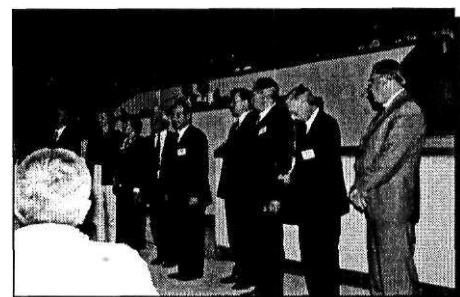
Već prve godine hladnoća, glad i tifus pokosili su ljude. No to nisu bili jedini razlozi masovnog umiranja Čečena i Inguša. Jedan od razloga koji objašnjava takve gubitke bio je obznanjen na međunarodnoj konferenciji "Međunarodno pravo i Čečenska Republika", koja se održavala u poljskom gradu Krakowu od 8. do 11. prosinca 1995.

Jedan od sudionika, **Ivan Bilas**, profesor i zastupnik ukrajinskog parlamenta,

naveo je podatke iz Ruskog arhiva (fond 9487, dossier br. 1375) koji svjedoče da su Čečene u godinama deportacije hranili otrovanim namirnicama. Na istoj konferenciji jedan drugi sudionik, **Rišard Bočan**, zastupnik skupštine Krakowa naveo je svjedočanstva deportiranih Poljaka, očeviđaca zagonetnog masovog (na tisuće) umiranja "na prvi pogled zdravih i čvrstih Čečena". Svjedočanstava sličnih strašnih pogibija Čečena zabilježeno je mnogo, ne samo od strane Poljaka, nego i Nijemaca, Korejaca, Grka i drugih naroda deportiranih u to vrijeme.

Uslijed te deportacije poginulo je oko 70% čečenskog naroda, preživjeli su 13 godina proveli u izgnanstvu u uvjetima najgore moralne i fizičke torture. To je bio genocid čečenskog naroda.

Za vrijeme **Nikite Hruščova**, 1957., Čečeni i Inguši dobili su pravo povratka u domovinu. Bila je ponovo uspostavljena autonomija republike, ali nije bila ostvarena politička i ekonomski rehabilitacija Čečena. Štoviše, bio je organiziran oružani protuudar od strane Rusa koji su očigledno sebe zauvijek smatrali vlasnicima čečenske zemlje. Po dolasku u domovinu, Čečeni su bili primorani otkupljivati vlastite kuće, a one nacionalizirane nikad nisu vraćene. O vraćanju osobne imovine i privrednih objekata potovito nikad nije bilo govora.

Članovi Tribunalala

Dolaskom na vlast **L. Brežnjeva** završio se kratki period "hruščovljevog zatopljenja" i za Čečene je počela nova etapa komunističkoga kolonijalnog gaženja.

Osobitu snagu počela je dobivati politika rusifikacije Čečena i Inguša. U svim sferama djelatnosti, u svim obrazovnim ustanovama Čečeno-Ingušetije koristio se samo ruski jezik. Ako je netko htio izgraditi karijeru u svojoj republici - državnu, partijsku, znanstvenu - nije trebao poznavati materinski jezik ali je ruski morao znati. Bile su zatvorene sve džamije, na-

cionalne škole i drastično smanjena aktivnost čečenskih i inguških ustanova. Za Čećene i Inguše uvodila su se ograničenja za zapošljavanje u tvornicama, školama i visokoškolskim ustanovama. Štoviše, bile su stvorene pravne prepreke u vezi s prijavitom boravka u prijestolnici vlastite republike. U potrazi za poslom Čećeni su bili primorani napušтati domovinu, dok su za Ruse bili osigurani privilegirani uvjeti.

Prema socijalno-ekonomskim pokazateljima životnog standarda 1990., među svim bivšim državama SSSR-a Čečeno-Ingušetija je zauzimala posljednje, 73. mjesto, unatoč tomu što se iz njedara čečenske zemlje godišnje izvlačilo od 12 do 25 mil. tona visokokvalitetne nafte, a u Groznom je funkcionirao snažan energetski kompleks.

Procesi demokratizacije koji su počeli krajem 80-ih u bivšem SSSR-u, ulili su u Čećene nadu za bolju budućnost. Upravo u tom razdoblju počeo je nagli proces duhovnog buđenja čečenskog naroda, ojačala je nacionalna svijest, pojavile su se prve koncepcije daljnog političkog razvoja Čečeno-Ingušetije na putu prema nezavisnosti.

Stvaranje suverene Čečenske države odvijalo se pravnim putem, u skladu sa zahtjevima međunarodnog prava. Rusija se na početku složila s neovisnošću Čečenske republike, no međutim postojanje u Rusiji sindroma postkomunizma, velikodržavnog šovinizma i totalitarizma doveli su do pokušaja gušenja Čećenije prvo posredstvom političke, ekonomski i financijske izolacije i blokade, a kada to nije uspjelo, protiv Čečenske republike započet je otvoreni rat koji je trajao dvije godine i odnio 120 tisuća života civila.

Protiv teritorijalno male Čećenije s nevelikim brojem stanovništva upotrijebljene su sve vrste oružja, uključujući i oružje zabranjeno međunarodnim konvencijama. Gradovi i naselja bili su pretvoreni u ruševine, narušena je ekološka ravnoteža, stotine tisuća ljudi izgubili su kuće, normalne uvjete života te su postali izbjeglice.

Rat Rusije protiv Čećenije 1994. - 1996. vodio se s ciljem uništenja državnosti Čećenije ponovo uspostavljene 1991.

Prošlo je svega nepune tri godine od završetka rata, tijekom kojih je Moskva koristila sva sredstva kako bi u Čećeniji pokrenula međucečenski konflikt. Ruske

obavještajne snage organizirale su mnogobrojne provokacije protiv čečenskog naroda i rukovodstva Čečenske Republike Ičkeria, a kada ni to nije previše pomoglo, ljeti 1999. bili su umjetno pokrenuti događaji u Dagestanu. Nakon toga

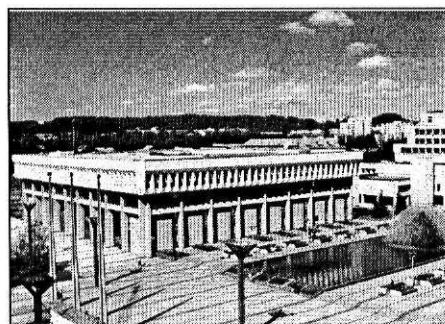
(Referat "Komunistički i postkomunistički zločini u Čećeniji" bio je pročitan na Međunarodnom kongresu o procjeni zločina komunizma, održanom u Vilniusu, Republika Litva, 12.-14. lipnja 2000.) •

Sudionici kongresa

ruske su vlasti optužile čečensko rukovodstvo i cijeli čečenski narod za agresiju i međunarodni terorizam.

Rusko rukovodstvo, ruske obavještajne službe i propaganda aktivno su pripremali teren za novi rat protiv Čećenije, koji traje već 10. mjesec. Suvremeni svijet opet je postao svjedokom ponovnoga nečuvenog genocida čečenskog naroda. Čećenija je u ruševinama. Nastavlja se genocid čečečanskog naroda.

Zgrada Seimasa, u kojoj je zasjedao kongres

To je rezultat otpornosti podmukle krvolocene ideologije imperijalnog komunizma, koja je u Rusiji duboko pustila koričene. Iako se ta ideologija koja zagovara nasilje, agresivni nacionalizam, rasizam i šovinizam ne stavi izvan zakona, svijet će se ponovo naći u kaosu.

Ovaj Kongres potvrđuje ideju, da se zločini komunizma prema čečenskom narodu temelje na prijašnjim imperijalističkim principima nečovječnosti zbog izmišljenih razloga i sa prijašnjom okrutnošću.

Aminat Saieva

Ovih je dana predsjednik Republike Hrvatske Stipe Mesić spomenio važnost naftovoda kojim će se dopremati kaspijska nafta. Možda ni sam ne zna, ali je indikativno da baš tu naftu spominje i tu važnost za Europu, a ona je uzrok sadašnjem uništenju čečenskog naroda i ona je zatvorila oči svim borcima za ljudska prava, koji gledaju kako se pred ovim čovječanstvom ubija jedan cijeli narod.

Hrvatski politički uzničari žrtve su i komunističkog i velikosrbskog nasilja i sigurno će biti dirnuti čitajući referat veleposlanice Misije Čečenske Republike Ičkerije u Litvi, Nj.E. gospode Aminat Saieve. U mnogim usporedbama njihove i naše prošlosti osjetit ćemo što znači kad našem neprijatelju dođe "u pomoć neupućena Europa" ili sada Amerika, što je nada u "pomoći slobodoljubivih naroda", što znači "ukrcati u stočne vagone s rešetkama" i voziti u smrt i konačno pred očima nam je još svježa slika našeg Vukovara u kojem su on i drugi hrvatski "gradovi i naselja pretvoreni u ruševine", a ranjenici pred Vukovarskom bolnicom na hlodnoći poslagani pred očima "demokrata" Vancea i odvezeni od pripadnika amerikalističkoga srbskog naroda pod zvjezdrom petokrakom u gnojište na Ovčari.

To je, gledali smo, proživljjavao pred našim očima čečenski narod, silnu Ameriku i Europu nije smetalo, mi se nismo bunili ni kad se to događalo ni kad bi spiker Hrvatske televizije Šaša Kopljari čečenske borce nazivao "čečenskin teroristima", isto kao što su naši dragovoljci na srbskoj televiziji nazivani "teroristima", a Rusi su nagrađili Putina za uništenje jednog naroda. Je li za to odgovoran samo komunizam?

Jure KNEZOVIĆ

IZVADAK IZ ODLUKE JAVNOGA MEĐUNARODNOG TRIBUNALA VILNIUS

(Vilnius, 14. lipnja 2000.)

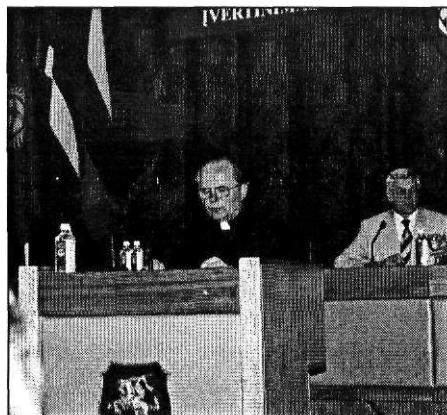
Sudbeno vijeće Javnoga međunarodnog tribunala Vilnius, kojeg su sačinjavali Vytautas Zabiela (Litva) predsjedatelj Vijeća, Aivars Liudviks (Latvia) zamjenik predsjedatelja Vijeća, sa sucima Lynette Andresen (SAD), Mykolom Kultčynskyim (Ukrajina), Vytauturom Raudeliunasom (Litva), uz sudjelovanja predstavnika Kongresa i glavne tužiteljice Zite Šličyte, njezina zamjenika Michala Gl'onde (Slovačka), tužitelja: Frigyesa Kahlera (Mađarska), Uldisa Paulsa Strelisa (Latvia), Luana Daciju (Albanija), L.G. Lukjanenkou (Ukrajina), Ivana Stančeva (Bugarska), Lea Oispua (Estonija), žrtava: Algirdasa Petruševičusa, Romualdasa Zubinasa, R. Strilčiunasa, Alfonsasa Svarinskasa, Aukse Ramanauskaitė-Skokauskienė, Balysa Gajauskasa, Vincasa Grinkusa, Fėnaya Jenoa, branitelja: Jurijusa Rodovičiusa (Litva), Egidijusa Kuprusevičiusa (Litva), Glavni tajnik Edmundas Mikučiauskas, tajnici Ryte Konstantinavičienė, Loreta Romanovskienė, Asta Karužienė i Aukse Čirgelytė, na javnom su Tribunalu pregledali materijale navedene u optužnici koji su prikupljeni tijekom tribunalskog procesa i predani kao dokumenti optužnice.

Glavna tužiteljica Zita Šličyte predala je Sudbenom vijeću zahtjev glede odgode Tribunalu do sljedećeg zasjedanja. Zbog količine materijala predanog tužitelju Tribunalu, žrtve i branitelji ne mogu analizirati prikupljene dokaze i u isto vrijeme sudjelovati u sudskoj raspravi za vrijeme ovog zasjedanja. Javne udruge i pojedinci ostalih država su također izrazili svoje zahtjeve da sudjeluju u tribunalskom procesu. Uz to, Tužiteljstvo zahtijeva da se arhiviraju izvješća i rezolucije koje će se čitati na Kongresu.

Nakon što je saslušalo optužnice koje je predala predstavnica Kongresa, Glavna tužiteljica Zita Šličyte i ostali tužitelji, kao i objašnjenja žrtava i svjedoka a i zahtjeve Glavne tužiteljice Zite Šličyte Sudbeno vijeće je **zaključilo:**

1. predstavnica Kongresa Glavna tužiteljica Zita Šličyte je u optužnici navela da:

u teoriji komunizma, neznanstvena, nehumana i kriminalna narav doktrine komunizma očito sama sebe otkriva, jer je takozvana "borba socijalnog sloja" proglašena glavnim pokretačem povjesnog procesa i napretka, a to znači, da se sila i nasilje sastoje od temeljnoga subjektivnog čimbenika društvenog razvoja; dakle, marksistička teorija klasne borbe je neminovno svršila u genocidu nad pučanstvom komunističkih zemalja, zahtijevajući živote milijuna ljudi. Ta ideologija je također odredila agresivnu narav režima - uz dužnu počast susjednim državama - i

Predsjednik Biskupske konferencije Litve, nadb. S. Tamkevičius, govori na kongresu

Litva je postala žrtva takve politike. Mi, dakle, držimo da je komunistički režim Sovjetske Federacije odgovoran za planiranje, pripremu, uvođenje i provedbu agresije protiv Republike Litve tijekom 1939.-1940.

U tom razdoblju, cijeli niz vojnih i kaznenih djela kao i zločina protiv čovječnosti počinjeni su u Litvi.

A) najokrutniji zločin počinjen protiv Litve od strane komunističkog režima je GENOCID.

1) Između 1941. - 1953. najmanje 39.000 djece i 50.000 žena su protjerani iz Litve. 29.000 ljudi od 132.000 (protjerano ili rođeno u Sibiru)

poginuli se uslijed gladi, bolesti, hladnoće ili neizdrživo teškog rada.

2) Procjena Tribunalu se također traži za genocid pučanstva Uže Litve (Pokrajina Karaliaučius), uslijed čega je cijela jedna etnička skupina uništena. Tijekom barbarskih operacija u proljeće 1946. uništeno je više od pola milijuna mirnih žitelja tog kraja. Ta djela su očiti primjeri zločina GENOCIDA.

B) Kao način pritvora komunistički režim je izvršio mučenja, pokolje, nezakonito zatvaranje, prisilni rad i protjerivanje. Ta djela, koja su obilježena kao djela protiv čovječnosti su potvrđena sljedećim činjenicama:

1) Organizatori komunističkog režima u Litvi, tijekom 1940.-1941. su vatrenim oružjem ubili 470 uznika, tijekom 1941.-1944. smrtna kazna je izrečena nad 595 uznika u logorima, 1941.-1957. pobijeno je tisuću uznika, 1946.-1955. samo u logoru Šilute preminulo je 559 uznika, među njima bilo je i djece.

2) U skladu s uputama koje je izdao NKVD i KGB iz Sovjetskog Saveza, ljudi su mučeni, optuženi za "djela protiv države". Tijekom 1941.-1952. takvih slučajeva je bilo najmanje 620.899, uključujući 45.429 sudionika otpora i njihovih istomišljenika.

3) Ljudima su takozvane "trojke" sudile bez suda. Smrtne kazne su se dijelile bez suda i dokaza. Ove činjenice potvrđuju da je komunistički režim odgovoran za zločine protiv čovječnosti.

C) Izbor civila ili civilnih objekata kao ciljeva za napade, besmislena devastacija i rušenja gradova, sela, naselja, oduzimanje privatnog ili javnog vlasništva su činjenice koje se prepoznaće kao ratne zločine. Njihova provedba je dokazana činjenicama:

1) više od 20.000 ljudi između 1944. - 1953. pobile su represivne strukture koje je stvorila Komunistička partija i njezino sluganstvo. Oko 5.000 je bilo neonaoružano.

nastavak na strani 45.

REPRESIVNOST JUGOSLAVENSKOG SUSTAVA U HRVATSKOJ 1945. (II.)

Dakle, KPJ je - sukladno svom objektivnom povijesnom položaju i modelu *partijske* organizacije koji je preko Kominterne usvojen od sovjetske partije (SKP/b) - tijekom cijelog rata posebnu pozornost pridavala kadrovskim pitanjima.

U povijesnom slijedu, na civilnoj razini to se može pratiti od održavanja partijskih kurseva tijekom cijelog rata do propisivanja odredbe *Krajiških propisa* (rujan 1942. g.) kako "jedino mjerilo po kojem će se birati članovi NOO-ajeste daje poznat kao *odan i vjeran* (n. a.) narodnooslobodilačkoj borbi i kao *nepomirljivi* (n. a.) neprijatelj okupatora i njegovih slуг" ili u pozivima koji su za prvo zasjedanje AVNOJ-a upućeni probranim vjećnicima isticalo se "ceneći tvoju iskrenu privrženost i odanost narodnooslobodilačkoj borbi pozivamo te..."¹¹ i td.

Međutim, iako je *Partija* tijekom rata ulagala goleme napore kako bi opismenila te ideološko-politički i moralno obrazovala i odgojila svoje (nove) članove taj je proces ipak ostao na samom početku, te je partija završetkom rata raspolažala s članstvom koje je najvećim dijelom bilo polupismeno i nestrucno za preuzimanje upravljačkih mesta u državnoj upravi, gospodarstvu, kulturi, pros-vjeti i drugim sastavnicama društvene i državne piramide.

S druge strane, članstvo je bilo rigidno ideološki indoktrinirano po sovjetskom modelu, preko analfabetskih tečajeva, kratkih kurseva i drugih oblika ubrzanog *partijskog* odgajanja kao uglavnom jedinog oblika obrazovanja kojeg su prošli, što ih je stavljalo u položaj isključive duhovne i materijalne ovisnosti *opartiji*, kojoj su, s uvjerenjem ili bez njega, morali biti *vjerni* i *odani*.

U takvoj situaciji, KPJ je novi državni i društveni administrativni ustroj, pa čak i privredne ustanove i poduzeća, formirala "iz

Piše:

Dr. Josip JURČEVIC

redova bivših boraca, istina pouzdanih ali većinom nestručnih, novih stanovnika građova, dojučerašnjih seljaka, uopšte ljudi sa nepotpunim stručnim kvalifikacijama ili bez njih". Teško se može prihvati mišljenje kako su te osobe nestručnost mogle na primjeren način nadoknađivati "voljom, radnim naprezanjem, identifikacijom s političkim kursem KPJ..."¹²

Problem stručnosti nastojao se, u poraću, rješavati ubrzanim doškolovanjem, "uglavnom preko tečajeva, večernih škola, vanrednih studiranja", a "nedovoljno stručnim kadrovima priznavala se stručna spremna na osnovu učešća u narodnooslobodilačkoj borbi ili na osnovu vršenja poslova za koje se tražio visok stepen političkog poverenja".

O kakvoći i načinu na kojima je KPJ dugoročno utemeljila *rješavanje* problema obrazovanja i stručnosti ponajbolje svjedoče i sljedeći podaci. *Partija* je uočila kako se "među učiteljima nalazio mali broj (sasvim neznatan) marksista", pa su "za (postojeće, op. a.) učitelje i profesore držani ... tečajevi širom Jugoslavije", a za stvaranje novog nastavnog kadra "na univerzitetima su organizovani... jednogodišnji tečajevi za profesore u nižim razredima gimnazije"

"Ministarstvo prosvete DFJ je u jesen 1945. isticalo da na Univerzitetu postoji svega nekoliko marksista", te se taj problem rješavao dolaskom sovjetskih profesora koji su pomagali "u organizaciji Univerziteta" i držali su predavanja "naročito iz biologije, istorije i filozofije", a "najveći broj jugoslavenskih studenata usmeren je prema SSSR-u i Čehoslovačkoj"¹³.

Na isti je način rješavan i problem nedostatka, *premapartijskom* kriteriju, odgovaračih udžbenika, pa je "Univerzitet (je) bio preplavljen prevodima sovjetskih udžbenika ... iz oblasti društvenih i prirodnih nauka". Treba također naglasiti, kako je glede općeg nedostatka podobnih udžbenika ipak "najveći problem ... predstavljala nacionalna istorija, koja se školske 1945/6. nije ni učila u školama zbog nedostatka (odgovarajućih, o. a.) udžbenika" i stoga što je *partija* "stojala na stanovištu da istorija treba što pre da se očisti od "falsifikata""¹⁴.

Osim općeg obrazovnog sustava, poseban interes KPJ bio je usmjeren na izdvojeni proces političko-ideologijskog obrazovanja *partijskih* kadrova. Ratni *partijski* kursevi zamijenjeni su u poraću s detaljno razrađenim sustavom *partijaskih* škola. Već u srpnju 1945. g. CK KPJ je "doneo odluku o organizaciji Više partijske škole ... označujući kao rjen zadatak vaspitanje viših i srednjih partijskih kadrova", a za ostale *partijske* kadrove osnivane su *niže partijske škole* pri CK republika, pokrajina i oblasti.

Viša partijska škola trajala je šest, a *niža* tri mjeseca. Točno je bilo razrađeno koji *partijski* kadar (civilni i vojni) treba pohađati višu, a koji *nižu partijsku školu*.

Kako bi se ukratko naznačio ideološko-politički okvir jugoslavenskih partijskih kadrova dostatno je navesti program nastave *partijskih* škola i temeljnu literaturu koja je korištena. Nastavni predmeti više škole bili su: "kratki kurs istorije SKP(B), dijalektički i istorijski materijalizam, politička ekonomija, učenje o državi, narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja nove države, ustrojstvo Partije, ruski jezik i pravopis"; a *niža* škola je imala tri nastavna predmeta: "kratki kurs istorije

1 L. Geršković, n. dj. str. 21; iz "Naredbe o izborima NOO-a"; v. poglavlje disertacije "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije".

2 Isto, str. 127.

3 v. S. Milošević, *O analfabetskim tečajevima ujedinicama NOV i POJ 1941-1945.* godine, VIG, 1969, br. 3, str. 191-201.

4 v. P. Morača, *Moralni faktor u narodnooslobodilačkom ratu*, VIG, 1956, br. 23, str.263-280; "Trebalо je često od zaostalih i nepismenih ljudi izgradivati svjesne borcile lude koji znaju misliti i stvarati... Metodi kolektivnog vaspitanja imali su ... prvorazredan značaj. Vanredno razvijenim kolektivnim životom korz mnogobrojne forme: diskusije, analize akcija i rada uopšte, kritiku i samokritiku, isticanje pozitivnih i negativnih primjera u kolektivu itd., naši partizanski odredi, čete i bataljoni postali su bili škole u kojima se vaspitavao novi čovek i stvaralo novo društvo" - Isto, str. 272.

5 B. Petranović, n. dj, III, str. 151.

6 Isto, str. 151.

7 Isto, str. 151.

8 Isto, str. 144, U Hrvatskoj je ZAVNOH već 1944. izradio plan za potpunu promjenu obrazovnog sustava promjenom "u nastavničkom osobljiju i rukovodstvu škola", čišćenjem udžbenika, revizijom svjedodžbi, forsiranim stvaranjem "novog kadra putem kurseva" itd. - v. poglavlje "Nastanak vlasti druge Jugoslavije", str. 109.

9 Petranović, n. dj, str. 147; Na fakultetima je u velikoj mjeri nedostajalo nastavnog kadra, jer je dijelu zabranjen rad, dio je napustio državu, dio je procesurian i td. Osim toga "partijska organizacija je određivala stav po pitanju izbora svakog kandidata" za nastavni posao na fakultetima i pritom su "oni klasifikovani na sledeće kategorije: pouzdani, kolebljivi i neprijatelji" - Isto, str. 154; O represiji koja je provođena nad hrvatskom inteligencijom bit će više riječi u narednim poglavljima disertacije.

10 Isto, str. 147.

11 Isto, str. 128-129.

12 Isto, str. 145.

13 Isto, str. 34.

SKP(b), narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije, i partijska izgradnja".

Budući je KPJ nametnula SSSR kao opći uzor, Staljin je bio "smatran četvrtim »korifejom« klasičnog marksizma", anjegova djela "gotovo... svetim štivom", razumljivo je što su temeljnu literaturu za političko-ideologičko obrazovanje jugoslavenskih partijskih kadrova i u poraću predstavljala Staljinova djela - *O osnovama lenjinizma i Odabiranje kadrova, njihovo isticanje i raspolaganje*. Među domaćim autorima najznačajniji su bili Tito (*Narodnooslobodilačka borba i organizaciono pitanje partije*), A. Ranković (*Organizaciono pitanje*) i S. Zužović (*Za čistoću i boljevizaciju Partije*).

OSNOVNE ZNAČAJKE JUGOSLAVENSKE ARMIJE

Ukoliko se u cijelosti promatraju katalogi knjižnica u gotovo polastoljetnom izdavaštvu na prostoru druge Jugoslavije, može se primjetiti znatna zastupljenost tema koje se odnose na Drugi svjetski rat. U različitim autorskim znanstvenim i publicističkim knjigama, časopisima, udžbenicima, preglednim izdanjima, zbirkama dokumenata i sl. višestruko je i detaljno - događajno i sintetski - zastupljena obradenost jugoslavenske ratne problematike.

S druge strane, u komunističkoj su Jugoslaviji ratne teme (žrtve rata, ratne obljetnice i dr.) bile sadržajno i terminološki izuzetno snažno naznačene u svakodnevnom javnom i političkom životu, kao i u obrazovnom sustavu. Propagandni ustroj je u različitim prigodama i radi različitih pragmatičkih potreba neprekidno javno aktualizirao pojedine ili zbirne događaje iz rata, a ratna je terminologija (*borka, front, rovovska bitka, presudna bitka, neprijatelj, ofenziva, oružje* i sl.) u medijskoj komunikaciji, koja se uopće nije odnosila na rat, zmjenjivala adekvatnije termine.

Isto tako, u većini su navedenih slučajeva opisi, interpretacije i vrijednosne ocjene pojedinih ratnih događaja - zbog istog političko-ideologij skog porijekla - imale prepoznatljivo istoznačan okvir.

Jedna od značajki takvog pristupa svakako je bilo i stvaranje općeg dojma o izu-

zetnoj važnosti rata, a posebno pojedinih osoba (npr. - Tito), događaja (npr. - ofenzive, zasjedanja AVNOJ-a) i institucija (npr. - JA), koji su pretvarani u kult i trajnu vrijednost s kojom se Jugoslavija poistovjećivala i u potratnim desetljećima, te se o njima nije javno propitivalo ili raspravljalio, nego su ponavljeni zadani stereotipi.

Tako je JA (partizanski odredi, NOV i POJ) predstavljana kao *narodna i revolucionarna vojska* koja je tijekom rata bila odlučujući čimbenik u pobjedi *Narodnooslobodilačke borbe* (NOB) i *socijalističke revolucije*, a nakon rata kao glavna snaga koja je jamčila očuvanja ratnih i revolucionarnih tekućina. Istovremeno je naglašavano kako se taj cjelokupni proces odigravao pod rukovodstvom KPJ, te se javno stvarao ideološki magični trokut: KPJ - narod - JA.

Svi navedeni stavovi jasno su zadani i u poratnim političkim tekstovima Titova: "Najznačajnije poglavje u slavnoj historiji naše Komunističke partije predstavlja onaj period u kome je ona izvršila veliki zadatak organizatora i rukovodioca Narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije ... Rat i Revolucija najtešnje su vezali sudbinu naše zemlje i naših naroda za sudbinu Komunističke partije".

Pritom, "najvažnije je bilo odrediti pravilnu političku liniju i osigurati da ona bude ostvarena. To znači da je na bazi opštih stavova revolucionarne teorije trebalo izučiti specifične uslove naše društvene stvarnosti ... Za sve vreme rata Partija je neprekidno radila na tome da okupi sve snage za borbu i pobjedu, ali uporedo s tim i na tome da se onemogući povratak stare, omrzнутne vlasti... Zato je i parola "Sve za front, sve za pobjedu!" ostala najvažnija parola tokom čitave narodnooslobodilačke borbe."⁴.

Kad se i na temelju dokumenata promatra ukupni tijek ratnih događanja i proces ustrojavanja vlasti druge Jugoslavije razvidan je izraziti prioritet koji je na gotovo svim razinama pridavan vojnoj sastavniči. Na taj se način može zaključiti kako je KPJ u svojim planovima predviđjela vojsci, osim njene nužnosti za ostvarivanje vojne pobjede, i daleko značajniju društvenu namjenu.

Dokumentirana kronologija tog procesa može se pratiti od prvih normativnih akata

nove vlasti, kad se u listopadu 1941. g. u "direktivnom članku" *NOO-ima* odredio osnovni "cilj: organizovanje pozadine u službi fronta, organizovanje svega u interesu narodno-oslobodilačke borbe", tj. "da organizuju aktivnost celog naroda, tako da bi se našim borcima na frontu obezbedilo sve što je potrebno".

U *Fočanskim propisima*, iz veljače 1942. g. naglašeno je kako *NOO-i* "vrše sve funkcije vlasti osim onih koje pripadaju vojnim vlastima", a u "Naredbi o izborima NOO-a" (*Krajiški propisi*, rujan 1942. g.) vojnoj je strukturi dodijeljena ključna uloga u provođenju izbora civilnih vlasti, jer je propisano da "sreske izborne komisije imenuje štab zone ili operativni štab dotičnog područja", a "opštinske izborne komisije imenuje sreska izborna komisija u sporazumu sa nadležnom komandom mjesa".

Isto je tako bilo propisano da se okružni *NOO-i* "kao najstarija građanska vlast u okrugu" biraju samo "na području sa kojeg se mobilišejde partizanski odred", a sjedište im je moralo biti "u istom mjestu gdje je i komanda toga područja". Osim toga, okružni *NOO-i* su birani na okružnoj konferenciji koju su sačinjavali "delegati svih srezova dotičnog okruga i delegati odreda odnosno brigade".

U propisivanju praktičnih zadataka *NOO-a* glede *narodno-oslobodilačkih fondova*, opskrbe NOV-a i zapljene imovine *narodnih neprijatelja*, *Krajiški propisi* određuju gotovo potpunu koncepciju i funkcionalnu podređenost *NOO-a* vojnim vlastima; "po tome kakav je NOF vidi se kolika je volja naroda da pomogne svoju vojsku"¹¹; "od zaplijenjene imovine narodnih neprijatelja vojne vlasti uzimaju za vojsku što je vojsci potrebno" i sl.

Međutim, stvarna situacija bila je još nepovoljnija za civilnu vlast, što se prepoznaće iz podatka koji je iznesen u siječnju 1943. g. na *Konferenciju predstavnika sreskih NOO-a i komandi područja* koju je sazvao *Upravni otsek IO AVNOJ-a. i Otsek VŠzavojne vlasti u pozadini*. Naime, činjenica što "nije redak slučaj da su komandanti odreda ili bataljona, pa čak i komandanti područja, smenjivali narodno-oslobodilačke odbole" navedenaje u pozitivnom kontekstu,

1 Isto, str. 34-35.

2 Isto, str. 35.

3 v. Isto, str. 43.

4 J. B. Tito, *Cetrtdeset godina revolucionarne borbe KPJ*, VD, 1959, br. 4-5, str. 171.

5 Isto, str. 174-175.

6 L. Geršković, n. dj, str. 8.

7 Isto, str. 8.

8 Isto, str. 19.

9 Isto, str. 22.

10 Isto, str. 22.

11 Isto, str. 24.

12 Isto, str. 25.

13 Isto, str. 150.

kao dokaz kako se organi *narodne vlasti* zapravo "nisu osećali kao prava narodna vlast"¹.

Opći i presudan značaj vojske nedvosmisleno je bio određen i na prvom zasjedanju AVNOJ-a, krajem studenog 1942. g., kad je Tito u uvodnom *referatu* naglasio kako se AVNOJ stvara kao tijelo koje će "podupirati našu borbu", jer "mi nemamo tako reći ništa. Mi imamo samo oružje, koje smo osvojili krvlju naših najboljih boraca ... Našoj vojsci treba obuće - mi nemamo tvornica obuće. Našoj vojsci treba naoružanja - mi nemamo tvornica oružja. Našoj vojsci treba hrane. Sve to pada kao zadaća na ovaj visoki forum".

Drugo zasjedanje AVNOJ-a donijelo je posebnu odluku u kojoj "izražava svoje priznanje i zahvalnost Vrhovnom štabu ... za izgradnju i organizaciju naše narodne vojske i za uspešno rukovođenje operacija", te "izražava najdublju zahvalnost i divljenje našeg naroda Vrhovnom komandantu drugu Titu za njegov vojni i politički rad". Na kraju je zaključeno kako AVNOJ "s punim pravom vjeruje da će naše najviše vojničko rukovođstvo ... i ubuduće voditi našu slavnu Narodno-oslobodilačku vojsku iz pobjede u pobjedu sve do konačnog istjerivanja okupatora iz naše zemlje i uništavanja svih njegovih pomagača".

Pokraj posebnog normativnog i političkog položaja u koji je KPJ stavljala vojni čimbenik tijekom rata, izuzetan značaj vojske naglašavali su brojni komunistički rukovodioci i autori u svojim prigodnim i stručnim djelima.

Tako se glede karaktera i uloge jugoslavenske vojske opravdano isticalo kako je "stvaranje i jačanje nove armije, stvaranje i razvijanje njene ratne veštine bilo i neposredno zasnovano na revolucionarnoj političkoj liniji KPJ. Ta vojska je bila glavni faktor u rješavanju revolucionarnih zadataka - to je bila vojska revolucije. Njeni borci i starješine bili su politički najuzdignutiji i najsvjesniji dio naroda - nosioci i tumači linije KPJ ... organizatori masovnog političkog rada u narodu i inicijatori stvaranja revolucionarne vlasti po oslobođenim selima i gradovima".

Osim toga, partizanska je vojska bila izvor kadrova kojima je nakon završetka rata ispunjavana državna, društvena i gospodarska struktura druge Jugoslavije, a sudjelovanje u ratu i pripadnost *Partiji* najčešće su prilikom zapošljavaju predočavani kao jedini dokaz stručnosti .

A) PROCES NASTANKA JUGOSLAVENSKE ARMIJE

Budući je sudbina KPJ i provođenje njenih revolucionarnih planova bilo tijekom rata isključivo ovisno o vojnem čimbeniku, partijsko je rukovođstvo nastojalo i proces (pre)ustrojavanja vojske potpuno nadzirati prilagođavajući ga svojim interesima. Stoga je "CK KPJ budno motrio i oštros intervencionao da se vojska ne odvoji od pokreta, da mu se ne nametne kao samostalna i otuđena sila", jer je takvih "tendencija početkom rata bilo na nižim i srednjim nivoima vojnog komandovanja u mnogim krajevima".

Naime, iako u poratnoj jugoslavenskoj literaturi, radi zaštite kulta isključive rukovodeće uloge *Partije* već od početka rata, nije izravno isticana kaotičnost situacije i spontanost pobuna koje su prevladavale u raspadanju Kraljevine Jugoslavije, ipak je razvidno kako je u početnim godinama rata osnovni problem KPJ bio u pronalaženju načina kojim bi se oružani izrazi nezadovoljstva stavili pod isključivo partijsko zapovjedništvo.

Ključni korak u tom smjeru napravljen je krajem 1941. g. kad je KPJ, putem odluka VŠ NOPOJ, započela od dijelova različitih postrojbi ustrojavati *Proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade* koje su prema prvom članku svog Statuta bile određene kao stranačka vojska, tj. one su "vojne udarne formacije naroda Jugoslavije pod rukovođstvom Komunističke partije".

Ta je činjenica još razvidnija iz članka *Statuta* kojim je propisana disciplina *uprotegerskim udarnim brigadama*, gdje je također naglašena i različitost između ovakve vojske i kapitalističkih armija: "Disciplina je u brigadama gvozdena. Ova disciplina nije slična disciplini u kapitalističkim armijama. To je samodisciplina koja je zasnovana na *svesti i političkom uverenju* (n. a.) svakog pojedinog

borca ... Temelj takve discipline jeste bezgranična ljubav za pravednu stvar radnog naroda grada i sela ... Ovo zahteva strogo i bezuslovno izvršavanje svih naredenja vojnih starešina i političkih rukovodilaca (n. a.)"².

Prema tome, može se zaključiti kako je svrha ustrojavanja proleterskih brigada bila u stvaranju partijske revolucionarne vojske, što se nije nimalo prikrivalo, jer je i na simboličkoj razini određeno da svaka proleterska udarna brigada "mora imati svoju zastavu. Zastava je crvena, sa srpsom i češićem u gornjem desnom uglu, petokrakom zvijezdom u sredini i sa izvezenim svojim imenom".

Organizacioni, a naročito zapovijedni ustroj proleterskih udarnih brigada bio je u cijelosti podređen partijskoj dominaciji, paje čak i operativno vojničko zapovijedanje bilo ustrojeno podređeno političkom komesaru i drugim izravnim partijskim institucijama u vojsci . Prema *Statutu*, u brigadama su se nalazile i *kultурне ekipe* koje su vršile "političko-propagandni rad na ideološkoj izgradnji boraca" .

Osim brigada, *Statut je*, po istom ustrojbenom obrascu, predviđao i stvaranje proleterskih udarnih bataljuna, a na kraju je propisao kako "po ugledu na ovaj statut treba formirati i organizovati i narodnooslobodilačke partizanske odrede Jugoslavije" .

U prethodnim smo poglavljima prikazali i naglašavali kako je KPJ na političkoj, diplomatskoj i deklarativnoj razini - radi unutarjugoslavenskih i međunarodnih razloga - postupala taktički, te je potpuno ili djelomično nastojala pri krivalti svoje revolucionarne namjere, dok od kraja 1941. g. to očigledno nije bio slučaj i na vojnoj razini. Stoga je KPJ imala i određenih problema s *Kominternom*, koja je najvjerojatnije smatrala kako je bilo preuranjeno tako drastično partijsko-revolucionarno ustrojavanje vojske, paje tijekom 1942. g. CK KPJ "bio kritikovan zbog prekršćavanja partizanskih jedinica u proleterske", no "od naziva se nije odstupilo uprkos kritici Kominterne" te je nastavljeno s ustrojavanjem proleterskih udarnih brigada.

1 Isto, str. 150.

2 Isto, str. 128-129.

3 Isto, str. 252.

4 Isto, str. 252.

5 P. Morača, *Moralni faktor u narodnooslobodilačkom ratu*, VIG, 1955, br. 2-3, str. 268.

6 v. poglavlje ove disertacije "Ozračje represivnosti" - podnaslov "Odgojno-kadrovska razina".

7 M. Stanić, *Osnovni principi izgradnje oružanih snaga revolucije 1941-1945. godine*, VD, 1969, br. 2, str. 126.

8 L. Geršković, n. dj. str. 38; "Statut proleterskih narodnooslobodilačkih udarnih brigada"; I u vojno-operativnom pogledu *proleterske brigade*, koje su bile mobilne postrojbe sposobne i predviđene za ratovanje na različitim područjima, bitno su se razlikovale od partizanskih odreda, koji su operativno bili vezani za određeni teritorij na kojem su i nastali.

9 Isto, str. 39.

10 Isto, str. 39.

11 O tome će biti riječi u posebnom poglavljiju disertacije.

12 L. Geršković, n. dj. str. 40; "Statut.

13 Isto, str. 41.

14 B. Petranović, n. dj. II, str. 205; v. i str. 218-219.

Znajući kako partijske proleterske brigade neće biti privlačne većini stanovnika i zbog složenosti ratne situacije KPJ je početkom 1942. g. nastojao stvoriti vojni model kojim bi mogao uspostaviti nadzor i nad različitim postrojbama i izrazima nezadovoljstva koji su tada postojali izvan dosegapartije. Stoga je u prvoj polovici siječnja 1942. g. "u vezi sa raspoloženjem jednog dijela stanovništva koje je raspoloženo za borbu izvan sastava četničkih i partizanskih jedinica, Vrhovni štab NOPOJ resio ... da se stvari Narodno-oslobodilačka vojska", te je izdao Naredbu "da se odmah pristupi stvaranju na teritoriju Bosne i Hercegovine, a prema potrebi i u ostalim pokrajinama, jedinica Narodno-oslobodilačkih dobrovoljačkih odreda".

Istom je naredbom predviđeno da "komandire i komandante" dobrovoljačkih odreda imenuje VŠ "odnosno glavni štabovi dotičnih pokrajina", a njihove štabove "postavlja Vrhovni štab". Zanimljivo je i odredba kako "borci ... dobrovoljačkih odreda treba da nose na svojim kapama kao oznake svoju nacionalnu trobojku".

U općem organizacijskom pogledu dobrovoljački su odredi bili "sastavni deo" Narodnooslobodilačke vojske, koju su osim njih tada sačinjavali "Narodno-oslobodilački partizanski odredi (NOPOJ, o. a.) i Proleterske narodno-oslobodilačke udarne brigade"⁴.

Dobrovoljačke postrojbe kao poseban organizacijski oblik nisu ostavile većeg traga u povijesti nastanka NOV-a, te su se dobrovoljački odredi koji su bili pod nadzorom VŠ-a uglavnom raspali već u prvoj polovici 1942. g., međutim oni su zanimljivi kao pojava i ideja u strukturi KPJ u vrijeme kad su partizanske postrojbe krajem 1941. i tijekom prve polovice 1942. g. raspolagale tek s 20-ak tisuća boraca u vojnim postrojbama na području NDH⁵.

U drugoj polovici 1942. g. - nakon ofenziva njemačke, talijanske i hrvatske vojske i prelaska partizanskih brigada i političkog i vojnog rukovodstva u zapadnu Bosnu (Bosansku kрајину) - partizanski je pokret nastavio svoje jačanje, te je krajem 1942. g. ukupan broj partizana u vojnim postrojbama na području NDH narastao na 42.000, a sveukupno je "naoružanih boraca NOVJ i pripadnika NOP-a na području NDH krajem 1942. bilo oko 100.000, od ukupno 150.000 na području bivše Jugoslavije".

U tom su razdoblju osnivane nove partizanske brigade, ali i viši vojni ustrojeni oblici - divizije i korpusi - pa je od druge polovice studenog 1942. g. za partizanske postrojbe uveden i službeni, zbirni, naziv *Narodno oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije* (NOV i POJ). Zanimljivo je navesti kako su krajem ljeta 1942. g. uspostavljeni i prvi izravni dodiri između partizana i Njemaca glede razmjene zarobljenika, koji su uz manje probleme razvijani sve do kraja rata.

Tijekom prve polovice 1943. g. partizanski je pokret na prostoru NDH nastavio vojno jačanje. Ustrojena su dva nova korpusa (2. hrvatski i 2. bosanski) i šest novih divizija, a broj partizana u postrojbama na području NDH "porastao je na oko 70.000".

Nakon kapitulacije Italije (8. rujna 1943. g.) partizanski je pokret definitivno učvrstio svoju vojnu snagu na prostoru NDH, što je bio temelj unutarnjeg i međunarodnog političkog položaja NOP-a.

Do kraja 1943. g. partizani su na području NDH imali "pet korpusa, 19 divizija, 67 brigada (od 9 korpusa, 28 divizija i 104 brigade u cijeloj Jugoslaviji), 61 partizanski odred i druge manje postrojbe", s ukupno "oko 150.000 partizana u postrojbama" (od toga je bilo "više od 10.000 partizana iz drugih područja bivše Jugoslavije"), dok je sveukupni broj "naoružanih pripadnika NOP-a bio oko 200.000"¹⁰.

Tijekom završnih godina rata, a naročito od druge polovice 1944. g. partizanska je vojska imala još brže vojno jačanje, te se krajem 1944. g. na području NDH nalazilo "osam korpusa, 31 divizija i 97 partizanskih brigada" u kojima je bilo "ukupno oko 420.000 partizana (od oko 650.000 koliko ih je bilo na području cijele Jugoslavije)". Zanimljivo je činjenica stoje u navedeni ukupni broj partizana na području NDH bilo uključeno čak "120.000 partizana iz drugih krajeva, pretežito Srbije, Crne Gore i Makedonije, među kojima je nešto manje od 10.000 boraca zapadnih saveznika i Crvene Armije".

Radi vođenja završnih ratnih operacija i organizacijskog ustrojavanja velikog broja novonastalih postrojbi, u početnim je mjesecima 1945. g. izvršen posljednji značajniji ratni preustroj partizanskih postrojbi koji je sadržavao osnivanje četiriju armija i *Generalštaba*, te provođenje daljnje mobilizacije u područjima koja su ranije zauzeta¹³

B) POZADINSKE VOJTVE VLASTI

U dokumentima koji su imali normativni značaj, a koje su tijekom 1941. i prvih osam mjeseci 1942. godine izdavali CK KPJ i VŠ učestalo se spominje termin *vojne vlasti* ili *vojna uprava*. Tako se primjerice u *Direktivnom članku* iz listopada 1941. g. kod određivanja zadataka *NOO-n* spominje "kompetencija vojne uprave", bez ikakvog daljnog obrazloženja što se pod tim pojmom podrazumijeva.

U *Fočanskim propisima*, početkom veljače 1942. g. na više je mjesta korišten termin *vojne vlasti*. Tako se vlast *NOO-a* ograničava funkcijama "koje pripadaju vojnim vlastima", zatim se navodi kako su *NOO-* u različitim zadacima "dužni tesno sarađivati s vojnim vlastima". Isto se tako navode i poje-

1 L. Geršković, n. dj, str. 41; "Naredba VŠ NOPOJ o stvaranju Narodnooslobodilačkih dobrovoljačkih odreda".
2 Isto, str. 42.
3 Isto, str. 42.

4 Isto, str. 42.

5 Broj partizana preuzet iz Z. Dizdar, n. dj, str. 169 i 175; Osim dobrovoljačkih odreda (Jahorinski, Fočanski, Drinski, Rogatički, Krajiški, Vlasenički, Srebrenički idr.) osnovani su i dobrovoljački bataljoni koji su bili još kraćeg trajanja. Nastanak i problematika dobrovoljačkih odreda u jugoslavenskoj se historiografiji, neopravданo, isključivo vezivala uz neuspjeh parlizansko-četničkih pregovora. Naime, činjenica je da su dobrovoljačke postrojbe pod nadzorom VŠ-a osnovane isključivo u istočnoj Bosni i da su njihovi vojnici, prije ili kasnije, uglavnom i najčešće bili pripadnici i partizana i četnika, no problem namjera VŠ-a s dobrovoljačkim postrojbama kao oblikom okupljanja boraca koji ne žele u partizane ostaje historiografski otvoren, o čemu svjedoči i posljednji članak spomenute Naredbe, kojim se naredilo "svim glavnim štabovima pojedinih pokrajina (republika, op. a.) i štabovima Narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda da prema datim uslovima u svakoj pojedinoj pokrajini odnosno oblasti hitno postupje po ovom naredenju"; O dobrovoljačkoj vojsci Jugoslavije v. A. Sarajić, *Pregled organizacijskog razvijanja PO i DVJ u Istočnoj Bosni između Druge i Treće neprijateljske ofanzive*, VIG, 1952, br. 6.

6 Z. Dizdar, n. dj, str. 175-176.

7 Novoosnovane partizanske *udarne* brigade na području NDH - šest krajiških (1.-6.), tri ličke (1.-3.), tri dalmatinske (1.-3.), 13. proleterska, 4. i 5. kordunjska, 7. i 8. banjarska, 6. i 14. primorsko-goranska i 12. slavonska; Divizije - li 2. proleterska, 3. udarna, 4. i 5. krajiška, 6. lička, 7. kordunska, 8. banjarska, 12. slavonska; Korpusi - 1. bosanski i 1. hrvatski.

8 v. B. Petranović, n. dj, II, str. 249-252; u fondu OZN-e nalazi se niz fragmenata - u dokumentima i knjigama depesa - koji svjedoče o detaljima dodira partizana i Njemaca sve do kraja rata.

9 Z. Dizdar, n. dj, str. 181; usp. I. Jelić, n. dj.

10 Isto, str. 182.

11 Isto, str. 189.

12 Isto, str. 189.

13 v. poglavlje ove disertacije "Završne vojne operacije".

14 L. Geršković, n. dj, str. 8.

dini zadaci koji su prvenstveno u kompetenciji vojnih vlasti; primjerice, "gonjenje špijuna, izdajica, plaćenika i agenata neprijatelja, borba protiv sabotera i panikera pripada u prvom redu vojnim vlastima ... Obavještajna služba takođe spada u nadležnost vojnih vlasti" , ili "sve rekvizicije vrše se isključivo na zahtev vojnih vlasti i za njihov račun", "vojne vlasti i sudovi donosiće pravovaljana rešenja o zapleni" i sl.

Međutim, ni ovdje, osim navođenja vojnih sudova, nije uopće pojašnjeno o kojim je zapravo vojnim vlastima riječ. Na taj se način može prepostaviti kako se najvjerojatnije radilo o zapovjedništvima partizanskih postrojbi i o operativnim tijelima KPJ koja su do jeseni 1942. g. obavljala sve partijske, političke i vojne funkcije .

Tek izdavanjem *Krajiških propisa* u rujnu 1942. g. uspostavljenje normativni načrt kojim se jasno razdvajaju civilne i vojne vlasti, što znači da se KPJ tada prvi put odlučila za sustavno "stvaranje i učvršćivanje pozadinskih vojnih vlasti". Taj osnovni model koji je uspostavljen krajem 1942. g. nije se bitno mijenjao i nadalje je dograđivan sve do kraja rata.

U okviru *Krajiških propisa* izdana je posebna, od Tita potpisana *Naredba o obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti* na području koje su nadzirale partizanske postrojbe. Pojašnjavajući razloge osnivanja pozadinskih vojnih vlasti naglašeno je kako se to čini "u cilju savlađivanja svih zadataka narodno-oslobodilačke borbe na oslobođenoj teritoriji i radi usklađivanja djelatnosti građanskih i vojnih vlasti" .

Predviđena, osnovna struktura pozadinskih vojnih vlasti sastojala se od tri teritorijalne razine: komande područja, komande mjesta te partizanskih i seoskih straža. Polazisna razina bila je inverzna, slično kao i kod civilnih vlasti (*NOO-a*)¹, što znači daje te-

melj ustroja predstavljala viša razina, tj. komanda područja.

Prema članku 1. *Naredbe* osnovni kriterij za određivanje opsega pojedinog područja predstavlja je partizanski odred, tj. "komanda područja obrazuje se na mobilizacionom području jednog partizanskog odreda, te može obuhvatiti jedan ili više srezova .

Sve razine pozadinskih vojnih vlasti bile su višestruko podredene glavnim i operativnim štabovima te operativnim postrojbama koje su se nalazile na području. *Komande područja* mogле su biti osnivane od strane glavnih štabova, štabova operativnih grupa, odreda ili zona, te su se istovremeno nalazile pod njihovom "neposrednom komandom", a morale su i "izlaziti u susret zahtjevima operativnih trupa na svome području" .

Isto je tako propisano da opseg teritorija svake komande područja ili mjesta "određuju glavni štabovi ili operativni štabovi grupa, odreda ili zona" .

Komandant područja potpisivao je sva naređenja na svom području, a nadležni (viši) štabovi - koji su ga postavili - dodjeljivali su mu "na službu potreban broj lica" ". *Komanda područja* raspolažala je s *komandoma mesta* te s *partizanskim i seoskim stražama* kao sa svojim izvršnim organima, a komandant područja određivao je komandante mjesta i dodjeljivao im je "izvjestan broj lica na službu" .

Međutim, *Naredba* je također propisala da se komande mjesta "ustanovljavaju" i "sa osvajanjem većih mesta. Ukoliko na tom terenu još nema komandi područja, komandu mesta privremeno postavlja štab jedinice koja je mjesto osvojila" .

Dužnosti pozadinskih vojnih vlasti obuhvaćale su niz djelatnosti: organiziranje obavještajne službe, mobilizacijske poslove, brigu o opskrbu operativnih postrojbi, organiziranje radionica i javnih radova i sl.

Za istraživački predmet ove disertacije značajno je naglasiti represivne dužnosti pozadinskih vojnih vlasti: "borba protiv pete kolone, izdajstva, panikerstva ... i svakog oblika služenja neprijatelju", te "vršenje vojne sudske vlasti" za što su osnivani *stalni vojni sudovi* pojedinih područja .

Naredba je detaljnije razradila i instituciju *partizanskih straža* koje su "organi komande mjesta i štabova NOP i Dobrovoljačkih, op. a.) odreda"¹ , apostavljane su "na važnijim točkama, raskršćima itd.". One su praktično izvršavale većinu dužnosti pozadinskih vojnih vlasti: organizirali su obavještajnu službu i službu veze, prikupljale su sve podataka vezane za mobilizaciju, čuvale su i održavale red, nadzirale su "rad seoskih straža" koje određuje opštinski NOO¹⁷ i sl.

Partizanske straže, radi značaja i složenosti poslova koje su obavljale, polagale *partizansku zakletvu*, za njih su važili "svi propisi i disciplina udarnih jedinica" , a imale su vojne i političke instrukture koje je određivao komandant područja .

Nakon *Naredbe* o osnivanju pozadinskih vlasti, VŠ je u drugoj polovici listopada 1942. g. osnovao *Privremeni upravni otsek* ("do stvaranja Narodno-oslobodilačkog odabora Jugoslavije"²⁰) koji "ima zadatak da vodi unutrašnje poslove na oslobođenoj teritoriji", među kojima pripadaju: "Organizacija i kontrola pozadinskih vojnih vlasti ... Davanje direktiva narodno-oslobodilačkim odborima ... Organizacija službe bezbjednosti pozadine ... Propaganda u zemlji i inostranstvu"²¹. Za rukovodioca *Otseka* "određen je drug čica Janko" ", što je bio pseudonim Moše Pijade.

Za razumijevanje poratne represivnosti jugoslavenskog sustava važno je naglasiti da je *Otsek* tri dana nakon svoga osnivanja poslao naređenje "svim komandama područja" u kojem se kaže: "Nareduje vam se da odmah

1 Isto, str. 10.

2 Isto, str. 11.

3 Isto, str. 12.

4 Hierarchy tih tijela započinjala je s *Politbiroom CK KPJ* i VŠ, te se nastavljala s zemaljskim glavnim štabovima i nacionalnim i pokrajinskim partijskim rukovodstvima, zatim s različitim oblicima lokalnih partijsko-vojnih rukovodstava - v. npr. M. Ujdurović, *Biokovsko-neretvansko područje u NOB i socijalističkoj revoluciji*, Split, 1983, str. 45-140 ("Utemeljenje oslobođilačke borbe, prva etapa: travanj 1941-rujan 1942").

5 L. Geršković, n. dj, str. 18; "Predgovor Krajiškim propisima".

6 Isto, str. 27; "Naredba o obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti".

7 Već smo napomenuli daje prema dijelu *Krajiških propisa* koji se odnosi na izbore za NOO-e temelj ustroja predstavlja sreski NOO, a kod pozadinskih vojnih vlasti to je bila za jednu stepenicu viša razina, tj. komanda područja.

8 L. Geršković, n. dj, str. 27.

9 Isto, str. 27; cl. 3.

10 Isto, str. 27; cl. 2.

U Isto, str. 28; cl. 13.

12 Isto, str. 27; cl. 4.

13 Isto, str. 27; cl. 5.

14 Isto, str. 27; cl. 5.

15 Isto, str. 28-29, u narednim će se poglavljima detaljnije govoriti o vojnim sudovima.

16 Isto, str. 29; cl. 15.

17 Isto, str. 29; cl. 15, d.

18 Isto, str. 28; cl. 7.

19 Isto, str. 28; cl. 6.

20 Isto, str. 43; "Obavještenje Vrhovnog štaba o osnivanju Privremenog upravnog odsjeka".

21 Isto, str. 43.

22 Isto, str. 43.

preko područnih organa pristupite sastavljanju *spiskova narodnih neprijatelja, ustaša i četnika*" .

Zatim se navode uputstva o načinu izvršenja zadatka. Posao su trebale obaviti komande mesta "uz pomoć svojih obaveštajaca i partizanskih straža, kao i uz pomoć narodnooslobodilačkih odbora prema priloženom obrascu br. 4". Naređeno je kako se trebaju izraditi tri odvojena spiska za Njemce, ustaše i četnike, te "poseban spisak ("spisak kontrolisanih lica") o svim sumnjivim licima čije kretanje i rad treba kontrolisati"³.

O svakoj osobi je trebalo navesti razloge sumnjivosti, s kim su u doticaju, zanimanje u Kraljevini Jugoslaviji i u NDH i sl. Znakovita je široka obuhvatnost kategorija *sumnjivog pučanstva* za koje su zatraženi spiskovi: "U ovaj spisak treba uneti sve (bivše jugoslavenske, op. a.) oficire, aktivne i rezervne, žandarme, policajce podoficire, finance, profesore i učitelje i sve državne i opštinske činovnike koji se nalaze na oslobođenoj teritoriji a ne učestvuju u narodnooslobodilačkoj borbi. "Na taj se način zapravo htjelo, osim spomenutih spiskova Njemaca, ustaše i četnika, napraviti i spiskove nositelja državne i društvene strukture Kraljevine Jugoslavije.

Međutim nisu samo oni bili sumnjivi, nego je u spisak trebalo unijeti "i sva lica za koja se, mada učestvuju u narodnooslobodilačkoj borbi, ima razloga sumnjati u njihovu iskrenost i ispravnost" .

Isto je tako zatražena "hitna izrada popisa svih konfiskovanih i napuštenih kuća (Obrazac br. 6)" s nizom podataka o njihovoj očuvanosti, načinu raspolaganja i sl.

Spskovi su označeni povjerljivima ili osobito povjerljivima, a komande mesta bile su dužne sve spiskove napraviti u tri primjerka - za sebe, komandu područja i Otsek, dok je svaka komanda područja trebala za sebe izraditi "registarski pregled svih tih spiskova posebno"⁷.

Kako izvršitelji posla ne bi imali dvojbi oko svrhe i značaja izrade spiskova, u post scriptumu naredbe navedeno je: "ne radi se ovde o nekom statističkom ili birokratskom poslu, nego s jedne strane o merama za

obezbedenje sigurnosti naše oslobođene teritorije, a s druge strane, o osiguranju kazne za narodne neprijatelje" (n. a.). Stoga je naglašeno kako izradu spiskova ne treba usporavati prikupljanjem nepotrebnih podataka, jer "glavno je imati imena i najnužnije podatke kako bi se mogle preduzimati potrebne mere, a manje važni podaci mogu se i kasnije unositi" .

Budući su pozadinske vojne vlasti imale i represivne nadležnosti posebno je značajna sljedeća uputa: "Naročito se obraća pažnja komandama u ugroženim krajevima ili ako nastupe izgledi na mogućnost skorog evakuisanja neke teritorije s naše strane, da u tom slučaju treba još manje paziti na tačno popunjavanje svake rubrike. U tom slučaju potrebna su dela ... potrebno je brzo postupanje prema narodnim neprijateljima i njihovoj imovini (n. a.)" .

Nakon stvaranja AVNOJ-a, ukinut je (u prosincu 1942. g.) *Privremeni upravni otsek* pri VŠ, a njegove kompetencije glede civilne vlasti (*NOO-a*) predate su *otsecima Izvršnog odbora* AVNOJ-a. Istovremeno je pri VŠ formiran *Pozadinski otsek* VŠ koji je preuzeo nadležnost za pozadinske vojne vlasti. Pri kraju 1942. g. *Pozadinski otsek* je promijenio naziv u *Otsek VS-a vojne vlasti u pozadini*, a na čelu mu je i nadalje ostao "čiča Janko" .

Otsek je intenzivno nastavio izvršavati zadatke iz svoje nadležnosti, što znači da je izravno organizirao i nadzirao rad pozadinskih vojnih vlasti, o čemu je i obavijestio sve komande: "svoj zadatak vršiće Pozadinski otsek održavajući sa komnadama područja i mesta neposrednu vezu. Prema tome, komande područja i komande mesta sluće svoje izveštaje i traženje uputstava neposredno ovom otseku a ne preko drugih organa" .

Zbog velikog značaja kojeg su pozadinske vlasti imale za, sjedne strane, mobilizaciju i opsrbu operativnih postrojbi, te, s druge strane, sigurnost pozadine, raznolike obavještajne podatke i represivnu djelatnost, *Otsek* je putem intenzivne komunikacije (detaljna uputstva, direktive, upozorenja, traženje izvješća i sl.) već od početka svog djelovanja nametnuo sustav rada koji je

izgrađivao pozadinske vojne vlasti u glavnog čimbenika na *oslobodenim* područjima.

Osim toga, izravna veza pozadinskih komandi s VŠ, kojje praktično bio dio *Politbiroa*, omogućavala je rukovodstvu KPJ - pokraj zbirnih podataka - i neposredan uvid i intervencije u situacije na terenu. Stoga je, primjerice, *Otsek* upozoravao sve komande područja "da redovno i uredno šalju otseku petnaestodnevne izveštaje i podatke koje otsek od njih traži ... Obraća se pažnja svima komandama područja i mesta da treba da iskorističuju sva sredstva (telefon i druga) radi što hitnijeg obaveštavanja *Otseka* o svakom važnijem događaju. Kod takvih slučajeva mogu i komande mesta svoja obaveštenja slati najbržim putem direktno *Otseku*" .

Postupnim jačanjem partizanskog pokreta povećavao se i *oslobodenii* teritorij, a s njim se razvijao i vojnopožadinski sustav vlasti i povećavao broj njegovih komandi, te je krajem rata cijeloviti jugoslavenski sustav vojnopožadinskih vlasti bio podijeljen na "21 vojnu oblast, 93 vojna područja i 478 komandi mesta" .

C) ZAPOVJEDNI USTROJ JUGOSLAVENSKE VOJSKE

Revolucionarni ciljevi koje je tijekom rata ostvarivala KPJ podrazumjevali su stvaranje totalitarnog modela vlasti u kojem će sve sastavnice državnog i društvenog ustroja biti centralizirano podređene partijskom rukovodstvu. Stoga su pojedini djelovi tog u načelu jednostavnog modela bili prepoznatljivo jednoobrazni prema ustroju i načinu funkciranja. Prema tome, a poglavito zbog značaja vojske kao revolucionarne partijske snage, ova činjenica nije zaočišla ni jednu razinu ili dio vojske, pa tako niti zapovjedni ustroj partizanske vojske od njezinog nastanka do propasti države.

Prije prezentiranja (u narednom poglavljiju) izravnih partijskih mehanizama, koji su djelovali unutar operativnih postrojbi i pozadinskih vojnih struktura, potrebno je navesti neke značajke i pokazatelje zapovjednog ustroja jugoslavenske armije.

1 Isto, str. 44.

2 Isto, str. 44.

3 Isto, str. 44.

4 Isto, str. 44.

5 Isto, str. 44.

6 Isto, str. 44.

7 Isto, str. 45.

8 Isto, str. 45.

9 Isto, str. 45.

10 Isto, str. 45-46.

11 V. Isto, str. 48-49; Obavijest o formiranju Pozadinskog odsjeka VŠ.

12 Isto, str. 49.

13 Primjerice, samo krajem 1942. g. *Otsek* je poslao komandama detaljno razradeno upozorenje "o potrebi budnosti kod predaje neprijatelja", uputstvo "o propusnicama za slobodno kretanje", "naredbu o upotrebi narodne radne snage i prevoznih sredstava" - v. Isto, str. 46-53; O nekim primjerima praktičnog funkcioniranja pozadinskih vojnih vlasti v. B. Petranović, n. dj, II, str. 222-238

14 Isto, str. 49.

15 B. Petranović, n. dj, II, str. 435-436.

Već prije početka rata -1940. g. CK KPJ je osnovao *Vojnu komisiju*, koja je 27. lipnja 1941. g. - dakle, pet dana nakon *Proglasa CK KPJ* kojim se pozivalo narod "u posljednji i odlučni boj" - preformirana u *Glavni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije* (GŠ NOPOJ). Kad se ukratko želi ilustrirati osnovno obilježje i smjernice rada GŠ NOPOJ-a, dosta je navesti činjenicu da je odluka o njegovu formiranju donesena na sjednici *Politbiroa CK KPJ* u Beogradu, te da su svi članovi *Politbiroa* ušli u GŠ NOPOJ¹.

U prve dvije godine rata GŠ je, ovisno o razvoju situacije, nekoliko puta mijenjao svoj naziv. Na savjetovanju u Stolicama, krajem rujna 1941. g. preimenovanje u *Vrhovni štab NOPOJ*. Krajem prosinca 1941. g. osnivanjem Prve proleterske udarne brigade počinje se stvarati *Narodnooslobodilačke partizanske vojske Jugoslavije*, a sredinom siječnja 1942. g. izdaje se naredba o stvaranju dobrovolskih odreda, pa VŠ opet mijenja naziv - u *Vrhovni štab Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovolske vojske Jugoslavije* (VŠ NOP i DVJ)².

U studenom 1942. g., nakon propalog pokušaja s dobrovolskim postrojbama i premještanja partijskog i vojnog rukovodstva iz istočne u zapadnu Bosnu, VŠ NOP i DVJ postaje *Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije* (VŠ NOV i POJ), i taj je naziv zadržan do 1. ožujka 1945. g. kada je stvorena *Jugoslvenska armija* (JA), a *Vrhovni štab* reorganiziran u *Generalštab JA*.

Početak vojnog zapovjednog ustrojavanja u pojedinim jugoslavenskim zemljama vezanje za sjednicu *Politbiroa CK KPJ* koja je održana početkom srpnja 1941. g. u Beogradu. Tada je poimenice odlučeno koji su partijski kadrovi zaduženi za organiziranje oružane borbe u pojedinim zemljama (osim Makedonije), pa je tako "odlukom CKKPJ pri Centralnom komitetu KP Hrvatske formirano ... Operativno partijsko rukovodstvo s Vladom Popovićem na čelu, sa zadatkom da provede odluku o pokretanju oružane borbe".

U početnom razdoblju nazivi i načini djelovanja zemaljskih vojnih zapovjedništava nisu bili ni propisani niti ujednačeni, nego su

uglavnom prepušteni inicijativi zemaljskih partijskih rukovodstava. Primjerice, u Srbiji je stvoren *Štab partizanskih odreda Srbije*; u BiH nije bilo posebnog naziva, nego je na pokretanju ustanka radio *Pokrajinski komitet KPJ za BiH*; u Hrvatskoj je stvoreno *Operativno partijsko rukovodstvo* i sl.

Krajem rujna 1941. g. na partijskom i vojnom savjetovanju u Stolicama prihvaćeno je određeno organizacijsko ujednačavanje zemaljskih vojnih zapovjedništava, a sva su dobila naziv glavnih štabova pojedine zemlje. Na temelju toga je sredinom listopada u Hrvatskoj stvoren *Glavni štab NOPO Hrvatske*, kojem je za komandanta postavljen Ivan Rukavina, a Marko Orešković za političkog komesara.

Zapovjedno i ustrojbeno ujednačavanje na razini operativnih partizanskih postrojbi prvi put je propisano krajem 1941. g. kad je *Vrhovni štab* "po odobrenju Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije" formirao "Prvu proletersku narodnooslobodilačku udarnu brigadu" i donio odgovarajući *Statut*, koji je bio obvezan za proleterske brigade i partizanske odrede.

Statut je čak i glede isključivo vojno zapovjednog ustroja - osim na konceptijskoj i simboličkoj razini — nedvojbeno odredio partijsku pripadnost partizanskih postrojbi, jer su vojnički *komandni* dio štaba sačinjavali "komandant i politički komesar, zamenik komandanta i zamenik političkog komesara". U tom su smislu još jasnije odredbe kako "Komandni deo donosi zajednički sve odluke. U toku borbe komandant i politički komesar moraju biti zajedno", te odredba koja propisuje: "Komandanti i komandiri su glava jedinice. U zajednici s političkim komesarom oni izrađuju operativne planove".

Uvođenjem institucije političkog komesara - kao partijskog političkog predstavnika - u cijelu vojnozapovjednu strukturu, KPJ je uspostavila paralelizam ili dvostrukost vojnog zapovjedanja (*dvestarešinstvo*), što je, s jedne strane, predstavljalo suprotnost uobičajenim vojnim modelima, a s druge je strane omogućavalo potpunu partijsku dominaciju i u čisto vojnim, operativnim funkcijama vojske.

Pritom svakako treba naglasiti kako su zapovjednici ionako u pravilu bili članovi *Partije* i da su sva pitanja, uključujući i operativna, bila najprije razmatrana i odlučivana u partijskoj hijerarhiji postrojbe, a odluke su postajale obvezne za sve partijske .., 10 članove .

Načela zapovjednog ustroja koja su uspostavljena u *Statutu* nisu bitno mijenjana tijekom cijelog rata. Na taj su način i složenje postrojbe -divizije, korpori i armije - koje su nastajale i razvijale se do pred kraj rata - imale isti osnovni model zapovjednog ustroja, koji je bitno obilježavala zapovjedna dvostrukost (*komandant i politički komesar*).

U procesu nastanka Jugoslavenske armije, jedini izuzetak od modela paralelnog zapovjedanja, predstavljale su dobrovolske postrojbe, koje u zapovjednoj strukturi nisu imale instituciju *političkog komesara*. Međutim, dobrovolske postrojbe prestale su biti sastavni dio *Narodnooslobodilačke vojske* tijekom 1942. g.", te nisu utjecale na njen organizacijsko oblikovanje.

Kad se promatra cijeli proces nastanka *Jugoslavenske armije*, koji je završio totalitarizacijom vojske kao glavne revolucionarne snage KPJ i čija se zapovjedna struktura gotovo u cijelosti sastojala od članova *partije*, ondaže zanimljivo navesti kako se u partizanskim postrojbama "u početku ustanka išlo na izbor starešina od strane boraca", što se vjerojatno može tumačiti početnim taktiziranjem i objektivnom slabšću KPJ.

Tijekom cijelog rata *Vrhovni je štab* bio ključno tijelo pomoću kojeg je KPJ uspostavljala, ostvarivala i nadzirala većinu svojih interesa, koji se u totalitarnom sustavu kakav se uspostavlja u Jugoslaviji samo uvjetno mogu podijeliti na civilni i vojni dio. Naime, revolucionarnim projektom KPJ rukovodio je *Politbiro*, kao najuže partijsko vodstvo čiji su članovi i formalno zauzimali sva ključna mesta u novoosnovanim središnjim vojnim i civilnim tijelima vlasti. Stoga je razumljivo što je *Vrhovni štab*, kojeg su činili članovi *Politbiroa*, do osnivanja AVNOJ-a donosio sve civilne i vojne odluke, paje čak bio i formalni inicijator i sazivač prvog zasjedanja AVNOJ-a'.

1 v. *Povijest Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd, 1985, str. 175-209; "Pripremanje i pokretanje NOB-e".

2 v. L. Geršković, n. dj, str. 37-42.

3 Nazočni su bili: Josip Broz Tito, Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, Ivan Milutinović, Ivo Lola Ribar, Svetozar Vukmanović i Sreten Žujović - v. *Povijest SKJ*, str. 184.

4 *Povijest SKJ*, str. 184.

5 L. Geršković, n. dj, str. 37.

6 Isto, str. 41; cl. 11 Statuta.

7 v. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka Jugoslavenske armije".

8 L. Geršković, n. dj, str. 40; "Statut proleterskih udarnih brigada".

9 Isto, str. 40.

10 O tome će se detaljnije govoriti u narednom poglavljju.

11 v. poglavlje "Proces nastanka Jugoslavenske armije"; v. L. Geršković, n. dj, str.41-42; "Naredba o stvaranju dobrovolskih odreda".

12 M. Stanišić, n. dj, str. 132.

13 L. Geršković, n. dj, str. 127; Tekst poziva vjećnicima AVNOJ-a.

Nakon uspostavljanja AVNOJ-a, *Vrhovni štab* i nadalje imao dominantan položaj, kako prema formalnom ustroju, tako i prema stvarnoj moći koja je na svim razinama bila uvjernljivo temeljena na vojnoj sastavni. Osim toga, tome je doprinosila i činjenica centraliziranog partijskog jedinstva, kao i osobe koje su istovremeno obnašale civilne i vojne dužnosti.

U tom pogledu je najrazvidniji bio primjer Tito koji je u svojoj osobi objedinio sve vrhovne položaje u državi i društvu: generalni sekretar KPJ, vrhovni vojni zapovjednik, predsjednik vlade i predsjednik NOF-a, kao krovne organizacije svih društvenih i sindikalnih udruženja.

U državi koja je ustrojena na taj način bilo je - glede vrhovnog vojnog zapovjedanja - potpuno primjereni što je *Vrhovni štab* "bio organ Vrhovnog komandanta za operativno strategijsko rukovođenje oružanom borbom i ratnim dejstvima uopšte". Prema svjedočenju izravnog sudionika događaja, *Vrhovni štab* se razvijao "popunjavao i radio ... pod njegovim (Titovim op. a.) okom i rukovodstvom, uklopljen i podređen njegovom stilu rada i rukovođenja", a "odluke po svim važnijim pitanjima donosi je drug Tito. Vrhovni štab je samo predlagao odluke, kadkad i u više varijanti, a zatim bi redovno formulisao ono što je Tito odlučio".

U zadnjoj godini rata kad je porasla brojnost partizanske vojske i povećala se složenost vojnih operacija, *Vrhovni štab* značajno proširen te je promijenio naziv u *Generalštab* JA koji je tada imao sedam odjeljenja s čak "oko 330 ljudi". Stoga, kao i radi sve veće zauzetosti Tita političkim poslovima, Tito je područe "manje važnih problema i obaveza iz domena vrhovnog vojnog rukovođenja" prepustio *Generalštabu*, ali je i nadalje "nalazio vremena da ... daje inicijative i upute, da odlučuje po svim važnijim pitanjima operativno strategijske prirode".

D) PARTIJSKE INSTITUCIJE U STRUKTURI JUGOSLAVENSKE VOJSKE

U dosadašnjim poglavljima disertacije naznačeni su neki oblici i načini uspostavljanja totalitarnog sustava vlasti u drugoj Jugoslaviji, iz čega se mogao steći uvid u teoretske (ideološko-političke) odrednice i proces stvarnog strukturiranja potpune moći koju je KPJ ostvarivala u državnom i društvenom ustroju. Isto tako je naglašavano kako je vojska bila ključni čimbenik cjelokupnog revolucionarnog zahvata kojeg je po- duzimala KPJ, što se očitovalo na različitim razinama promatranja, od općeg društvenog položaja vojne sastavnice do organizacijskog i zapovjednog ustrojavanja postrojbi i pozadinskih vojnih vlasti.

Osim toga, vojska je od strane KPJ bila shvaćena i kao odgajalište kadrova koji će biti nositelji cjelokupnog totalitarnog ustroja; tj. "naši partizanski odredi, čete i bataljoni postali su bili škole u kojima se vaspitavaju novi čovjek i stvaralo novo društvo".

Stoga je KPJ najveću pozornost pridavala fetišiziranju vojske i očuvanju svoje potpune moći u tom odlučujućem čimbeniku revolucionarne pobjede prema modelu KPJ. Način kojim je *Partija* trebala unutar vojske ostvariti svoj cilj jasno je naznačio i Edvard Kardelj, član *Politbiroa* i jedan od dugogodišnjih glavnih partijskih ideologa, koji je u početnom dijelu rata zapisao kako partizanski pokret "može da održava na visini, da ga jača, da ga čuva pred spoljašnjim uništenjem ili unutrašnjim raspadom samo svesna i organizovana revolucionarna snaga koja neprestano, iz dana u dan, teži da politički i moralno učvrsti svaku partizansku četu i svakog pojedinog partizana ... Svaka partiska organizacija i svaki pojedini komunist mora u ovo vreme biti svestan da u prvom redu od njegovih napora zavisi da li će naše partizanske čete jačati ili oslabiti... Partizanski pokret jačaće, pobedivaće i postići svoj cilj samo ako svaki komunist do kraja izvrši svoju dužnost i ako *ljubomorno* (n. a.) bdi

nad unutrašnjim političkom i moralnom čvrstinom partizanskih četa".

Rukovodstvo KPJ je teoretski, a naročito praktički gotovo poistovjećivalo političko-ideološku svijest i moralni čimbenik odnosno ostrašena ideološko-politička indoktrinacija trebala je biti temelj moralno-motivacijskog čimbenika boraca, a naročito partijskih kadrova. Na taj je način *Politbiro* postizao dva osnovna cilja. Prvi se sastojao u *odanosti i vjernosti Partiji*, a drugi je imao svrhu u poticanju izuzetnih radnih i borbenih učinaka. Naime, u tadašnjoj ratnoj situaciji - kad *Partija* svojim članovima i borcima nije mogla ponuditi uobičajene povlastice vlasti ili ni približnu vojnoorganizacijsku i vojno-tehničku izjednačenost s suparničkim vojskama - onda je ionako važni motivacijski (moralni) čimbenik istovremeno bio i nadomjestak nedostacima ostalih društvenih i vojnih čimbenika.

Svakako treba naglasiti kako se posebna pogodnost indoktrinacijskom djelovanju *Partije* u vojsci nalazila u činjenica što je većina boraca i novih članova *Partije* bila nepismena ili na rubu pismenosti, te su im ideologizirani analfabetski tečajevi i kulturni sadržaji, kao i partijska ideološko-politička nadgradnja zapravo predstavljali jedinu duhovnu civilizacijsku baštinu kojoj su bili intenzivno izloženi unutar sustava koji je organizirala KPJ .

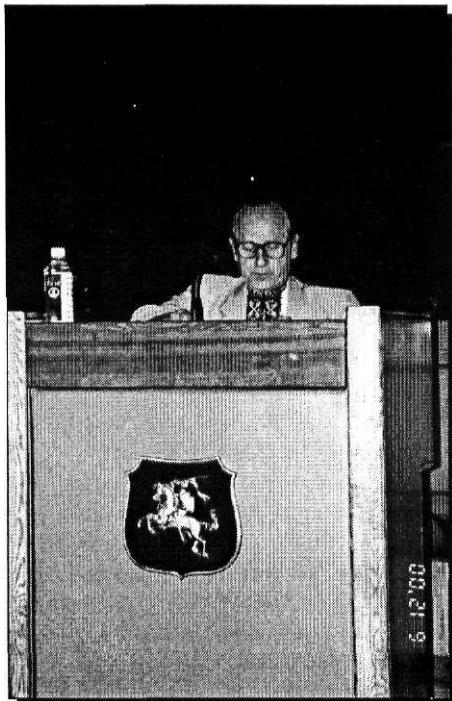
Kad se nakon pregleda niza izvora i literature koj i se odnose na proces izgradnje etotalitarnog sustava druge Jugoslavije namjerava u sažetom obliku ilustrirati opseg i čvrstina, sustavnost i strast ideološko-političkog okvira kojeg je ustrojaval KPJ, onda je za to svakako najpogodniji prikaz partijskog sustava unutar partizanske vojske. Prikaz tog sustava - koji i s današnjeg motrišta izgleda impresivno - istovremeno će pripomoći i cjelevitijem razumijevanju uzroka, okolnosti odvijanja, intenziteta i sustavnosti represije koju je u poraću jugoslavenski sustav provodio u Hrvatskoj.

(nastaviti će se)

- 1 R. Hamović, *O vrhovnom rukovođenju u završnim operacijama za konačno oslobođenje Jugoslavije*; u Završne operacije ..., str. 65; R. Hamović je 1945. g. bio načelnik Operativnog odjeljenja Generalštaba JA.
- 2 Isto, str. 65.
- 3 Isto, str. 67.
- 4 I. Radaković, *Neka iskustva iz dejstava Četvrte armije u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije*; u "Završne operacije ...," str. 369.
- 5 R. Hamović, n. dj, str. 70.
- 6 v. npr. "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije" i "Ozračje represivnosti".
- 7 P. Morača, *Moralni faktori...*, str. 272.
- 8 Kardeljev navod preuzet iz Z. Kolar, *Rad KPJ na jačanju moralne snage naših jedinica u NOR-u*, VD, 1959, br. 4-5, str. 256.
- 9 U načelu motivacijski čimbenik se izgrađivao na stavljanju svega protivničkog u negativni kontekst i uzdizanju vlastitih polazišta i ciljeva, tj. sveopća moralna i materijalan trulost kapitalizma nasuprotni svjetlosti revolucionarnih pobuda i ciljeva naše borbe.
- 10 "Podizanjem ideološko političke svijesti, naši borci i starješine su svoju spremnost i odlučnost da se bore, svoju vjeru u pobjedu i povjerenje u svoje snage još više razvili i učvrstili ma naučnim, marksističkim spoznajama o razvitku društva, o klasnoj borbi, o neminovnosti pobjede socijalizma i njegovih ideja ... Svako slobodno vrijeme je korišćeno. Pored toga bio je, takođe, svestrano razvijen rad na kulturno-prosvjetnom uzdizanju sastava armije. Njene jedinice postale su škole u kojima je opismeno na desetine hiljada nepismenih boraca, u kojima su oni dobili osnovna znanja iz pojedinih istoriskih, prirodnih i drugih nauka. Zbog sivega toga, borci i starješine Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda mogli su biti nosioci ideja revolucije ... tumači linije KPJ u širokim narodnim slojevima" - P. Morača, n. dj, str. 273.

nastavak sa strane 36.

U okupiranoj i anektiranoj Litvi, komunistički režim je uništilo nacionalnu genetsku jezgru naroda; školovani, fizički i psihički stabilni ljudi su poubijani ili osakaćeni, 444.200 stanovnika je iselilo ili napustilo Litvu. Drugi su poginuli ili nestali tijekom borbenog otpora, na borbenim linijama ili su protjerani u logore. Litva je između 1940. - 1953. izgubila sveukupno 780.922 ljudi.

Eugen Pronjuk, ukrajinski izaslanik

2. Tužitelji drugih država su ukazali na činjenice slične onima koje su se događale u Litvi. Te države uključuju Rumunjsku, Ukrajinu, Albaniju, Latviju, Slovačku i druge. Tijekom Tribunalala ispitivane žrtve svjedočile su prema sljedećim iskazima:

Žrtva Vincas Grinkus (Litva) svjedočio je, da je protjeran u Magadan gdje je radio 10-11 sati na dan. On je bio invalid sa slomljrenom rukom. Pošto konja nije bilo na raspaganju, ljudi su vezani po šest u stroj i natjerani da vuku terete do jedne tone.

Svjedok Evgen Pronjuk (Ukrajina) svjedočio je o ubojstvima, represiji i progonima koji su provedeni bez ikakva poštivanja prema Crkvi ili kleru. Svjedočio je da su 1918. Harkovu, čekisti organizirali pokolje kad je 11 redovnika nabijeno na kolce, a preživjeli redovnici su skalpirani. Svjedok je izjavio da je

1921. 10.657 članova klera uhićeno, protjerano, ubijeno ili izvrgnuto okrutnim izrugivanjima.

Svjedok Balys Gajauskas svjedočio je da je proveo 37 godina u komunističkim kazamatima, gdje je izvrgnut teškim fizičkim, moralnim i duhovnim patnjama. Svjedok Alfonsas Svarinskas je proveo 21 godinu pritvora, on je duhovno i fizički osakaćen i izvrgnut stajnu polu gladi. Svjedokinja Aukse Ramanauskaitė-Skokauskiene, kći litvanskog junaka, generala (protukomunističkoga) partizanskog pokreta Alfonsa Ramanauskasa podnijela je službenu liječničku dokumentaciju da joj je otac osakaćen na najokrutniji način. Škare su mu ubodene ispod oka, rastezali su mu spolovilo, probušili tijelo. Kasnije je osuđen na smrt.

Tribunal je primio liječničke izvadke glede mučenja koja su sačinjena da su glave gnječene i kasnije prostrijeljene.

Javne udruge su podnijele mnogo svezaka statistika, znanstvenih i analitičkih radova glede djela koja su počinili komunistički režimi, djela koje mogu sadržati i elemente genocida, zločina protiv čovječnosti i zločina protiv mira.

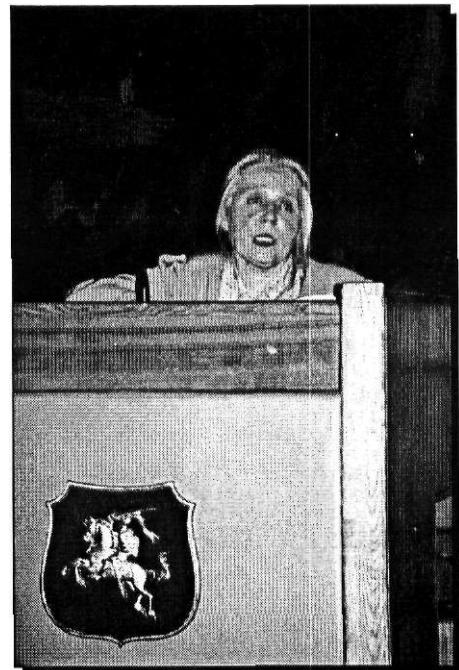
Predstavnik Kongresa Glavna tužiteljica zatražila je da se slučaj zapiše na Međunarodnom kongresu "Procjena komunističkih zločina", određeni statistički, znanstveni i analitički podaci.

Tijekom tribunalskog procesa, tužitelji i žrtve su zatražili da se apelira državnim vodstvima, parlamentima, Ujedinjenim narodima kako bi se poduzele efikasnije mјere na državnoj razini za procjenu zločina koje su počinili komunistički režimi i da se osobe odgovorne za zločine protiv mira, ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i zločine genocida privede pred lice pravde i da se priznaju institucije koje su proglašile te zločine kao organizirani kriminal.

Neki prijedlozi su izrečeni Istočnim i Srednjim Europskim državama gdje su komunisti počinili zločine i gdje ograničenja na takve zločine nisu primjenjena, kako bi uspostavili ugovore u skladu Međunarodnih tribunalala i proveli sankcije protiv odgovornih osoba i obeštećenje za štetu od strane onih koji su počinili štetu državi, javnim institucijama i građanima.

3. imajući u vidu činjenicu da tužiteljstvo, obrana i žrtve moraju pregledati veliku količinu materijala podnesenog Tribunalu kako bi mogli doći do zaključka na pravedan i objektivan način tijekom sudске rasprave, prema st. 2, članka 3. Statuta Tribunalala i Poslovnika, Tribunal je **odlučio:**

zadovoljiti zahtjevu predstavnika Kongresa- Glavne tužiteljice Zite Šlicyte i dopustiti tužiteljstvu da Tribunalu podnese materijal prikupljen na Kongresu, da

Bjeloruska izaslanica

se održi drugo zasjedanje Tribunalala 4. rujna 2000. Uspostaviti potrebne uvjete za udruge iz svih država koje žele sudjelovati na zasjedanju Drugog tribunalskog procesa to mogu. Pozvati bivše tužitelje i žrtve i nove žrtve i tužitelje kao i obranu na tribunalski proces, koji će početi 4. rujna 2000.

ISTINITI IZVADAK

Predsjedatelj Sudbenog vijeća javnoga međunarodnog Tribunalala Vilnius
Vytautas Zabiela

Glavni tajnik zasjedanja
E. Mikučiauskas

Uloga i mjesto Hrvata islamske vjere (III.)

Uranjem nastavku pokušao sam čitateljima predočiti sve strahote intelektualno promišljenog i okrutno provođenog zločina i terora koji se u tijeku drugoga svjetskog rata provodio nad muslimanima u BiH i Hrvatskoj od strane Srba i velikosrpske politike. U tom pravcu prilike se nisu ništa izmijenile nakon prevrata godine 1945. i navodnog oslobođenja. Zločin u raznim pojavnim oblicima nastavio se prakticirati na hrvatskim muslimanima.

Zločin i teror tobožnjih partizana i navodnih antifašista nad muslimanima, najbolje opisuje visoko pozicionirani partizanski komesar, član Glavnog štaba - Adil Zulfikarpašić, pripadnik stare begovske obitelji, neposredni svjedok partizanskog «bezrazložnog» (kao da ima razložnog) klanja muslimana u Foči,

Piše:

Mirsad BAKŠIĆ, dr.iur.

Istu takvu poruku, komunistički zločinci, tobožnji antifašisti, odašiliju muslimanima i iz Zagreba, zločinačkim ubojstvom imama zagrebačke džamije, Ismet ef. Muftića, kojeg su prikovali na ulazna vrata džamije na današnjem Trgu hrvatskih velikana. To je poruka i znak svima kako će postupati s Hrvatima islamske vjere. Iako, posve sigurno znaju za ovaj zločin, kao i za rušenje minareta i devastiranja vjerskih simbola i vrijednosti unutrašnjosti te džamije, idejni i rodbinski nasljednici tadašnjih zločinaca, nastavljaju s obavljanjem zločinačkog rituala pred ovom nekad džamijom, tražeći izmjenu imena današnjeg trga hrvatskih

Stocu, Fazlagića Kuli. Međutim cilj i bit je uvijek isti. Uništiti supstancu hrvatskog naroda, pogotovo kada se radi o muslimanima koji se nacionalno opredjeljuju kao Hrvati. Načini koji se sada primjenjuju imaju široki raster. Zločinačka maštovitost velikosrpske politike, pod krinkom tzv. bratstva i jedinstva, ima za cilj izbrisati sjećanja, uništiti starčevičanske tradicijske vrijednosti i uvjeriti muslimane da su bili od strane Hrvata katolika, lažljivih Latina, kako ih nazivaju, zlouptrijebljeni i upregnuti u kola stvaranja zločinačke države koju oni s oma-lovažavanjem nazivaju takozvanom NDH.

Sigmatiziraju cijelokupni hrvatski narod kao kolektivnog zločinca i to čine neprekidno preko četrdesetpet godina tijeka komunističko srpske vladavine ojačane trabantima, slugama za beneficije iz redova našeg i drugih naroda. Između niza ciljeva i razloga obilježavanja cijelokupnoga hrvatskog naroda zločinačkim, jedan je svakako i stvoriti odium - zaziranje prema Hrvatima i ishoditi distanciranje hrvatskih muslimana od hrvatstva, te na takav način, stalnim, neprekidnim ponavljanjem teze o zločinačkom hrvatskom narodu, nakon postupnog udaljavanja i distanciranja, postići polagani zaborav kod muslimana o svome etničkom porijeklu.

Sustavnim djelovanjem u pravcu ostvarivanja takovih ciljeva, stajao im je na raspolaganju cijelokupni represivni državni aparat, kao i prosvjeta, znanost i kultura. Počinje to uvijek s učiteljima koji su pretežno Srbi i nastavlja se kroz dirigirano školstvo, školske programe, udžbenike, literaturu, novinstvo, film, radio i naposljetku televiziju. Poglavitno se to čini u BiH u tradicionalnim muslimansko hrvatskim krajevima, ali naravno i u samoj Hrvatskoj.

Istodobno s opisanim postupcima pokušavaju nasilnu srbizaciju muslimana, a potom, kad uviđaju da taj projekt nailazi na otpor kod muslimana, pribjegavaju drugom projektu stvaranja nad nacije koja se zove jugoslavenstvo, što je ustvari prikriveno srpstvo.

Srbizaciji na prostorima BiH muslimani su se silno opirali, metodom «neopredjeljenosti». Mnogobrojne su teorije o razlozima tobožnje neopredjeljenosti muslimana. Međutim, niti jedna postavka

Ademaga Mešić (prvi s lijeva), Zagreb, 1941.

počinjenog gotovo neposredno iza isto takovoga stravičnog klanja od strane srpskih četničkih jedinica, protestirajući zbog toga zločina izravno i usmeno kod Maršala Tita, čiji je miljenik bio. Od Tita dobio je odgovor: «Ne uzimaj to tako tragično, pa Srbi se moraju malo ispuhati. Zločinački odgovor Maršala Tita iscrpno i bez ostatka opisuje stav tobožnjih antifašista prema muslimanima.

velikana.

Zaredale su zločinačke OZN-ine noćne racije i odvođenja u «nepoznato», u cilju proizvodnje straha i time imobilizacije bilo kakvog otpora.

Od 1945. počinje primjena novih rafiniranijih metoda, za razliku od metoda masovne likvidacije poput onih u Foči i cijeloj istočnoj Bosni i Hercegovini, Ljubinju, Trebinju, Bileću, Gackom,

nije valjano objasnila stvarne razloge takovog čina.

Stvarni razlozi leže u činjenici suprotstavljanja posrbljivanju, metodom pasivnog otpora koja se može najbolje iskazati ovom definicijom: Nije mi dopušteno da budem Hrvat, ono što stvarno jesam, a Srbin neću da postanem, ostajem neopredijeljen. Bez ikakove sumnje da su Srbi dobro shvatili značenje poruke o «neopredijeljenosti». Nisu se uspješno mogli niti boriti protiv ovog stava muslimana kako ne bi kompromitirali privid poštivanja opredijeljenja. Upravo stoga kasnije pristupaju provedbi ideje o jugoslavenskoj naciji, idejkojajeuslijed prirode lažnih postulata o bratstvu i jedinstvu mogla naići i na veći odziv. Konačno, ta ideja je bila i prisutna i kod Hrvata katolika, pa zašto ne bi mogla funkcionirati i kod muslimana, ratio je razmišljanja komunističko-velikosrpske politike.

Ono što se kao ključno može pratiti u takovoj politici je konzekventnost u provedbi fizičkog nestanka muslimana ili njihovog brisanja kroz bilo koji drugi oblik asimilacije. Pri tome valja imati na umu daje krucijalni zadatak ove politike odvojiti katolike od muslimana naturnjem velikosrpskih šovinističkih stajališta Hrvatima, prema kojima vjera određuje naciju. Prema tim retrogradnim stajalištima, Hrvat je isključivo katolik, musliman je Turčin u boljem poimanju, najčeće Balija ili ništa. S pravoslavljem nije bilo problema, upravo iz navedenih razloga, jer su bili uklopljeni u provedbu takove politike.

Borili su se protiv pasivnog otpora muslimana na sve moguće načine, pa i one koji su iz zone poticanja na izrugivanje, omalovažavanje i izazivanje prezira. Primjerice, načinom kao što su katolike nazivali lažljivi i licemjerni Latini, tako su za muslimane govorili «prevrtljivi muslimani». Starčevićevu prispodobu, da su muslimani cvijet hrvatsva, izvrgavali su ruglu, dajući tome smisao okretanja sad na jednu sad na drugu stranu, sve u cilju da poruče muslimanima, eto i Hrvati kojima se vi gurate, podsmehuju vam se i izrugujte. Htjeli su, makar i na takav primitivan način, izazvati kod muslimana poticaj distanciranja od hrvatske etničke pripadnosti.

Radi dijela neupućenih kao i onih na koje je evidentno djelovala ovakova srpsko-komunistička promišљba, valja reći da je Dr. Ante Starčević ovom prispodbom želio istaći činjenicu da je kao autohton hrvatsko pleme ostalo musliman-

sko pleme, nakon postupnog likvidiranja hrvatsko-katoličkog plemstva ili asimilacije i nestanka kroz germanizaciju, talijanizaciju ili mađarizaciju. Kako bi se stvarni sadržaj i smisao Starčevićeve poruke učinio upitnim, činilo se je srpskom lobiju zločina učiniti to omalovažavanjem.

Da bi prikrili partizanske zločine, bolje reći četničke zločine sada pod znamenjem crvene petokrake, puštaju u optjecaj izmišljene i lažne priče o počinileljima tih zlodjela. U predjelima nastanjenim pretežno muslimanima, gdje su činili zločine znali bi se oblačiti u odore hrvatske vojnica i pri počinjenju zločina, glasno da to svakako čuju žrtve koje su unaprijed određene da se spase i time taj događaj razglase, izvikivali imena: «kolji, Jure, kolji, Mate, za 'Rvatsku», želeći tako da pomno odabrani preživjeli pronesu glas

Hrvatska muslimanska postrojba na mimohodu u Zagrebu, 1941.

o ovim činjenicama. Isto tako postupali su u predjelima pretežno nastanjenim katolicima, time da je sada došlo do izmjene uloga. Stavljali su fesove na glavu i prilikom zločina i pomno odabranih preživjelih izvikivali glasno da se dobro čuje i zapamti: «kolji, Mujo, kolji, Salko, šokce inovjerce».

Ovakovu zločinačku strategiju primjenjivali su iz više razloga: prvi, osnovni i temeljni razlog bio je zavaditi i podijeliti Hrvate katolike i Hrvate muslimane. Drugi cilj o kojem se maršal Tito ne ustručava govoriti, bio je proizvesti kaos i paniku i time dovesti da se radi pripisivanja zločina hrvatskoj vojsci, počinje pristupati partizanima i u njihovom okrilju potražiti zaštitu. Ovakovi partizanski zločini nipošto nisu bile ekscesne pojave, već promišljena i neprekidno provođena taktika i strategija. Posebice se nastojalo partizansko srpske zločine počinjene nad vlastitim stanovništvom Srbima, opisanim kamufliranjem pripisati muslimanima u hrvatskoj vojsci. Time se pos-

tizao dvostruki strateški cilj. Omraza muslimana i pravo na retorziju, osvetu koju su partizansko-četnički zločinci promovirali u rang prihvaćenih pravnih postupaka.

Na taj način provodila se od 1943., kada dolazi do simbioze između četnika i partizana, te kada dojučerašnji koljači postaju partizanski komandiri i komesari, time i amnestirani za počinjene zločine, i ne samo to, već i stimulirani za izvršenje još groznijih zločina, koje će u nastavku i činiti, čvrsto nastavljati provedba planova Garašanina, Draže Mihajlovića, uništenje muslimana i katolika na području Bosne i Hercegovine.

Vjerujem da će stoga svima biti objašnjiva i jasna reakcija Tita na protest Adila Zulfikarpašića, kada Tito doslovce odobrava partizansko četnički zločin u Foči.

Posebno valja naglasiti da su komunisti u nekom obliku bili internacionalci, ako se pritom podrazumjeva sljedba tadašnje Kom-Partije SSSR-a. Ovdje na prostoru bivše Jugoslavije dominantnu su ulogu imali, kako su to oni govorili, srpski kadrovi. Kadrovi iz drugih naroda, pogotovo hrvatskog, koji su im se pridružili bili isključivo služe i izvršitelji zlodjela. Radi dokazivanja komunističke pravovjernosti, tražili su od njih počinjenje najgroznijih zločina, kao znaka apsolutnog prihvatanja odluka Partije. Partije kojom su Srbi upravljali i za koju činjenicu su svi znali, pa su ipak bespovorno primali i provodili sve zapovijedi, pogotovo zločinačke, kako to samo pristoji slugama koji se dodvoravaju gospodarima.

Upravo zbog toga nikada se nije reklo hrvatski ili slovenski komunisti, već hrvatski komunistički kadrovi, slovenski kom. kadrovi, za razliku od nacionalno naglašenog nominiranja srpskih, crnogorskih komunista, čime je više nego očito postavljena ideološka vododjelnica na pravovjerne i na kooptirane, tj. priključene, koji su potrebni isključivo onda ako pokorno služe ovima. Stoga se i moglo desiti da u samoj Hrvatskoj, a da i ne govorim o BiH, gotovo u cijelosti provjereni komunistički kadar i time i rukovodeći budu Srbi. Tako je bilo u vojski tzv. JNA, tako u policiji, upravi a da se i ne spominju komiteti.

Takova konstelacija omogućavala je permanentno okretanje teze o kolektivnoj krivnji hrvatskoga katoličko - muslimanskog naroda i nastavka politike velikosrba na brisanju identiteta, poglavito muslimana.

Cilj je bio i ostao uvijek isti. Brisanje nacionalne svijesti o zajedničkoj etničkoj pripadnosti kao i povjesnog sjećanja i tradicijskih veza, time postizanje razdvajanja katolika od muslimana, da bi se mogli lakše ostvariti odavno zacrtani ciljevi, koji će biti ponovno oživljeni po Srpskoj Akademiji nauka, te skoro i realizirani u ovom ratu čiji smo svjedoci. Upravo u realiziranju tog cilja ključnu ulogu nosili su takovi komunistički kadrovi. Svakako tu valja priklučiti brojne zločince koji su opsluživali najmračnije srpsko-komunističke službe i djelatno ostvarivali velikosrpske ciljeve uništenja muslimana a potom, da se rješimo zablude i katolika na području Bosne i Hercegovine, sve u skladu s Instrukcijama Draže Mihajlovića, revitaliziranim programom Srpske Akademije nauka, kao i radom brojnih nazovi intelektualaca iz redova Srbija.

Od brojnih metoda koje trebaju poslužiti brisanju svijesti o zajedničkom etničkom porijeklu Hrvata katolika i muslimana, trebala je poslužiti metoda prihvaćanja jugoslavenske nacije, kao nacionalnog dobra utemeljenog na tobožnjem bratstvu i jedinstvu.

U tom cilju čvrsta i kompaktna komunistička partija se otvara i poprima elemente pristupne organizacije, koja svakom tko pristupi jamči povlastice raznih oblika i sadržaja i time prelaskom u tobožnji Savez komunista ima u vidu da će pojedinci i cijele grupe radi svojih uskih egoističnih utilitarnih ciljeva biti spremni na svakojake kolaboracije, a poglavito će biti dovedeni u poziciju da radi nezadrživo gramzljivih prohtjeva budu pogodan objekt za provođenje politike jugoslavizacije kojom će upravljati Srbi. Dopuštajući raznoraznim nadri mešetarima, lažnim i nesposobnim trgovcima, iz svih tadašnjih republika, djelovanje po inozemstvu i stjecanje vlastite enormousne koristi, s punim znanjem i odobrenjem Partije, stvaraju od njih objekte provedbe svojih ciljeva kojima će služiti čak i onda kada se Jugoslavija raspadne.

Formalno, javno, ti će ljudi u tijeku Domovinskog rata i rata u Bosni i Hercegovini funkcionirati kao da su za raspad Jugoslavije, dok će s druge strane tajno činiti sve da do toga ne dođe. Broju ovih kadrova valja dodati i uvezene iz inozemstva u kojem su obavljali najmračnije i prljave poslove ranijih tajnih službi. Predstavljat će se kao ultranacionalisti i činiti sve da kompromitiraju narod u čije ime se bubaju u prsa kao gorile. Sumnjivi ljudi i

njihovi još sumnjiviji ciljevi u jednom trenutku zatamnit će istinski tolerantni hrvatski genij svojom tamnom sjenom. Međutim hrvatski narod znaće prepoznati takove ljude i njihove mračne ciljeve i one mogućiti njihovo daljnje političko izživljavanje u korist trećih. Duboko i istinski vjerujem u ponovno oživljavanje starčevićanskih tradicija uz puno poštivanje posebnosti, čime će se eliminirati maligni rad pojedinaca i grupica okrenutih svojim osobnim probitcima. Zar takva naJAVA već nije pred nama? (Podjećam na intervju Muftije Ševka ef. Omerbašića!!!).

Kad nije uspjela asimilacija putem tobožnjeg Jugoslavenstva, kvazi intelektualni srpski lobi, dobio je zadatak da pronađe formulu pomoću koje će trajno odvojiti Hrvate katolike od Hrvata islamske vjere. Formula je uvijek jednostavna i nažalost uvijek funkcioniра. Podjeli pa vladaj ili zavadi pa vladaj.

Postavlja se pitanje, je li se u tadašnjoj Republici Hrvatskoj, kao sastavnom dijelu Jugoslavije moglo učiniti ili činiti nešto što bi se moglo suprostaviti ovom velikosrpskom komunističkom htijenju??? Odgovor je: malo ili gotovo ništa! Doduše, postoje nastojanja hrabrih u tadašnjoj Hrvatskoj. Nastojanja koja u toj konstellaciji predstavljaju prekoračenje granica građanske hrabrosti. To su prije svih rad i djelovanje hrabri ljudi, poput književnika, pjesnika i eseista Dubravka Horvatića i akademika Dubravka Jelčića. Njihovom enormnom građanskom hrabrošću u tim mračnim vremenima, kada uvrštavaju u pregled hrvatske književnosti, književnike pisce i pjesnike Hrvate islamske vjere, pružaju izravan otpor takovim nastojanjima i rade na čuvanju i promociji stvarnih vrijednosti zajedničkog doprinosa hrvatskoj kulturnoj baštini od strane Hrvata islamske vjere.

U inozemstvu takvu tradiciju održava, potiče i promovira pok. prof. Vinko Nikolić i cijela plejada tamošnjih hrvatskih pisaca. Eseji Ferida Karihmana, književnika, publicista, istinski su doprinos održavanju naših tradicijskih starčevićanskih vrijednosti.

Čast mi je ustvrditi da je veliki broj Hrvata katoličke vjere koji su u tim vremenima izlažući se ogromnim rizicima svojim stavom održavali vječni plam zajedništva Hrvata katolika i muslimana. O tome u idućem broju.

(nastavit će se) •

LEPOGLAVA SPAVA

Bruno ZORIĆ

Mrak je

Lepoglava spava

Samo poneki jauk budi me
iz hladne zemljane jazbine
i boli me noć

koja je preteško stala na moja
prebijena leđa

Gnojna

Izudarana

Polomljene kosti
kao da pale svjeću

Poletjet ću mislima izvan ovih okova
Jer sam lagan bez cipela

I nemam odjeću

Oni kažu prije ćeš poletjeti u nebo

A glad je teška

I studen u mojim preostalim kostima
Preteška je

Ja više ne znam za sebe

Ne osjećam svoje udove

Možda sam postao zloduh koji vreba
kućnog miša

Zamišljam svjetla

Samo ih zamišljam

Jer iz svoje jazbine svjetla ne mogu
vidjeti

Ne mogu ustati jer su mi ONI koji sve
znaju

i koji brinu o mome zdravlju i mojoj
gladi

objesili teške verige na rukama i
nogama

I kažu svjetlo bi mi smetalo

Za moje zdravlje

Zato dat će mi tamu

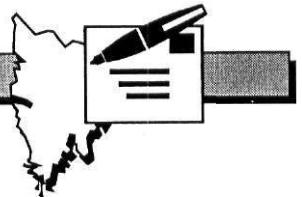
Punu vlage

Moja jazbina me jedva podnosi

Lepoglava spava tisuću devetsto
četrdeset i sedme

I svijet izvan ovih zidina
koje je izmislio čovjek-nečovjek
i ne sluti

kako zlikovci oštре svoje strasti
na čovjeku koji je samo usnuo slobodu.

PISMA IZ ISTRE

PIuri...multi...bla, bla, bla...!

Poveja si je jedan moj prijatelj sina u Zagreb. Dite ud četiri lita. Pak je poša šnjin u zoološki vrt. Mali je bija oduševljen. Ni se moga nagledati svih tih životinja. Slonovi,

žirafe, zebre, lavovi, hijene, krokodili, nojevi, nosorogi! Kad su došli doma u Pulu, pita ga did:

- «Nu, povi mi, dite moje, di si bija?»
- «U...u...Afriki!!!» -je rekamali.

Tako dica rezoniraju. Di su slonovi, lavovi, šimjic.to je Afrika. A vero i niki odrasli političari. Di su Talijani je Italija, di su Srbi je Srbija, di su Muslimani je džamahirija, di su Cigani je...Ciganija! Pak zato tribaju i odgovarajući natpsi, tabele. Za sada u Istri imamo dvojezične tabele, a ako bude po Martinčiću, će biti trojezične. Fali još tabela na čirilici!

A Nino Jakovčić je pak reka da ud tega ne bude niš. (To jest...Niš!) Da kad on bude ostvarija svoju državu...škužajte, san stija reći Istru-Euroregiju, da će biti trojezičnost, ma ne hrvacko-talijansko-srpska, kako je to predložija šef ud svih Srba u Istri Sveti Dovijanić bre, nego, hrvacko-talijansko-slovenska. A ča je z Istrijanima? Ča neće biti i tabela na domaćen istrijanskem jeziku? Ča su sad Istrijani? Narod? Nacija? A Pauleta se niš ne buni!

A, ma. Inšoma, je reka Nino Jakovčić da ne moru u Istri imati ista prava Talijani i Srbi. A Srbi se sad osjećaju zajc.ni ud IDS-a. Svi tih lit su IDS-u davali bezrezervnu podršku. Su bili toliko samozatajni, da ni svoju stranku nisu osnovali. A ča će njin, ter imaju IDS! I ča sad? He, he, ne laje brek radi sela, pak ni Srbin radi Talijana i Istrijana!

Da, i kako će sad biti u toj Euroregiji Istri? Ča će po Puli biti trojezične, hrvacko-talijansko-slovenske tabele? I ki će u Puli čitati slovenske a u Kopru hrvačke tabele? Čaje vami to jasno? I dali će u Trstu na primjer isto biti trojezične tabele? A, ma! Metni to još ni jasno? Ma

Piše:

Blaž PILJUH

mi je jasno da niki političari rezoniraju...kako dica ud četiri lita!

Da mi je biti Afarat...eli, kako ostvariti palestinsku državu?

Kako? Vero lako! Ča se vraka Afarat toliko zajebava s tin Židovima. I natiže okolo tega da li će mu dati 2 eli 3% teritorija na Zapadnoj obali eli u Gazi. Ma dajte, vas molin! Da je on pametan, kako ča san na primjer ja, palestinski problem bi se riješija u rekordnen roku. Vero bi! Da san na primjer ja Jaser Arafat, a da san pametan kako Blaž Piljuh, bih Izraelcima ponudija: «Dajte mi milijardu dolari i u najkraćem roku palestinski problem neće biti...nikakov problem!» Pak bin njin lipo izložija svoj plan.

Inšoma, kad bin dobija tu milijardu dolari, a dobija bin je, jer ča je milijarda dolari da se jedanput zavajk riješi pitanje države Izrael i Palestine, bin zatražija sastanak z Ivanon Jakovčićem-Ninom. To bi bili bilateralni razgovori dva šefa budućih državah, Palestine i «Istre-države». Pak bin ga lipo pita:

- «Vi u vašen IDS-u govorite da ni važno kad je ki u Istri doša i ud kud, nego da je važno da podržava vašu plurimultijekokulturnovjerski tolerantnu Istru. Je to istina, eli ni?»

- «A...istina je!»

- «A je rekla vaša podžupanica da su u Istri autohtonji Hrvati, Talijani, Slovenci i...Istrijani?!»

- «A...je...je rekla.»

- «I...ki su van ti Istrijani?»

- «Pa...kako bin van reka...»

- «Nemoj mi tu petljati! Znanja da ti to ne znaš, kako ni ta tvoja podžupanica. Maja dobro znan da su to i Srbi i Muslimani i Albanci i Cigani i svaki kemu god na pamet pade. Svaki more biti Istri-

jan! Pak zašto i Ja Jaser Arafat, nebin moga biti...Istrijan?»

- «Ma...da...dobro, moreš biti, ma...ča će ti to?»

- «He, he, sinko moj, ja imam milijardu dolari! Pak ču lipo pokupovati sva napuštena sela po Istri, i sve napuštene tvornice. Pogotovo une koje imaju dimnjake!!! Pak ču ud tvornicah načinuti džamije, a ud dimnjaci...minatet!!!»

- «Ma, čekaj ti Jaser Arafat, ne more to tako...kako ti to misliš...Istru kupovati???)

- «Vero lipo! Kako i ti! Ča nisi ti kupija čilo selo, Sveti Juraj, za samo 30 000 marak?»

- «San...ali...»

- «Nema tu «ali»! Proglašavan ud uvegahipa da san i ja, Jaser Arafat... Istrijan!!! I svi moji mudžahedini i mudžahedinke su...Istrijani i Istrijanke!!! I prema temu ud sad pa na dalje mi smo tote u Istri...autohtonji! E, a sad si zamisli koliko tega ja u Istri moren kupiti za...milijardu dolari! A moren kupiti i sve te tvoje lokalne političare i dužnosnike po općinah. Pak da ne delaju pizdarije i da mi ne stvaraju probleme okolo lokacijskih dozvolah za gradnju svojih vjerskih objekti.)

- «A...ča će biti z mojon... «Istra-državon»?»

- «Ma daj, te molin, ne povidaj mi štupidece. A ča se ta nova Palestina ne more nazvati i... «Istra-država»? I ti i ja jako dobro znamo da ni važno kako se država zove, nego...ki u njoj vlada i ki je u njoj kapital uložija!»

Eko, ste vidili kako bin ja to sve riješija. Z jenin udarcen tri muhe, Izrael, Palestina i «Istra-država»! Ako i vi imate kakov originalni prijedlog, javite se!

Pozdravlja vas vaš

Blaž Piljuh •

SKUPŠTINA HDPZ - PODRUŽNICA DUBROVNIK

Dne 6. svibnja 2000. održana je Skupština HDPZ-Podružnice Dubrovnik. Budući je bio prisutan potreban broj članova, predsjednik je predložio radno predsjedništvo koje je prihvaćeno. Prihvaćen je i dnevni red. Pozdravio je nazočne i predsjednicu HDPZ, i dao joj riječ.

Predsjednica Hrvatskog društva političkih zatvorenika, gđa Kaja Pereković, pozdravila je članove i upoznala ih s nastojanjima i teškoćama HDPZ (posebno u svezi s provalom u prostorije središnjice).

Autor uskladenog Pravilnika HDPZ - Podružnica Dubrovnik, L. Radića, objasnio je u čemu je izvršeno uskladjenje sa Statutom, te koje su novine unesene u Pravilnik. Novi Pravilnik predviđa sedam članova Upravnog odbora, i to: dva s otoka Korčule, jedan s područja Metkovića i Opuzena, jedan s područja Konavala i tri s područja Dubrovnika i okolice. Od dva podpredsjednika jedan treba biti s Korčule, a jedan s područja Metkovića. Nakon tumačenja i diskusije, Pravilnik je jednoglasno prihvaćen.

Daljnja točka Skupštine bila je reizbor predsjednika podružnice. Tu je objašnjeno daje na prošloj Skupštini izabran dotadašnji predsjednik L. Lasić, kao prvi po broju glasova, dr. A. Franić kao drugi i J. Radić kao treći. Kako je iza Skupštine gosp. L. Lasić odustao. Vijeće HDPZ u Zagrebu predložilo je v.d. dr. A. Franića. To je također prihvatio i Upravni odbor Podružnice, s tim da on odmah preuzeće posao do izrade novog Pravilnika, a nakon toga će se izvršiti njegov reizbor. U skladu s tim dr. A. Franić je dao slobodu članstvu da eventualno predloži i nekog drugog za predsjednika. Budući da nije bilo nikakvog novog prijedloga, dr. A. Franić je jednoglasno izabran za predsjednika.

Upravni odbor s ovlaštenjima koje ima po Pravilniku, predložio je Skupštini da prihvati utemeljenje Ogranka na Korčuli. I ova je točka dnevnog reda jednoglasno prihvaćena. Metković nije nikad tražio nešto slično, jer je tamo oko dvadeset članova, ali zato je već ranije, a i sada pronađen i izabran jedan član koji će biti za kontakt Podružnice s tom skupinom naših članova. Izbor predsjednika Ogranka na Korčuli, te njegovog predsjednika bit će dogovoren prilikom planiranog postjeta 7. svibnja 2000., a u Metkoviću 10. svibnja 2000.

Na kraju se govorilo o socijalnim prilikama naših članova. Premda su sredstva mala i za sada oskudna, dogovoreno je da se evidentiraju takvi slučajevi kako bi se moglo pomoći s ono malo sredstava što imamo, ali i onda kada se bude imalo više.

Nakon završetka Skupštine priredena je skromna zakuska u jednoj ugostiteljskoj radnji, gdje su bile prisutne predsjednica gđa. K. Pereković i gđa. Franićević.

Dne 7. svibnja 2000. bio je organiziran sastanak s našim članovima koji žive na otoku Korčuli, tj. danas već našem Ogranku.

Kako te članove nismo zvali u Dubrovnik na Skupštinu, s njima su se razmotriće iste točke dnevnog reda što su i oni jednoglasno prihvatali. I tu se čula riječ naše predsjednice gđa. K. Pereković, koju su članovi rado prihvatali. Pod točkom razno bilo je više pitanja na koje je Predsjednica odgovorila. Za predsjednika ogranka izabran je prof. Milan Oreb, aza podpredsjednika Podružnice u Dubrovniku Donko Donjerković dipl. oec.

Dne 10. svibnja 2000. organiziranje sastanak s našim članovima s područja Metkovića i Opuzena. Kako su oni bili pozvani na sastanak Skupštine u Dubrovniku, njima je jedino preostalo da se odluče tko će u njihovo ime biti podpredsjednik Podružnice. To je učinjeno, te je izabran gosp. Slavko Brčkaj. On je ujedno čovjek za vezu između Podružnice i članstva s tog područja.

Gđa. Pereković se obratila članovima jednim kraćim govorom i bila spremna odgovoriti na njihova pitanja, što su oni rado prihvatali.

Na Skupštini je bilo prisutno oko 60-ak članova, u Korčuli oko 30-ak, a u Metkoviću oko 20-ak. O svim točkama dnevnog reda glasano je jednoglasno, uz prethodno neka mala pitanja.

Svi su s veseljem primili posjet iz Zagreba i zaželjeli da ih se opet posjeti.

Posjet Predsjednici i gđe. Franićević za sve je značio poticaj i ohrazenje u ovim teškim vremenima u kojima živimo. Članovi su osjetili da nisu zaboravljeni i da se o njima vodi briga.

(A. F.)

UPRAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE: IBEOVCI NISU HRVATSKI POLITIČKI UZNICI U IME REPUBLIKE HRVATSKE PRESUDA

Upravni sud Republike Hrvatske u vijeću sastavljenom od sudaca Upravnog suda Miljenke Pajalić kao predsjednice vijeća, Dijane Osmani i Božene Vuksan kao članova vijeća, te više sudske savjetnice Blanše Turić kao zapisničara, u upravnom sporu tužitelja D.P. iz K., protiv rješenja tužene Drugostupanske komisije Vlade Republike Hrvatske za rješavanje prava bivših političkih zatvorenika, klasa 140-09/94-12/46, ur. broj: 50304-97-01, od 2. srpnja 1997. godine, radi priznavanja prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja, u nejavnoj sjednici vijeća održanoj dana 12. travnja 2000.,

presudio je

Tužba se odbija.

Obrazloženje

Osporenim rješenjem tužbenog tijela odbijena je žalba tužitelja izjavljena protiv rješenja Vlade Republike Hrvatske, Administrativne komisije, klasa: 140-09/94-12/46, ur. broj: 50304/4-97-01 od 6. lipnja 1997. godine, kojim rješenjem je odbijen zahtjev tužitelja za priznavanje prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja.

Tužitelj u tužbi prigovara pravilnosti i zakonitosti osporenog rješenja i u bitnome ističe daje u ondašnjem sistemu bio u zatvoru zbog svog političkog rada i orientacije. Smatra da ispunjava uvjete za priznavanje statusa političkog zatvorenika, pa predlaže судu da tužbu uvaži i osporeno rješenje poništi.

Tuženo tijelo u odgovoru na tužbu ostalo je u cijelosti kod razloga osporenog rješenja i predlaže da Sud tužbu odbije.

Tužba nije osnovana.

Odredbom članka 2. stavka 1. Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika ("Narodne novine" broj: 34/95, 164/98), propisano je da se bivšim političkim zatvorenikom u smislu ovoga Zakona smatra hrvatski državljanin koji ima prebivalište na području Republike Hrvatske, ako je radi svojih političkih uvjerenja ili političkog otpora i borbe za samostalnu hrvatsku državu bio lišen slobode u razdoblju od 1. prosinca 1918. do 8. listopada 1991. godine. Prepostavka svojstva političkog zatvorenika je odluka nadležnog tijela temeljem koje je osoba iz stavka 1. ovoga članka bila lišena slobode (stavak 4.). Svojstvo političkog zatvorenika može se, ako nije moguće pribaviti odluku iz stavka 4. ovoga članka, priznati na temelju obrazloženog mišljenja Hrvatskog društva političkih zatvorenika, koje se u tom slučaju smatra dokaznim sredstvom (stavak 5.).

Prema mišljenju Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske od 17. ožujka 1994. godine proizlazi da je tužitelj osuden presudom Vojnog suda u Zagrebu broj: 822/51 od 17. listopada 1995. radi kaznenog djela iz članka 118. KZ-a na kaznu zatvora u trajanju od 6 godina i gubitak građanskih prava u trajanju od jedne godine, (presudom i drugim podacima ovo tijelo ne raspolaže). Uvjerenje je izdano na osnovi podataka iz službene evidencije, a koja se vodi u svrhu utvrđivanja statusa bivšeg političkog zatvorenika u skladu sa Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika. Iz dopisa Hrvatskog društva političkih zatvorenika od 17. travnja 1997. godine proizlazi da tužitelj ne ispunjava uvjete za utvrđivanje statusa bivšeg političkog zatvorenika.

Tuženo tijelo u obrazloženju osporenog rješenja pravilno zaključuje da u konkretnom slučaju lišavanje slobode tužitelja nije bilo posljedica njegovih političkih uvjerenja i političkog otpora i borbe za samostalnu hrvatsku državu.

Sud prihvata stajalište tužbenog tijela izloženo u obrazloženju osporenog rješenja i nalazi da je to tijelo pravilno postupilo kada je osporenim rješenjem odbilo žalbu tužitelja izjavljenu protiv naprijed citiranog rješenja upravnog tijela prvog stupnja.

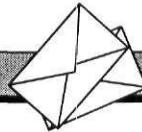
Iz svega navedenog proizlazi da je u postupku koji je predhodio donošenju osporenog rješenja činjenično stanje pravilno i potpuno utvrđeno pa osporenim rješenjem odbilo žalbu tužitelja izjavljenu protiv naprijed citiranog rješenja upravnog tijela prvog stupnja.

Trebalо je stoga temeljem članka 42. stavak 2. Zakona o upravnim sporovima ("Narodne novine", br. 53/91, 9/92, 77/92) tužbu odbiti kao neosnovanu.

U Zagrebu, 12. travnja 2000.

Zapisničar: Blanša Turić, v.r.

Predsjednik vijeća: Miljenka Pajalić, v.r. •

OGLAS

Klesarstvo SAMOBORGRANIT,
vi. Đuro Krzna, Strmec, Prečna 12

Izrađujemo u radionici sve vrste spomenika od granita, postavu po dogovoru za obiteljske kuće, stepenice, klupice, cvjećnjake. Vršimo i rezanje kamena po mjeri.

Informacije na telefon
01/33 85174

OGLAS

Članica HDPZ-Zadar, Nada Dešpoja, Zrinsko-Frankopanska 5, tel.: 023/316-610, iznajmljuje sobe preko ljeta.

Cijena sobe je 100,00 kn (dva kredita). Dopuštena je uporaba kuhinje i kupatila u tijeku cijelog dana. Stan se nalazi u blizini Društva HDPZ - Zadar (100 m), blizina bogate tržnice (50 metara), te blizine mora (200 metara).

Članovi Društva HDPZ imaju prednost, kao i članovi njihovih obitelji iz unutrašnjosti naše Domovine.

Informacije se mogu dobiti na tel. gde Nade Dešpoje, tel. 023/316-610 ili u Podružnici HDPZ - Zadar, tel.: 023/312-583.

ISPRAVCI

U prethodnom su se broju, uz niz sitnijih, podkrale i dvije krupne pogreške. Ponovno je, tehničkim previdom, objavljena išta pjesma **Višnje Sever**, a u tekstu **Mate**

Marčinka Čija je naša država ispalala je završna rečenica, koja u cijelosti treba glasiti: "kako ne bismo daleko vidjeli. Ne dopustimo im to." U raspravi **Tomislava Heresa Hrvatski kralj Zvonimir i Papa Grgur VII.**, na str. 21. stupac 1., redak 25., umjesto *Mesi*, treba biti: *Meshi*, Ispričavamo se auktorima i čitateljima. •

PRIGOVOR I PROTIVLJENJE DVIJU ORGANIZACIJA POLITIČKIH ZATVORENIKA

Naša organizacija postoji takoreći od kada i naša slobodna Hrvatska, pa i naše glasilo **ZATVORENIK**, čiji sam čitatelj od prvih dana, kao i član.

U posljednje vrijeme jedna manja skupina odvojila se od našeg matičnog Društva političkih zatvorenika i osnovalo novu organizaciju **ŽRTVA KOMUNIZMA**. Ta nova organizacija, ukoliko se može tako zvati, suprotna je našim načelima, a to prikazujem time da je Hrvate nacionaliste i te kako progonio ALEKSANDAR KARAĐORĐEVIĆ, njegov bratić Pavle, pa i sin Petar, koji nisu bili članovi komunističke partije Jugoslavije pa i Hrvatske. Stoga pitam poznaju li ti ljudi i malo našu povijest i prošlost. Na pr. 1923. Antun Bauer, zagrebački biskup i nadbiskup, Aleksandru Karađorđeviću poslao je tri kutije dobivenih odlikovanja od Karađorđevićeve države, a razlog je bio što su bile punе tamnice, pa i podrumi, Hrvata i hrvatskih nacionalista. Dakle, to se nije odnosilo na komuniste koji su zajedno i robijali s hrvatskim nacionalistima. A, Karađorđević, zvani CRNOGORAC, ta je odlikovanja vratio i isprazio GLAVNJAČU u Beogradu, ali za kratko vrijeme. Ta odlikovanja čuvaju se u Riznici zagrebačke katedrale.

Ovo je dokaz kakvi su ovi ljudi, koji su samo željni nekih fotelja, tu su i prostorije, tajnici i svašta što nije jeftino za našu Hrvatsku za koju smo se borili i robijali.

Dakle, potrebno je ovo pročitati i objaviti u našemu glasniku **ZATVORENIK**. A Vlada Republike Hrvatske neka promisli koga registrira i s kojim ciljevima i namjerama.

Dostavljam na uvid i postupak **VLADE REPUBLIKE HRVATSKE U ZAGREBU**.

S. Lončar

«KRONIKA STRADANJA HRVATA JUŽNE LIKE»

To je knjiga koju je napisao Luka Pavičić. Onanije nešto više od suhoparnih statistika, ali, kako oni kažu, od koga do-

lazi dobro je došla kakva takva. Luka je imao dosta iskustva u pisanju ovakvim stilom, samo je šteta što se nije totalno odrekao njihova utjecaja i tendencioznog pisanja koje se primjećuje kod njegova opisivanja partizanskih napada na hrvatska uporišta u južnoj Lici. Puno ima netočnosti i neopravdanog prebacivanja datum događaja što je teško vjerovati da on to nije znao, ili mogao znati. On često prebacuje partizanske zločine na četnike što mu je valjda ostalo u krvi iz prijašnjih pisanja. U knjizi, «**KOTAR GRAČAC U NARODNO OSLOBODILAČKOM RATU**», od 1097 stranica Luka Pavičić i Jure Ivezić su jedini «Hrvati» Jugoslaveni, sa 13 gračačkih Srba, članovi redakcije te knjige. Knjigu je tiskala tiskara «Zagreb» u Karlovcu 1984., a hrvatski narod ju je morao platiti. U toj knjizi Luka Pavičić sudjeluje s dva priloga od oko 34 stranice sveukupno, osim nešto povjesnih prikazivanja sve ostalo je primitivno komunističko žvakanje. U zajedničkom prilogu s Jurom Ivezićem, na strani 460-toj on iznosi sljedeće: «Ovom prilikom su četnici bili na nivou Ustaša i njihovih zločina, tako da su na Resniku porodicu Peršić umorili na najodvratniji način. Najprije su zaklali oca i njegovu krv utočili u pripremljeno jelo, zatim prisilili sina, omladinca da to jede, nakon čega su mu zaklali mater i najzad njega.» Ovo nije bila laž, ali Luka je ovo partizansko nedjeljno prebacio na četnike i usput dobro oblatio hrvatsku vojsku koja nikad, ma nikad, takvo što ne bi napravila, ne da četnici nisu ovakve zločine radili, ali tada ih tamо nije bilo. Moj Luka, reći ćeš da se među njima nije moglo drugačije. To bih ti vjerovao, ali, Luka, moglo se je šutjeti. Samo ovim činom izgubio si puno, a to je pravo na savršenstvo tj. vječiti život. Mi djeca, hrvatska, pisali smo parole ŽDH jednako kao i one ŽAP, to znači, živio drug Hebrang i živio Ante Pavelić. Zašto Hebrang, to bi morao shvatiti sam. Pitanje je, jesu li četnici, ispod Resnika, pobili hrvatske obitelji 1942., Matijević, Matovinović, Peršić i Rupčić? Zna se, da su tada ispod Resnika partizani došli prvi, a četnici i Talijani su došli kasnije da deblokiraju Karaulu u kojoj je bilo 7 Talijana. Tada su u Smokriću, na «oslobodenom» teritoriju, partizani zaklali obitelji Marka Pešuta i Dane Segotića. Tri ženske osobe sa probodenim vratovima došle su u Lovinac kod hrvatskih vlasti. S tobom u tom

prilogu sudjelovao je i Jure Ivezić, on je uz mog «brata» Ivicu počinio više od 30 smrtnih napada na dijete, a to sam bio ja. Posljednji podli napad na mene počinili su 1984. godine poslije «bratove» smrti u zagrebačkoj Dubravi, gdje se tramvaji okreću. Pogodili su jednog čovjeka u plavoj košulji koji je odmah pao. Zašto? Samo zbog toga što nisam htio biti Jugoslaven, ni onda kad me je Jure upozorio, da će me ubiti, prije 20 minuta, ako se ne okrenem. Niti su me ubili niti sam se okretao, ono dvadesetak rana što su mi po tijelu nanijeli nije to ništa, drago mi je što i danas od njih nosim ožiljke.

KRVAVO SILVESTROVO

Pod ovim naslovom na stranici 89-toj svoje knjige Luka tvrdi, daje Udbina pala, što nije istina. Nakon poraza na Udbini partizanski štab je izdao naređenje, da se Udbina ne smije više napadati. Ovo ne liči na poraz Udbine. Luka ne može, a da ne pohvali partizansku «silu» makar i brkao pojmove.

Pod istim naslovom Luka iznosi, da su partizani izvršili opći napad na Lovinac, Ričice, Smokrić i Vranik. Za Guduru tvrdi, da je napadnuta 31. prosinca 1942. što nije istina. Guduru je napala kompletne 6. lička divizija i lički partizanski odred rano u zoru po jakoj kiši 20. prosinca 1942. U dogovoru s oružničkim narednikom Borovićem iz Gudure partizane je doveo na brdo Kosu, iznad Gudure, Filip Tomičić iz Ričica. Narednik je oko Gudure smijenio straže s partizanima poslije čega su dolje u selu pobili 4 oružnika u krevetima i tada je započeo pokolj naroda. Od partizanskih položaja do Talijana utvrđenih na stajalištu Štikada nije bilo ništa više od jednog kilometra, oni su bili utvrđeni u manjoj zgradbi i bunkerima što se je moglo lako minobacačima porazbijati, ali oni kao i svuda po Lici nisu napadali Talijane. Mi smo bježali od te «narodne» vojske ka okupatoru Talijanima da nas spase. Lukaj je naveo točan broj Gudurana koje su tada partizani poklali i poubijali. Gudurani, iako stari ljudi, nisu imali šanse za obranu pa zbog toga nije bilo nikakva otpora, a kamoli lavljeg. Točno je naveo da su mog strica Petra Ivezića izbodena noževimaj još živa bacili u njegovu zapaljenu kuću.

Sinkroniziranja s napadom na Lovinac i s četnicima nije bilo. Lovinac je napadnut 25. prosinca na Božić u pet sati poslije podne jer su računali, da će vojska biti pijana. Zapovjednik lovinačke obrane bio je poručnik Bešević, a ne Delko Bogdanić. Kad je on negdje poslije ponoći, iza leđa, u bunkeru blizu crkve ubio poručnika Božidara Ognjanovića, iskusnog časnika s Udbine, i 5 vojnika, Bešević je pored crkve u Lovinac uveo čitav bataljun partizana. Hrvatska obrana se je pregrupirala i zahvaljujući hrabroj posadi, od 40 domobrana, Cvituše, gdje nije bilo izdajnika, mogla se je povući na zapad i preko Velebita u Primorje. Preko Peregrina Polja na Cvitušu su cijelunoč jurišala dva partizanska bataljuna i nisu je mogli zauzeti. Kad je pred zorou domobranima nestalo streljivo, oni su se sami povukli sa Cvituše. Imali su 5 mrtvih vojnika koji su izginuli od bombe u matičnom bunkeru nesretnim slučajem. S Beševićem k partizanima je prišlo i nešto domobrana. Izuzev nekoliko ubojstava «zalutalim» metkom Luka ima, donekle, pravo kad kaže, da su se tada partizani u Lovincu korektno ponašali. Ovo se jedino može zahvaliti političkom komesaru 1. hrvatskog korpusa Vječeslavu Holjevcu koji je poslije napada na Guduru 22. prosinca 1942. uputio kritičnu okružnicu komesaru i štabu 6. ličke dijvizije. Pogledajte foto kopiju sa 116. stranice iz knjige Đorda Orlovića, Druga lička proleterska brigada, izdata u Beogradu 1983.

U Kronici na strani 87. Luka iznosi, da su Tomičić Jurišu ubili četnici u Guduri 1946. Te godine četnika nije bilo. U stvari njega i Ivana Šikića, Škaretina, iz Gudura izdajom su uhvatili OZNA-ši, bivši partizani, u Guduri gdje su ih mučili do smrti. Njih trojica su zakopani u Ričicama kod kuće Jurišine u živici. Ako bi Luka htio da ih prenesemo u groblje, bili bismo mu zahvalni za pomoć. Isto nije točno što se kaže, da su Pavla Skorupa ubili četnici na Alanu 1943. Njega su u stvari ubili gračacki Srbi partizani zato jer je on imao visoki profil kod komunista, a nije bio totalno dokazani Jugoslaven, kao na primjer Jure Ivezić, ali ovo Luka nije mogao znati. Neshvatljivo je, zašto Luka daje toliko prostora jednom Blažu Tomičiću i pričama spetljanim oko njega. Premještan iz jednog logora u drugi da bi konačno iz trećeg logora, kod

Beča, pobjegao sve do Zagreba gdje su ga hrvatske vlasti pogubile. Tko je to sve mogao znati, kad je on bio ubijen? Kovanje u zvijezde gospodina Franje Tuđmana nije u duhu hrvatske tradicije ni kulture. Možda je gospodin Pavičić te običaje negdje drugdje primio. Nije čudo da ga je gospodin Tuđman pohvalio. Nitko nema ništa protiv patriotizma Luke Pavičića, ali bismo rado znali, s obzirom da je Luka bio na njihovoj strani, koliko je on pridonio stradanju Hrvata južne Like?

U Londonu, 20. 03.2000.

Dane Ivezić, Daca

OVAKO GOVORI TVRDITI MAČEKOVAC

Nije mi jasno, zašto se u našem listu objavljuju popisi ubijenih i nestalih, kadje to sve utvrđeno, a popisi napravljeni na lokalnim razinama, predani su saborskoj Komisiji. I s druge strane, zašto stalno pišete on BiH? Mi imamo naše granice, a druge države su druge države. Neka svatko ide svojoj kući: podstanar ne može biti gazda u mom domu! Zašto se prešućuje nas kontinentalce? I ja sam bio u zatvoru 1945.

Ja sam tvrdi radićevac i mačekovac i poštivam liniju braće Radića i Vladka Mačeka, koji su izborili Banovinu Hrvatsku do Zemuna i Drine, bez kapi krvi, a drugi su 1941. cijelu Dalmaciju i Istru prodali Italiji, a Međimurje Madžarima. Za to su krivi naši emigranti, koji su morali platiti svoj dug.

Ivan Radočaj, Novska

POMOZIMO NEMOĆNIM ČLANOVIMA!

U jednom broju našeg mjeseca uočila sam poziv članovima HDPZ-a koji imaju vremena, snage i želje za dobrotvornim radom u društvu. Otišla sam vidjeti, mogu li se uključiti u kakav konkretni rad. Predsjednica Kaja i gospodin Knezović uputili su me na adrese naših članova koji su se obratili pismeno, telefonski ili preko drugih članova HDPZ-u, tražeći da ih se posjeti ili na drugi način pomogne.

Od studenoga mjeseca 1999. do ovih dana obišla sam 17 članova. Neke od njih i više puta. Uspostavila sam telefonski dodir, te postala svojevrsnom sponom iz-

među članova i društva. Mislim da moje dosadašnje iskustvo potvrđuje potrebu nastavka rada. To znači, da je potrebno uključiti više ljudi u akciju pomoći nemoćnim, vezanima za krevet, smještenima u domove.

Vrijeme leti: Naše se društvo, ako Bog da, ne će podmlađivati. Uostalom, od 17 članova koje sam ja posjetila, dvoje je već umrlo. Zato, učinimo danas sve što možemo! Kad bi desetak naših dragovoljaca preuzeo brigu za dvoje-troje nemoćnih, mogli bismo ne samo njima pomoći, nego i učvrstiti društvo i svima nam život učiniti humanijim i ljepšim. To nije pomoć samo potrebnima, nego je i za nas korisno, kad osjetimo danas drugi trebaju. Od svega je najvažniji razgovor i susret.

Ideju o "posvojenju" nemoćnog člana izložila sam našoj članici Emiliji. Ona živi sama u stanu, skromna, sretna i zahvalna na pomoći koju povremeno prima od HDPZ-a. I inače su naši članovi zahvalni vodstvu Društva, na borbi za poboljšanje naših prava i osiguranju dostojnog života onemoćalim hrvatskim političkim uznicima. Emilija prijavljena kako nakon sesione smrti malo izlazi i s nikim se ne druži. Primila je izbjeglicu iz Bosne i tako jedna drugu pomažu. Dirljivo je čuti, koliko vole Hrvatsku i koliko su i sad spremne za nju žrtvovati. Susret s njom jača i moje uvjerenje, da smo dužni i daje u obostranom interesu pomoći svim našim članovima, kojima je pomoć potrebna.

Mira Peršić, Zagreb

ČESTITAM STOTI BROJ!

Primite iskrene čestitke prigodom izlaska stotog broja našeg lista. Istodobno koristim prigodu izraziti Vam moju punu potporu u novonastaloj situaciji, koju je stvorila skupina naših bivših supatnika. Neshvatljivo je, s koliko mržnje i bijesa navaljuju na HDPZ. Bliži im postaju protagonitelji, nego bivši suzatočenici! Mislim da je to slučaj bez presedana u dugoj povijesti političkog uzništva. Borite se do kraja, za istinu i pravdu, za Hrvatsku!

Karlo-Drago Marković,
Makarska

UREDNIČKE GLOSE UZ STOTI BROJ

Bilo bi originalno prigodom stotog broja glasila ne osvrnuti se na njegovu prošlost, ne promotriti njegovu sadašnjost i - bar naglas - ne razmišljati o njegovoj budućnosti. Kako bi takvu šutnju mnogi krivo protumačili, urednik se osjeća obveznim kazati dvije-tri riječi.

Citavo desetljeće, naime, *Politički zatvorenik* pokušava istodobno biti časopisom koji će bilježiti, za povijest čuvati i raščlanjivati fenomen hrvatskoga političkog uzništva, društvenim biltrenom i, bar u stanovitoj mjeri, političkim mjesečnikom. Stoga nije čudo, da tim zahtjevnim zadaćama nije mogao udovoljiti ni u vrijeme većeg zanosa i poleta, a kamoli sada. Pokušavajući biti sve troje, on ponekad nije ni jedno od toga. Za to je uvijek odgovoran prije svega glavni urednik, potom urednički odbor. Ipak, ima i nekih drugih okolnosti, koje izvana može vidjeti samo izvežbano oko.

Sve ove godine list se suočava s jednim te istim teškoćama: radi se amaterski i usput; unatoč pozivima na suradnju, krug stalnih suradnika omeden je na nekoliko imena; list nema ni fotografa, a kamoli fototeku (pa urednik pabirči ilustracije po knjigama i drugim tiskovinama). Nema sustavnog praćenja i tiska i drugih medija: ono što se prati, prati se pojedinačno i bez ikakve veze s listom. Nema sredene pismohrane uredništva, a kamoli svojevrsne kartoteke, razvrstane građe o događajima, pojavama i osobama, bez koje se ne može zamisliti sustavan i kvalitetan rad. Uredništvo, dakako, nema daktilografa odnosno prepisivača tekstova (prečesto napisanih rukom, jedva čitljivim rukopisom). Devet desetina posla oko lista iz godine u godinu obavlja jedan čovjek (usput, dakako). Nekima od tih teškoča može se, bar donekle, doskočiti kod povremenika. Redovit ritam izlaženja pretpostavlja čvrste obveze i utvrđene rokovе.

Kako tzv. renomirana imena u listu ne žele surađivati (jedni se ne žele politički poistovjećivati i, kako kažu, "getoizirati" s toböze "desno orientiranim" političkim uznicima, drugima je naklada nevrijedna pozornost, a trećima honorar prenizak), svih ovih godina suradnja ovisi o dragome Bogu i poštaru. Radi toga (a ne radi nekritičnosti uredništva) u listu bivaju objavljeni i slabi tekstovi: promašeni komentari, svjedočenjakojaništane govore, tugaljivi "stihovi" koji s književnošću ponekad nemaju nikake veze (pri čemu je karakteristično, da je upornost auktora tih "stihova" da molbama i intervencijama izbore objavljuvanje plodova njihova srca i uma, obrnutu razmjerna njihovo kakvoći).

Tako u listu bivaju objavljivani i cijeloviti prigodni govorci, kojib u ozbiljnim novinama bili sazeti u tri rečenice (a da se pritom ipak sve kaže). Kao dokumenti se objavljaju i podatci koji se ne bi smjeli tek tako nazvati dokumentom. Većini suradnika pojam roka velika je nepoznanica. Prekoračenje roka uvijek, u najmanju ruku, one moguće lekturu: odatile -- bez lektorove krvice -jezična i pravopisna neujednačenost. Redakturna, i inače silan problem, kod zakašnjelih tekstova postaje nemogućnošću.

Pokušaji da se postave rokovi i čvršći kriteriji, kod nekih su tipova (Čitati s dugosilaznim naglaskom!) izazvali bijes i žučne napade. Nu, kako se radi o beznačajnostima, na te ovdje ne treba trošiti prostor. Ima i drugačijih, onih koji, uvjereni u povijesnu važnost svoga teksta, ovoga pošalju na stotinjak adresa, pa se dogodi da isti tekst u blaženom neznanju objavi i mjesečnik HDPZ-a. I reakcije čitatelja su različite: jedni hvale ono što drugi kude, i obrnuto. Nu, to su samo simpatične ilustracije klime u kojoj iz mjeseca u mjesec nastaje ova tiskovina.

Znači li to, da je list izgubio smisao i da ga treba dokinuti, pustiti ga da se ugasi? Ne! Jer —hvala letargiji i manjku političke volje - u Hrvatskoj nemani institucije ni publikacije, koja bi se sustavno i znanstveno bavila razlozima i dosezima hrvatskoga političkog uzništva od 1918. naovamo. Stoga *Politički zatvorenik*, uza sve svoje nedostatke, nedostatke koje uredništvo primjećuje bolje nego najoštriji kritičar, ima svoj smisao i svoje poslanje. Unatoč vrlo ograničenu utjecaju, naše je zabilježiti i upozoriti. Naše je sačuvati zapovijest i za naraštaje, koji će bolje znati cijeniti žrtve najboljih... (Tomislav Jonjić) •

ZAGONETNI RADE ŠERBEDŽIJA

Bivši Zagrebčanin, **Rade Šerbedžija**, bivši hrvatski glumac, s vremenom na vrijeme navrati ovamo u posjet tijekom desetogodišnjeg, evo već stalnog, života i rada u drugim zemljama, ovjenčan slavom stečenom na inojezičnim pozornicama Beograda, Ljubljane, Londona i drugdje. Prije nekoliko godina pohvalio se ovdje već i svojim prvim milijunom - čega li ono? - funti ili dolara.

Novac, slava, kuća u Engleskoj i sl. - kao rezultat poštenoga, napornog glumačkog rada-nisu nikakav grijeh. Ipak, nitko od njegovih bivših kolega koji su tijekom Domovinskog rata ostali ovdje, nije imao tu "sreću". Agresija (zaboravljeni?) zločinačke ".INA" i ovdašnjih srpskih vojski, kao i srpskih, pomocnika u masakiriranju žitelja okupiranih hrvatskih teritorija, u razaranju i paljenju naselja, čak i kazališnih zgrada u njima, pokrenula je mnoge glumce u borbu jedinim njihovim oružjem - predstavama i kulturnim priredbama na prvoj crti bojišnice.

Pokojni **Sven Lasta**, bolestan i već u godinama, uzeo je i snajper u ruke - da brani ovu zemlju, ne da napada Srbiju. Šerbedžija je - a to je njegovo pravo na izbor - otišao u Beograd, dok su drugi njegovi kolege Srbi ostali ovdje i nastavili do danas sa svojim radom. Nikome nije ni vlas s glave pala zbog toga što su srpske nacionalnosti, a hrvatsko glumište za njih je bilo (i danas je) njihovo.

Rade Šerbedžija ima puno zakonsko pravo navraćati ovamo s hrvatskom putovnicom kao njezin građanin. Jer, nije poznato je li tijekom ratnih godina u Beogradu ili drugdje vani učinio ili javno rekao nešto protiv ove države. No, nije poznato ni da je čak i onda, kad je Hrvatska kvarila u borbi na život i smrt, oslobađajući se okova SFRJ, rekao, a kamoli učinio bilo što, što bi pomočilo Hrvatskoj (barem iznošenjem istine o tome strašnom ratu).

U to vrijeme Rade Šerbedžija je, naprotiv, duboko nesretan, javno izjavljivao daje onu državu osjećao svojom domovinom, a njezin raspad on, Jugoslaven, doživljavao kao bolan gubitak. Te Radine krokodilske suze zbog propasti bratsko-jedinstvene mu Jugoslavije, izazvale su u tome strašnom za nas sve času, najblaže rečeno, gorku nedoumicu. No, i to je njegovo pravo...

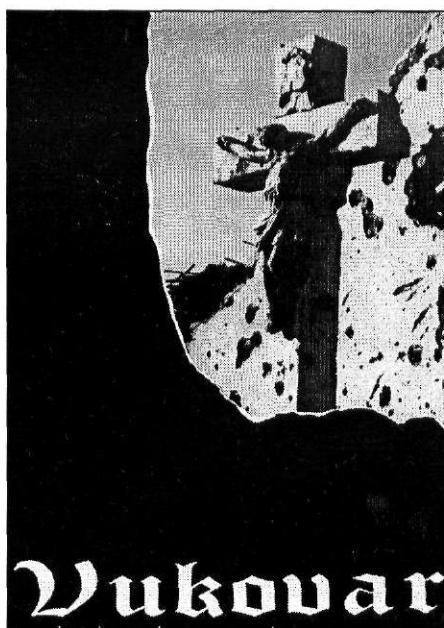
Srbijanac **Bogdan Bogdanović**, rođeni Beograđanin, odmah je javno osuđivao agresiju na Hrvatsku i zločine. Zbog toga su ga nazivali ustašom, prijetili mu, šarali uvredljive i prijeteće grafite na njegovoj kući. Očajan zbog bespomoćnosti, a životno ugrožen, emigrirao je u Beč. Uvažena znanstvenica, **dr. Olga Carević**, Zagrebčanka, podrijetlom vojvodanska Srpskinja, otvoreno i javno osuđivala je agresiju, a svoj međunarodni ugled stavila je u službu promicanja u inozemstvu istine o tome ratu. U napadnutoj

Piše:

Ljubica ŠTEFAN

Hrvatskoj, treba to istaknuti, neki ovdašnji časni Srbi čak su stupili u redove hrvatske vojske i borili se - kako je to moralno biti bolno i gorko! - protiv svoje agresorske "braće".

A Rade Šerbedžija? Godine 1991. u Beogradu napisao je, uglazbio i u svojoj izvedbi snimio na vrpcu jednu pjesmu. Protiv neimenovanog rata. Vukovar je bio već u agoniji, pa zatim sasvim razoren i ubijen, zarobljeni ranjenici i branitelji poklani, neki odvedeni u logore u Srbiji, a Osijek, Dubrovnik i druga mjesta krvnički razaranji. U to vrijeme beogradski, sasvim malobrojni, potpuno beznačajni i zbog svoje bezličnosti, "mirotvorci", protivnici nekoga apstraktнog rata, oduševljeno slušaju i pjevaju na svome malom skupu u Dečjem pozorištu na Tašmajdanu "Radetovu pesmu": "Ja neću, neću da pucam na brata svog".

I to je sve. Čudno je da Šerbedžiju nikad nitko u nas, do danas, nije upitao što znače te riječi. Tko je bio njegov brat u tom ratu, na koga on to nije htio pucati? Šerbedžijina šutnja u Beogradu tijekom agresije na Hrvatsku bila bi daleko moralniji čin od pisanja, skladanja i pjevuckanja onih pitljiskih stihova. Gledao je i on, kao i cijela Srbija, na TV zaslonu one stravične noći studenoga 1991. kako s Banjice kreće prema Savskom mostu kolona tenkova elitnih gardijskih postrojbi "JNA", a građani Beograda posipaju ih cvijećem, znajući da idu na Vukovar.

Na samome početku 1992. godine gledatelji srpske televizije vidjeli su jednoga gospodina kako raspoložen šeta, samo u

odijelu, bez kaputa, pustom obalom obasjanom toplim već suncem primorskog grada. Bio je to Rade Šerbedžija na rivi (okupiranog tada od njegove "JNA") našega hrvatskog - za agresora "srpskog" - Cavtata! Nikad Rade nije ni riječ rekao o tome što je tada radio u Cavtatu, ali nitko mu ni u nas do danas nije to spomenuo.

Ni svibnja 1995. nije se oglasio ni riječju poslije raketiranja Zagreba, kada su zločinaci "zvončići" pogodili i Djeđu bolnicu i zgradu, u kojoj je imao pokus zagrebački balet, ranivši teško i neke igrače, a "bratske" jugorakete, usmjerene na katedralu i Hrvatsko (nekad Radino) narodno kazalište, promašile ciljeve, ubivši i ranivši na zagrebačkim ulicama mnogo građana. Prigodom ni jednog posjeta Zagrebu, svih ovih godina od kada dolazi, Šerbedžija nije otišao u Vukovar, na Ovčaru. Kako to tumačiti?

Sad se opet nedavno oglasio u srpskim novinama. Dozajemo od njega novost: "Nisam više Jugosloven. Jer ako kaže 'Jugoslaven', onda si ono što je danas Jugoslavija, a ja to nisam. Ne želim da pristanem na takvu Jugoslaviju. Volim za sebe da kažem da sam stranac u svemiru..."

Svemir? Je li to onaj svemir o kojem je još 1990. napisao "studiju" čuveni po bulažnjenju (i odijevanju) beogradski slikar **Milić od Mačeve**, kada je objavio "povijesno otkriće": današnji Srbi, nekadašnji "Sorabi" po njemu, najstariji su narod na svijetu, a došli su iz svemira!

U navedenom intervjuu srpskim novinama Šerbedžija dalje objašnjava svoju nacionalnost: "Ja sam jednostavno spadao u ljudi koji nisu imali posebne nacionalne, duboke osjećaje, osim prema svojoj (?) Jugoslaviji koja je bila takva kakva je". Kakva je bila ta njegova Jugoslavija, nije objasnio. No, taj svemirac, bivši Jugoslaven, bez nacionalnih osjećaja, po njegovim riječima, odjednom u istom intervjuu deklarira se kao Srbin, što u stvari i jest i uvijek je bio, jer jugoslavenska nacionalnost bila je i jest čista izmišljotina, kovanica koja nije značila ništa.

Na pitanje srpske novinarke kada je posljednji puta igrao "na svome jeziku", Šerbedžija kaže da je to bila predstava "Tko se boji Virdžinije Vulf" s **Miron Karanović** (beogradска glumica), objašnjavajući citateljima: "I to smo je odigrali, a gdje bismo mi, Srbi, odigrali, nego u - Beču" (?). Njemu, nastavlja on, "strašno nedostaje gluma na svom jeziku" jer: "Kako ja mogu da dodirnem visine na stranom jeziku?".

Pored svega rečenog, čitatelj se pita: koji je jezik za Radu Šerbedžiju njegov? "Jugoslavenski", "srpsko-hrvatski", ili možda svemirski? Reći će nam, valjda, jednom kad opet dođe.

SREDNJA BOSNA U DOBA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE (VI.)

POPIS POGINULIH - STRIJELJANIH HRVATA NEKIH DIJELOVA SREDNJE BOSNE, U DRUGOME SVJETSKOM RATU (1941.-1945.)

**POGINULI I STRIJELJANI U DRUGOME
SVJETSKOM RATU U OPĆINI TRAVNIK**

MJESTO:TRAVNIK

**POGINULI I STRIJELJANI HRVATI
U DRUGOME SVJETSKOM RATU**

27. GRŽIĆ (MIRKO) NINO, rod. 04.06.1920., majka Kata, rođena Strukar, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Nestao na Križnom putu 1945., čine odgovornim partizane.

28. GRŽIĆ () SLAVKO, rod. 1920., katolik. Kao ustaša ubijen izvan borbe 03.10.1943. u Zagrebu.

29. HASAN JAŠIĆ () HAMDO, rod. 15.10.1921., po nacionalnosti Hrvat, musliman. Ubili su ga partizani izvan borbe, 22.10.1944. u Travniku.

30. IVAR () JOSIP, rod. 05.10.1921., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobran poginuo u borbi s četnicima 02.10.1942. u Travniku.

31. IZRAEL () STJEPAN, rod. 1922., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša ubijen je izvan borbe 13.07.1944. u Lovreću, čine odgovornim partizane.

32. JANKOVIĆ (ILKO) PERO, rod. 1908., majka Andja, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civil nestao u 09. mjesecu 1944.

33. JELIČIĆ (ANTO) DRAGO, rod. 16.05.1918., majka Štaka, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobrana ubili su ga partizani izvan borbe 1944. u Travniku.

34. JURIŠIĆ (STJEPAN) MIRKO, rod. 08.03.1904., majka Jelena, Vlasti FNRJ/SFRJ osudile su ga na smrt, 10.11.1945. Presuda izvršena.

35. KATIĆ () DRAGUTIN, rod. 06.07.1916. Nestao 17.04.1945. na Križnom putu, čini odgovornim partizane.

36. KESIĆ () IVAN, rod. 1922., rimokatolik. Umro od ratnih posljedica 29.03.1942. u Požegi.

37. KESTEN (IVO) FRANJO, rod. 02.10.1919. godine, majka Paula, rođena Gerovac, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Ubijen izvan borbe 12.10.1941. od strane četnika.

38. KISTANOVIĆ () IVICA, rod. 05.06.1920., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik, hrvatski vojnik. Od ratnih posljedica zadobijenih od četnika, umro 13.08.1942. u Travniku.

39. KLARIĆ (ANTUN) ANTUN, rod. 03.03.1912. Kao partizan poginuo u borbi 13.01.1945. u Grubišnom Polju.

Priredio:

Mr. Vjenceslav TOPALOVIĆ

40. KNEŽEVIĆ (IVO) ZVONKO, rod. 10.08.1921., majka Kata, rođena Đurić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Umro 1945.

41. KOHARIĆ (ANTUN) DRAGUTIN, rod. 21.10.1901., majka Katarina, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Partizani su ga osudili na smrt 25.05.1945., gdje je presuda izvršena.

46. LEDIC (MATO) MIRKO, rod. 08.06.1919., majka Mara, rođena Blaž, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobran nestao na Križnom putu, 1945., čine odgovornim partizane.

47. Dr. MANDIĆ () NIKOLA, rod. 20.01.1869. Obješen 06.06.1945. po osudi partizanskog vojnog suda u Zagrebu.

48. MAUZER () VIKTOR, rod. 04.09.1918., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Hrvatski časnik, ubili su ga partizani izvan borbe 22.10.1944.

42. KOMADINA () JURO, rod. 14.03.1919., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobran poginuo u borbi s četnicima 13.08.1942. u Travniku.

43. KOTULA () EDO, rod. 09.04.1905., majka Ankica, rođena Beljan, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe 22.10.1944. u Travniku.

44. KURT () FADIL, rod. 1910., po nacionalnosti Hrvat, musliman. Kao civila umorile su ga vlasti FNRJ/SFRJ u zatvoru/logoru, 13.07.1945. u Varaždinu.

45. LEDIĆ (MATO) FRANJO, rod. 04.05.1907., majka Mara rođena Blaž, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civil nestao na Križnom putu, 1945., čine odgovornim partizane.

49. MIŠKOVIĆ () MARKO, rod. 15.04.1922., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša ubili su ga partizani izvan borbe, 1942. u Doboju.

50. NEVJESTIĆ (JOZO) IVICA, rod. 10.08.1918., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik, kao domobran poginuo u borbi sa četnicima 1942.

51. PAPIĆ () MARKO, rod. 16.07.1902., majka Terezija, rođena Erceg, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe 17.11.1943. u Donjem Vakufu.

52. PAPO (JOSIP) BRACO. Kao partizan poginuo u borbi s njemačkom vojskom 23.03.1945. u Golubiću.

53. PELIĆ (JOZO) PERO, rod. 06.05.1920., majka Filomena, rođena Božatić, po nacional-

nosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe, 22.10.1944. u Travniku.
54. PERČINLIĆ () JOSIP, rod. 02.04.1906., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Ubili su ga partizani izvan borbe u 05. mjesecu 1945.

55. PERKOVIĆ () LJUBA, rod. 04.07.1900., po nacionalnosti Hrvatica, rimokatolik. Kao civil poginula od angloameričkog zrakoplovstva, 04.01.1944. u Travniku.

56. PIRNAT () ANDJA, rod. 03.04.1914., po nacionalnosti Hrvatica, rimokatolik. Kao civil poginula od angloameričkog zrakoplovstva, 04.01.1944. u Travniku.

57. PIRNAT (ANDRIJA) JOSIPA, rod. 03.08.1943., majka Anda rođena Udovičić, po nacionalnosti Hrvatica, rimokatolik, poginula od angloameričkog zrakoplovstva 04.01.1944. u Travniku.

58. PLANINIĆ () TOMISLAV, rod. 08.09.1919., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe 07.11.1942.

59. PRUSINA (FRANO) MIRKO, rod. 14.08.1921., majka Stojka rođena Karačić, po nacionalnosti Hrvat. Kao ustaša nestao na Križnom putu, 1945., čine odgovornim partizane.

60. RELJA (ANTO) FLORIJAN, rod. 03.04.1914., majka Ivka rođena Pelić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civil ubijen izvan borbe 26.03.1940. u Travniku.

61. RELJA () IVAN, rod. 04.12.1899., majka Jana, rođena Jelić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe 12.12.1944. u Zenici.

62. ROGALO (JOSIP) KARLO, rod. 06.10.1918., majka Ivka, rođena Dalić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga četnici izvan borbe 1942.

63. SAJEVIĆ () AUGUST, rod. 28.08.1912., majka Jozefina, rođena Kreulict, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani 23.10.1944. u Travniku.

64. SIGETIĆ (JOSIP) FRANJO, rod. 04.07.1905., majka Rosa po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobran umro od ratnih posljedica, 03.04.1943. u Travniku.

65. SLEJKO (LUDVIG) FRANJO, rod. 1922., majka Zorka, rođena Jazvić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša poginuo u borbi s partizanima 1943. u Han Pijesku.

66. SLIPČEVIĆ (LUKA) BRANKO, rod. 27.11.1917., majka Kata, rođena Bilac, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustašu ubili su ga četnici izvan borbe 09.08.1941.

67. SMODEK () ANTUN, rod. 05.06.1902., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Poginuo nesretnim slučajem kao domobran, 26.06.1941.

68. SOLOMUN () IVO, rod. 18.10.1888., majka Ana, rođena Pendeš, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe 22.10.1944. u Travniku.

69. STOJČEVIĆ () TADIJA, rod. 05.04.1911., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša poginuo u borbi 07.05.1942.

70. ŠARIĆ () IVICA, rod. 24.05.1911., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša poginuo u borbi s četnicima 22.04.1942. u Šipovu.

71. ŠEBREK (ANTUN) VITOMIR, rod. 03.08.1920., majka Karolina, rođena Zlorn, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša poginuo u borbi s partizanima 23.01.1944. u Čaglinu.

72. ŠEREMET (BOZO) RUDOLF, rod. 04.04.1919., majka Petra, rođena Mitrović, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobran poginuo u borbi s partizanima 22.10.1944. u Travniku.

73. TADIĆ () ŽARKO, rod. 29.11.1922., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Partizani su ga ubili izvan borbe 1942.

74. TANDARIĆ (PERO) IVICA, rod. 06.05.1921., majka Ana rođena Perčinrić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša poginuo u borbi s četnicima 15.10.1942. u Travniku.

75. TOPALOVIĆ (IVO) ZVONKO, rod. 05.01.1928., majka Jelena, rođena Janjić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civil - đak poginuo od partizanske diverzije 28.09.1943. u Biloj (minirana željeznička pruga).

76. TOPALOVIĆ (STIPE) JOSIP, rođen 10.06.1920. godine u Travniku, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik, 1947. na mučki način ubijen od OZNE u Slavonskom Brodu. (Bačen od jednog označa iz vlaka). U DRUGOME svjetskom ratu bio ustaša.

77. TRBORA () ILIJA, rod. 1924., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Umro od ratnih posljedica 03.10.1943. u Varaždinu.

78. VIDOVIC DRAGUN, rod. 15.10.1918., žena Slavica, rođena Topalović, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustašu ubili su ga partizani izvan borbe u Travniku 22.10.1944.

79. VIDOVIC (JOZO) ILIJA, rod. 27.10.1937., majka Rozalija, rođena Matić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustašu ubili su ga partizani izvan borbe 21.10.1944. u Travniku.

80. VIDOVIC () MARKO, rod. 24.10.1907., majka Kata, rođena Čurak, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civil ubijen izvan borbe 14.09.1940., čine ga odgovornim partizani.

81. ZEC-BAŠKARAD (IVO) MATO-BRANKO, rod. 08.10.1913., majka Danica, rođena Matišić, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civil umro od ratnih posljedica 22.04.1942.

82. ŽEROVNIK () MIRKO, rod. 04.09.1920., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao ustaša nestao na Križnom putu 1945., čine odgovornim partizane.

MJESTO: TURBE

POGINULI I STRIELJANJ HRVATI U DRUGOME SVJETSKOM RATU

1. KLARIĆ (ANTE) ILIJA, rod. 1915., majka Kata rođena Hanšek. Nestao na prostorima NDH kao partizan 15.03.1945.

2. LOVRINOVIC (STIPO) PETAR, rod. 24.11.1915., majka Julka rođena Kišur, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobrana su ga ubili četnici izvan borbe 11.01.1942.

3. MARJANOVIC (ILIJA) JURE, rod. 1915., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao pripadnika vojske NDH ubijen je izvan borbe u Gornjoj Lupljanici.

4. TRUTIĆ-KEPIĆ () PERO, rod. 05.12.1900., po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao domobran nestao na Križnom putu 1945.

MJESTO: VILENICA

POGINULI I STRIELJANI HRVATI U DRUGOME SVJETSKOM RATU

1. VALENTA () ANTO, rod. 09.02.1910., majka Štefica rođena Baričak, po nacionalnosti Hrvat, rimokatolik. Kao civila ubili su ga partizani izvan borbe 22.10.1944. u Vilenici, općina Travnik.

(nastavit će se) •

P O Z I V

Bjelovarska podružnica HDPZ-a i Hrvatski domobran kane u zgraditi logora u Velikoj Pisanici urediti muzej odnosno spomen-sobu hrvatskih logoraša i političkih uznika. Ne uspije li to kojim slučajem, u bjelovarskome Gradskom muzeju bit će pohranjeni dokumenti i ostaci koji svjedoče o patnjama logoraša. Stoga se pozivaju logoraši i zatočenici, da bjelovarskoj podružnici (Demetrova 1, 43000 Bjelovar, tel./fax. 043/241-697) dostave dokazala, pisma, fotografije, ručne radeve i sve drugo, što može biti sačuvano i izloženo u budućem muzeju. •

STRADANJA HRVATA U VIROVITIČKO-PODRAVSKOJ ŽUPANIJI (V.)

POPIS STRADALIH PRIPADNIKA HOS-a I CIVILA ZA VRIJEME II. SVJETSKOG RATA I PORAĆA U GRADU SLATINI I PRIPOJENIM NASELJIMA

OPĆINA NOVA BUKOVICA I OKOLNA NASELJA

NASELJE NOVA BUKOVICA

78. SABO Vinko 1921. Nova Bukovica
79. SABO Antun 1919. Nova Bukovica
80. SALAJ Johan 1910. Nova Bukovica
81. SEITOFNER Josip 1915. Nova Bukovica
82. SINDIČIĆ Franjo 1921. Nova Bukovica
83. SINDIČIĆ Rezika 1921. Nova Bukovica
84. SINDIČIĆ Josip 1926. Nova Bukovica
85. ŠČASNI Josip 1914. Nova Bukovica
86. ŠEN Alojz 1917. Nova Bukovica
87. ŠEN Mato 1897. Nova Bukovica
88. ŠIMEK Dani 1901. Nova Bukovica
89. STOL Dragan 1924. Nova Bukovica
90. STOL Mirko 1930. Nova Bukovica
91. ŠTRIBL Pero 1915. Nova Bukovica
92. ŠTRIBL Đuro 1920. Nova Bukovica
93. ŠTRIBL Alojzije 1921. Nova Bukovica
94. ŠUNTIĆ Stjepan 1920. Nova Bukovica
95. ŠUNTIĆ Marijan 1911. Nova Bukovica
96. ŠUNTIĆ Antun 1920. Nova Bukovica
97. ŠUNTIĆ Liza 1927. Nova Bukovica
98. TANDARIĆ Mirko 1923. Nova Bukovica
99. TANDARIĆ Vinko 1918. Nova Bukovica
100. VENCL Mato 1888. Nova Bukovica
101. VEBER Ivan 1905. Nova Bukovica
102. VEBER Josip 1920. Nova Bukovica
103. VEBER Pavo 1928. Nova Bukovica
104. VEBER Franjo 1919. Nova Bukovica
105. VEBER Maro 1920. Nova Bukovica
106. VRAČEVIC Miško 1920. Nova Bukovica
107. ŽAGAR Josip 1915. Nova Bukovica
108. ŽUGAJ Lovro 1921. Nova Bukovica

NASELJE DOBROVIĆ-VILJEVO -KAPINCI

1. EREŠ Mato 1927. Metković
2. MATUZALEM Toraica 1924. Dobrović
3. MATUZALEM Ivo 1925. Dobrović
4. MATUZALEM Jozo 1921. Dobrović
5. MATUZALEM Luka 1920. Dobrović
6. POSAVEC Mato 1913. Dobrović
7. RIBIĆ Marko 1906. Crnac
8. VREKALIĆ Pero 1907. Dobrović
9. ZEC Josip 1912. Kapinci
10. DORIĆ Franjo 1910. Viljevo

OPĆINA VOĆIN SA OKOLNIM NASELJIMA

NASELJE BOKANE

1. NADLER Aleksandar 1920. Bokane

Priredio:

Dragutin PELIKAN

2. NADLER Josip-Jozo 1907. Bokane
3. NADLER Ivan-Johan 1904. Bokane
4. NADLER Alojz 1921. Bokane
5. NADLER Antun 1916. Bokane
6. NAD Ivan 1917. Bokane
7. PETER Josip 1913. Bokane
8. PRUGOVEČKI Johan 1922. Bokane
9. RAČAN Miško 1916. Bokane
10. ŠOMODI Josip 1914. Starin

NASELJE HUMVAROŠ

1. GERENČIĆ Adam 1913. Mačkovac
2. KOVACIĆ Joškica 1923. Humvaroš
3. NAD Josip-Joško 1919. Humvaroš
4. NAD Luka 1924. Humvaroš
5. RAJNOVIĆ Josip 1923. Humvaroš
6. RADAK Mijo 1923. Humvaroš
7. SEDER Josip 1916. Humvaroš
8. ŽIVKOVIĆ Uroš 1918. Humvaroš

NASELJE PUŠINE

1. BOGNAR Josip 1906. Pušine
2. HUBERT Mijo 1903. Pušine
3. MARGETA Pero 1907. Pušine
4. ROŠTAŠ Ferdinand 1908. Pušine

NASELJE SLANA VODA

1. DOLEŽAL Josip 1910. Slana Voda
2. FORUCI Đuro 1925. Slana Voda
3. FORNER Đuro 1925. Slana Voda
4. FOMER Franjo 1923. Slana Voda

NASELJE ČERALIJE-RIJENCI

1. BOLIĆ Nikola 1932. Rijenci
2. GRAHOVAC Ivan 1906. Čeralije
3. HERGOVIĆ Josip 1920. Čeralije
4. KRAMAR Antun 1864. Maribor
5. KRUPA Josip 1904. Rijenci
6. PETER Franjo 1910. Čeralije
7. RAVČAK Josip 1908. Rijenci
8. SELENIĆ Ivan 1904. Čeralije

NASELJE GORNJI KUSONJI

1. KEPER Marija 1898. Kunjine
2. KEPER Irena 1942. Gornji Kusonji
3. KEPER Zdenka 1939. Gornji Kusonji

4. KIŠASONDI Andrija 1920. Donji Kusonji
5. ŠPOLJARIĆ Marko 1898. Gornji Kusonji
6. ŠTEFANČIĆ Milan 1908. Gornji Kusonji

NASELJE LISIČINE

1. BAUMGARTNER Alojz 1910. Sekulinci
2. ROSI Franjo 1908. Lisičine
3. ROSI Jakov 1923. Lisičine
4. ROSI Eržika 1932. Lisičine
5. ROSI Nanica 1920. Lisičine
6. SABIJAN Stjepan 1919. Lisičine

NASELJE HUM

1. BAKO Josip 1921. Hum
2. GUSTA "bos" - -
3. BOKUN Josip 1919. Hm
4. BENČINA Đuro 1921. Hum
5. BENČINA Stjepan 1917. Hum
6. BENČINA Franjo 1902. Hum
7. CIMERMAN Vid 1924. Hum
8. ĐEKER Ivica 1923. Hum
9. ĐEKER Eduard 1904. Hum
10. GJEKE Mijo 1902. Hum
11. GJEKE Josip 1918. Hum
12. GJEKE Mijo 1918. Hum
13. GJEKE Franjo 1916. Hum
14. GJEKE Đuro 1924. Hum
15. GJEKE Stjepan 1921. Hum
16. HERNIC Antun 1920. Hum
17. HERNIC Joško 1915. Hum
18. KIRALY Ivan 1905. Hum
19. KOLOMAN Stjepan 1912. Hum
20. MIKIĆ Antun 1923. Hum
21. PAULIN Martin 1923. Hum
22. PEĆI Josip 1919. Hum
23. PERŠIĆ Stjepan 1910. Hum
24. PERŠIĆ Josip 1908. Hum
25. PETRIĆ Franjo 1907. Hum
26. PODHAMER Josip 1919. Hum
27. RIDL Antun 1912. Hum
28. SAPUNDIĆ Franjo 1902. Hum
29. TURČIK Viktor 1920. Hum
30. TURČIK Josip 1914. Hum
31. VUKOMANOVIĆ Đuro 1920. Hum

NASELJE MACUTE

1. KOVAC Edmund 1901. Macute
2. KRULJAC Josip 1901. Macute
3. KRULJ Josip 1923. Macute
4. MATIĆ Franjo 1924. Macute

5. MATIĆ Marica 1920. Macute
6. MATANČIĆ Josip 1902. Macute
7. MATANČIĆ Jula 1929. Macute
8. MATANČIĆ Rozika 1930. Macute
9. MATANČIĆ Pasti 1915. Macute
10. ŠIMEK Josip 1897. Macute
11. REMAJ Terezija 1918. Macute
12. REČAN Petar 1925. Macute
13. REČAN Stjepan 1925. Macute
14. KOVAČ Marija 1918. Macute
15. KOVAČ Antun 1905. Macute
16. MATIĆ Franjo 1922. Macute

NASELJE MAČKOVAC

1. BIBER Antun 1905. Mačkovac
2. FRIK Ivan 1920. Mačkovac
3. BEGOVIĆ Marko 1920. Levinovac
4. FEUCHTNER Josip 1906. Mačkovac
5. HRUX Đuro 1908. Mačkovac
6. HRt)X Mijo 1917. Mačkovac
7. GRIGULJAK Josip 1919. Mačkovac
8. JOZIĆ Josip 1905. Mačkovac
9. MEŠ Franjo 1901. Mačkovac
10. MIOTA Petar 1913. Mačkovac
11. NEUMVITRH Feril 1908. Mačkovac
12. OLBERT Ferko 1916. Mačkovac
13. VELENKOVIĆ Mato 1902. Španat

NASELJA MACUTE SMUDE

1. ČEŠ Đuro 1917. Macute
2. ENDERLE Stjepan 1920. Macute
3. FARKAŠ Josip 1912. Macute
4. MATANČIĆ Đuro 1921. Macute
5. SAMPLRudi 1912. Macute
6. SVOBODA Josip 1922. Macute
7. VIOLA Đuro 1915. Macute
8. KOVAČ Iso 1925. Smude
9. KOVAČ Franjo 1926. Smude
10. KOVAČ Adolf 1925. Smude
11. KOVAČ Ivan 1891. Smude
12. KOVAČ Antun 1921. Smude
13. KOVAČ Franjo 1917. Smude
14. KOVAČ Antun 1921. Smude

NASELJE VOĆIN

1. ADAM Stjepan-Pišta 1888. Voćin
2. ANĐELIĆ Velimir 1908. Zavidović
3. BABIĆ Josip 1922. Voćin
4. BEK Antun 1919. Voćin
5. BLAŽI Martin - -
6. BOTRudolf 1915. Voćin
7. BOŽIČKOVIĆ Antun 1912. Voćin
8. BOŽIČKOVIĆ Andrija 1901. Voćin
9. BOŽIČKOVIĆ Stjepan 1908. Voćin
10. BOŽIČKOVIĆ Ivan 1909. Voćin
11. BOŽIČKOVIĆ Franjo 1921. Voćin
12. BOŽIČKOVIĆ Josip 1879. Voćin
13. BOŽIČKOVIĆ Stevo 1907. Voćin

14. BOŽIČKOVIĆ Šima 1915. Voćin
15. BOŽIČKOVIĆ Stevo Hl 1923. Voćin
16. BOŽIČKOVIĆ Stevo /D/1931. Voćin
17. CARIĆ Jozo 1923. Voćin
18. CIGLER Franjo 1913. Voćin
19. CAPO Ivan 1919. Voćin
20. ČURAJ Đuro 1908. Voćin
21. DAMJANOVIĆ Josip 1921. Voćin
22. DORIĆ Ivan 1916. Voćin
23. DORIĆ Jelka 1926. Voćin
24. DORIĆ Jozo 1908. Voćin
25. DORIĆ Mijo 1911. Voćin
26. DORIĆ Đuro 1907. Voćin
27. DORIĆ Stjepan 1912. Voćin
28. DORIĆ Marko 1910. Voćin
29. DORJĆ Rudolf 1903. Voćin
30. DORIĆ Franjo 1904. Voćin
31. FERLIN Filip 1889. Voćin
32. FERLIN Josip 1924. Voćin
33. FERLIN Đuro 1920. Voćin
34. GAL Franjo 1921. Voćin
35. GAL Ivan 1916. Ranje
36. GALOVIĆ Mato 1921. Voćin
37. GALOVIĆ Mato 1900. Voćin
38. GECAN Evica 1923. Voćin
39. HAC Dragan 1920. Voćin
40. HAJCL Josip 1920. Voćin
41. HAJCL Kata 1865. Virovitica
42. HAJNCL Dragan 1901. Voćin
43. HAJNCL Stjepan 1921. Voćin
44. HINEK Franjo 1918. Voćin
45. HOFMAN Franjo 1918. Voćin
46. HORVAT Josip 1919. Mačkovac
47. HRPKA Josip 1921. Voćin
48. IVANKOVIĆ Stjepan 1917. Voćin
49. IVANKOVIĆ Andrija 1923. Voćin
50. JAGER Ivan 1923. Voćin
51. KARL Antun 1922. Voćin
52. KIŠ Đuro 1904. Voćin
53. KIŠ Mirko 1922. Voćin
54. KLENER Ferdinand 1918. Bokane
55. KLJAIĆ Josip 1898. Voćin
56. KLJAIĆ Ivan 1923. Voćin
57. KALAR Slavko 1919. Voćin
58. KOROŠIĆ Vera 1919. Zagreb
59. KOVAČ Stevo 1901. Voćin
60. KOVAČ Martin 1911. Voćin
61. KOVAČ Ivan 1925. Voćin
62. KOVAČ Josip 1909. Voćin
63. KOVAČ Edmund 1901. Macute
64. KOVAČ Mirko 1925. Voćin
65. KRAMAR Đuro 1905. Voćin
66. KRAMAR Josip 1921. Voćin
67. KRAMAR Joso 1919. Voćin
68. KRMPOTIĆ Krešo 1924. Voćin
69. LACKOVIĆ Stanko 1902. Voćin
70. LEMAIĆ Ivan 1908. Voćin
71. LENIJA Andrija 1910. Voćin

72. LOHMAN Ivan 1898. Voćin
73. LOHMAN Julijus 1924. Voćin
74. LOVOŠEVIC Dragutin 1904. Donji Miholjac
75. MARAS Pero 1909. Voćin
76. MARTINAC Josip 1905. Daruvar
77. MATIJANOVIĆ Mirko 1905. Voćin
78. MUŽEVIĆ Dragutin 1880. Voćin
79. NOVAK Branko 1920. Voćin
80. NOVAK Ivan 1906. Voćin
81. OREŠKOVIĆ Mile 1908. Voćin
82. OROZ Antun 1919. Voćin
83. OROZ Antun 1897. Voćin
84. PEIĆ Milka 1921. Voćin
85. PEIĆ Franjo 1915. Voćin
86. PENZEŠ Pavle 1924. Voćin
87. PETER Mihalj 1917. Čeralije
88. PAVIĆ Josip 1901. Voćin
89. PAVLIĆ Franjo 1922. Voćin
90. PECAR Alojzije 1923. Voćin
91. PEIĆ Franjo 1924. Voćin
92. PEIĆ Petar 1895. Voćin
93. PETERANEC Ivan 1912. Osijek
94. PINTARIĆ Franjo 1913. Voćin
95. PITOMAC Ivan 1912. Osijek
96. POJE Antun 1920. Voćin
97. POJE Josip 1921. Voćin
98. POJTL Josip 1913. Voćin
99. POKRAJAC Mirko 1915. Voćin
100. POKRAJAC Slavko 1920. Voćin
101. SEČENJI Andrija 1923. Voćin
102. SAUHAMEL Samuel 1924. Voćin
103. BOŽIČKOVIĆ Đuro 1910. Voćin
104. STANIĆ Ivan 1918. Voćin
105. STANEK Dragutin 1920. Voćin
106. STIPETIĆ Branko 1910. Voćin
107. ŠIMIĆ Matija 1904. Voćin
108. ŠIMIĆ Milka 1919. Voćin
109. ŠIMIĆ Milan 1914. Voćin
110. ŠIMIĆ Tomo 1921. Voćin
111. ŠIMIĆ Josip 1919. Voćin
112. ŠTAJNFELD Štefi 1918. Voćin
113. ŠTEFANIĆ Kata 1879. Cabuna
114. ŠTIMAC Julijus 1891. Voćin
115. TAKAČ Josip 1912. Voćin
116. TOMIČIĆ Mato 1915. Voćin
117. UDATNI Marija 1887. Voćin
118. UDATNI Stjepan 1871. Voćin
119. ULDRIJAN Franjo 1912. Voćin
- 120.UREMOVIĆ Ivo 1930. Voćin
- 121.USNJAK Čiro 1908. Voćin
- 122.USNJAK Ljuba 1914. Voćin
- 123.VARGOVIĆ Stevo 1919. Voćin
- 124.VINAKOVIĆ Andrija 1919. Voćin
- 125.VOLF Josip 1914. Voćin
- 126.VONČINA Dragan 1907. Španovica
- 127.VUKOVIĆ Josip 1912. Osijek

128. VUZEM Ivan 1913. Voćin
 129. ZAKANJ Đuro 1900. Voćin
 130. ŽALAC Jozo 1923. Voćin

NASELJE ZVEĆEVO

1. ĐERKI Eudard 1904. Zvečevo
 2. JANKOVIĆ Stjepan 1908. Zvečevo
 3. PERŠIĆ Dragutin 1920. Zvečevo
 4. SCHRENK Josip 1928. Zvečevo

**PRIPADNICI HOS-a IZ DRUGIH
KRAJEVA HRVATSKE POGINULI
NA OVOM PODRUČJU**

1. AJANOVIĆ Derviš 1898. Pletenica
 2. DRUŽINEC Franjo 1915. Mirkovci
 3. KRIŽANAC Franjo 1924. Bugojno
 4. PRPIĆ Stjepan 1910. Orahovica
 5. PŠIBIL Ivan 1905. N. Krivaja
 6. PRUGOVEČKI Ivan 1922. Đulovac
 7. STRAŽAMER Franjo 1905. Brezovljani
 8. ZUPČIĆ Jelka 1942. Čaćinci

**OPĆINA SUHOPOLJE
I PRIPOJENA NASELJA**

NASELJE PECKA

1. BAČAR Tomo 1920. Pecka
 2. BALEN Dragan 1923. Pecka
 3. BALEN Milan 1925. Pecka
 4. BALEN Pavo 1898. Pecka
 5. BIONDA Ferdinand 1920. Pecka
 6. BIONDA Josip 1918. Pecka
 7. BUTKA Franjo 1924. Pecka
 8. DUNDOVIĆ Josip 1926. Pecka
 9. FUČEK Ferdinand 1919. Pecka
 10. HAŠEK Vinko 1918. Pecka
 11. HAŠEK Vinko 1898. Pecka
 12. HODAK Milan 1923. Pecka
 13. HORINA Franjo 1925. Pecka
 14. HRUČIĆ Ivan 1927. Pecka
 15. KUFNER Fabijan 1921. Pecka
 16. KUFNER Josip 1910. Pecka
 17. KUFNER Tomo 1889. Pecka
 18. LENIČEK Karlo 1918. Pecka
 19. LENIČEK Stanislav 1916. Pecka
 20. LONČARIĆ Ivan 1903. Pecka
 21. MAGNEHAJ Gago 1926. Pecka
 22. MALINA Vlado 1923. Pecka
 23. MIKULČIĆ Đuro 1988. Pecka
 24. NOVAK Vjenceslav 1918. Pecka
 25. PRPIĆ Josip 1924. Pecka
 26. SAPUNAŠ Franjo 1925. Pecka
 27. SMOLČIĆ Ivica 1917. Pecka
 28. SMOLČIĆ Luka 1925. Pecka
 29. SMOLČIĆ Mile 1908. Pecka
 30. ŠKROBOT Josip 1919. Pecka

31. ŠKROBOT Stjepan 1926. Pecka
 32. ŠOKAC Ivan 1907. Pecka
 33. TOMLJENOVIC Đrilo 1924. Pecka
 34. VACLAVEK Joško 1914. Pecka
 35. VACLAVEK Rudolf 1920. Pecka
 36. VACLAVEK Slavko 1915. Pecka

(Godine rođenja navedene su po sjećanju
 jer je selo raseljeno).

NASELJE LEVINOVAC

1. BEGOVIĆ Ivica 1919. Levinovac
 2. BIONDIĆ Mirko 1921. Levinovac
 3. BIŠČAN Jandro 1918. Levinovac
 4. BOSNIĆ Marko 1889. Levinovac
 5. BRČKOVIĆ Pero 1902. Levinovac
 6. ČUTIĆ Jozo 1919. Levinovac
 7. DOŠEN Mato 1919. Levinovac
 8. DOŠEN Ivo 1915. Levinovac
 9. DUMANČIĆ Mato 1924. Levinovac
 10. DUMANČIĆ Ivo 1905. Levinovac
 11. DUMANČIĆ Dane 1915. Levinovac
 12. ĐURĐEVIC Franjo 1907. Levinovac
 13. GRDIĆ Matija 1907. Levinovac
 14. GRDIĆ Josip 1919. Levinovac
 15. GRDIĆ Marko 1920. Levinovac
 16. GRDIĆ Stjepan 1921. Levinovac
 17. HODAK Mijo 1921. Levinovac
 18. HUDI Josip 1918. Levinovac
 19. HUDI Mato 1921. Levinovac
 20. IBRIKS Mato 1919. Levinovac
 21. IVČIĆ Marko 1922. Levinovac
 22. IVČIĆ Dane 1909. Levinovac
 23. IVOŠ Mato 1914. Levinovac
 24. IVOŠ Marko 1904. Levinovac
 25. KATALINIĆ Stjepan 1918. Levinovac
 26. KOVACIĆ Pero 1917. Levinovac
 27. KRIVAČIĆ Mato 1925. Levinovac
 28. KRIVAČIĆ Jozo 1919. Levinovac
 29. KULT Alojz 1908. Levinovac
 30. KULT Alojz ml. 1915. Levinovac
 31. KULT Drago 1921. Levinovac
 32. LOVRENČIĆ Mato 1919. Levinovac
 33. MARAS Blaž 1918. Levinovac
 34. MARAS Mato 1914. Levinovac
 35. MATOVINA Jure 1920. Levinovac
 36. MATOVINA Stipe 1904. Levinovac
 37. MATOVINA Danko 1907. Levinovac
 38. MATOVINA Mato 1911. Levinovac
 39. MAUROVIĆ Ivan 1902. Levinovac
 40. MAUROVIĆ Franjo 1907. Levinovac
 41. MAUROVIĆ Josip 1920. Levinovac
 42. OČENAŠEK Miško 1889. Levinovac
 43. OČENAŠEK Stjepan 1919. Levinovac
 44. POLOVINA Marko 1920. Levinovac
 45. PUŠIĆ Ivo 1918. Levinovac

46. PUŠIĆ Ivica 1905. Levinovac
 47. RONČEVIĆ Marko 1898. Levinovac
 48. SERTIĆ Mato 1919. Levinovac
 49. SERTIĆ Ivan 1927. Levinovac
 50. SERTIĆ Dane 1920. Levinovac
 51. SERTIĆ Pero 1918. Levinovac
 52. SMOLČIĆ Ivica 1925. Levinovac
 53. ŠEKETE Ivo 1920. Levinovac
 54. ŠNJARIĆ Marko 1907. Levinovac
 55. TAKAČ Jozef 1908. Levinovac
 56. TOMŠIĆ Josip 1925. Levinovac
 57. TUŠKAN Franjo 1916. Levinovac
 58. TUŠKAN Ivica 1921. Levinovac
 59. TUŠKAN Joško 1914. Levinovac
 60. U JUROVIĆ Ivan 1918. Levinovac
 61. UJUROVIĆ Marko 1920. Levinovac
 62.UREMOVIĆ Ivan 1920. Levinovac
 63. UREMOVIĆ Pero 1919. Levinovac
 64. VRANEK Josip 1908. Levinovac
 65. VRANEK Franjo 1924. Levinovac
 66. VRANEK Ivica 1923. Levinovac
 67. VUKOVIĆ Mile 1921. Levinovac
 68. VUKOVIĆ Mile st. 1906. Levinovac
 69. VUKOVIĆ Joso 1908. Levinovac
 70. VUKOVIĆ Jure 1906. Levinovac
 71. VUKOVIĆ Majko 1921. Levinovac
 72. VUKOVIĆ Dane 1919. Levinovac
 73. VUKOVIĆ Mato 1921. Levinovac
 74. VUKOVIĆ Ivan 1919. Levinovac
 75. VUKOVIĆ Joso 1915. Levinovac
 76. ŽARKOVIĆ Marko 1924. Levinovac

NASELJE GRADINSKI LUG

1. BARIĆ Martin 1900. Kijevo
 2. BLAŽEVIĆ Pešo 1915. Maovice
 3. ČORIĆ Jozo 1925. Jetević
 4. DRAŽIĆ Ive 1925. Jetević
 5. DRAŽIĆ Bozo 1925. Jetević
 6. GOJEVIĆ Ilija 1926. Kijevo
 7. GOJEVIĆ Ante 1916. Kijevo
 8. GRABIĆ Mate 1924. Podosje
 9. IVANČEVIĆ Juži 1917. Gradinski Lug
 10. KOVAC Pavao 1906. Rušani
 11. KUSTURIĆ Niko 1911. Vinalić
 12. KUSTURIĆ Bože 1925. Vinalić
 13. MARAS Dujo 1926. Gradinski Lug
 14. PERKOVIĆ Ante 1924. Gradinski Lug
 15. TESTERA Bozo 1923. Kijevo
 16. TURADIĆ Slavko 1924. Gradinski Lug
 17. ZIDAR Jure 1915. Vinalić
 18. ZIDAR Jandre 1909. Vinalić
 19. ZIDAR Ive 1910. Vinalić
 20. ZRNIĆ Marko 1904. Kijevo
 21. ZRNIĆ Mijo 1928. Kijevo

(nastaviti će se) •

Moj križni put (II.)

P utovanje preko Bilogore bilo je izuzetno naporno. Bili smo iscrpljeni i pregladnjeli. Razgledali smo ne bismo li naišli na neku osamljenu kuću u kojoj bi zatražili kruha kojim bismo se okrijepili. Nakon nekog vremena sreća nam se osmjehnula. Prelazeći preko nekog proplanika ugledali smo baš onaku kućicu kakvu smo zamišljali, sa štagljom, malim svijetcem i šalošom za kukuruz. Izgled tog malog gospodarstva odavao je siromaštvo vlasnika, a to nam je nekako ulijevalo povjerenje, pa smo pretpostavljali da za nas nema prevelike opasnosti. Brzo smo se odlučili da jedan od nas pokuca na vrata, a da se druga dvojica skloni iza kutova kuće i promatraju što će se dogoditi. Na vrataje izišao stariji čovjek. Izgledao je uplašeno. Rekli smo da se nema razloga plašiti, da smo mi putnici i da tražimo samo nešto za jelo. Može, rekao je, imam kruha i slanine. Samo požurite, molim vas, prekljinjao nas je starac i dalje uplašeno zureći u nas. Dodao nam je jedan kruh i oko kilogram i pol slanine, a mi smo, zahvalivši se, žurno otišli. Nešto dalje sklonili smo se u gusto grmlje i u kojem smo se konačno najeli. Svitala je zora, pa smo nakon objeda odlučili odmoriti se i odspavati u grmlju.

Drugu noć nastavili smo pješačiti rubovima Bilogore. Mogao je biti jedan sat poslije pola noći, kada smo ponovo naišli na neku osamljenu kućicu, pa smo, ohrabreni primjerom iz protekle noći, pokucali i na njena vrata. Pred nama se pojavila žena srednjih godina. Rekli smo joj da nema razloga za strah, da smo putnici i da ju molimo za nešto hrane kako bismo mogli nastaviti put. Žena nije ništa pitala, valjda nas je prepoznaša po odorama. Jednostavno je otišla i donijela nam lonac kiselog mlijeka. Iz te jednostavnosti razabrali smo da mi nismo prvi bjegunci s kojima se ova gospoda susreće. Uz nas trojicu vjerojatno je postojalo mnoštvo onih kojima je ona pomogla i koji su joj vjerojatno i danas zahvalni. Mlijeko smo, pijući naizmjence, vrlo brzo popili, te tako okrijepljeni nastavili svoje putovanje. Nekako pred svanuće počela je grmljavina, a potom se spustio pljusak od kojega smo uskoro bili mokri čak i pod pazuhom. Nakratko smo se sklonili pod veliku bukvu, ali kako nismo smjeli ložiti vatru, velike koristi od stajanja pod krošnjom nije bilo, pa smo krenuli dalje. U nepoznato. Nu, u svakoj nesreći ima i sreće. Pješačeći nekim uskim, šumskim putem ponovno smo naišli na neku kućicu, kakvih je barem u to vrijeme po obroncima Bilogore bilo jako mnogo. Oko stotinjak metara dalje od te kućice nizalo se je uz put nekoliko istih takvih kućica, a iz njih naziralo se je polje. Pokucali smo na vrata »naše« kućice i pred nama se je pojavio neki starac. Bio je zapušten, neobrijan sa stariom, otrcanim šeširom na glavi. Zamolili smo ga da nas pusti u kuću da se osušimo i malo ogrijemo. Starac je nevoljko promrmljao da zbog nas mora ložiti vatru, ali nas je na naše ponovne molbe ipak pustio unutra. Kuhinja je bila velika otprilike 4x4 metra, sa strane su se nalazila dva mala prozora, a u sredini stari fijaker šporet. Uza zidove su bile postavljene

Piše:

Ante SABLJO

drvene klupe, te u jednom kutu mali drveni stol i ormarić za sude. Pod je bio od masne, nabijene ilovače, a tu su bila i vrata koja su vodila u drugu, vjerojatno jedinu preostalu sobu. Starac je potpalio vatru i ona se ubrzo razgorjela. Zamolili smo ga da zamrači prozorice, što je naš domaćin i učinio. Skinuli smo sa sebe mokru odjeću i prinijeli je šporetu kako bi se što prije osušila. Žurilo nam je se, jer je, prema starom satu koji se je nalazio u nekoj kutiji, bilo već oko 3.30 sati. Kad se je odjeća osušila naš domaćin nam je donio kruha i slatkog mlijeka, što smo objeručke prihvatali. Nakon takva ugodna prijema žurno smo nastavili put prema polju, žečeći još prije svitanja pronaći sklonište u kojem bismo proveli nadolazeći dan.

U polju smo naišli na jako izraslu pšenicu, a odmah pored nje nalazila se je njiva koja je bila tek pokošena, a djetelina stavljena u navljkice koji su se zbog kiše »upalili« tako da se je iz njih pušilo kao iz vatre. Nagrabili smo nekoliko naramaka djeteline i pazeći da ne ostavljamo tragove unijeli je s druge strane u njivu s pšenicom. Nije nas se moglo primjetiti niotkuda. Legli smo jedan pored drugog u toplu djetelinu i cijeli dan spavali.

Iduće noći nastavili smo pješačiti kroz polje sve do Velikih Zdenaca. Polje je bilo dosta dugačko, počinjalo je iznad Grubišina Polja i sela Bastađa, Daruvara i Velikih Zdenaca. Došli smo u donji dio Velikih Zdenaca, odakle put vodi prema Hercegovcu. Tu smo se javili jednom Čehu, našem starom poznaniku. Bilo je oko dva sata noću. Naš poznanik se je iznenadio vidjevši nas, pa, iako je to bilo opasno, srdačno nas je primio. Bio je izuzetno gostoljubiv, pa smo uz razgovor jeli i pili do zore. Pomno nam je razložio situaciju koja je tada vladala. Kad smo rekli da namjeravamo ići kući i da se više ne namjeravamo predati partizanima, ovaj ugledni i dosta bogati zemljoradnik odgovorio je da nam to ni u kom slučaju ne preporučuje. Po njegovu mišljenju bilo nam je bolje da se tu u selu predamo mjesnom odboru. Nadodao je da je dan ranije bio u Daruvaru i da je video zarobljenike u žici. Znao je da im se dijeli hrana. Upitao nas je znamo li što nas čeka kod kuće, ako, naravno, ikad do nje i dođemo. Zahvalili smo mu na savjetima te odlučili dok je još noć otići u šumu, odmoriti se i odspavati, pa ako odlučimo predati se obećali srušno ponovno navratiti, a ako ne, nećemo se više javljati.

Cijelog dana nastojali smo razriješiti rečenu dvojbu. Na kraju, odlučili smo se ipak predati, kako nam je to savjetovao naš stari poznanik. Postojala su dva razloga koja su nas navela na takvu odluku. Prvi je bio taj što je naš kolega bio jako bolestan i gotovo nesposoban za daljnje pješačenje, a drugi razlog bio je taj što, u okolnostima u kojima smo se nalazili, nismo vidjeli načina kako bismo, kada bismo

do nje i došli, prešli rijeku Savu i prebacili se na bosansku stranu.

Oko 22.00 sata ponovo smo svratili do našeg poznanika i priopćili mu što smo odlučili. Odgovorio nam je da smo pametno odlabali. Tu smo se obrigli, okupali i naspavali, a već u svitanje naš domaćin natrpao nam je torbe pune hrane. Pozdravili smo se s njim, njegovom suprugom i dvije odrasle kćeri te krenuli iz donjeg dijela sela prema gornjem u kojem su se nalazile mljekara i mjesni odbor. Bio je 24. svibnja. Rijetki razbudieni mještani promatrali su nas kao da smo bijele vrane, ali nitko nam nije ništa rekao.

Pred seoskim odborom koji se nalazio na sajmištu, stajao je stražar s puškom. »Dobar dan druže«, pozdravili smo ga. »Dobar dan«, odgovorio nam je mrzvoljno, a potom sumnjičavo počeo ispitivati otkuda to da se mi, domobrani, slobodno šećemo kroz selo. Odgovorili smo da smo zaostali i zalutali iza kolone te da smo došli tu, u mjesni odbor, predati se. Stražar nas je neko vrijeme gledao u nevjericu, a potom je, rekavši da se ne mičemo, ušao u zgradu iz koje je trenutak kasnije izišao vjerojatno njegov pretpostavljeni koji nas je kratko promatrao, a potom, kao i stražar, upitao otkuda mi, domobrani, dolazimo. Pokazali smo našeg bolesnog prijatelja koji se je za tu prigodu još više skupio, pa je izgledao još bolesniji i rekli da smo pomažući mu zaostali iza kolone pred Daruvarom i zalutali. Dodali smo da smo išli u velikoj koloni koja se je iz Suropolja kretala prema Daruvaru. Kada smo došli na raskrije s kojega se jedan put račva za Daruvar, a drugi za Velike Zdence, ne znajući gdje ćemo, krenuli smo prema Zdencima, i tako se, eto, našli tu, pred njim. Ništa više nije pitao. Zapovjedio je stražarima da nam daju hranu, a on je, kako je rekao, ušao u ured napraviti nam uputnicu za Grubišino Polje, to jest glavnu vojnu komandu. Stražar nas je odveo u prvu kuću i zapovjedio da nam daju jesti, a nakon toga nas je, dobivši uputnicu, poveo ka Grubišinu Polju. Pješačili smo valjda nekih pet kilometara. Naš sprovodnik nas je u Grubišinu Polju predao dežurnom oficiru u vojnoj komandi, a ovaj nas je, odmah, dodijelio kao ispomoći kuharima. Taj posao smo radili oko tri dana. Jeli smo ono što i vojnici, a spavali smo u nekoj maloj šupi koja se nalazila na sredini dvorišta, veličine četiri puta četiri metra s minijaturnim prozorom. Ispred šupe se je smjenjivala straža i danju i noću. Kada bismo završili s poslom u kuhinji, slali bi nas da čupamo travu po pločniku. Najmučnije je bilo vrijeme objeda. Vojnici koji bi dolazili jesti vidjevši nas dizali bi graju. »Vidi ove koji su zapalili naše kuće, pobili obitelji, oca, majku...«, uzvikivali su. Dakako, najružnijih psovki bilo je na pretek. Bilo je onih među vojnicima koji su, bilo je očito, s nama tjerali šegu, ali i onih koji bi, odmah s vrata, navalili na nas. Nu, na našu sreću, stražari su ih odbijali i smirivali. »Nemate vi ništa s njima«, govorili su im.

U noći s 27. na 28. svibnja oko 1.00 sat, dok smo spavali u šupici, među nas su ubacili trojicu zarobljenika u odrpanim odijelima. Oko

polu sata nitko ni riječ nije progovorio. Šutjeli smo mi, šutjeli su oni. Napokon, jedan od pri-došlica obratio nam se je ispitujući nas tko smo i gdje su nas uhitiili. Odgovorili smo im ono što i svima koji su nas do tada ispitivali. Nakon dulje šutnje koja je uslijedila nakon našeg odgovora, i mi smo njih upitali tko su i odakle dolaze. Rekoše nam da su ustaše i da dolaze iz Kladuše. Uvhatali su ih, kako su rekli, u obližnjem selu, tukli ih i, konačno, doveli k nama. Nakon takva, kratka razgovora ponovo je uslijedila duga šutnja koja je trajala sve dok ponovno, za sat-dva, nismo začuli ključ u bravi. Ušla su dva naoružana vojnika i više u izvela trojicu pridošlica vani. Ponovo su zaključali vrata, a u nas se je uvukao neki nemir tako da više sve do jutra nismo mogli zaspasti.

28. svibnja odvedeni smo u Glavni štab na ispitivanje. Prema dogovoru, sva trojica smo rekli da smo tijekom rata osiguravali prugu koja od Slavonskog Broda vodi do Zagreba. Kako su nam iskazi bili ujednačeni, oficiri koji su nas ispitivali nisu ništa posumnjali, pa je ispitivanje završeno relativno brzo. Odmah po povratku s ispitivanja došao nam je dežurni oficir s jednim sprovodnikom do nas i rekao mu da nas trojicu odvede u Daruvar u glavni domobranski logor gdje je bilo mnogo zarobljenika. Pri tom mu je dao neki papir kojeg je trebao predati zapovjedniku logora, a nama je prijetio da putem ne pravimo probleme, jer će nas, u protivnom, naš sprovodnik jednostavno pobiti.

Prolazeći selom, naišli smo na starca koji je sjedio u dvorištu pod dudom i kojega je naš sprovodnik poznavao. Nakon izmjnjivanja pozdrava, među njima dvojicom zapodjenu se razgovor, pa je starac, na kraju, našeg sprovodnika, a s njime i nas, pozvao na času vina. Sprovodnik je pristao, a starac je odmah pozvao nevjestu da donese vino. Ona se je iznenadila vidjevši pred koga iznosi vino. Nu, brzo se okrenula i nestala u kući. Starac i sprovodnik dugo su razgovarali i ispjali čašu za čašom, ani nama vina nije manjkalo. U jednom trenutku naš domaćin rekao je sprovodniku: «Ovo su tvoja braća i nemoj ih zlostavljati. Pazi da im se što ne desi. Nisu oni tebi ništa krivi, kao što mislim da nisi ni ti njima. Za sve su lopovi krivi.» Na starčeve riječi stražar se je samo nasmijao. Zapovjedio nam je da se dignemo i kre-nemo. Pešačili smo otrplike petnaestak kilometara, a za svo to vrijeme starčeve riječi mi nisu prestajale odzvanjati u glavi: «Ovo su tvoja braća (...) Za sve su lopovi krivi.»

U logor smo stigli oko 16.00 sati. Ušli smo pored mnoštva stražara i ugledali zaprepašćujuću sliku. Mnoštvo iscrpljenih, slabo odjevenih i bolesnih tjelesa ležalo je po goloj ledini. Tek rijetki su ostali na nogama ili, pak, hodali. Rekli su nam da je hrana doista slaba. Dobijali su tek tu i tamo malo rijetke juhe, kruh na četvorici i pokatkad varivo. Našli smo mjesto pod nekim stablom i tako, na ledini, spavali cijelu noć kao i svi ostali. U logoru je moglo biti, po našoj procjeni, oko tisuću i pol vojnika.

Ujutro, 29. svibnja došli su stražari da bi odveli zarobljenike na rad u grad. Pojedinci su se doslovno jagmili da ih povedu, jer je izlazak u grad, pa makar i na rad, ujedno bio i prilika da se dobije komadić kruha. Stražar je poveo i nas, mada nama u tom trenutku i nije bila potrebna hrana budući da smo još uvijek u torbama imali

kruha i slanine što smo ih dobili od prijatelja u Velikim Zdencima. Čistili smo neka skladišta i zgrade koje su pripremene za popravak.

Inače, u daruvarskom logoru gotovo svako jutro u žicu su ulazila kola koja su kupila tijela onih koji zbog iscrpljenosti i svakojakih bolesti koje su se sve više širile, nisu uspjeli preživjeti još jednu noć. Nakon tri dana boravka na tom ružnom mjestu, kolona koju su činili svi zarobljenici iz logora krenula je preko Velikih Zdenaca prema Bjelovaru. Ostali su samo bolesni, koje su odvojili, a što se s njima kasnije dogodilo nije nam poznato. Gotovo cijelim putem nailazili smo na seljake koji su se skupljali oko ceste i davali nam hranu.

U Bjelovar smo stigli kasno navečer, a prespavali smo na željezničkom kolodvoru. Ujutro su nas ukrcali ili bolje reći natiskali u vagon i odmah nakon ukrcavanja vlak je krenuo. Nismo znali kamo putujemo, sve dok, oko 16.00 sati, nismo stigli u Slavonski Brod. Iskrcali su nas iz vagona i potjerali nas na drugu stranu Save, u Bosanski Brod, gdje smo odmah postrojeni te nam je podijeljena hrana, jedan kruh i konzerva na četvoricu zarobljenika. Zaspali smo ponovno na goloj ledini.

Sljedećeg jutra, mislim da je bio 2. lipnja, ponovo smo ukrcani na vlak koji nas je dovezao do Doboja. Dalje nismo mogli jer je, kako se govorilo, dalje pruga bila prekinuta. Doveli su nas na sajmište stoke. Ljudi su se okupljali oko nas gledajući ne bi li vidjeli nekog poznatog. U jednom trenutku prepoznao nas je i prišao nam Ahmet Mujčić koji je za vrijeme kraljevine Jugoslavije radio kao pomoćnik direktora pilane Smajla Mesića u mom selu Trnovaci kraj Uskoplja. Nakon kraćeg razgovora otisao je kući i donio nam dobar komad kruha i sira.

Sutradan ujutro ponovno su nas postrojili i poveli na put dugačak oko pet kilometara. Na koncu, došli smo do pruge na kojoj nas je čekao vlak. Putovali smo ponovno u pretrpanim, stočnim vagonima i konačno stigli u Sarajevo, na Alipašin most, odakle smo pešice krenuli ka Filipovića logoru u koji smo stigli oko 20.00 sati. Tu nam je podijeljena hrana, a dobili smo i predah sve do 23.00 sata kada su nas ponovno postrojili i potjerali na svojevrsno krstarenje sarajevskim ulicama. Hodali smo bez ikakva cilja iz jedne ulice u drugu puna četiri sata. Naši sprovodnici, odnosno njihovi naredvodavci očito su željeli takvim neprestanim krstarenjem pokazati građanima Sarajeva svu bijedu i bespomoćnost kolona i kolona donedavno nepobjedivih, a sada zarobljenih, vojnika Hrvatskih oružanih snaga i tako još više podcrtati svoju snagu, a nas dodatno poniziti.

Sljedećeg jutra uslijedilo je novo postrojavanje i put do kolodvora na Alipašinom mostu. Još jednom smo ukrcani u otvorene vagon. Vodili su nas, kako su nam rekli, za Mostar. Međutim, prije tunela na Ivan planini ponovo su moralni izići iz vagona, jer je tunel bio urušen. Pešačili smo do Konjica, a potom se ponovno ukrcali u vagon. Napokon, stigli smo na mostarski kolodvor s kojega smo odvedeni preko Nerete u Sjeverni logor. Bilo je oko 20.00 sati. Popadali smo po goloj zemlji i, prethodno ne dobivši ništa za jelo, pozaspali.

Od 5. lipnja postupanje s nama umnogome se je popravilo. Redovito smo dobivali vo-

jničko sljedovanje. U Sjevernom logoru ostali smo pet dana. Spavali smo u razrušenim ba-rakama. Bilo nam je čak dopušteno i kupanje u Neretvi, a dio nas odlazio je i na rad u grad.

9. lipnja poslije doručka postrojeni smo svi mi koji smo došli u koloni, te potom podijeljeni u četiri čete od kojih je svaka dobila svojeg komandira. Nakon toga dobili smo »voljno« do večere, a nakon nje svaki komandir postrojio je svoju četu. Potom su došli viši oficiri i odredili kamo će koja četa oputovati, a određišta su bila Mostar, Široki Brijeg, tadašnja Listića, Hum stanica i Zelenika. Bio sam u četi koja je određena za Široki Brijeg. Tu sam se i razvojio od jednog svog prijatelja s kojim se prošao put od Slovenije, dok je drugi ostao u četi sa mnom. Smjestili smo se u sale za otkup duhana u kojima smo ostali petnaestak dana obavljajući tobože taktičke vježbe po obližnjim selima, a potom smo ponovno krenuli pešice u Mostar, te se ponovno našli u Sjevernom logoru.

Ubrzo smo dobili raspored da idemo za Čapljinu, u koju smo putovali vlakom. Došli smo u polje pored rijeke Krupe, u kojemu smo koseći sijeno za potrebe vojske ostali oko mje-sec dana. Iz selu su donijeli kose i dvije prese za sijeno. Raspoređeni smo bili tako da se znalo tko kosi, tko kupi, tko donosi na presu, a tko presa. Spavali smo pod vrbama i kolibama spravljenim od grana i sijena. Rublje nismo mijenjali, kao ni pokrivače, jedino smo hranu dobivali redovito. Nakon završetka kosidbe vratili smo se u mostarski Sjeverni logor, odakle smo svakoga dana odlazili na razne ra-dove u gradu. Jednom prilikom išli smo i u Ploče na istovar brodova koji su dovezli pšenicu.

Jednoga dana odveli su nas petnaestoricu na groblje izvan istočnog dijela Mostara. Groblje je bilo dosta veliko, a u njemu su bili pokopani njemački vojnici koji su tijekom rata stra-dali u Hercegovini. Prilikom našeg dolaska svaki je grob imao križ s natpisom, (ime i prezime, te naziv postrojbe kojoj je poginuli pripadao).

Nu, zapovjedeno nam je da sve križeve počupamo i pobacamo na jednu hrpu. Kada smo to obavili, zapovjeden nam je pokret, a vjerojatno je nakon nas došla druga skupina koja je te križeve do kraja uništila. Ako ni u čemu drugom, komunisti su, mora se priznati, bili nedostizni u prikrivanju nedjela koja su sami počinili.

Konačno. 15. listopada sve četiri spomenute čete vratile su se u Mostar, te smo tog dana svi demobilizirani. Vratili smo se svojim kućama, nu, sam povratak za mnoge od nas nije značio i kraj trpljenja. Upravo suprotno, osvrćući se danas na opisane događaje s kraja drugog svjetskog rata, mislim da neću mnogo pogriješiti ako kažem da oni predstavljaju samo jednu postaju na dugom Križnom putu koji je za mene i moju obitelj, a, slobodno mogu reći, i moj hrvatski narod, trajao sve do devedesetih, ali, s radošću valja dodati i to da je ipak na kraju tog Križnog puta, ma koliko on dug i mukotrapan bio, ipak uskrsnula ona. Naša i, upravo zbog brojnih Križnih putova kroz po-vijest, vječna Hrvatska. •

GOSPIĆ JE JEDNA VELIKA GROBNICA...

(Svjedočenje Milke-Milkice Serić)

ovetn se **Milka-Milkica Šerić**. Rođena sam 1924. u Barletama. Moji roditelji, majka **Marija** i otac **Mile-Mejo**, imali su još dvoje djece, također kćeri, **Anku** i **Macu**. S nama su živjeli mame i roditelji, baka Ana i djed **Ivan Šimunić**. U Barletama sam završila četiri razreda osnovne škole. Teško smo živjeli, bila su tada teška vremena. Da bi nas prehranio, tata je morao ići raditi u Njemačku i Francusku.

Uz gospodarske teškoće, mi Hrvati bili smo i politički obespravljeni. Srbi i ondašnja vlast proganjali su nas i ugnjetavali. Posebno je bilo teško 1932. u vrijeme i nakon Velebitskog ustanka. Zatvarali su, batinali ljude i na druge načine mučili. **Milku Čorak** kojoj je **Teslić** zaklao kćer i **Miku Šerića** zatvorili su u Širokoj kuli. Optužili su ih daje kod njih prenoćio **Juka Javor** i **Pajo Mikin**. Kako bi ih prisilili da priznaju, natjerali su ih batinanjem da u jednoj noći pojedu po kilogram soli.

Kad je naša mladež pobijena u Senju (Senjske žrtve), tu je bio moj šogor, **Tomo Župan**. On je nosio ranjenog **Pecu Frkovića**. Sutra naveče, nakon pokopa žrtava, Srbi su zapalili naše kuće. Isto tako, kad je onaj **Pejina** ubio **Karla Brkljačića**, zavladala je velika žalost. Naši seljani išli su u sprovod. Nisu se smjeli vratiti kućama, jer su ih žandari čekali. Skrivali su se nekoliko dana kod prijatelja i rodbine, dok se stanje nije malo smirilo.

Naravno, s olakšanjem dočekali smo uspostavu NDH. Sjećam se dobro toga dana. Puhalaje jaka bura. Sadili smo krumpir mojoj sestri. Njezin muž i **Tomina Župan Marina** skrivali su se u Rizvanuši, jer nisu htjeli ići u rezervu. **Milan Milinković Antićov**, onaj koji je nestao 1945., dovezao se bicikлом iz škole iz Gospicā i s ceste viće prema nama: "Živio Ante Pavelić!". To je bilo uoči Velikog petka, 10. travnja 1941. Radosni, palili smo kriješove u noći.

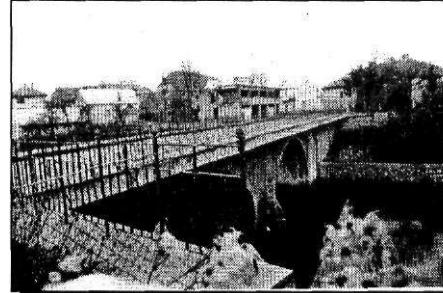
Znate što će vam reći? Nije otpočelo sve kako treba. Uspostavom NDH uhićeno je 5-6 okorjelih Srba u Vrebcu. Uhitili su ih ustaše iz postaje koja se nalazila u Vrebačkom domu. U Barletama, niti jedan Barlečanin nije zatvorio Srbina. Moje sestre muž, **Tomo**, bio je ustaški povjerenik u Barletama, a zamjenik mu je bio **Ive Šerić Josićin**. Oni nisu dopustili da se bilo koga zatvori. No, žandari iz Široke kule i ustaše iz Vrebcu pozatvarali su tih pet-šest okorjelih Srba koji su najviše proganjali naš živalj.

Razgovarao:

Ivan VUKIĆ

Već polovicom srpnja Srbi su napali Boričevac. Neke seljane su ubili, a neke zarobili. Najveći dio pobegao je u Gospic i Bihać. Nama je jedna Srpskinja, **Jekica Šerić**, udana i rastavljena od našeg seljana, rekla da se spremi napad na nas, da ne spavamo kod kuća, jer će nas sve poklati.. Kako je nama kuća bila spaljena, ja sam se sakrivala u jedno oštećeno drvo uz zgarište kuće. Moji su znali reći: "Kad je mi ne možemo naći, neće ni Srbi".

Moji su 2. kolovoza 1941. napustili Barlete. Kratko vrijeme zadržali smo se u Bilaju, iz kojeg smo otišli u Gospic. Kad su

Gospic: most preko Novčiće

došli Talijani, počeli su nas maltretirati, pa smo ponovo odselili u Bilaj. Teško, vrlo teško smo preživljavali. Gladovali smo. Za malič brašna morala sam, kao nadničarka, kopati cijeli dan. Sestrage bila udata. Imala je četvero djece. Živjeli smo svi zajedno. Tata se iz Njemačke vratio u jesen 1941., razbolio se, a 1943. zatvorio ga je **Josan Kolačić**, jer nije htio obući krvavu odoru poginulog ustaše. Kad je izašao iz zatvora, otišao je u Zagreb. Partizani su ga 1945. ubili u Josipdolu.

Tome, muž moje sestre, bio je hrvatski vojnik u Bosni. Bio je teško ranjen u ruku, ali, hvala Bogu, ostao je živ. Kad je pala NDH pješice se probio iz Slovenije u Velebit. Skriva se u Jadovnom i Oštarijama. OZNA ga je opkolila u Jadovnom. Jedan naš, na žalost, rođak, pripadnik OZNE, zavikao je: "Eno ga, uhvatite mi rodaka živa!". Vika je uzbudila medvjeda koji je tu plandovalo. U nastaloj zbrici, Toma je potrcao nizbrdo, prema kapelici, pa dalje stranputicom u šumu. Skriva se tri dana hraneći se kupinama i malinama.

U Trnovcu nahranio ga je i zaštitio **Mile Rukavina - Bile**. Inače, u Tmovcu i Oštarijama narod je pomagao naše vojnike koji su se skrivali u šumi. Kruh i mlijeko ostavljali bi vani na prozora da se, tobože, hlade, a namjera im je bila da ih progonjeni uzmu, što su oni i radili. Nitko nikad nije prijavio nesstanak kruha, mlijeka, janjeta ili ovce. Tomo se skriva u Oštarijama do pred Božić 1945., kad je pješice preko Slovenije pobegao u Austriju. U sabirnom logoru u Salzburgu boravio je do 1949., kada je pribavio dozvolu iseljenja u Ameriku. Žena i djeca odselili su k njemu 1957. Preminuo je 30. svibnja 1998.

Za vrijeme dok se Tomo skriva u Velebitu, pa dok nije otišla k njemu, nisu mu ženu proganjali zahvaljujući Srbinu, **Bošku Staniću**. S njim smo bili dobri još iz NDH. Kasnije mu je Anka čistila kuću, prala rublje i obavljala druge kućanske poslove. Omo-gućio joj je da prima provizaciju i dobije pravo glasa.

Kad su jednom pozvali sve koji su dose-lili u Gospic od 10. travnja 1941. do 4. travnja 1945. da se javi, jer se svi moraju vratiti u svoja mjesta, on ju je izdvojio iz kolone rekvaski: "Što ti ovdje radiš? Odlazi kući, k Milkici."

Kad je Gospic pao, nisam mislila bježati s vojskom i civilima. Odluku sam donijela naprećac. Stanovali smo u Kaniškoj ulici kod rodice. Kroz puškamicu kod **Pere Corka** gledala sam prema bolnici što se tamo događa. Vidim jednu u crvenoj haljinji ispred skupine vojnika. Mislim: "Gle, onu jednicu zarobile ustaše, pa je gone pred sobom." Oni se razdvojile. Jedni krenuše prema bolnici, a drugi prema vojarni. Jedan se odvoji kod mrtvačnice i dode iza leda čovjeku koji je stajao uz šipkov grm kod Bićanićeve ograde. Ču se puščani prasak i čovjek pada mrtav. Tada shvatih da su to partizani. Uhvatila me panika. Nisam ni dočekala majku koja je išla prema meni, zgrabila sam naprtnjaču i potčala prema pošti.

Granate i puščani metci pršte oko mene. Samo me je dragi Bog sačuvao da nisam bila pogodjena. U dvorištu pošte susrela sam nekog **Juricu Brkljačića** iz Trnovca i **Micu Frkovića** iz Brda. Rekla sam im da su partizani kod kaniške blokade. Krenuli smo preko pijace prema Došenima i Smiljanском polju, tamo gdje je sad poduzeće "Us-luga". Partizani su pucali na nas. Metak mijе

odnio rubac s glave, a Juricu su ranili u bedro. Kod Derala susrećemo našu vojsku koja se povlačila s Budačkog mosta. Tu se Frković odvojio od nas i kasnije ga nisam vidjela. Jurica krvari, previjam ga i nastojim zaustaviti krvarenje. Do nas sjeda **Martin Krmpotić**, kojega su kasnije streljali. Od kuće **Miće Ćukanova** vidim, dolazi vojska, pa kažem, to su partizani. Njih dvojica me zafrkavaju, govoreći kako imaju dobrog zapovednika. Rekla sam im da ih idu zaustaviti, pa će vidjeti tko su. Tada nasto puškaranje između naših, koji su se povlačili i te skupine za koju sam rekla da su partizani. Juricu ponovo raniše. Sada u ruku, prostrijeliše mu mišicu. Partizani ustuknuše prema Gospicu, a mi produžimo put prema Smiljanskom polju.

Juricaje gubio snagu. Iz nemoglo sjedne na jedno brdašce, izu se i nogu stavi na okidač puške s nakanom da se ubije. Nogom mu odbih pušku rekavši: "Kog se vraga ubija, imat će te tko ubiti." Kad se malo odmorio, krenuli smo dalje.

U Žitniku nasto opet puškaranje. Jurici kugla odbi petu od cipele. Zajedno smo se povlačili do Klanca, gdje smo se rastali. Ostao je živ. Vratio se u Trnovac, a kasnije odselio u Ivankovo.

Povlačeći se ispred partizana preko potoka, tamo dolje kod Kalinovače, netko mi uvali ranjenog strica **Nikole Vukelića**, da mu pomognem. Pričali su daje on bio partizan. Naši su ga pustili iz gospičkog zatvora i povlačio se zajedno s nama. Stalno je žalio za bratom **Jojom**, Nikolinim ocem, kojeg su partizani kasnije strijeljali. Pomagala sam mu sve tamo do Bakovca. Više nisam mogla. Ostavila sam ga, rekavši mu da mu idem potražiti brata Joju. Uspio je prijeći Velebit i u senjskoj bolnici se liječio. Kasnije je mojoj sestri Maci u Zagrebu pričao kako sam mu pomogla.

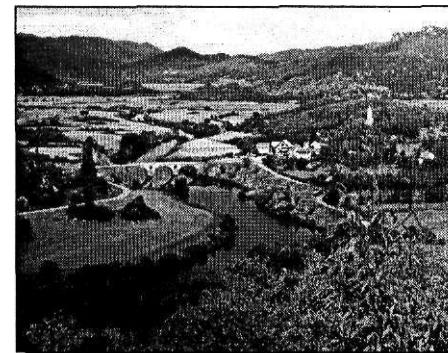
U koloni smo se povlačili preko Kuterova, Krasna, Oltara, Svetog Jurja, Senja, Novog Vinodolskog i Crikvenice. U Crikvenici smo se odmorili dva dana, pa smo krenuli dalje. Iznad Bakra zaustavili su nas četnici. Nisu nam dali proći, jer da i njih nisu pustili ustaše. No, ipak smo prošli i u Marcelju prvi put smo dobili jelo. Nastavili smo povlačenje do Klane gdje smo ostali petnaest dana. Tu je nastalo rasulo. Nisam više htjela čekati. U noći sam iskočila kroz prozor i nastavila put prema Trstu. Tamo sam naišla na ulične borbe. Bilo mi je svega dosta. Odlučila sam se vratiti kući. To mi je uspjelo uz velike napore i puno sreće. Moji su bili dobro. Nitko ih nije dirao.

Odmah sam se zaposlila u autoprijevoznom poduzeću, mislim da se zvalo "Kotarsko". To poduzeće osnovali su parti-

zani po dolasku u Gospic, a ukinuli ga u jesen 1945. kad su skupna strijeljanja i vješanja Hrvata prestala.

Od vozača sam čula svega i svačega. Kad smo se bolje upoznali neki su mi povjeravali što rade. Vozili su svaku večer zatvorenicu na strijeljanje u Jasikovac, Divoselo, Ljubovo, Korenicu i drugdje. Sjećam se vozača **Ivice Abrahama, Slavka Milera, Miće Đerića** iz Korenice, **Obrada Glumca** iz Kosinja, **Bože Verina, Josice Krpana, Nikole Milinkovića, Ive Justina i Gabrijela** za kojeg mislim da je bio Talijan.

Noć na noć, do rujna 1945. vozili su zatvorenicu na strijeljanje. Vozili su i kasnije, ali ne tako učestalo. U početku, naši vozači, bivši ustaše i domobrani, vozili su žrtve do odredišta, a kasnije su ih u Širokoj kuli zamjenjivali partizani koji su naučili voziti. O stradanjima i izvršenim zločinima najviše mije pričao Slavko Miler. Slavko je bio vozač u Crnoj legiji. Rodom je iz Slavonskog Broda, a žena **Ana** kći je velikog župana iz Kukujevaca.

Kosinjska dolina u Lici

Stanovali su kod **Jelke Došen**, gdje je stanovala i mama svećenika **Kukulja** i gospoda **Ana Frković** čija se kćer **Manja** skrivala u šumi. Partizani nisu znali tko je on. Netko mu je stanovao u Tkalcicevoj u Zagrebu. Napisao bi pismo koje bih ja nosila u Zagreb. Rekao mi je da ne kažem tko ga šalje, nego, kada pozvonom na vrata, ako izide crni, visoki čovjek da mu pismo predam. I jednom drugom vozaču nosila sam pisma ženi kojaje stanovala u Ilici. Iza svake vožnje Slavko bi mi pričao što se dogodilo. Bio je tužan, ali je to morao prikrivati.

Jednom me pitao jesam li poznavao zgodnog, lijepog, stasitog ustašu odjevenog u crnu odoru. Rekoh: "Slavko, valjda je jedan takav bio". Ispričao mije kako gaje odvezao s ostatim zatvorenicima u Divoselo. Dočekale su ih Divoseljanke. Gorjela je velika vatra koja je osvjetljavala stratište. Počele su ih ubijati. Prizor je bio stravičan. Na priklane i na strijeljane nabacale bi zapaljeno granje. Širio se nesnosan zadah izgorjele tkanine i spaljenog ljudskog mesa.

Njega su izdvojili sa strane. Morao je gledati mučenje svojih supatnika. Ostavile su ga za kraj svog vampirskog plesa. Slavku je prišao jedan partizan i rekao: "Druže, zakolji ti ti." Nije htio, odgovorio mu je da je poslan voziti, a ne klati. Tada taj legionar uzviknu: "Živjela Hrvatska! Ne ćete nas sve pobiti. Netko će ostati živ." Urličući navalije na njega. Izbodoše ga i sasjekoše noževima, a on ni riječi nije pustio.

Jednom, polovicom siječnja 1946., svratio je Slavko k meni kući. Ispričao mije kako su tu, u susjedstvu, u staroj kući, uhitili niskog, žutog čovjeka, krivih nogu. Rekoh: ""Uhitili su **Ivicu Šerića Terezinog**". Pitao me je jesam li ga znala, otkad znam da se skriva i zašto mu nisam rekla, jer da bi ga on povezao kad vozi u Trst.

Odgovorila sam mu da ga znam od jesen, kad sam bila u Zagrebu, a da mu nisam rekla jer sam se i njega bojala. Ivinu Šerića odvezli su na suđenje u Ogulin jer su se tada, ne znam iz kojih razloga, prorijedila suđenja u Gospicu. Ubili su ga, jer se nije vratio i o njemu se ništa ne zna.

Znate, kad je profesorica Manja znala doći kući iz šume, gospoda Miler bi mi rekla da će večeras doći tete Ane kći. Ona se njoj povjeravala, a ova meni. Obitelj Miler otišla je iz Gospicu 1947. Nismo se više nikada vidjeli. Abrahama, hrvatskog zrakoplovca, koji je vozio zrakoplov Avia, znala sam iz Gospicu, iz vremena NDH. Sudjelovao je u borbama u Drvaru 1944. u napadu na Titovu pećinu. Bio je odlikovan odličjem Zlatni hrastov list. Nisam mu rekla da znam tko je, radi njegove i moje sigurnosti. Jednom ipak, kad sam kuhala, on nešto reče, a ja uzvratih kako nisam badava bila četiri godine u žici, ali u žici u Gospicu. Tad je shvatio da znam tko je. To je ostala naša tajna sve do sada.

Šef OZNE u Gospicu 1946. bio je **Stevo Žigić** iz Korenice. Pričao je kćeri moje sestre, koja je išla u Gospicu gimnaziju, kako je izdan nalog koreničkoj omladini da sudjeluje u ubijanju zatvorenih Hrvata koje bi dovezli iz Gospicu. Naložili bi veliku vatru, vezali zatvorenike jednog za drugog i tjerali ih da igraju kolo oko vatre. Kad bi, od umora i vrućine, pali, zapalili bi ih. U agoniji žrtve bi se izvijale i jaukale. Žene su naročito bile okrutne. Vrištale su vičući kako se janjci vrte.

Spočitnula sam to jednoj Koreničanki. Odgovorila mi je da je došlo vrijeme da se "dug" vratiti, jer daje iz njezinog sela nestalo 150 Srba. Odgovorila sam da su oni svoj "dug" vratili od 1941. do 1945., pa, evo, i dalje. Nikad mi više nije prišla.

Ive Šimatović Icman predao se u Bužimu negdje krajem 1945. Na nogama je imao poplate. Tukli su ga prisiljavajući ga da

prizna tko mu ih je upleo. Odgovarao je da ih je našao na cesti. Doveli su ga u Smiljan, u Mjesni odbor. Tukli su ga toliko štapom po tabanima da nije mogao stajati. To su radili da iznude priznanje i da ga onesposobe za bijeg. Pretučen, prenoćio je na podu Smiljanskog odbora. Ujutro su odbornici pitali svoga nadređenog, **Paju Milkovića**, što će s njim. odgovorio im je da ga pošalju u trinaesti bataljon, dakle, treba ga ubiti. Srbin **Šakolj** usprotivio se, rekavši tom dičnom Hrvatu, Paji Milkoviću, da on samo Hrvate šalje u trinaesti bataljon i da ovaj čovjek ima četvero djece, te kako gaje ispitao i misli da gluposti nije radio, a to što se kasno predao nije za osudu na smrt. Predložio je da ga se uputi u Gospic, pa neka mu sude. Izdržat će kaznu, vratit će se svojoj obitelji, a ako ga pošalje u trinaesti bataljon, nema mu povratka nikada.

Dovezli su ga u Gospic, u kuću **Tomice Kolačevića** gdje je na katu bilo sjedište OZNE. Pri ispitivanju, oficir OZNE mu je rekao da ako zna da je za nešto kriv, bolje mu je da se odmah baci dolje, kroz prozor na glavu i ubije se, nego da bude podvrgnut mučenju. Odgovorio je daje nedužan i da se ne će ubiti. Žena mu je išla u Tolić tražiti izjavu svjedoka o njegovoj nedužnosti. Nakon dva mjeseca saslušavanja pušten je kući. Kasnije se zaposlio u građevinskom poduzeću "Lika", a potom u poduzeću "Usluga" u Gospicu.

Bio je tesar. Godine 1978. radio je na izgradnji javnog zahoda na nogometnom igralištu uz groblje sv. Marije Magdalene. Naišli su na skupnu grobnicu pobijenih Hrvata koje su partizani pogubili nakon pada Gospicu, 4. travnja 1945. Obustavili su radeve čekajući što će rukovoditelj reći. Rukovoditelj, **Tomo Jurković**, dao je nalog da se kosti pobijenih kamionima odvezu na smetlište rekavši da im je tamo mjesto. Za ovo zna Saborska komisija za utvrđivanje žrtava rata i poraća.

Ive Šimatović leman i njegova žena do lazili bi k meni svaku večer slušati radio, jer svoga nisu imali. Pričao mi je o odkopanim kostima i postupku svog rukovoditelja. Bio je jako tužan i utučen. Umro je prije blagdana sv. Marije Magdalene 1990.

Znate, bilo je i izdajstava. Sjećam se jedne skupine od desetak ljudi koja se trebala skloniti od progona OZNE. Vodič im je rekao da će ih prevesti preko ceste, a dalje da mogu sami. Bili su izdani. Kad su prešli cestu, uz vodu, sačekani su i pobijeni. Tu je poginuo otac **Ive Vukelića i Milan**, brat velečasnog **Vlade Pezelja**. Ovo se dogodilo u Barletama.

Mile Sertić iz Udbine poveden je na strijeljanje sa skupinom zatvorenika, uspio

je pobjeći. On zna tko gaje uhitio i vodio na strijeljanje. Sada živi u Kanadi. Samo dragi Bog zna koliko je naših ljudi pobijeno pod izlikom da ih voze u vojsku. Negdje bi ih putem pobili, jer se nisu vratili i zameo im se svaki trag. To je uzelo toliko maha, da je zgrozilo i zločinca **Jakova Blaževića**. Naredio je da se na ovakav način ne vrši novčanje dok on ne dođe.

Naših pobijenih ima svugdje. Pune su ih jame, ponori, streljački rovovi (lauferabe) oko Gospicu i drugih mesta, te u Divoselu, Jasikovcu, Ljubovu i Korenici. Ma, svagdje ih ima. Gospic je velika grobница. Stratišta i skupne grobnice tisuća pobijenih Hrvata na laze se uz groblje sv. Marije Magdalene u Gospicu.

Tu, uz živicu, pokopani su umrli njemački vojnici. Njih nisu strijeljali i vješali kao Hrvate, već su ih ubijali izglađnjavanjem i teškim radom. Bili su goli i bos, obučeni tek u rasparane kratke hlače. Upregnuli bi ih u zaprežna kolica. Vozili su kamen za popravak Kaniške ulice. Kad bi koji od gladi i iscrpljenosti umro, istim tim kolicima odvezli bi ga kod groblja i sami pokopali.

Jednom sam išla na bunar po vodu. Jedan Nijemac prošaptao je: "Vode...", dala sam mu, a stražar me kundakom udario pod rebra, tako da i danas osjećam svaku promjenu vremena prije vremenske prognoze. Rekla sam stražaru da mu se obje ruke, dabogda, osušile, što smo mu taj nesretnik i ja skrivili?

Za sve ove zločine znaju stari Gospičani. Kad bi barem htjeli progovoriti! Još bolje znaju partizani i komunistički dužnostnici **Miće Jelača**, **Pajo Milković**, **Joso Bubaš**, **Grgo Uzelac**, **Grgica** i **Mara Bubaš-Mišević**. Oni znaju kuda su ljudi slali i gdje su pobijeni i sahranjeni. Koliko znam, oni su zadnji partizanski živi svjedoci.

Kad su mi nacionalizirali zemlju, naručao mi se Miće Jelača da sam kapitulirala. Odgovorila sam mu da je i on kapitulirao kad su mu Divoseljani prevrnuli auto, a on se bijegom spasio u Žabici koju je 1942. dao spaliti i ljudi pobiti.

I sama sam, na neki način, svjedok ovih događaja. Naime, sa skupinom zadrskih inženjera i tehničara sudjelovala sam u izradi projektne dokumentacije za obnovu bolnice u Korenici. Bolničar i vozač hitne pomoći, **Dule**, razljučen što "ustaše" obavljaju taj posao, prijetio je hvaleći se koliko je "ustaške stoke" 1945. pobijeno i bačeno u jame i ponore oko Korenice. Bilo ih je toliko da kosti nisu mogli uništiti živim vapnom, kiselinom, ni zatrpanjem.

ugopartizani, zavladavši Hercegovinom, nametnuli su pučanstvu takozvanu narodnu vlast kroz ozloglašenu OZN-u, koja je u ime naroda žarila i palila, zatvarala i ubijala tamošnje pučanstvo. Ta je OZN-a postala za pučanstvo strah i trepet.

Ona je, tako joj je bilo postavljeno, u svakom Hrvatu gledala narodnog neprijatelja, pa je pod izlikom čišćenja terena od neprijatelja narodne vlasti, terorizirala, zatvarala i ubijala nedužno pučanstvo. Oznaši su krstarili po terenu i danju i noću. Svaki je susret s njima bio koban. Izmišljali su neprijatelje i ubijali ih ni krike ni dužne, sve zbog dokazivanja odanosti svojim naredbodavcima.

Po počinjenim zločinstvima među hercegovačkim pučanstvom, nezaboravno se pamte: Mirko Praljak, Ante Primorac, Lovro Kovačević, Đuka Pudar, Rajko Vučkoje, Vice Sopta, Ivan Granić, Petar Oreč i drugi.

Potaknut pamćenjem najkrvavijih zločina koje su počinili ti jugooznaši u godinama iz II. svjetskog rata širom Hercegovine, a poglavito na širokobriješkom području, evo se odlučih da se ovdje osvrnem posebno na jedan između mnogobrojnih zločina, a taj je pokolj na kućnom pragu 5-ero malodobne Sliškovića Kuljića nejačadi na Kuljića brigu kod Širokog Brijega. Prigodom 54-te obljetnice toga zločina uputio sam se u Široki Brijeg i stigao na mjesto zločina, u kuću pokojnoga Marka Sliškovića Kuljića, oca od troje ubijene nejačadi, na Kuljića brigu. U kući sam zatekao domaćina Dobroslava Sliškovića Kuljića, njegovu suprugu Milu i sina im, inače invalida Domovinskog rata. Tijekom razgovora doznah da je Dobroslav rođen 1935., da je jedno od osmero Markove djece, da su troje od njih ubili oznaši na kućnom pragu i da je on kao dvanaestogodišnji dječak bio očevidec toga zločina.

Imajući na umu da osjećavanje toga zločina teško pada Dobroslavu, poglavito što su ubijena dva njegova brata i sestra, ustručavao sam se otvoriti razgovor o tom zločinu. Nu, s dužnim pjetetom, razgovor je tekao ovim slijedom:

Dobroslav, čovjek narušena zdravlja, suznih obraza kazivao je drhtavim glasom

PRIGODOM OBLJETNICE STRAVIČNOGA OZNAŠKOG ZLOČINA POČINJENOG 23. SVIBNJA 1946. NAD PETERO NEVINE SLIŠKOVIĆA NEJAČADI NA KULJIĆA BRIGU KOD ŠIROKOG BRIJEGA

kako su kobnog dana 23. svibnja 1946. oko 04,00 sata ujutro nahrupili zloglasni oznaši s uperenim cijevima u Sliškovića Kuljića kuće na Kuljića brigu udaljenom svega oko 1500 metara od franjevačkog samostana na Širokom Brijegu. Takvim upadom ti su jugokomunistički silnici u jednom trenu pretvorili spokojne Kuljića kuće u jauke, jecaje i gorki plač, a Kuljića brig iz svibanjske rascvjetlosti zavili u crno, kazuje Dobroslav, te s dubokim uzdasima i uz pomoć supruge Mile, nastavlja dalje prikazivati proživljenu stravu. Ti oznaški krvnici izvlačili su iz obiteljskih ležaj a još snenu kućnu nejačad, vukli ih za vratove pred kućni prag pok. Marka Sliškovića Kuljića, poput janjaca na klanicu, i tu ih usmrćivali. Od petero usmrćenih, četvero su ubili pred kućom Marka Sliškovića Kuljića i to:

- Anu, kći Markovu, staru 20 godina,
 - Milu, sina Markova, stara 18 godina,
 - Zoru, kći Markova brata Nikole, staru 17 godina i
- Ivu, kći Markova i Nikolina rođaka Ferde, staru 20 godina,

dok su iza Markove kuće ubili Ivana, sina Markova, stara 17 godina.

Pri izvlačenju žrtava na stratište, izvučenaje bila i Ruža, rođena 1922., inače najstarija kći Marka Sliškovića, kao četvrto njegovo dijete. Međutim, pri izvlačenju, onaje nadala bježati, a za njom i Ivan, kojeg su krvnici uhvatili, dok im je Ruža, na svoju sreću, umakla i tako se spašila od usmrćenja. Ivana su iza kuće na mjestu uhvaćenja upucali.

Dalje Dobroslav nastavlja kazivati da su počinitelji toga gnusnog zločina zapovjedili da se sve žrtve istoga trena zakopaju na mjestu smaknuća, tj. ispred i iza kuće Marka Sliškovića, oca od troje ubijene nejačadi. Na vapaje roditelja, rod-

Piše:

Josip Jozo SUTON

bine i susjeda, krvnici se nisu uopće osvrtali. Nu, ipak, valja zbog tvrdog i kamenitog terena ispred kuće, zapovjedili su ukućanima da tjelesa žrtava sklone iza kuće i da ih zatrpuju zemljom u vrtu. Tek na zamolbu i intervenciju nekih mjesnih odbornika, krvnici su jedna dopustili roditeljima da mrtva tjelesa svoje djece prenesu u groblje bez sprovoda i vjerskoga obreda, što znači da to obave tri-četiri rad-

službu velikosrpske politike i stupili u krnvičke odrede Josipa Broza Tita, Aleksandra Ace Rankovića, Uglješe Danilovića i drugih najokorjelijih progontelja hrvatskog naroda.

Na upit tko je imenom i prezimenom pucao u žrtve, Dobroslav sa suprugom Milom ustvrđuje da čin usmrćenja četvero nejačadi ispred kuće nitko nije mogao gledati, jer se to sve događalo u rane još nerazdane rane jutarnje sate. I ne samo to, kućna zatečena čeljad stajala su, pred uperenim ciljevima ubojitog oružja, nepomično tamo gdje su zatečena. Ali, unatoč

Franjevački samostan i Crkva na Širokom Brijigu

nika u strogoj šutnji i bez ikakva znakovlja izvan grobova i na grobovima.

Prema nastavljenom kazivanju Dobroslava Dobre Sliškovića, zločin je izvršio jedan manji odred krvnika u partizanskim odorama, kojima su zapovijedili ozloglašeni oznaši po čitavoj Hercegovini i dalje: Ante Primorac i Mirko Praljak, koji su se bili svjesno ili nesvjesno stavili u

tomu, što to, kako Dobroslav reče, nitko nije mogao gledati, ponavljao je u više navrata ono što tamošnji narod govori, a to je da ih je pobio Ante Primorac. Međutim, za ubojstvo Ivanovo, kazao je da je u njega pucao Marko Knezović iz Širokog Brijega i da je to učinio po nalogu Ante Primorca. Uz ovo je još dodao da je Marka Knezovića progona savjest za to ubojstvo, pa je zbog toga napustio svoju rodnu sredinu i

nastanio se u Banja Luci, u kojoj je počinio samoubojstvo. Dobroslav nije ispušto kazati ni to da je njegov pok. otac Marko svojim očima gledao kako Ivana prisiljavaju da navlači na noge djedove čizme, kako bi prikazali da je te noći bio stražar na vezi s «križarima», te kako u njega puca taj Marko Knezović.

Zbog Ružina bijega OZN-a je odredila za taoce sve članove obitelji smaknutih žrtava, zaprijetivši im da će ih sve pobiti ako im ne dovedu Ružu u postavljenom roku. Kako se Ruža nakon bijega sklonila kod svoje rodbine Kraljevića i Lovrića na Privalju, mjestu između Širokog Brijega i Kočerina, uputi se po nju Nikola Slišković da je dovede i pred OZN-i za spas još živućih članova obitelji od trojice Sliškovića Kuljića Marka, Nikole i Ferde. Ružu je Nikola doveo i predao OZN-i. OZN-a ju je zatvorila i podvrgavala mučenjima, iznuđujući je da prizna kako je zajedno sa smaknutim žrtvama povezana s «bandom». Tako su partizani zvali hrvatske domoljube, koji su im pružali otpor i borili se protiv njih, a ponajprije sa Stankom Sliškovićem, koji je bio hrvatski vojnik, te se kao takav nije predao partizanima, nego se nastavio boriti protiv njih kao pripadnik «križara», odnosno kao pripadnik HPO-va. OZN-a je predala Ružu Vojnom судu u Mostar. Taj joj je sud izrekao 9 godina robiye. Ah, što drugo kazati za ovu Ružinu presudu, osim tješiti se s onom narodnom izrekom: «Živa ikada - mrtva nikada.»

Pri kraju razgovora s Dobroslavom, upitah ga koji je bio povod OZN-i da je u naletu pobila toliki broj i to baš Sliškovića Kuljića, nevine mladosti? Njegov je odgovor bio da je Sliškovića Kuljića obitelj na Kuljića brigu bila brojna, ugledna hrvatska katolička obitelj, da su njegov otac Marko, stric Nikola i rođak Ferdo imali brojnu djecu, koja su vjerski živjela. Očito da je to partizanskoj vlasti smetalo, jer tu djecu - mladost nisu mogli pridobiti za sebe, tj. nisu ih mogli odnarođiti od hrvatskoga nacionalnog bića i od pradjedovske vjere. Zato su ih počeli ucjenjivati sa sumnjičenjem da su povezani s «odmetnicima», a osobito sa Stankom Sliškovićem, njihovim susjedom, koji je djelovao kao «križar» i hrvatski domoljub na okolnom području. Jasno, da tu sumnjičavost OZN-a nije mogla dokazati, a niti djecu zbog

maloljetnosti suditi, pa su se onda odlučili na ono što su i učinili, na smaknuće te djece u naletu. Dakako da je u tom gnušnom zločinu imala ključnu ulogu velikosrpska politika, kojoj je bio cilj istrebljenje Hrvata i posrbljavanje hrvatskih teritorija. Poznato je da su partizani sve svoje zločine činili «u ime naroda» i da su izmišljali pravdanje za svaki zločin. To su isto tako učinili i za počinjeni zločin nad Sliškovića Kuljića nevinom, i maloljetnom mladostu na Kuljića brigu.

Partizani su počinili mnogobrojne i najkrvoločnije zločine na području zapadne Hercegovine, a pogotovo na širokobriješkom području. Počinjeni zločin na Kuljiću brigu samo je jedan od tih zločina. Nu, taj zločin ima posebnu težinu, jer su oznaši u krvničkom naletu pobili 5-ero maloljetne i nevine nejačadi. Zato sam se ovdje i usredotočio na taj zločin. Međutim, i drugdje su počinjeni teški zločini, pa će neke od njih nabrojiti.

*Sklonište: mjesto mučeništva
širokobriških fratra*

Na području Hercegovine partizani su pobili bez suda i suđenja, na partizanski način, 66 svećenika, od toga 20 profesora i 9 doktora znanosti.

18. siječnja 1945. partizani su strijeljali bez suda i suđenja u Mamićima i to:

- Matu Bašića iz Broćanca,
- Antu Begića iz Pos. Graca,
- Antu Grubišića iz Pos. Graca,
- Matu Grubišića iz Pos. Graca i
- Ivana Grubišića iz Pos. Graca.

Svi su oni kao civilni odvedeni iz svojih kuća i na stratištu u Mamićima smaknuti.

07. veljače 1945. razularene partizanske bande pobile su i spalile fratre u Franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu i to:

- fra Tadiju Kožula, profesora,

- fra Dobroslava Šimunovića, doktora znanosti,

- fra Arkandjela Nuića, doktora znanosti i profesora,

- fra Marka Barbarića, svećenika,

- fra Stanka Kraljevića, svećenika,

- fra Dobroslava Pandžića, svećenika,

- fra Žarka Leventića, svećenika,

- fra Ivu Sliškovića, svećenika,

- fra Krstu Kraljevića, svećenika,

- fra Ludovika Radoša, đaka,

- fra Stjepana Majića, đaka i

- fra Viktora Kosira, đaka.

Svi su oni pobijeni i spaljeni u samostanu. Međutim, jedna je skupina frataru lišena slobode i odvedena u nepoznatom pravcu i to:

- fra Fabijan Paponja, doktor znanosti i profesor,

- fra Radoslav Vukšić, doktor znanosti i profesor,

- fra Bonifacije Majić, profesor,

- fra Leonardo Rupčić, profesor,

- fra Andrija Jelčić, svećenik,

- fra Miljenko Ivankačić, đak,

- fi-a Melhior Prlić, laik i

- fra Fabijan Kordić, laik

Ni do danas se nije utvrdilo mjesto njihova smaknuća ili okolnosti pod kojima su smaknuti.

08. veljače 1945. partizani su bez ikakve istrage pobili fratre koji su se bili sklonili u župnu kuću u Mostarskom Gracu i to:

- dr. fra Krešu Pandžića, profesora,

- fra Augustina Zubca, svećenika,

- fra Rolanda Zlopšu, prof. matematike i fizike,

- fra Zvonku Grubišića, svećenika,

- fra Rudu Jurića, klerika i

- fra Komelija Sušca, klerika.

Njih je u bijesu pobio jedan partizanski razularen kurir zbog uzmaka partizanskih snaga na tomu području.

12. veljače 1945. partizani su lišili slobode i odveli iz župnog stana iz Izbična u Grabovu Dragu zatečene fratre i tu ih pobili, i to:

- dr. fra Marka Dragičevića, profesora,
- fra Nevinka Majica, svećenika i
- fra Bonu Andačića, laika.

21. veljače 1945. partizani su zaklali u župnom stanu u Kočerinu dvojicu fratara i to:

- fra Andriju Topića, svećenika i
- fra Valentina Zovku, župnika.

Partizanski su krvnici taj zločin izvršili na očigled fra Andrijine majke i fra Valentinove sestre.

18. rujna 1946. partizani su pobili na brdu Mosoru, nedaleko od Širokog Brijega 10 hrvatskih domoljuba i to:

- Marijofila Mandića,
- Zlatka Čavara,
- Juru Zovku,
- Božu Hrkaća,
- Jakišu Alpezu,
- Vidaka Prskala,
- Veselka Rezića,
- Ivana Jurčića,
- Ivana Kolobarića i
- Ivana Katuni.

Svi pobijeni zatečeni su na spavanju. Najvjerojatnije da su izdajom upali u klopku. Na mjestu smaknuća podignut im je spomenik do kojeg se dolazi novoprobijenom cestom. Svake se godine 18. rujna obilježava, uz sv. misu, obljetnica te tragedije.

Tijekom 1947. u Izbičnu je, kako narod u tom kraju govorka, Lovro Kovačević, ozloglašeni oznaš, strijeljao dvije djevojke pod sumnjom da su imale vezu s «križarima», i to:

Dragicu Pavković, staru 26 godina i njezinu imenjakinja, također Dragicu Pavković, staru 29 godina. Obje su pokopane na mjestu smaknuća. Danas narod hodočasti na njihove grobove. Podatke mi je dao Mladen Pavković, rođeni brat Dragice stare 26 godina, 25. veljače 2000.

Tijekom 1947. oznaši su strijeljali, i to kako narod kaže, Ante Primorac i Mirko Praljak, u Oklaju dvije nevine djevojke i to:

Ivu Soldo i Šimu Topić, pod sumnjom da su održavale veze s «križarima».

11. prosinca 1947. izdajom Pere Čuljka, otkrivenje i uhvaćen Benko Penavić u pojati Jure Vrljića u Bogodolu. Ubivši ga, njegovo su mrtvo tijelo zajedno s tijelom Vinka Škrobe izvjesili na mostu rijeke Listiće u tadašnjoj Listići i tu ga držali 3 dana. Obitelj Vrljić: Juru, Franu i Mandu, kod koje je boravio Benko, odveli su pred crkvu u Gorance i tu ih postrijeljali.

Siječanj 1947. na planini Čvrsnici partizani su pobili hrvatske domoljube, i to:

- Božu Mandića, hrv. časnika i zapovjednika hercegovačke gerile,
- Luku Knezovića iz Mostara,
- Juru Šarića iz Tomislavgrada,
- Stojana Kožula iz Bijelog Polja i
- Šimuna Čorića iz Goranaca.

Ovdje prekidam dalje nabrajati partizanske zločine počinjene na širokobriješkom području, unatoč što ih imao još toliko da bi teško mogli stati u više knjiga. Nu, dalje nabranjanje ne prekidam kako bih da držao manje važnim, nego zbog sadržaja naslovne tematike ograničene tiskovnim prostorom. Osim toga, daljim nabranjem počinjenih partizanskih zločina i drugih zala na cjelovitom širokobriješkom području trebalo bi obuhvatiti sve žrtve II. svj. rata, porača i Domovinskog rata, te prikazati sve zločine i njihove počinitelje, a to znači trebalo bi pisati knjige, ili u najmanju ruku žrtvoslov toga kraja. Međutim, ne mogu propustiti da se makar kratko ne osvrnem na obilježavanje stratišta i grobišta na prostoru širokobriješke općine, pa i šire.

Na ovaj osvrt ponukan sam općim stanjem na hercegovačkom području, a navlastito viđenim stanjem na mjestu zločina na Kuljića brigu. Ni danas to stratište nema dostoјno spomen obilježje. Istina, da su im obitelji žrtava podigle spomenik, ali na mjesnom groblju. Međutim, taj spomenik na groblju nije isto što i spomen obilježje na stratištu. Stoga, stratište na Kuljića brigu treba dostoјno obilježiti, pa čak navesti od čijih su hitaca ili noževa žrtve pale. Isto tako potrebno je, a to je i naša obveza, obilježiti sva stratišta i grobišta na mjestima palih žrtava, s kratkim relevantnim podacima o žrtvi, zločinu i počinitelju zločina.

Znamo da se za partizanske vladavine nije smjelo o žrtvama ni razmišljati, a kameni još im podizati spomen obilježja. Međutim, ni hrvatska vlast, ni skinuta, ni ova današnja, nije pokazala sklonost za to obilježavanje. Obitelj i žrtava, osim časnih iznimaka, neodlučne su u tome. Tako se protekom vremena žrtve pomalo zaboravljaju, a to upravo žele počinitelji zločina.

Hrvatski je narod sklon olakom oprštanju i zaboravljanju nanesenih mu zala, pa, dakako, i zločina, a to nije dobro. Nanesena zla, osobito zločine, treba pamtiti i prenositi ih mlađim naraštajima kao upozorenje za budnost, da se ne ponove. Da se ta zla i zločini dobro pamte, treba ih simbolizirati, a to znači da treba za sve žrtve obilježiti stratišta i grobišta. To trebačiniti što prije.

Jugokomunistički ili velikosrpski režim obespravljivao je i prezirao obitelji žrtava na sve moguće i nemoguće načine. Primjer su za to obitelji žrtava na Kuljića brigu. I danas se teško s osobnim vozilom dolazi do njihovih kuća, koje su udaljene od općinskog središta možda 1 km zračne linije. Zapravo, još je uvijek jedina prometna veza između glavne prometnice Posušje - Široki Brijeg i Kuljića briga zapušteni i razrti seoski kolovoz kojim se teško prolazi automobilom bez oštećenja. Osim toga, nije tu jedini problem takvom prilazu, nego pored svega ostalog, još uvijek nemaju telefonski vod. Na žalost, ni hrvatska vlast još uvijek tu diskriminaciju nije pokušala ispraviti. Inače, Kuljića brig nije nekakvo zabačeno mjesto. To je neposredno susjedni i ujedno paralelni briješ sa Širokim Brijegom na kojem je franjevački samostan i zdanja čuvene bivše franjevačke gimnazije. Ta dva Brijega nisu samo poznata po svome konfigurativnom položaju i ostalim znamenitostima, nego posebno po natopljenosti hrvatskom nevinom krvi. •

Uspomene Štefa Dolenca (V.)

ZATOČENIK BROJ 2655

Blizu 4 mjeseca trajala je ta istraga i ispiranje mozga, a kojim su se sve metodama i prisilama služili istražitelji, dobro je poznato svima koji je zadesila sodbina slična mojoj, pa o tome ne želim više pisati.

Više-manje većina uznika složit će se sa mnom, da su se iznuđena priznanja posizala u većini slučajeva zbog psihičkog pritiska, prije nego li batinama. Čovjek izložen neprekidnom saslušanju noću, a pušten na par minuta da odspava, pa opet podvrgnut neprekidnom saslušanju, zbog iscrpljenosti, počinje govoriti i nesuvise stvari, te je u stanju potpisati bilo što, samo da se dočepa kreveta.

U takvim situacijama čovjek zapadne ujedno čudno melankolično stanje, da mu postaje sasvim svejedno što će se s njim dogoditi i podmetnuti mu zapisnik o saslušanju potpiše, bez ijedne riječi, nadajući se da će konačno to sve završiti.

Jedina misao mi je uvijek ipak bila na pameti. Prvo i glavno da nikome nisam ništa nažao učinio, te da ne podlegnem никакvim istražiteljевim smicalicama, pa da još nekoga ne upletem u tu "famožnu i jaku organizaciju". Koliko je samo imena mojih pajdašabilo spomenuto, da su usko bili povezani sa mnom, kao npr. Franjo Mihoković, Ivan Geroč, Stjepan Trnski, Ivan Krznarić, Ivan Jakopović i drugi, a ponajviše su inzistirali za Slavka Kumrića, za kojeg sam uporno tvrdio, da ga ne poznajem, jer sam ga znao samo iz viđenja i to pod imenom Slavek, a za prezime Kumrić čujem sada prvi put.

Shvativši o čemu se zapravo radi, niko nije htio da ne prođu kao i ja, moji kolege sa kojima sam se stvarno najviše družio posljednje dvije godine, prije mojega odlaska u J.A., a to su bili: Martin Kozjak, Antun i Franjo Kolar, Stjepan Markeš, Stjepan Filipač i Ivan Horvat, sve gimnazijalci. Na sva provokativna pitanja o njihovoј pripadnosti tajnoj "organizaciji", sve sam uporno nijekao, jer su oni, kao i drugi, bili lojalni građani i nisu izazivali nikakve sumnje. Hvala Bogu, nitko od njih, nije imao nikakvih neugodnosti, niti je bio uhićen, a tko je sve dospio kao

Piše:

Stjepan DOLENEC

član "organizacije" u zatvor, doznao sam tek kasnije.

Površno pročitavši zapisnik o saslušanju, sjećam se da je u jednom pasusu pisalo, da ovim potvrđujem da prema meni nisu bile primijenjene никакve represalije. Uostalom, sve napisano sam smatrao nevažnim i čvrsto sam vjerovao da će sve to pasti u vodu na sudu, ako uopće dođe do njega, a konačno na sudu će se valjda pojavit i neki svjedoci iz Novigrada, koji će posvjedočiti o svemu što je ta naša organizacija učinila. Još uvijek se nisam mogao pomiriti s činjenicom, da bih nakon tih par godina, za ono što sam učinio i živio u nadi da će se vratiti "naš", bilo tako strašno da budem osuđen.

Deligradska br. 8, Beograd

Nu, došao je jednog dana i tome svemu kraj. Svi koji smo se nalazili u Kruševcu, prebačeni smo u Beograd, u Deligradsku 8. Gdje se ona nalazi, ni danas ne znam, jer je nisam imao prilike više vidjeti, ali su mi zato podrumi u njoj ostali u dubokom sjećanju sve do danas. Pred ogromnim željeznim vratima ovog puta me nisu preuzezeli obični vojnici stražari, već sve aktivni stariji vodnici, od kojih je svaki u ruci držao držak od metle, a o pojasu su im visjeli "koltovi", kao pravim revolverašima na Divljem zapadu. Uguran kroz ta željezna vrata u ogroman dugački podrumski hodnik, priopćen mi je broj 2655, kojim sam se trebao služiti umjesto imena i prezimena. Što li je sada to?

Upozoren i smo da nikome ne smijemo reći ime i prezime, već samo taj broj, kojega moramo dobro upamtiti. Daljnja naredba je bila, da se prilikom svakog zaustavljanja u hodniku moramo okrenuti licem prema zidu i nosom dodirivati zid, te s uzdignutim rukama iznad glave i dlano-vima se prisloniti na zid. Opet neugodno iznenađenje!..Znači, više nisam Stjepan Dolenc, već broj 2655, novo moje ime i

prezime. No prizor, koji je uslijedio nedugo potom, ostavio me načas bez daha, a i da sam i mogao ili želio nešto progovoriti, zasigurno ne bih mogao!

Naime, u tome ogromnom hodniku nalazila su se brojna vrata s ogromnim željeznim zasunima, a na jednima je moj vjerni pratitelj izvukao zasun i kroz otvorena me vrata gurnuo u prostoriju. Stupio sam u tu polumračnu i jako zagušljivu prostoriju i ugledao ljude odjevene u vojničke odore, ošišanih i pognutih glava, koji su stajali u stavu mirno pored željeznih kreveta, s pogledima uprtim u pod. Tek kad su se iza mene zatvorila teška okovana vrata, svi ti do kože ošišani, neobrijani i samrtno blijadi stanari te prostorije, upalih očiju, jednostavno rečeno -jezivog izgleda, uprli su svoje poglede u mene. Trebalо je malо vremena da se pribерем, te se spustim drvenim stubama u samu prostoriju, među moje nove nepoznate supatnike.

Prvo i jedino pitanje je glasilo: "Imaš li cigareta?"

"Nemam", odgovorio sam i u tom trenu nije nitko od njih više pokazivao nikakav interes za mene. Nakon toga pristupio je k meni jedan od njih, predstavivši se kao "sobni starešina", te mi pokazao krevet na kojemu ću spavati. Kreveti su bili željezni na kat, a ja sam dobio gornji u prvom redu, odmah na ulazu u tu prostoriju. Usput mi je priopćio "kućni red" i sve ostalo u vezi ponašanja i življenja u tome "divnom" prostoru.

Između ostalo strogo mi je priopćeno da nema međusobnih razgovora, a sve eventualne govorne kontakte mogu obavljati šapćući. Na kraju mi je rekao: "Gledaj jednostavno ostale, te se tako i ti ponašaj!"

Nakon doživljenog šoka koji sam prebrodio, pomalo sam se počeo suočavati s golim činjenicama i tako sam ustvrdio, da nas u toj vlažnoj, mračnoj, zagušljivoj podrumskoj prostoriji ima popriličan broj, jer su se s obje strane nalazili željezni kreveti na kat, a u sredini te prostorije bio je nekakav stol i drvene klupe. No, sjedilo se na smjenu, jer nije bilo mjesta za sve nas.

Zašto je bilo tako mračno, odmah mi je postalo jasno, jer i unatoč žarulji, koja je danonoćno gorjela, postojao je samo jedan mali prozorčić sa željeznim "prečkama", i to je bio jedini izvor svjetlosti, a o sunčevim zrakama smo mogli samo sanjati.

Nakon nekog vremena, tek sam malo došao k sebi, začulo se škripanje zasuna na vratima, a svi u sobi stadoše kao ukopani u stavu "Mirno", pognutih glava, da bi stariji vodnik, valjda dežurni s vrata, uzvuknuo: "2655!"

Ja jadan, ne shvaćajući u prvi mah da sam to ja, jer postao sam broj, tek sam se na drugi poziv odazvao i pristupio ponizno ispred stepenica kod dežurnoga, a on mi je tutnuo na brzinu neku otcrenu vojničku porciju s aluminijskom žlicom u ruku, dodavši mi još i neku krpu koja je trebala biti ručnik.

"Zapadnjak"

Za opisati sve događaje vezane za život u ovoj jazbini, trebalo bi puno prostora, no ja želim spomenuti samo neke. Istraga je u Kruševcu završila i sada sam valjda ovdje da dobijem optužnicu, pa da se valjda nađem i na sudu. Usprkos strogom upozorenju da se ne družim s nikim, ipak mi je jedan dobro uhranjen u odnosu na druge pristupio. Predstavio se Slavoncem, majorom po činu, ali da pojma nema zašto se nalazi ovdje. Ja sam mu rekao da sam iz Podравine, te ponešto o istrazi, ali sam izbjegavao detaljnije izlaganje o sebi i svojoj nevolji.

- Dakle, ti si ZAPADNJAK, kao i ovaj jedini vojnik Slovenac koji se nalazi ovdje!

Što mu to znači "zapadnjak" interesiralo me je, a on mi objasni: Ukoliko padne komanda od bilo kojeg stražara "ZAPAD desno" - "ISTOK lijevo", svi koji smo u toj tzv. sobi moramo se uvući ispod kreveta i to tzv. informbirovci pod krevete na lijevoj, a "zapadnjaci", osumnjičeni za tobožnju neprijateljsku prozapadnjačku politiku, na desnoj strani.

Nisam siguran, ali mislim da je bilo šest duplih kreveta s jedne i šest s druge strane sobe. Ovaj drugi "zapadnjak" je bio jedan običan vojnik, Slovenac, koji je cijeli dan hodao između dva kreveta, tri

koraka napred, pa natrag i mrmljaо: "Daj mi mleka i kruha i ubij me!"

Uglavnom svi su ga smatrali ludim i pustili su ga da na miru se vrti između kreveta.

No, drugi se dan zbilo nešto nevjerojatno! Za doručak bi dobili kutlaču crne vode, zvane kava, a dosta kasnije tri okrugla hljebčića i to za sve nas, a bilo nas je dvadesetčetvero, jer je jedan "leb" pripadao osmorici.

Veliku nedoumicu u kojoj sam bio, vrlo brzo je razriješio "sobni starešina." Svaka skupina od nas osmero, podijelila se u grupu po četiri, a "sobni starešina" je već od ranije naoštrenom (i to na betonskom okviru maloga prozora) drškom jedne žlice razrezao taj "leb" napola. Uslijedila je ponovna podjela po dvoje i onda ista procedura, da bi na koncu ostala samo dvojica kojima je konačno "sobni", rasplovio tu preostalu četvrttinu, s time da je jedan dobio i mrvice, dočim bi drugoga dana na mrvice imao pravo onaj drugi.

Znači, trebalo je dobro ocijeniti, je li jedan komad veći ili manji, ali oni koji su birali danas, sutra to nisu mogli, jer su birali drugi. Tako smo na neki način izbjegli teške prepirke koje su se mogle dogoditi s raspodjelom.

Sada tek nastaju muke, jer kako se suzdržati i ne pojesti taj komadić kruha prije nego što stigne kazan s "napojem", jer ono što smo dobivali, teško bi se moglo nazvati hranom. Rijetki su bili toliko jaki da bi uspjeli sačuvati taj komadić "panje" (takov je bio uvriježen naziv za kruh), pa da bi ga onda pojeli odnosno smrvili u dobiveni "napoj". Od čega se je sastojao napoj mogli su tek pojedinci ustanoviti, kojima je u porciju upao koji krumpir, zrno graha ili nešto slično.

Ja sam bio jedan od tih sretnika, kad sam ugledao kako iz kutljače u mojoj porciji padaju dva, nešto veća krumpira. Jednostavno nisam mogao ostati ravnodušan i na mom se licu pojavio, vjerojatno prvi puta nakon uhićenja, zadovoljni smiješak, koji nije promaknuo oku vječno budnom dežurnom.

- "Izlazi!", drekne na mene dežurni stariji vodnik, a ja jadan ostavim porciju i stanem odmah iza vrata, licem okrenut prema zidu, točno onako kako nam je bilo priopćeno kod dolaska u ovu jazbinu. Nažalost nisam bio dobro priljubio lice k

zidu, i uz guranje moje glave prema zidu, moj pratilac je to podkrijepio snažnim udarcem drvenog štapa po mojoj stražnjici.

- "Koji si i zašto si se smijao?", upita me kriještećim glasom.

- "Ja, broj 2655, sasvim sam se slučajno nasmijao kad sam ugledao, da su u mojoj porciji upala dva krumpira", odgovorio sam skrušeno.

Uslijedio je još jedan udarac po stražnjici, ovaj puta još jači, i pitanje: "Da li sam te tukao?" "Kako da niste" - odgovorih ja. On ponovi istu radnju s drvenom palicom i uslijedi isto pitanje.

Brzo mi je sinulo u glavi, da promijenim svoj iskaz i odgovorim "Ne". Igle čuda, on prekine pitanjima i milovanjima, te zadovoljan i mirne savjesti slavodobitno me ugura natrag u tu ogavnu smrdljivu prostoriju, a u kojoj me čekao moj ručak.

Iživljavanja nad informbirovcima

Vrlo često su se čule zapovijedi "Zapad desno- Istok lijevo!" i svi smo već bili potpuno oguglali na to, a meni i onome Slovencu to nije zadavalo posebnih briga, jer smo imali i previše mjesta pod krevetima. Onima lijevima, informbirovcima, to je zadavalo grđne nevolje, jer ih je bilo dosta. Među njima je bilo ponajviše oficira, a najveći čin je imao jedan pukovnik. Ostali su bili uglavnom kapetani i kapetani prve klase, a velika većina bili su Crnogorci.

Oni su bili i najveća meta "dežurnih", jer su samo njih birali za ribanje i pranje onoga trulog drvenog poda i pronalazili im bilo kakve pogreške. Kažnjavali su ih da noću samo u donjem rublju spavaju na netom dobro namočenom, opranom podu. Normalno o spavanju nije bilo ni govora, a kroz "špijunku" na vratima su dežurni vodili brigu, je li sve u redu.

Premda i sam jadan i bijedan i ne baš sklon veseliti se tuđim nevoljama, ipak sam se u jednu ruku osjećao nekako povlaštenim kao "zapadnjak", jer na koncu, ovi dežurni stariji vodnici, kao naši stražari iskazivali su svoj bijes nad "svojima", informbirovima-oficirima, a manje nad nama tobožnjim zapadnjacima. Ruku na srce ipak su se oni zajedno borili za Titovu komunističku Jugoslaviju.

Naši "dobri" domaćini vodili su veliku brigu o svemu, pa tako i o našem svakodnevnom mučnom, vrlo dosadnom i jednoličnom životu, pa su izmišljali sve moguće načine da nam donekle malo skrate muke i da nam prirede razne za njih valjda već uobičajene vrlo zgodne "dogodovštine".

Svakodnevno smo na komandu "Izlazi!" vrlo žurno i hitro žurili u jedan prostor zvani WC, u kojem se nalazilo nekoliko čučavaca i jedan "valov" (imenito korito), iznad kojega je bilo nekoliko slavina za vodu, a gdje smo se na brzinu malo umili, obavili malu nuždu, a za veliku je bio vrlo mali broj onih kojima je bila potrebna.

Došao je dan, kad nas je u neuobičajeno vrijeme iznenadila komanda: "Izlazi!", a još veće je iznenadenje bilo, kad smo u hodniku ugledali veći broj stražara, starijih vodnika, koji su imali svezane marame preko lica (poput pljačkaša s Divljeg zapada), koji su nas natjerali u WC, ali ovoga puta s napomenom da po grupama kleknemo oko "čučavaca" i glavu spustimo čim niže na otvor.

Zbog smrada svi smo više manje glave držali malo podalje od samoga otvora, ali za taj neposluh smo primili lijepo batine drvenim štapovima po našim, jadnim, žgoljavim i istrećenim stražnjicama. Da bi nam ublažili боли, natjerali su skupinu od nas šestero, ispod ispusta valova da sjednemo na beton. Velikodušno su pustili vodu iz slavina da teče i tako nam još više rashladiti naše stražnjice. Kakva susretljivost?!? Kad su sa svima obavili to hlađenje, uslijedio je nalog: "Trkom u sobu!"

Na samom ulasku u sobu postalo nam je jasno zašto su naši vrli stražari imali svezane marame ispod očiju. Pri ulasku u našu nastambu, od prašine se nije ništa vidjelo, pa su mnogi popadali preko stuba, a nakon što je i posljednji zatvorenik upao u sobu, oglasio se jedan od dežurnih: "U roku od jednog časa (sata) sobu dovedite u prvo bitno stanje!" Što su nam u međuvremenu napravili? Istresli su svu slamu, bolje reći pljevu iz slamarica, jer su vršili detaljan pretres. Što sad? Ugrabiti čim prije neku slamaricu, čehe (deku), plahtu, jastučnicu i ručnik, pa pokušati čim više slame staviti u slamaricu? Za porciju i žlicu, će biti vremena i kasnije.

Nastao je pakao, opća zbrka, vika, psovanje, a u tome općem metežu i prašini od koje smo jedva nazirali jedan drugoga, otvorila su se vrata i čula se naredba: "Niti jedne reci da čujem više!" No u tom kaosu našao se ipak jedan sabran čovjek. Možda je imao već takvo iskustvo, a to je bio sobni starješina, koji je rekao: "Ljudi, pamet u glavu! Uzmite slamaricu do koje prve dođete, napunite je što prije slamom, a poslije ćemo srediti sve ostalo!" Savjet je pomogao i unatoč velikoj prašini, za vrlo kratko vrijeme kreveti su bili opet sređeni, našle su se porcije žlice i ručnici, te je sobni starješina, lupajući na vrata, zamolio za metlu, krpu i kantu s vodom. Zahvaljujući dežurnima u sobi toga dana, naša soba je bila kao da nikakovog pretresa nije bilo.

Zlokobna optužnica

Jednog od idućih dana bio sam pozvan na hodnik, gdje mi je dežurni uručio optužnicu, upozorivši me, da je nikome u sobi ne pokazujem. Uvukao sam se u jedan kut između kreveta i ugledao na tankom papiru, latinicom napisanih osam stranica optužnice, upućene Vojnom Sudu Beograd, a od strane Vojne pošte br.9988-13 VTK br.69/51 dne 06.04.1951. Beograd, s potpisom majora Ilike Đekića.

Prvi na listi je bio Stjepan Šarampovec. Sav jako uzbuđen dalje sam čitao kako slijedi: Ivan Ljubić, Ignac Grahovac, Stjepan Dolenc, Božidar Vrtiprah, Đuro Petras, Stjepan Šandor, Ivan Furdek, Anđelka Ranilović, Milka Balaš, Ivan Radotić, Bolt Duga, Slavko Kumrić, Stjepan Igrec i Stjepan Seličanec. Čitajući dalje, vidi da smo svi optuženi: "što su oformili u Novigradu Podravskom ilegalnu, ustašku organizaciju, u vremenu od novembra 1946. Do novembra 1950.godine, radili na okupljanju neprijateljski raspoloženih elemenata, širili neprijateljsku propagandu, prikupljali i rasturali neprijateljski propagandni materijal, pisali po zidovima kuća neprijateljske parole, kidalii izborne plakate i sakupljali oružje, a ovo sve u cilju nasilnog obaranja, postojećeg državnog i društvenog uređenja u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji."

Ostao sam šokiran i začuđen, jer neko licinu od navedenih nisam poznavao. Čak

ih nikad u životu nisam ni susreo, a još manje s njima suradivao, kao npr. sa Stjepanom Šandorom i Milkom Balaš. Božidara Vrtiprahu sam poznavao iz viđenja, jer je putovao također vlakom u gimnaziju u Koprivnici. Boltu Dugu sam poznavao, ali on je bio stariji od mene i igrao je nogomet u ŠD Drava sa mnom, ali je ovo bio drugi Bolt Duga, mlađi od mene, s kojim se nisam družio. Stjepana Igrecu sam slabo poznavao, premda je bio neko vrijeme nadnjičar kod mojih susjeda Kraljić. Ivana Radotića (Mikulaša) sam znao iz viđenja, kao i Slavka Kumrića i Ivana Furdeka. Poznavao sam dobro Stjepana Seličanca, Ivana Ljubica, Ignaca Grahovca, Đuru Petrasa i Anđelku Ranilović, koja je poslije rata došla s majkom i sestrama živjeti u Novigrad. Najbolje od svih sam poznavao Stjepana Šarampovca i to još od predškolskih dana, jer smo bili susjedi.

(nastavit će se) •

PJESMA IZ LEPOGLAVSKOG ZATVORA 1946/47.

Goji majka sina iz malena
Lepoglava kuća je golema
golema je na četiri kata
u njoj nema ni sunca ni zraka.

Sve sam majko ja trikove prošo
Ne bih se izbaviti mogo
ali majko sve je zabadava
na vratima čelična je brava.

Prodaj majko do zrna pšenice
izbavi me iz ove tamnice
prodaj majko sve do zrna grožđa
izbavi me iz ovog gvožđa.

VINKO BORČIĆ,
pok Ante, Komiža

OBECANJA

Piše:

Stavko ČAMBA

- Pa, oni, znaš, ona banda! Oni, ustaše, Švabe, domobrani, popovi. A možda imadeš i ti, kojeg, takovog? Gdje tije sin?

- Ja imam dve kćerke. Još so dekle!

- Pokaži je, pokaži, drugarice. Mi smo momci, budemo ti zetovi - kričali so partizani, dok je domaćica čistila stol, a onda im reče:

- Dečki, dok rat stane, ako bote živi, onda se bote ženili. Čuvajte si glave, čuvajte. Kaj vam vredi pobeda, neznam kaj, ako vas ne bo sončeće grelo.

- Grelo, ne grelo, drugarice, upamti, to ti obećajemo. Mi ćemo pobediti. I biti će onako, kako nam reče naš drug komesar: «Pravda, pravda će biti jednaka za sve. Živjet ćemo u blagostanju, jednako, pošteno. Kao u Rusiji. Razumješ?»

Posle maloga zatišja, čez nijove glave prejađala je misel - kaj vam vredi pobeda, ako vas ne bo sončeće grelo... A onda, pak, nadoveže domaćica:

- E, deca draga, najte šakaj veruvati. Nemremo biti nikak, si jednaki. Oni školani gosponi, i oni, ne školani bogčeci. Oni nevalanci, i oni, vrli težaci. Oni bogati, i oni, bogci. Nikak! Dok rat stane, vas male, ne bodo ni gledeli. Ni pitali za vas! Sečam se, naš so pokonji japica, pri-povedali, o cajtu, prvoga sveckoga rata, Hrvati so kričali: «Srbija za ruček!» Tak je i bilo. Srbijo so Hrvati spokorili, pregazili, a dok je rat stal, Srbi so nam bili gospodari, jer, veliki so nam gaće krojili. Pazite deca da pak tak ne bo!

- Ne, ne, nikako drugarice, ne! Obećajemo ti! Crvena je zvijezda zasjala i ona će gospodariti cijelim svijetom!

- I još bi vam nekaj, štela povedati, reče domaćica: - Najte, najte cilati vu boju, na brata, čoveka svojega. On ti ne je nikaj kriv. Sakomu je negvo življenje drago. To sam rekla, neki den i ustašom, dok so bili tu. Seljak vas se hrani i razme. Vi ste naša deca, rat vas je posvadil. On vas bode i pomiril.

Vu nijovemi glavami, pak se je nekaj okretalo, menjalo. Zdigli so se zadovolno, siti. K većere ji ne je bilo. Dok so koračali

na vulico, jeden je od ni zastal, poveril se domaćice:

- Nevesta, najte zabiti. Ja sem Ščuka z Ferdinandata. Snočka smo čuli da pemo ovo noć Koprivnico oslobođat. Tam je, med ustašama moj rođeni brat Franjo. I dva naša suseda. Ako rata preživem, bom se zavrnl k vam, kaj bomo vidli kak bode. Jel onak, kak nam komesari pripovedajo, ili kak ste vi rekli, nevesta. Zbogom...

Otišel je. I nigdar se posle vrnol neje!

Portret moje bake

(babici Joki)

Mario BILIĆ

ruke moje bake
u molitvu ružarija
spletene

za spomen mrtvima
i živima:

da dida obasja
rajsko veselje
da kiša padne
uvrime
i dica kruva
da ne budu
željna

da se smire vire
i narodi

da žito rodi

ruke moje bake
spletene u pleter
hrvatski

noć u zvijezdama

baka moja suzama
umiva anđela

Bila je kasna jesen, leta 1944. Po našem dvoru kričal je partizan:

- Drugarice, danas u podne i u večer, pet momaka na prehranu. Može?

- Gospon, povečte mi. A kaj im bodem kuvala? Krumpera i žgance! Nikaj drugo ni nemam, verujte mi. Jedva kaj prehranim i svoju družinu - branila se domaćica.

- Drugarice, upamti! Ja nisam gospo, ja sam drug! Kuhaj šta imаш! Borci se moraju prehraniti. Mi smo vaši osloboditelji. Razumješ?

Osloboditelji, kakovi, od čega, pokom, zakaj? - pita se domaćica...

Prek zdanca oglasil se je stari sused:

- Ste ga čuli, suseda, kaj brbra? I pri nas je reknel, da so oni, naši, osloboditelji. A ne zna, bedačec, da je samo Jezuš bil lučki osloboditel. Neli, te se ne moli duvu, te nejdje kmeš...

Čez te žmeke misli, domaćica je vu loncu skuvala vrpo krumpera, napravila prežgano juvo, čekala «goste».

- Zdravo, drugarice - čuli se muški pozdravi, dok je s cirkvenoga turna zvonelo polne.

Posedali drugovi okolu stola. Domaćica dene jelo na stol, zaželete im dober tek. Tanjeri se punili, spražnivali, jelo nadražilo žed. I već so se čule prve povale, kak je domaćica skuvala ftečno jelo. I već so se rasprele menbe:

- Kaj, vi ste dečki, naši domaći? - pita domaćica. - Ako jeste, onda si barem z glave zemite, dok jeste, kape dole. A bilo bi lepo da se i prekrizite!

- E, drugarice, kazat ču ti; sve, samo to ne! Mi kape uzimamo iz glave samo kada idemo spavati. Takav je naš partizanski zakon!

- Razmem vas, razmem - potolnadi žena z noviem pitanjem: - Dečki, rečite, jel to istina da vi popevate: «Nosim kapu na tri roga, ja se borim protiv Boga»!

- Ne, drugarice, ne! Mi se ne borimo protiv Boga, nego protiv klera i fašizma. Razumješ?

- A, ha! Razmem, razmem. A koji so to fašisti?

PREDVOJNIČKA VEŽBA

Titova vlast 1945. leta, igrala je mam na karto mlađeži. Stvarale so se omladinske organizacije kojem je bil zadatek odvrnuti omladino od grunta i roditelski, cirkveni nadzorov. Moj japa, priprosti seljak, pun svoje seljačke prirodne filozofije, vu tančine je ocenil Titov režim. Zato je znal ponavljati: «Šumska partizanska vlast nemre biti pametna vlast!» Ili, «Jaj si ga narodu dok bedakiy države primo vlast!» Te negove reci bile so mi, onda, bezvredne...

1948. leta, mi mlađi osemnajst godišnji dečki, bili smo saki tjeden dvapot pozvani po predvojničko vežbo. Cilj te vežbe bil je najviše da se omladina preodgoji po komunističke mustie. I tak, jednoga dneva, nas nekuliko stotin, od predvojničke vežbe, pokupe nas drugovi, naterajo vu maršeće vagone vlaka i voze nas «dobrovolno» vu Bosno na izgradnjo pruge Samac-Sarajevo...

Početak meseca srpnja. Pšenice so vu polju zrele, treba kruva pobrati. Roditelji nas čekajo, trebajo, aii, treba se vu Bosne napraviti štreka. Več z vlaka, prema Bjelovaru nekoji so dečki vuspeli pobjeći doma, a mi plašljivci ostali smo čekati sudbino.

Drugovi nas zvrstajo vu brigade, pomešali nas sakakvemi stranskemi pajdaši i pajdašicami, jer, vele nam, moramo se družili med sebom, jer si smo mi «brača Jugosloveni.»

I tam, na široke poljane, drži nam govor, komesar Bjelovarskog okruga, drug Savo, s pofaiom: «Kako je lepo, časno od vas, drugovi omladinci i omladinke, da ste se dobrovolno odazvali na izgradnjo pruge za našu Jugoslaviju i druga Tita.»

Na to, nešće je kriknol: «Živio drug Tito, živilo bractvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda», ali, masa je potuleno čkomela.

I dok se je drug Savo z mitinguval, pridigal si mustače spod koji so mu vu rečniku zijadale kletve i proste reči, dobil je od jednoga dečka vroče pitanje, koj mu je reklo:

Druže komandante, vi ste kazali malo prije, da smo se mi odazvali dobrovoljno na prugu, a to nije istina. Nas su prisilili da idemo. Molim, kako to?

Iz svega glasa žvenela je podrška, - tako je, idemo natrag doma...

Drug Savo se napravil lud, kagda neje dobro pitanje razmel, pa mu se je pitanje ponovilo. Videl je Savo da je opal vu obrano grozdje, pa je počel zbrda, z dola, se nekak na baze razumevanja, reči, svesti, potrebe, drugarstva, da nam se to vreme, dva mjeseca, bude računalo vu služenju vojnog roka, i kaj se ne. Ali raja je postala nezadovolna z odgovorom komadanta Save, koj je vu te zbrke reklo: - Na prugu se ide dobrovoljno, a koji neće, neka ide kući...

Jedva dočekali, nišće neje slušal kaj je dalje reklo, više od pol omladincov napustili smo zbor, druga Savu, vrnoli se prvem vlakom doma.

Slavko Čamba

ŠIFRA 6305.

Kesna listopadska jesen, leta 1950. obelela se mrazom. Požotele šume i polja. Vrazil je mraz i naša mlada srca koja putuju nekam, nekam, daleko vu soldačijo. Bol za slobodom, domom, se se to gliboko grunda vu našaj mladaj dušaj, koje pate za «ćera» a strepe za «zutra».

Dočekali so nas vu Bjelovaru vojnički pratioci, pod šifrenimi oznakama. Dobil sem trdo hrano za tri dneva. I kam mi idemo, druže vodniče, pitam sprovodnika od svoje pozivne šifre? Srdito me je pogledal i reklo: «To je druže vojna tajna!»

Dogački vlak, maršeći rasprti vagoni, stišneno sedimo na svojaj drevenaj kuferaj, vozimo se, drocamo. Nekoji dečki još pijano popevajo, nekoji dremlo. Vozimo se kak stoka na pijac. Kriči nam naš pratioc: «Drugovi, malo nuždo vršite kroz otvorena vrata vagona, a veliko će te kada se zaustavi voz.» I tak, posle noćne vozne zastali smo vu Beogradu, a pratioc nam krikne: «Izlazi bre na veliku nuždu. Voz stoji pola sata!»

Noći zdene, krčimo se. Prestale so prijovetke, smeji i pesme. Niš, Niš, Niš, čuje se glas železničara. I pak nam krikne vodnik: «Vrši nuždu i natoči vode!»

I dok nas je parnača drugo noč i den stenjala i vlekla, zastali smo vu Skoplju. A onda, naš zadni vagon zastal je z nami vu Štipu, a vodnik nam krikne: «Uzmi sobom kofere, izlazi bre na polje u stroj!»

Nas dvadeset i sedam, natovari smo kufere na samare od mula i magarcov koji so je nosili pred nami. Drumom mašeramo četiri kilometra prema gradu Štipu.

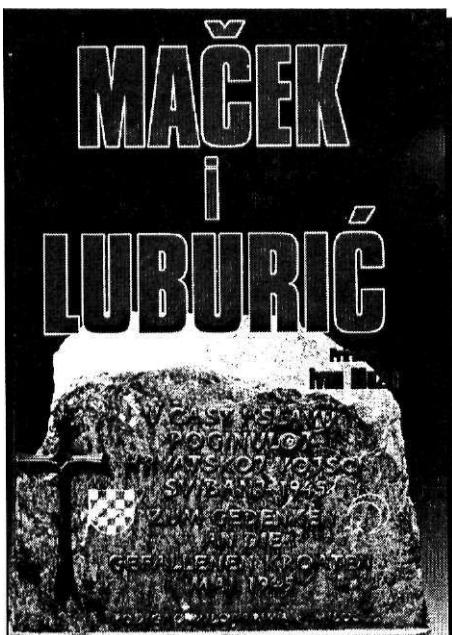
«I eno, tamo se vidi grad Štip - odkriva nam »tajno« vodnik pratioc. - Nalazimo se na mostu reke Bregalnice koja teče u Vardar. Štip je grad od 10.000 stanovnika. Imade tvornicu predione pamuka. Pijačni je to gradić poznat po prodaji lijepih djevojaka. Tamo na bregu vidi se po legendi kula Kraljevića Marka. A evo nas - reče on - u našoj kasarni sa konjušnicama. Upamtite, naziv kasarne je šifra 6 3 0 5 - Š t i p.

Vu otom cajtu, kada smo istovarili kufere, magarcii so počeli rikati, kagda so javlali naš dolazek.

Slavko ČAMBA •

Ivan Mužić: «Maček i Luburić», Matica hrvatska Split, Split, 1999.

Mnjiga dr. Ivana Mužića, našega poznatog povjesnika, pod naslovom **Maček i Luburić — Maček u Luburićevu zatočeništu** podijeljena je na četiri poglavlja: **Državotvornost dinarskih Hrvata**, čiji je auktor sam Mužić; **Opet zator**, Mačekovi prisjećaji na boravak u Jasenovcu, kućni pritvor u Luburićevu stanu u Zagrebu i na imanju u Kupincu; **Prigodom smrti Vladika**

Naslovna stranica nove Mužićeve knjige

Mačeka, iz pera Vjekoslava Luburića s prigodnim opservacijama na politički i ljudski lik Vladka Mačeka, te **O dru Vladku Mačeku** - izvještaj zatočenog ustaškog prvaka Vlade Singera o Vladku Mačeku u vrijeme njegova zatočeništa u logoru Jasenovac. Ovome treba pridodati i završno poglavje pod naslovom **Život i rad Vjekoslava Luburića**, koje je napisao Luburićev intimus, ustaški pukovnik Stjepan Crnički.

Kako bi nam što zornije pojasnio odnos ustaškog pokreta prema osobi dra Vladka Mačeka, utjelovljenog u osobi dra Ante Pavelića kao naredbodavca i Vjekoslava Luburića kao izvršitelja poglavnika naloga o Mačekovoj izolaciji, Ivan nas Mužić u poglavljju pod naslovom **Državotvornost dinarskih Hrvata** provodi kroz Scile i Haridbe hrvatske

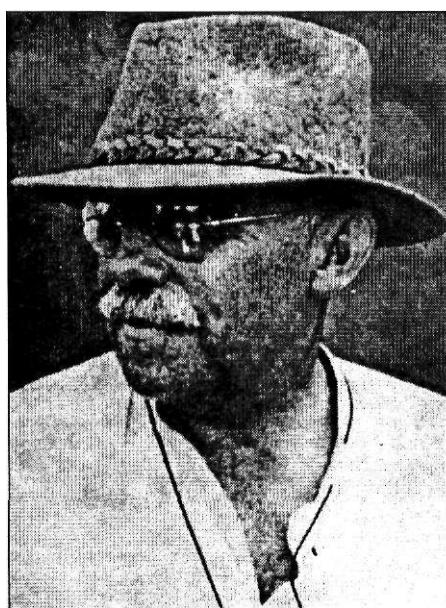
Piše:

Mario BILIĆ

državotvorne misli od dolaska Hrvata na ove prostore, pa do najsvremenijih događanja. Naime, i srednjovjekovna hrvatska država, pojava hajdučije kao oblika otpora protu zavojevaču sve do kristalizacije ideje o suvremenoj hrvatskoj državi u XIX. stoljeću koju je postavio Otac domovine dr. Ante Starčević, pa do pojave ustaškog pokreta predvođenog poglavnikom dr. Antonom Pavelićem, sve do stvaranja suvremene hrvatske države pod vodstvom dr. Franje Tuđmana, Ivan Mužić podvlači jasnu crtu koju je posvjedočila naša svekolika povijest: hrvatsku državotvornu ideju i njezinu operativnu provedbu osmišljavali su i u djelu provodili mahom dinarski Hrvati.

I iz Mačekovih prisjećaj i o izolaciji i iz prigodnog Luburićeva slova o Mačeku, kao i iz Singerova izvještaja o vremenu provedenom s Mačekom u Jasenovcu, razvidno je kako je postupak ustaša prema Mačeku bio čovječan, a sam Maček navodi da glede postupaka prema njemu nije imao pritužbi.

Kada govori o razlozima Mačekove internacije, nasuprot pisanju HSS-

Dr. Vladko Maček

ovskoga emigrantskog tiska predvođenog Ivanom Pernarom, Luburić tvrdi da su ga izolirali kako ne bi bio pao u partizanske ruke ili da ga se ne dočepa njemačka obavještajna služba niječući bilo kakav oblik duševne ili tjelesne torture ili bilo kakav drugi oblik mučenja, čemu u prilog u svojim prisjećanjima na uzničke dane piše i sam Maček.

SADRŽAJ

Državotvornost dinarskih Hrvata (I. Mužić)	7
Opet zator (V. Maček)	35
Prigodom smrti Vladika Mačeka (V. M. Luburić)	57
O dnu Vladiku Mačeku (V. Singer)	87
Prilog	117
Život i rad Vjekoslava Luburića (S. Crnički)	121
Napomene uz ovo izdanje (I. Mužić)	135
Bilješke o priredivaču	139
Kazalo osoba (N. Vrsalović)	141

144

Sadržaj knjige Maček u Luburićevu zatočeništu

Ovaj ljudski trokut: Maček - Luburić - Singer tvori svojevrsni martirij umočen u krv vlastita fanatizma i zabluda, usprkos međusobnoj političkoj i ljudskoj snošljivosti i toleranciji glede ideoloških suprotnosti.

Maček umire u emigraciji, tavoreći u bari svoga nikad ugašenog jugoslavstva, Luburić u Španjolskoj sustiže duga Udbina ruka, dok Singera u Staroj Građiški kolju njegovi vlastiti suborci.

Sam Bog zna gori li Luburić u paklu za Hrvatsku, kako je sam o svojoj судбини proricao u jednom razgovoru s Mačekom, nu, jedno je sigurno: Ivan Mužić nam je ovom knjigom potvrđio upravo Luburićevu tezu, koju je u djelu proveo dr Franjo Tuđman, kako samo pomireno hrvatstvo ima budućnost ako smogne snage oduprijeti se pogreškama iz prošlosti.

IMOĆANI U TEMELJIMA HRVATSKE DRŽAVE

(Turić, Gordana. U temelju kamen : Spomenica žrtvama idealu Hrvatske države ; Imotska krajina ; (I. Drugi svjetski rat i poraće od 1945.do 1990. str 704); (II. Domovinski rat od 1990.-1995. str.688.).-Zagreb; Zaklada HZK, 2000.)

Vjerodostojni dokumenti sačinjavaju povijest. Rad na obradi takvih dokumenata istraživački je, morao biti znanstvenostručan, savjestan, točan i odgovoran. Popisi ubijenih, umrlih i nestalih osoba dragocjeni su prilog takvoj dokumentaciji.

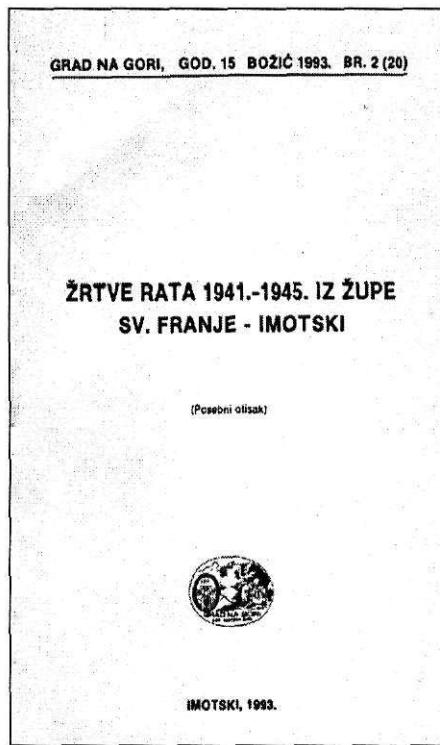
Pred nama su dvije opsežne i bogato uređene knjige Gordane Turić, s ukupno 1592 stranice, o stradanjima i žrtvama Imotske krajine. Za uvod je najbolje citirati njezine snažne poruke i riječi: "Ova knjiga ne govori o duhovnim, osjećajnim ni razumskim visovima Imotske krajine. Ona govori o njezinim žrtvama, o najtragičnijim slučajima o pogibijama tisuća Imoćana u pola stoljeća. Govori o onom najuzvišenijem i najopasnijem, o žrtvovanju života za Domovinu. . . I dalje ! "Savje imotski život u ovoj knjizi, iako ona govori samo o ratnim žrtvama. O našim braniteljima i junacima, o civilnim žrtvama.

U ovoj su knjizi svi dosezi. Žene, djeca, starci i mladići, odrasli muževi. I crkve i svećenici, škole i spomenici. Tu su i Imoćani iz cijele Hrvatske i cijelog svijeta. Tu je imotska prošlost, sadašnjost i budućnost."..... Naše žrtve nisu

Piše:

Mr.Zorka ZANE

pale za sebe, nego za nas. Zato ih ne zaboravimo!

Popis žrtava rata iz župe Sv. Franje - Imotski

U prvoj je knjizi autorica prikazala povijest Drugoga svjetskog rata. Obradila je uzroke, nastanak i djelevanje NDH, kao i svjetske političke čimbenike uoči i za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kao i poslije rata, tj. u poraču. Objasnila je sa svog aspekta "narodni ustanak" u Dalmaciji posebice u Imotskoj krajini., opisujući krvava zbivanja i navodeći dokumentaciju. Slijedi popis žrtava Drugoga svjetskog rata i porača po župama. Svaka je župa precizno prikazana s opisom, uz izvorno ime, nastanka, smještaja i broja žrtava. Župe

su svrstane abecednim redom a unutar svake župe stradale osobe s osobnim podacima.

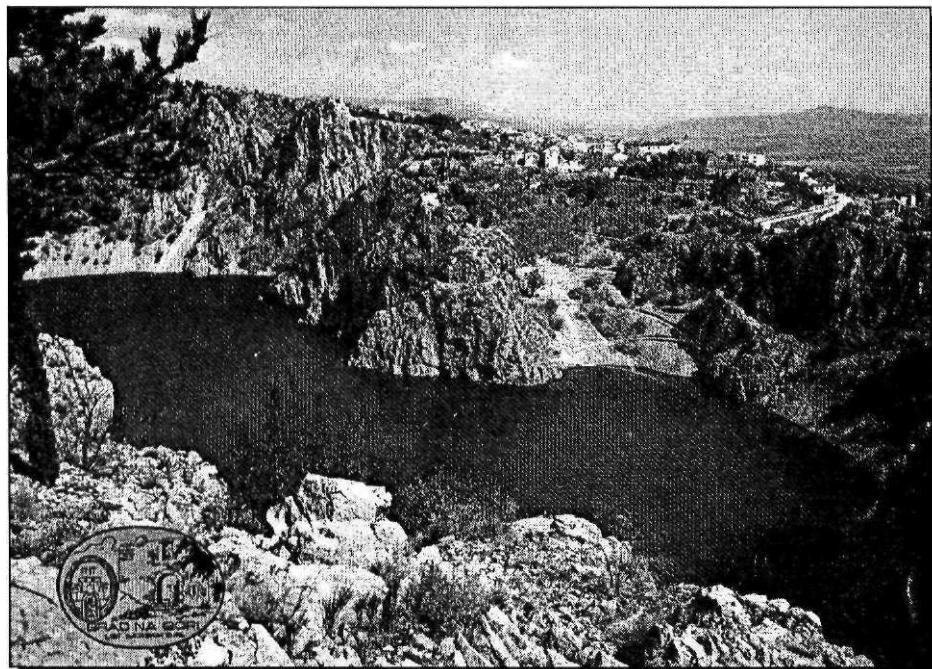
Primjerice, počinje se župom Svih Svetih Aržano, gdje je prikazano 128 osoba, zatim župa Biorine-48 osoba, župa Cista Provo - 50 osoba, Cista Velika - 155 osoba, pa dalje Imotski - 173 osobe, do zadnje Župe sa 113 stradalih osoba. Ukupno 3670 žrtava. Valja napomenuti da su uz osobne podatke o žrtvi navedeni i uzroci stradanja, primjerice "nestao", "ubijen od partizana", "poginuo u oružanom sukobu", "nestao pod nepoznatim okolnostima".

Mislim da nije trebalo ubrojiti i žrtve koje su stradale nesretnim slučajem (prigodom bombardiranja u Miinchenu, prometnoj nesreći i sl.), jer se u ovim slučajevima gubi na preciznosti cjelokupnog pregleda.

Iza opisa stradalih osoba izradeno je 19 tablica: struktura žrtava po pripadnosti oružanim snagama, prema nacionalnoj pripadnosti, vjeroispovijedi, bračnom stanju i spolu, starosti žrtava u vrijeme stradavanja, prema počiniteljima odgovornima za smrt žrtve, prema načinu stradavanja i dr. Ukupno 19 tablica vrlo pomno i detaljno izrađenih.

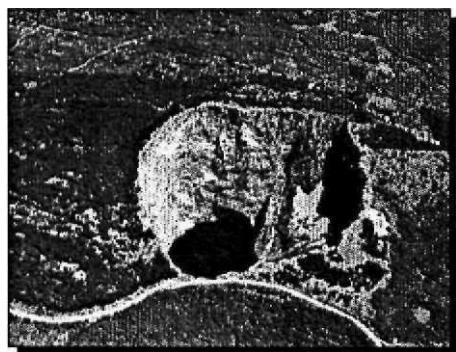
Na kraju knjige je prilog Stjepana Šterca "Demografski okvir promjena", a završava se abecednim kazalom žrtava.

Druga knjiga obuhvaća razdoblje od 1990. do 1995., Domovinski rat i žrtve Domovinskog rata iz Imotske krajine. U uvodu o Domovinskom

Modro jezero na rubu Imotskoga

ratu autorica piše "Razaranja i palež hrvatskih mjeseta; okrutan zločin nad civilnim pukom; ekocid i kulturocid nad Hrvatskom Domovinom i na kraju žrtva probranih pupoljaka roda našega, koji tjelesima svojim zaustavio moćan ratni stroj, a poslije maestralnim pobojdama vratiše ponos obeščaćenoj i poniženoj svojoj zemlji; ono je što osta trajnom memorijom u Uskrs Hrvatske.

Crveno jezero kod Imotskog, snimano iz zraka

Stoga: Vukovar i Dubrovnik; Petrinja i Sisak; Zadar i Šibenik; Aljmaš, hora i Čelije; Škabrnja i Kijevo, ali i Maslenica, Livno, Bljesak i Oluja, kao i Ljeto 95. i "Maestral"... jesu ono o čemu će se učiti, pisati i

pjevati u sretnijim naraštajima roda hrvatskoga...

U pisanju o našim vitezovima odlučih se za dokument, za autentičnost. Za činjenice im iz života i za ono što potvrđeno, drugi rekoše ili napisaše o njima ili njima. U trenutku oproštaja u trenutku rastanka. Uiskrenoj boli zapljusnuti ponosom, s osjećajem nade, solidarnosti i zajedništva. Bijah u tome svjesna moguće patetike. Ali ne bijahu to uobičajeni pogrebi! ...Bijahu to susreti misli i o kršćanskim i nacionalnim vrijednostima . . . I poticaj -poticaj da svojim ponašanjem budemo dostojni njihove žrtve.

U ovu knjigu uneseni su svi rođeni u Imotskoj krajini i podrijetlom iz Imotske krajine. Započinje s Josipom Jovićem, hrvatskim braniteljem-bojnikom HV, pa dalje kronološkim redom po datumu pogibije. Nizaju se imena stradalih branitelja - viteza hrvatske države. Ipak su nepotrebno navedene osobe, koje su stradale u prometnoj nesreći, pa ma kakve okolnosti bile, jer je ovdje dovoljan broj

bojovnika koji su položili živote braneci domovinu.

I ovdje su tablice po mjestu rođenja, datumu, obiteljskom statusu. Knjiga završava cjelokupnim abecednim popisom svih stradalih, 203 žrtve Imotske krajine u Domovinskom ratu. •

KALVARIJA

Petar S. Ujević

Amo ovde šterike na svitle
ne čuje se tovara ni pivca
zvizdan time ispod sača peče
raste drača do kamena sivca

Mulci više ne igraju klisa
loza muku sa pirikon dili
snaga ruke na mašklinu ode
ljubav čaće i naš život čili

Još se digod i briškule baci
al sve riđe uvik niko fali
bukara se rasušila davno
svaku večer mater lumin pali

Digod zvono Svetе Ane tuče
svako malo nekon umre čaća
ni na misi nediljon nas nema
sve je pusto niko se ne vraća

Kad će ova kalvarija proći
Bože blagi i Zagoro sveta
čemu služe ovi ljudi dragi
kome naša stara kuća smeta

DVIJE VRIJEDNE KNJIGE O KOMUNISTIČKOM TERORU U HRVATSKOJ

**DOSJEI UDBE
O HRVATSKOJ
EMIGRACIJI
IZ BiH-a**

1977.

BONITAS
PROZOR
LAUS
SPLIT
2000.

U većini zemalja izišlih iz komunizma moguće je sustavno i znanstveno proučavati posljedice komunističke strahovlade, uključujući i podatke o izvršiteljima nasilja i suradnicima represivnih organa. Njemačko, tzv. Gauckovo povjerenstvo u cijelosti je otvoreno javnosti, te na taj način održava svijest o opsegu i razmjerima terora, ujedno utječući na politički život. I druge države imaju slična tijela. Slovenci su još 1996. objavili knjigu *Iz arhivov slovenske politične policije*. Na skoro pet stotina stranica ta knjiga otkriva ustroj i glavne aktere zločinačkog sustava koji je vladao Slovenijom.

U Hrvatskoj se o tome uglavnom štjelo, pa se i danas šuti. Vrijedan izuzetak čine dvije dragocjene zbirke dokumenata, objavljene ovog proljeća. Obje su objavljene u nakladi prozorskog *Bonitasa* i splitskog *Lausa*, a uredio ih je dr. Robert Tafra. Pothvat je to koji zaslужuje svaku pohvalu, a same će se knjige nesumnjivo naći na počasnim mjestima knjižnica koje drže do sebe.

Dio jedne od njih, koja je objavljena pod naslovom *Dosjei Udbe o hrvatskoj emigraciji* (zapravo samo imena emigranata) svojedobno smo objavili u našem listu. Knjiga, pak, na 797 stranica donosi uglavnom netaknut i cjelovit materijal tadašnje Službe državne sigurnosti iz 1977., s mnoštvom zanimljivih i pikantnih pojedinosti. Kao napeto kriminalističko i političko štivo nesumnjivo će je čitati mnogi pripadnici političke emigracije, ali i svatko koga zanima novija hrvatska politička povijest ili ustroj i djelovanje jugoslavenskih tajnih službi. Jer, na jednome mjestu naći životopise kako istaknutih, tako i nepoznatih emigranata, nesvakidašnja je poslastica.

Druga knjiga, *Hrvati i drugi neprijatelji Jugoslavije* (681 str.) obuhvaća oko dvije tisuće osoba, koje je jugoslavenski režim u veljači 1989., dakle, pred samu svoju smrt, smatrao pogibeljnim za interes te tvorevine i komunističkog poredka. Većinu tih neprijatelja - treba li posebno spominjati - čine Hrvati. U uvodnom dijelu knjige objavljena su i dva referata o ustroju i djelovanju jugoslavenskih tajnih službi.

Jedini je nedostatak ove knjige to što je urednik, kako napominje u pristupnoj napomeni, "iz originalnih dokumenata izbacio zbog mogućih zloporaba, rubriku kontakt-telefon osoba koje su radile u jugoslavenskoj tajnoj policiji". Taj je zahvat, doduše, shvatljiv i iz uredničke perspektive očito nuždan, ali je nama, čitateljima, a posebno žrtvama doušivanja i progona, time uskraćeno zadovoljstvo identificiranja svojih progonitelja. Potpisani je sklon pretpostaviti, da su mnogi od tih danas u prvim redovima tzv. građanskih demokrata... (T. J.)

Saki stari robijaš iz zloglasnih Titovih kazamata, sigurno je negdje sreو visokoga plavog mladića, ANTU PRLIĆA, iz Sovića kod Imotskog, koji je u smrtonosnim gulazima zavnohovske Hrvatske proveo najlepši dio svoje žrtvonosne mladosti.

Ante se već kao gimnazijalac u ratu uključio u redove hrvatske vojske i nikada više u svome teškom životu nije napustio tu vojničku i hrvatsku obvezu već je u svomu vojničkom zavjetu iz rane mладости ostao vjeran do svojih zadnjih trenutaka.

Susreti smo se kao golobradi dječaci u tragičnoj koloni hrvatskoga križnog puta, i odmah smo očutjeli da nam korijenje potječe iz istoga žilavog kamenjarskog panja koje se ne suši ni onda kada mu prestanu go-goljati i svi životni sokovi. Znali smo da ćemo do smrti ostati suputnici i daje to naše sudbonosno predodređenje - naša neizvjesna budućnost.

U kobnoj koloni, jedan drugoga smo pomagali gdje god smo mogli, tj. kod moje iznemoglosti, Ante, me je, zadnjom snagom, za sobom vukao; a onda opet, kod njegovih slabih trenutaka, ja sam vukao njega, jer smo znali ako netko padne i nemoćan izvan redova ostane, da je onaj i svaki drugi marš za njega zauvijek završen.

Naime, krvoločni boljevički goniči osigurali su začelje one smrtonosne postrojbe tzv. odelenjem za posebne namjene koje se brinulo da nitko živ ne ostane izvan zarobljeničkih redova. A, iza ubojica koji su, usput rečeno, «vojnički» djelovali prema raspoloženju, tj. ponekad su ubojnim hitcima vršili svoju zločinačku namjenu, a nekad opet komitskim kamama probadali tjelesa iznemoglih zarobljenika, nastupalo je drugo šintersko odjeljenje koje je skupljalo, nekuda odvozilo, i u kakvu jambinu bacalo mrtva hrvatska tjelesa.

Od te strašne sudbine zarobljenici su se pokušali uzajamno štititi. I nas dvojica, štitali smo jedan drugoga i tako izdržali napor i patnje koje čovjek normalnih civilizacijskih shvaćanja ne može ni zamisliti.

Tu, u toj koloni glada, straha i smrti, počelo je naše poznanstvo i naš zajednički put - naše nerazdruživo ljudsko zajedništvo.

Poslije rastanka od par godina opet smo se našli u smrtonosnim logorima avnojske Jugoslavije ili zavnohovske Hrvatske: dok na koncu nismo obojica završili u zloglasnoj kuli Stare Gradiške. I, ovaj put, naravno, ponovo u odjelu za «posebne namjene», koje nam je kao «nepopravljivim zločincima», pripremila zavnohovska srbo-komunistička tvorevina koju, nažalost, i današnja vladajuća nomenklatura u Hrvatskoj na svaki način želi, protiv svakog osjećaja pravednosti, morala i pjeteta prema umorenim rodoljubima, stilizirati za državotvornu predhodnicu naše mlade demokratske Republike, ignorirajući povijesne činjenice kao što je djelomično

**HRVATI I DRUGI
NEPRIJATELJI
SFR JUGOSLAVIJE**

BONITAS
PROZOR
LAUS
SPLIT
2000.

ANTE PRLIĆ

Umjesto kitice cvijeća na grob pokojnog prijatelja, suborca i supatnika

državno vrhovništvo Banovine Hrvatske i suverenost Nezavisne Države Hrvatske koje su, ili se to nekome strancu i bivšem partizanu svidalo ili ne, ipak prirodni slijed našega državotvornog nastojanja i ostvarenog postojanja naše demokratske Republike.

Završili smo, naime, u posebnom odjelu kojega se nazivalo «Argentinci», u kojem su u nekoliko smrdljivih čelija bili, kao ribice u konzervi, nabijeni nepotpisnici tzv. rezolucije, kojom su komunisti tražili, i u ime političkih zatvorenika izručenje istaknutih rodoljuba iz Argentine i drugih slobodnih zemalja, i na taj podmukli i pakleni način isprovocirali su nepokoreni dio zarobljene Hrvatske.

Kadaje mene podli uznik, Marko, doveo smrznuta, i iznemogla nakon dugog boravka u samičkom «pacu» i ubacio, kao hranu bijesnim vukovima, u tzv. čeliju za revidiranje stava, koju je organizirao, nadpreodgođitelj, Nikola Cimeša, kao ((socijalističko društvo u malom) koristeći se teškim kriminalcima s partizanskim biografijom kao «preodgođiteljima», koji su me mlatili po golin tabanima da potpišem tu tzv. rezoluciju, i kada sam urlao od bolova i od jada što sam nemocan da udarce vratim, tako da su se moji urlici mogli daleko čuti. On, naš i moj nezaboravni ANTE PRLIĆ, zatočen u samici kao osobni rob patološkog ubice, lomitelja kostiju i ljudske volje mladih hrvatskih idealista, Nikole Cimeša, čim je čuo moje bolonosne jauke i tako doznao što se čini s njegovim starim drugom, k'o ranjeni lav lupao je po čelijskim vratima, cvilio, urlao i grdio iz svih svojih grlenih mogućnosti.

Njegov socijalni osjećaj prema prijatelju, suboru i supatniku bio je puno jači nego sve opasnosti koje su mu osobno prijetele, odnosno, koje su sigurno nastajale kao komunistička reakcija na takvo njegovo ponašanje.

U takvim prilikama, Ante je zaboravljao sebe i svoje brige i nevolje. On se brzo preobražavao u neustrašivi i neuobičajeni dio prijeteće hrvatske borbenе zajednice.

Pokojni ANTE PRLIĆ nikada nije pokušavao, na bilo kakav način, iz opasnosti se izvući, odnosno, kako smo to simbolično govorili, protrčati ((između kapi), i bar malo ublažiti svoju tešku situaciju, već je kao neustrašivi vojnik uvijek, visoko uzdignutog čela, odlučno stajao na najistaknutijem mjestu opasne hrvatske fronte.

Poslije moga dolaska iz emigracije posjetio sam ga nekoliko puta u njegovu domu u Zagrebu, a prvi put zajedno sa našim zajed-

Piše:

Josip KRIVIĆ

ničkim prijateljem i suborcem, sada također pokojnim Ivom Brzićem.

Dok su se mnogi drugi moji znaci, negdje sа pravom, a negdje opet bez prava, tužili na amatersko upravljanje državnim poslovima, na vladajuću protekciju i korupciju, a posebno na opadanje osobnog standarda, Ante Prlić, koji je umoran i bolestan živio od tisuću kuna, optimistički mi je nabrajao uspjehe naše mlade Republike.

Sve one, za nekoga bezvrijedne mrvice, za njega su bili veliki uspjesi: **Za njega je bio neizmjerno veliki uspjeh jer se je hrvatski barjak slobodno vijao, jer je hrvatski vojnik ponovo stupao i svoje stare koračnice pjevao, i jer je viteški Je-lačić ponovo na svome starom gvozdenom konju jahao.**

Ante se nije ljudio zbog slabe ili nikakve opskrbe oslobođiteljskih veterana; njega je vrijedalo da teški zločinci iz hrvatskog državnog proračuna i dalje dobivaju nadprosječne povlašteničke mirovine, i da ih se tako, kao i za Tita, i dalje nagrađuje za zločinstva koja su počinili nad svojim sunarodnjacima i sugrađanima.

Njega je ljudilo kad su se kubičnim metrima mjerile hrvatske kosti u mnogobrojnim bezdankama, ili golubinkama da bi se ustavio bar približan broj nesretnih žrtava, a da su u isto vrijeme ubojice tih žrtava, teški partizani ratni zločinci, dobivaju generalske mirovine i da ih nikada nitko nije pitao za bestijalne zločine koje su učinili nad zarobljenim vojnicima i nemoćnim ranjenicima.

Njegaje ljudilo, dok su se diljem Hrvatske otvarale grobnice i mjerile jametine napunjene hrvatskim žrtvama, i kada je svakomu bilo jasno tko je «jamari», da se i dalje samo govoriti o tzv. ustaškim zločinima, a četničko-partizanske zločine učinjene nad hrvatskim narodom, koji su uglavnom bili, u većini slučajeva, i razlog pretjerane i nedozvoljene ustaške reakcije, i dalje kvali-

ficira legalnim pravom tzv. pobednika, ili, oslobođitelja, ili, antifašista, ili, ratnih saveznika pobedničkih velikih sila.

Njega je ljudilo kadaje sam državni poglavari bulaznio o ZAVNOH-u kao ((hrvatskom oslobođenju saboru), i ako je svakomu dobronamjernom poznato da su iz toga društva došle najviše nesreće u povijesti našega naroda.

Antu je također ljudilo kada je državni poglavari bulaznio o ((poraženim snagama) misleći na pomorenih hrvatskih vojsku, na pomorenih državne službenike, na pomorenih časne sestre i svećenike, na pomorenih dužnosnika političkih stranaka, na pomorenih ugledne seljake radnike, obrtnike i intelektualce.

Njega je ljudilo što je njegova rođna kršćanska Hercegovina uvučena u građanski rat sa svojim muslimanskim sugrađanima, odnosno, s njegovim starim suborcima o kojima mi je zanosno pričao kako su ga u ratu kao mlađog vojnika iskusni muslimanski vojnici čuvali, a muslimanke hranile i pitale, a, da same nisu ništa imale.

Njegova ljubav prema muslimanima bila je bratska i iskrena, tako da mogu slobodno napisati da sam i ja kroz njegova kazivanja zavolio svoju muslimansku subraću, jer kao sin dalmatinskog zamorja prije nisam o njima skoro ništa ni znao.

Pokojni ANTE PRLIĆ volio je svoj narod i svoju domovinu najčistijim osjećajima svoje čestite duše. Njemu nikada nijakva žrtva nije bila prevelika koju je polagao na oltar čovječnosti, rodoljublja i časti jer je tim užvišenim vrijednotama časno i neustrašivo služio.

Ja se osobno duboko klanjam pred ovom plemenitom i dragom uspomenom koja nas sve obvezuje na neizmjernu zahvalnost, i ljudsko i rodoljubno sljedbeništvo. •

Član HDPZ-a Podružnica Rijeka

gosp. STEVO VUGRIN

rođ. 9. veljače 1929. u Krasiti, Rijeka, osuđen presudom Vojnog suda Split 1950. god. na kaznu

od 5 godina i 6 mjeseci tamnica, od čega je izdržao 5. godina, umro je dana 19. svibnja 2000. godine.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

MIHO RUDINICA

1918.-2000.

Laka mu hrvatska zemlja!

HDPZ - podružnica Dubrovnik

U SPOMEN

JOZO GLAVOTA

rođen 27.8.1919. godine u Drinovcima (Ljubuški), preminuo 1.5.2000. godine.

5. rujna 1946. g. osuđen je na zatvorsku kaznu u trajanju od 2 godine.

Laka mu hrvatska zemlja!

HDPZ - podružnica Zadar

U SPOMEN

VELIMIR LASTRIĆpreminuo 7. lipnja 2000. godine
u 75. godini života*Laka mu hrvatska zemlja!*

U SPOMEN

ANGELA SEDLAR r. Tedeškopreminula 15. lipnja 2000. godine
u 76. godini života*Laka joj hrvatska zemlja!*

U SPOMEN

VILKO JURKOVIĆpreminuo 6. svibnja 2000. godine
u 90. godini života*Laka mu hrvatska zemlja!*

U SPOMEN

MATO LONČARIĆpreminuo 22. lipnja 2000. godine
u 86. godini života*Laka mu hrvatska zemlja!*

U SPOMEN

**RUŽICA NIKITOVIĆ
rod. Pušić**

29.12.1925.-16.06.2000.

jedne od osnivača HDPZ-Ogranak Kiseljak

Laka joj hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Sarajevo

U SPOMEN

**ANTE IVO
MARGETIĆ***Laka mu hrvatska zemlja!*

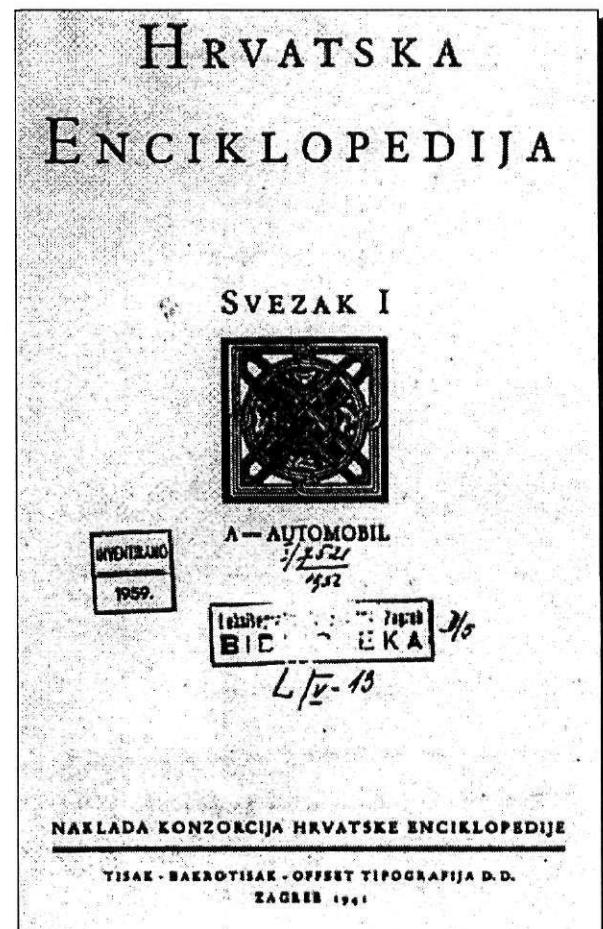
IN DIESEM HEFT

Anlässlich der jubilaren, hundertsten Nummer der *Politički zatvorenik*, veröffentlicht unsere Zeitschrift ein Interview mit dem kroatischen Regierungspräsidenten, **Ivica Račan**. Der Präsident erklärt, dass der Sieg der linken Koalition auf den vor kurzem abgehaltenen Parlaments- und Präsidentschaftswahlen in Kroatien, die kroatische Selbständigkeit und Unabhängigkeit nicht gefährden werden. Diese Werte wurden nach mehreren Jahrhundertelangem Kampf und mit immensen Opfern errungen, so dass es keine Regierung geben kann die dieses aufs Spiel setzen könnte. Auch die Lage der ehemaligen politischen Häftlinge in Kroatien wird sich nicht verschlechtern. Das einzige Problem ist die sehr schwere Wirtschaftskrise. Die Regierung unternimmt alles, um sie zu lindern und somit auch die Lage der ehemaligen politischen Häftlinge in Kroatien.

tischer Verbrechen, berichtet **Jure Knezović**. Der Kongress und Tribunal, der sich auf wissenschaftlicher Basis und systematisch, mit kommunistischen Verbrechen beschäftigen soll und endlich durch seine Verurteilung die Menschheit auf die Tatsache hinweisen, dass zwischen Nazismus und Kommunismus keine wesentlichen Unterschiede bestehen, stellt ein wichtiges Ereignis dar. Unter der Betonung wichtiger Teile, veröffentlicht der Autor die vollständige Rede des Parlamentspräsidenten und ehemaligen Präsidenten von Litauen **Prof. V. Landsbergis**, sowie die Reden der kroatischen und tschetschenischen Vertreter.

Aus einem Zagreber Wochenblatt veröffentlichten wir Teile eines Interviews mit **Mufti Šefko ef. Omerbašić**, dem Führer der Moslems in Kroatien. Obwohl er sich als Bosniak bezeichnet, betont Mufti Omerbašić, dass die Bosniaken-Muslime überwiegend kroatischer Abstammung sind und heute, trotz aller Missverständnisse in der vergangenen Jahren, eine Vereinigung der Bosnien und Herzegowina mit Kroatien wünschen.

Über den, vor kurzem in Litauen abgehaltenen, Internationalen Kongress über Beurteilung kommunisti-

Das erste Band der Kroatischen Enzyklopädie erschien im Februar 1941. Bis 1945, als Kroatische Enzyklopädie verboten und zum Teil vernichtet wurde, erschienen insgesamt fünf Bände.

Als Erinnerung an die Generation kroatischer Intellektueller, die von den Kommunisten 1945 niedergemäht wurden, veröffentlichen wir einen Artikel des **Tias Mortigija**, einen der brillantesten Journalisten und Publizisten, die Kroatien in der Zeit vor dem Zweiten Weltkrieg hatte. In dem Artikel *Grundlage der kroatischen Politik*, der 1938 im 25. Lebensjahr des Autors veröffentlicht wurde, weist er auf die Konstante der Mutlosigkeit unter den kroatischen Intellektuellen auf. Eine derer Schicht ist ständig von Unmöglichkeit des Sieges im Kampfe um nationale und persönliche Freiheiten überzeugt. Selbst Mortigija war

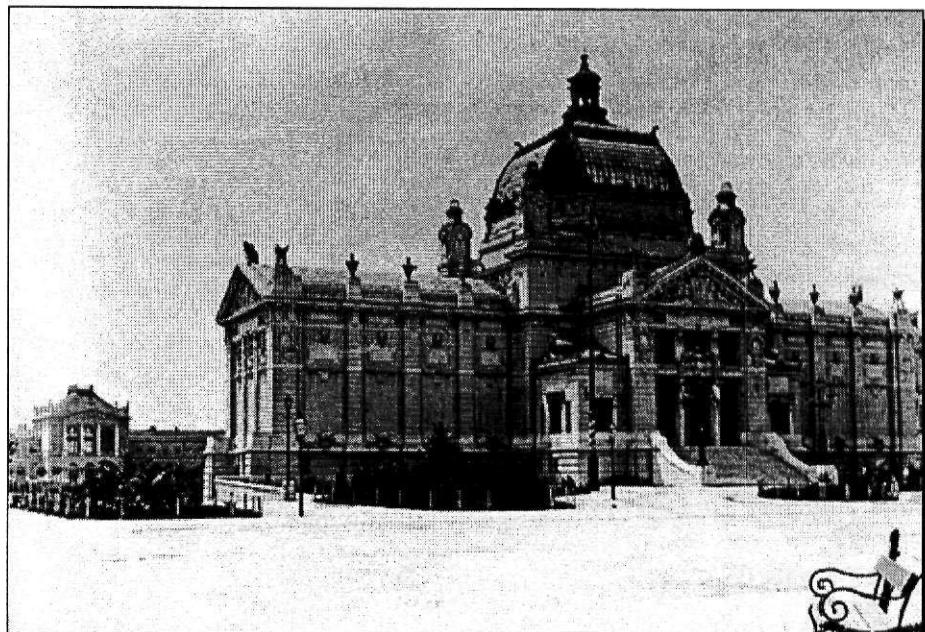
im Königreich Jugoslawien mehrmals inhaftiert und das Sammelband in dem dieser Text erschien, wurde von der jugoslawischen Polizei beschlagnahmt und vernichtet. Es blieben nur fünfzig Exemplare übrig. Nachdem er Kroatien im Mai 1945 verlassen hatte, wurde Mortigija im Sommer 1946 von den Briten an jugoslawische Kommunisten ausgeliefert. Obwohl er an Kriegsereignissen nicht teilnahm, wurde er im geheimen Prozess als "Kriegsverbrecher" verurteilt und auf unbekanntem Ort hingerichtet. Sein Schicksal teilten mehrere hundert kroatischen Wissenschaftler, Schriftsteller, Journalisten, Maler, Bildhauer und Musiker. •

IN THIS ISSUE

In honour of the jubilee 100th issue of *Politicki zatvorenik*, our magazine has published an interview with Croatian Prime Minister **Ivica Račan**. The Prime Minister states that the victory of the leftist coalition at the recent election will not endanger Croatia's independence. These values were realised after several centuries of struggle and an enormous number of victims and there is no government that could possibly gamble them away. The status of Croatian political prisoners too will not deteriorate. The only misfortune is the serious economic problems in Croatia. The Government is doing all it can to improve this situation which in turn will mean an improvement in the status of Croatia's political prisoners.

We have also published some excerpts of an interview with Mufti **Šefko ef. Omerbašićem**, given to a Croatian weekly regarding religious rights for Muslims of Croat origin and even today, despite the misunderstandings in the past, they wish to unite Bosnia-Herzegovina with Croatia.

An article on the international Congress on the Evaluation of Communist Crimes, recently held in Lithuania is brought to us by **Jure Knežović**. The Congress and a Tribunal are a significant event which deals

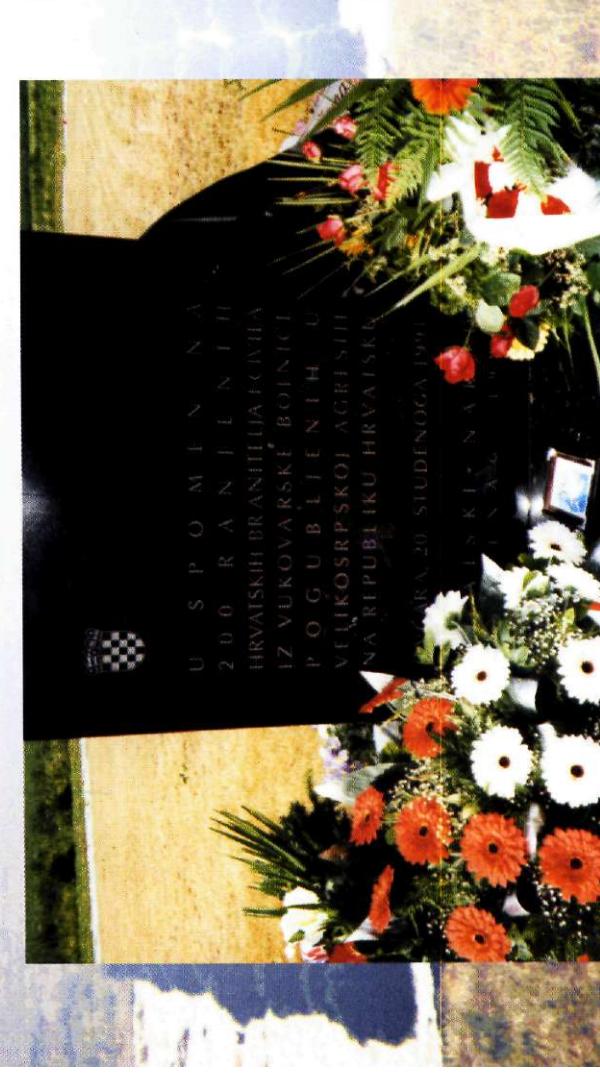
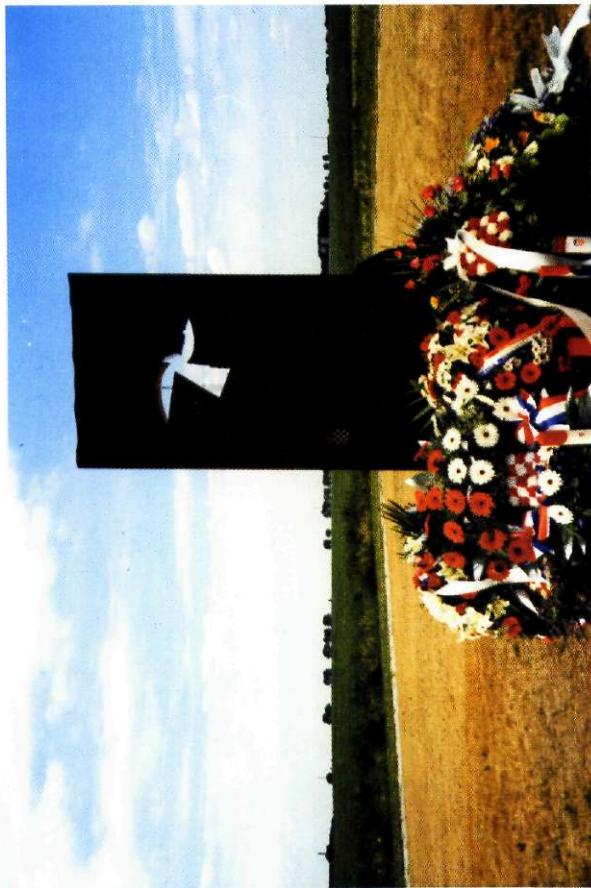
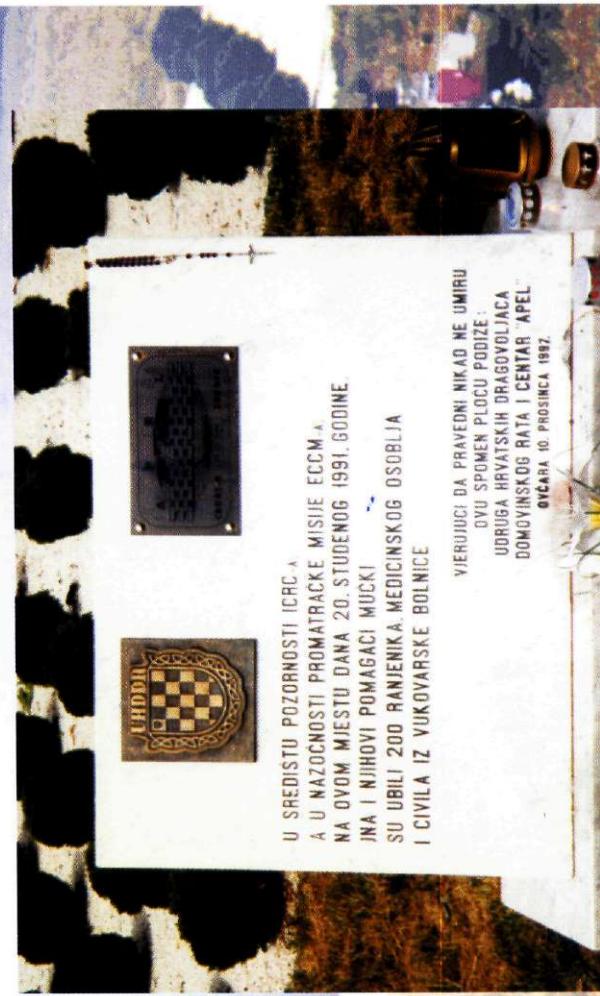
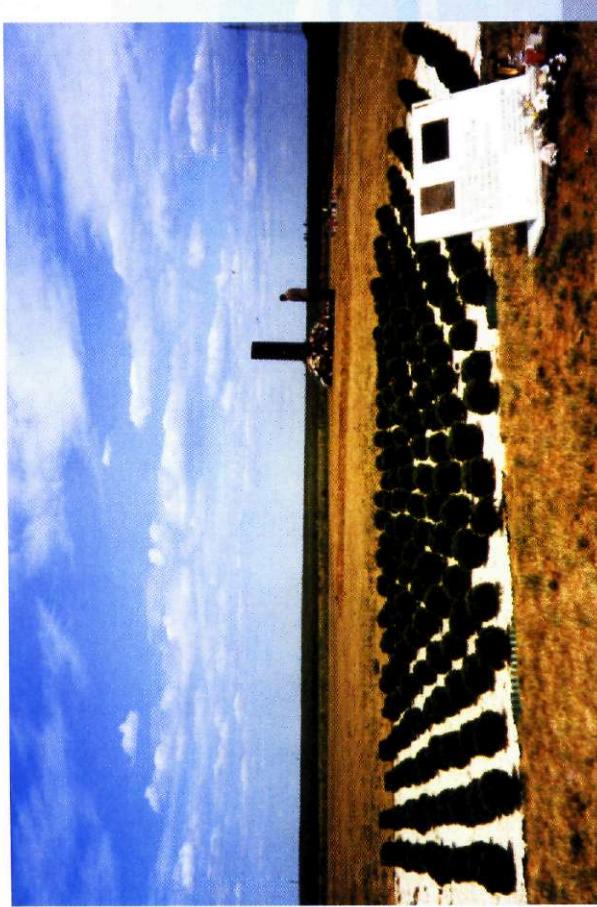
Arts Pavilion, Zagreb (1900)

with the issue of communist atrocities in a scientific and systematic manner and by condemning them wishes to warn mankind that there is no vital difference between the Nazis and Communists. Along bringing the main highlights, the author relays a speech in its entirety given by the former Lithuanian President, **V. Landsbergis** as well as those by the Croatian and Chechnya delegates.

In memory of an entire generation of intellectuals brought down in 1945, we publish an article by **Tiša Mortigija**, one of the most brilliant journalists and publicists Croatia had prior to World War II and during the war. In an article entitled *The Foundations of Croatia's Politics*, published in 1938 when the author was just 25, he warns of the constant despondency

amongst Croatian intellectuals. A certain layer is convinced in the impossibility of success in the battle to achieve national and personal freedom. Mortigija himself was imprisoned on several occasions during the rule of the Kingdom of Yugoslavia while the collection in which this particular text was published, was confiscated by the Yugoslav police and destroyed. Only about 50 copies of the text were preserved. After he left Croatia in May of 1945, Mortigija was extradited by the British in 1946 to the Yugoslav communists. He was secretly charged and sentenced as a "war criminal" and executed, where, nobody knows. His fate was shared by several hundred Croat scientists, writers, journalists, painters, sculptors and musicians.

Ovčara 2000.: požutjela trava u moru zelenila, bliјedi spomenik
i natpis koji više skriva nego otkriva. Ovčara jasno svjedoči
i o nama i o Hrvatskoj danas.

*politicki***ZATVORENIK**

GODINA VI - SRPANJ/KOLOVOZ 1996 - CIJENA 10 KN

BROJ 52/153

SPOMENIK SRPANSKIM ŽRTVAMA
NA MIROGOJU U ZAGREBU

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ISSN 1321-4686

ZATVORENIK

GODINA IX - SVIBANJ 1999 - CIJENA 10 KN

BROJ 86

Sloboda znači značiti protiv slobode • Štedimlja: Uzorci Draže Mihaljevića i partizana • Hrvatski jezik u suverenoj Hrvatskoj • U Gvođanskom obilježen Dan hrvatskih političkih usmika • Hoće li se na kostima poginutih Hrvata izgraditi autovetra? • HDPP podupire akciju NATO-a protiv Srbije • Dokumenti o skupnim pokoljima Hrvata

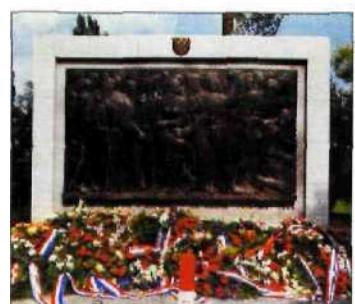
GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ISSN 1321-4686

ZATVORENIK

GODINA VII - LIJEPANJ 1997 - CIJENA 10 KN

BROJ 63

Uročenjujući Lazu Žandoliću na maličkostu Šandru • Međunarodni susreti: sv. Vilim Opatija • Razgovor dr. Ivo Kavčića • Novčić: "Dobitnik" • Povijesni i identitetni počaj • HDPP i globalizacija Hrvatske • Počasni redovnički čestitci za hrvatske privrednike • Dokumenti, spomeni, upozorenja...

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ISSN 1321-4686

ZATVORENIK

GODINA V - LISTOPAD 1995 - CIJENA 10 KN

BROJ 43

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ISSN 1321-4686

ZATVORENIK

GODINA VIII - TRAVANJ 1998 - CIJENA 10 KN - BROJ 73

- Dan hrvatske knjige
- Tko zaziva verbalni delik?
- Politička vrijednost Desotoga travnja
- Skandalozna otkrića o Artukovićevu procesu
- Hrvatski pokret otpora (1954.-1956.)
- Druga sjednica IV. Sabora

Sretan i blagoslovjen Uskrs**ZATVORENIK**

GODINA VI - SVIBANJ 1996 - CIJENA 10 KN - BROJ 50

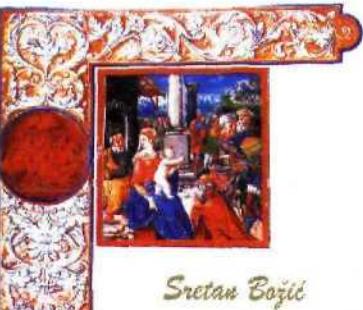
20. travnja 1996. predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman primio je u predsjedničkoj rezidenciji HDPP-ovu arhivu s predloženom knjigom Pavla Perkočevića sa titlom deprezibilne i glosne istine. Politički ZATVORENIK Andrije Višnjani, Ivica Karuza, kapetan Đorđe Đorđević predsjednik Parlamenta Zagreba i sastavni predsjednik Andrije Mirković. Nakon prijema i uručenja knjige bio se tradicija u petoru HDPP-ovih predsjednika u okupljajućem za svjetlosti kliju dobrodošli u cijelosti.

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ISSN 1321-4686

ZATVORENIK

GODINA VIII - PROSINAC 1996 - CIJENA 10 KN - BROJ 87

*Sretan Božić
i
Nova 1999. godina!*

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ISSN 1321-4686

ZATVORENIK

GODINA VII - LIJEPANJ 1997 - CIJENA 10 KN - BROJ 43

ZATVORENIK

GODINA VI - Siječanj 1999. - CIJENA 10 KN

BROJ 52

• Napomena priznanjem Izjavjene Zakona o pravima starih političkih zatvorenika

• Predstavljanje teksta Zakona - službi o Staričevu odnosu prema starih političkim zatvorenicima

• Partizanski bokšić u Brodskoj krajini i Gospicima

• Dokumenti, sjećanja i svjedočenja

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV

ZATVORENIK

GODINA V - TRAVANJ 1998 - CIJENA 10 KN - BROJ 40

Sretan Uskrs

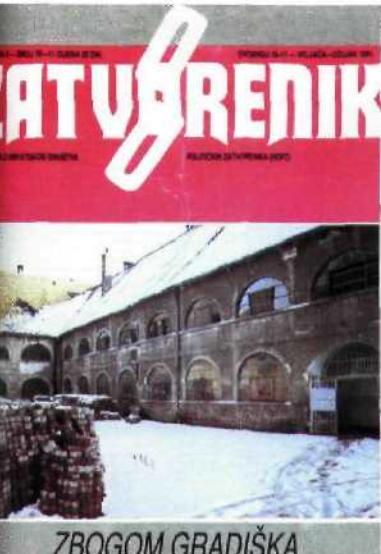
GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV

ZATVORENIK

GODINA VII - Siječanj 1997 - CIJENA 10 KN - BROJ 53

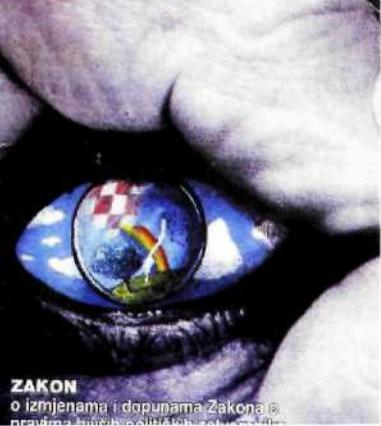
Foto: S. Matulović

ZBOGOM GRADIŠKA

GODINA IV - BROJ 32 - CIJENA 4000 HRD - RAZDJAŁ 1998

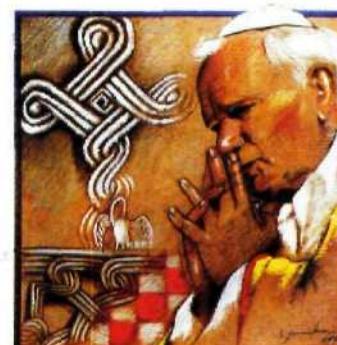
ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV (HDPP)

ZATVORENIK

GODINA IV - CIJENA 10 KN LISTOPAD 1994

BROJ: 37

Intervju: Vladimir Šeks

GLASILO HRVATSKEGA DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKOV

ZATVORENIK

GODINA VII - LIJEPANJ 1997 - CIJENA 10 KN - BROJ 47

• Iz drugog objekta smrtni fra Pero

• Hrvatsko demokratsko kraljevstvo